

*Bangha Béla S. J.:*

# *Világnézeti válaszok*

*Korszerű vallási kérdések és ellenvetések megvilágítása*

*Budapest, 1940.*

*Kiadja a Pázmány Péter Irodalmi Társaság*



*Bangha Béla S. J.:*

## *Világnézeti válaszok*

*Korszerű vallási kérdések és ellenvetések megvilágítása*

*Budapest, 1940.*

*Kiadja a Pázmány Péter Irodalmi Társaság*

Nr. 785/1939. Imprimi potest. Budapestini, die 4. Nov. 1939. Eugenius Somogyi S. J. Praep.  
Prov. Hung. — Nihil obstat. P. Franciscus Zsiros S. J. censor dioecesanus. Nr. 8187/1939.  
Imprimatur. Strigonii, die 10. Novembris 1939. Dr. Joannes Drahos vicarius generalis.

---

Nyomatott: Korda R. T. nyomdájában, Budapest, VIII., Csepregy-utca 2.



---

## ELŐSZÓ

Krisztus igazságot jött hirdetni a világnak s az igazság szerinte „megszabadít minket”. Az igazsággal azonban kezdettől fogva mereven szembenállt a tévedés és a fogalomzavar, az emberi nem egyik legszomorúbb öröksége a bűnbeesés óta. Növeli a tévedés széles lehetőségeit az, hogy sokaknak valósággal érdeke az igazság elhomályosítása s azok a sötét hatalmasságok is, amelyek a „hazugság atyjának” bérzsoldjában állanak, ma fürgébbek és zsákmányéhesebbek, mint valaha voltak.

Fájdalmas és megdöbbenő látvány: egy világ hányódik-tépődik a tévedések hinárjában, a hamis jelszavak, divatos tévedések, a félrevezetés és hazugságok hálói közt! Egy társadalom, amely az élet legmélyebb s legszentebb kérdései körül oly siralmas tudatlanságot árul el s oly nagy számmal hull zsákmányául a valótlanságok és felületességek démoni erejének! Emberek, akik tulajdonkép mind az igazság számára volnának teremtve s akik számára Krisztus a legmagasztosabb és legboldogítóbb igazságok egész kincsházát nyitotta meg, ma özönével zuhannak bele végzetes tévedések és önámítások szakadékaiba, engedik megmértelezni s megmérgezni a fellogásukat, ítéletüket, izlésüket, gondolkozásuk egész módszerét s elfordulva az igazságtól, szépen hangzó mesék és neveltséges hiedelmek után rohannak. Egyként hull a téveszmék örvényébe az egyszerű, tudatlan nép s a magát műveltnek nevező tanult osztály, amelynek világnézeti eligazodása gyakran semmivel sem fegyelmezettebb, biztosabb és logikusabb, mint a vályogvető cigányé vagy a falusi javasasszonyé.

Nincs ma a keresztény világnézet bajnokainak, nincs

ma az Anyaszentegyház igazságghirdető s igazságvédő osztagának sürgősebb teendője, mint ez: felvilágosítani a félrevezetetteket! Letépni a szemükről a hályogot! Szétvágni a mesék, ráfogások, félremagyarázások és világnézeti babonaságok sűrű szövődékét! Rámutatni a divatos félreértésekre és félremagyarázásokra, feltárni az emberek előtt a legfőbb és legszebb igazságok napfényes, békeosztó világát!

Nem szakszerű és tudományos fejtegetésekben csupán, amelyeket a közönség ritkán olvas s amelyekben úgy sincs hiány. Hanem a mindennapi élet nyelvén s a világi emberek igényéhez mérten, lehetőleg azoknak az elnagyolásoknak, félremagyarázásoknak s ellenvetéseknek szemmelkövetésével, amelyekben a vallási tájékozatlanság és fogalmi zavar ma leginkább mutatkozik, amiket legtöbbször hangoztatnak akár az itthon kitermelt, akár a külföldről becsempészett újpogányság, akár pedig a szekták igehirdetői. Szerény és kicsi mértékben ezt akarja megkísérelni e könyv. Kicsi mértékben, mert minden elképzelhető ellenvetés tárgyalása megint vaskos kötetű duzzasztaná az írást, ami magában is akadályozna a gyakorlati célba-  
vetést haszonnak. A bővebb eligazítást megtalálja mindenki, aki keresni akarja, akár a szerző négykötetes hitvédelmi munkájában,<sup>1</sup> akár a Katolikus Lexikon idevágó kötetiben,<sup>2</sup> akár pl. Schütz Antal Dogmatikájában,<sup>3</sup> vagy amennyiben történelmi kérdések, a Pázmány Péter Irodalmi Társaság által kiadott Egyháztörténetben.<sup>4</sup> A faji vallásról Klemm Kálmán könyve nyújt bővebb felvilágosítást.<sup>5</sup> Az Isten-érveket Kiss János adja elő világosan és szabatosan.<sup>6</sup> A harcok Isten-tagadás és egyházellenesség ma egész országokban pergőtűszerűen támadja a keresztény és katolikus világnézetet. Jaj nekünk, ha a csekély iskolai hittanoktatásra vagy a templomi igehirdetésre hagyatkozva azt hisszük, népünk s közönségünk eléggé felvértezettén nézhet szembe egy esetleg nálunk is felbukkanó vagy máris felbukkant vallásellenes agitációval. Késő lesz akkor kiáltozni tűzoltó után, amikor a házunk fele már leégett. A Katolikus Akció ezért sürgeti annyira a világiak vallási és főleg hitvédelmi képzését, hogy az eljövendő, sorsdöntő világnézeti

*harcokban, ha majd esetleg egy jövőendő egyházüldözés a papság kezét-lábát gúzsba köti és az iskolai hitoktatást, az igehirdetést és a sajtót béklyóba veri, a világiak is rendelkezzenek olyan hitvédelmi készültséggel, hogy semmiféle erőszak, terror, hilegetés vagy tömegámitó propaganda ne üthesse őket a lábukról.*

*Szeretnők, ha ebben a felvértező munkában e szerény kiadványunk is hasznos szolgálatot tehetne.*

<sup>1</sup> Nagy kérdések útján. 1923. — Istenhit és istentagadás. 1923. — Jézus istenségének bizonyítékai. 1923. — A katolikus egyház krisztusi eredete. 1923.

<sup>2</sup> Katolikus Lexikon. 4 kötet. 1931.

<sup>3</sup> Schütz Antal: Dogmatika 1937.

<sup>4</sup> A keresztény Egyház története. Bangha Béla és Ijjas Antal szerkesztésében.

<sup>5</sup> Klemm Kálmán: Kereszténység vagy faji vallás? 1937.

<sup>6</sup> Kiss János: Az Isten megismerése a látható világban.



---

## I. Vallás

Sokan kérdik ma, néha kissé megvető hanghordozással: ugyan mire való a vallás? Van-e még jelentősége? Nem fontosabb-e a gazdasági élet, a politika, a nemzet, a család, az egyéni boldogulás itt a földön? A vallás szerintük: sötétség és babonáság, maradiság és fanatizmus. Papi uralom és a klérusnak való behódolás. Dajkamesék és gyermekes elképzelések halmaza, amellyel komoly ember nem is foglalkozik többé. Vagy legjobb esetben: szép és erkölcs-nemesítő önmegnyugtató, felemelő érzések és sejtések sajátos gondozása, amelyet mindenki művelhet a kedve és igényei szerint, de amelynek tartalmi valósága, komoly, ingathatatlan igazságai, törvényei, minden körülmények közt tiszteletben tartandó jogai nincsenek és nem is lehetnek.

Mire való a vallás, kérdezzük mi is; de erre a kérdésre mindjárt *pozitív feleletet* adunk.

1. A vallás arra való, hogy komoly *értelmet adjon az életnek*. Mi is lenne az élet vallás, Isten, lélek, örökkévalóság nélkül? Esetleges, érthetetlen és céltalan véletlenek, megmagyarázhatatlan és megfeythetetlen talányok szövedéke. Egyesekre, kevesekre nézve élvezetes körséta, de a legtöbb emberre nézve terhes, fáradalmas és gyötrelmes hanyattatás itt a földön. 10 évig, 40 vagy 60 évig, esetleg 80 vagy 90 évig. Lázás és esztelen törtetés valami el nem érhető ködkép: a boldogság felé s utána csalódott és kétségbeesett leroskadás a sírba. Egy örült hajsza, amely szükségképen és végképen a semmiségbe hull, a pusztulásba és halálba torkollik. Csak a vallás ad az emberi létnek fontos és értelmet, elfogadható magyarázatot, gyönyörű célt, tartalmat és nagyszerű rendeltetést.

2. A vallás arra való, hogy általa kifejezésre juttassuk és

elismerjük azt a valóságos helyzetet, amely a nagy világrend közt és miköztünk, szorosabban: a világrend alkotója, egyben a mi *Alkotónk és Teremtőnk* és miköztünk fennáll.

Nem lehet tagadni: mi emberek nem magunk alkottuk önmagunkat. Minket *más valaki* alkotott. Azzal pedig, hogy megalkotott, határozott viszonylatba is lépett velünk: a mi Atyánk lett, Urunk és Törvényhozónk. Vele mint Alkotónkkal szemben kötelességeink vannak: a hála, az engedelmesség, a szolgálat s a szeretet kötelességei. Csak akkor vagyunk egész emberek, csak akkor töltjük be az élénk tűzött legfőbb hivatást, ha mindenekelőtt ezeket a kötelességeket teljesítjük, ha az Alkotónkkal való viszonyunkat elismerjük s a gyakorlatba átvisszük. Vagyis: a vallás által.

3. A vallás arra való, hogy általa *felsőbbrendű erkölcsi életet éljünk s ezzel megkülönböztessük magunkat az okatlan állattól*. Az állat csak érzéki ingerek és ösztönök szerint cselekszik, mert esze nincsen. Az embernek azonban értelmet is adott az Isten s ennek az értelemnek a világánál fel kell ismernie az eszmei és erkölcsi világ nagy törvényeit s a szerint kell berendeznie életét. Vagyis: jónak kell lennie, becsületesnek, erkölcsösnek, mert e nélkül sem emberi méltóság, sem az embertársakkal való békés és emelkedett együttélés, sem a teremtő Isten iránt való hűség és szolgálat nincsen. Csak az az emberhez méltó élet, amelyben a *lelkiismeretesség, a tekintély- és jogtisztlet, az erkölcs és a szeretet állnak legelső helyen*. Ennek azonban mindnek egyetlen biztos és végső alapja a vallás, vagyis a tudat, hogy ezekre a dolgokra Isten akaratából van szükség és Isten az, aki végső alapja minden jognak, tekintélynek, törvénynek, erkölcsnek és szeretetnek. Ahol vallás nincs, ott tapasztalás szerint az emberi társadalom s az emberi méltóság legfőbb törvényei talajt vesztenek.

4. A vallás arra való, hogy az egyetlen e földön elérhető igazi *boldogságot* megszerezni segítsen. Az egyetlen igazi emberi boldogság: egyfelől a tudat, hogy a legfőbb és leg-hatalmasabb lénnel, az Istennel, békében éljünk s gyermeki, szeretetteljes hűségben Őt édes mennyei Atyánk-

nak nevezhetjük, másfelől a hit, hogy a szörnyű vég, a halál, nem oltja ki végleg a létezésünket, hanem a síron túl, Isten csodálatos országában, egy felsőbb és tisztább létrendben örökké tartó és végtelen boldogság vár azokra, akik Istent ezen a földön hitték, szerették és híven szolgálták. Aki nem vallásos, annak az élete csupa aggasztó kérdőjel: szenvedéseiben nincs vigasza, kísértéseiben nincs erős támasza, nyugtalanságában nincs nyugtató reménye s főleg a halállal szemben nincs semminemű komoly menedéke. A vallásos ember: nyugodt, boldog, lehiggadt ember; a vallástalan: zavart lelkű, háborgó, boldogtalan, kapkodó és pályájavesztett ember.

5. A vallás arra való, hogy biztonságba helyezzen a *legnagyobb veszedelemmel szemben*, ami embert érhet: az Alkotó Isten számonkérésével, ítéletével és büntető igazságszolgáltatásával szemben. Minden felsőbb fórum, minden törvényhozó, minden uralkodó kell hogy érvényt is tudjon szerezni akarátának, azáltal, hogy az ellenszegülőket, a törvény megvetőit megbünteti. Az Isten végtelen fölségből folyik, hogy azokat, akik az ő szeretetét visszatartották s vele szemben megvetést, törvényeivel szemben engedetlenséget tanúsítottak, ugyancsak megbüntesse, mégpedig végtelen fölségének megfelelő mértékben, minden evilági büntetést árnyékba állítóan. A kinyilatkoztatás tele van annak kijelentésével, hogy Isten ezt az ő büntető szándékát teljes szigorral végre is akarja hajtani azokon, akik megtagadták tőle az önkéntes, gyermeki engedelmességet. Ha tehát vallásos nem vagyok, kiteszem magamat a legrettegetőbb lehetőségnek, sőt bizonyosságnak: az örök büntetésnek és bűnhődésnek.

6. A vallás végül arra is való, hogy általa meg tudjuk őrizni legfőbb *emberi, művelődési és nemzeti értékeinket*. A vallás teremtette meg a kultúra legnemesebb termékeit, részesítette a keresztény művelődés kincseiben a világot. Ma is a vallás őrzi és ápolja azokat a magasztos eszméket, amelyekből az emberi, családi és nemzeti jólét, az igazságosság és szociális szeretet, a honpolgári erkölcs és eszményiség kivirágzik. Viszont az emberi szabadság, méltóság és erkölcs eltírói szintén mindig a vallásban látják

eltipró, erőszakos és megtévesztő uralmuk egyik legfőbb akadályát. Innen a vallásüldözések sorozatos láncolata a római cézároktól a bolsevizmusig s más mai elnyomó rendszerekig. A zsarnokok, a lelkiismeretek kerékbetörői, a zavarosban halászók, népek ámitói semmiben sem látnak akkora veszedelmet a maguk szempontjából, mint abban a vallásban, amely tiszta, szilárd és hajlíthatatlan erkölcsi elveket hangoztat, amely védi a személyiség s a lelkiismeret jogait, amely leleplezi az ámitást és lelkiismeretlenséget. Ha erősen, szabadon, emberhez méltón akarunk élni, ha nemzetünket is ezen az úton akarjuk megőrizni, ha a legmagasabb emberi értékekhez komolyan ragaszkodni kívánunk: már ezért is vallásosaknak kell lennünk.

Mire való tehát a vallás? Mindenre, ami jó, nagy és magasztos. Kinek nem való a vallás? Csak annak nem, akiben vagy értelem nincs e felsőbbrendű szempontok megértésére, vagy becsületes jóindulat nincs az emberiség legszentebb értékeinek fenntartására.

## Kérdések és ellenvetések

**Ki beszél a vallásról? A vallás kora lejárt s az emberiség új eszmék felé halad.**

Ezt mondogatják a vallás ellenségei már néhány száz vagy ezer év óta s a vallás még mindig itt van és él, sőt mindig új meg új lendületet vesz, sokszor ott is, ahol már szinte eltemetettnek vélték. Oka ennek az, hogy a vallás annyira komoly dolog s annyira az ember természetének legmélyéből fakad, hogy ha ideig-óráig elhallgattatják is a szavát, mindig újra felszínre tör s követeli természetes jogait.

*Vallás mindig volt és mindig lesz, amíg ember él a földön.* Mert minden ember, aki nem vak és eszement, szükségképen felveti magában előbb-utóbb a kérdést: *honnan a világ? Hova megy az élet? S mi az oka, célja, értelme minden történésnek?* S mihelyt az ember ezeket a kérdéseket kutatja, komoly feleletet nem talál rájuk mást, mint azt, amely az Istenhez vezet s a vallást alapozza meg.



**A modern világ meglehetősen vallás nélkül intézi az ügyeit. Egészen más kérdések érdeklik ma az emberiséget!**

Sajnos, ez sok tekintetben így van. Sokan, vezető emberek is, elhanyagolják Isten iránti kötelességeiket. De *mi következik ebből?* Csak az, hogy sokan annyira rabjai az evilági-ságnak, a merőben érdekelvi, politikai és gazdasági szempontoknak, annyira csak maguknak s a mának élnek, hogy az élet legnagyobb kérdéseivel nem érnek rá foglalkozni. Azonkívül ma sokszor legkönnyebben éppen azok kerülnek élre, akik minden eszközzel csak a maguk anyagi, evilági, gazdasági, politikai vagy nemzeti céljaikért küzdenek. Következik-e ebből, hogy vallási téren is irányadók lehetnek? Vajjon pl. abból, hogy a zsidók majdnem minden országban a legnagyobb gazdasági sikereket érték el, következik-e a zsidó világnézet felsőbbrendűsége vagy igaz volta? Talán inkább ellenkezőleg! *Érték* és evilági *érdek* nem mindig fedik egymást; az erkölcsi több-érték és több-igazság a mai anyagelvi harcban könnyen kerül a kerekék alá. Nem a kufárszellem érdekvilága, vagy akár a politikai sikerek mindenfölött való hajszolása dönti el az igazságot s a több-értéket!

Azért, mert sok az emberek közt a *színvak*, még nem lehet azt mondani, hogy *színek nem léteznek* s mindenki téved, aki színekben hisz! Azért, mert vannak *léha és cinikus* emberek s ezeknek sokszor igen jól is megy a dolguk itt a földön, még valóban nem következik, hogy tehát a léhaság és cinizmus a *leghelyesebb életirány* s a magasabb eszmények — pl. önzetlenség, önfeláldozás, erkölcs, hazaszeretet, hősiesség — megvetést érdemlő babonák! Ugyan-így nem következik semmi a vallás ellen abból, hogy sok ember vallástalan s csak az evilági dolgokkal törődik.

**Művelt ember megvan vallás nélkül is.**

Ha *erővel elhallgattatja magában* a végső nagy kérdések után kutató értelem szavát, akkor ideig-óráig csakugyan meglehet az ember vallás nélkül is. Ez azonban nem a *műveltség* jele, hanem inkább a *szellemi szegénység*, egy-

oldalúságé, sokszor csak az értelmi eligazodást önkényesen beszűkítő *bátortalanságé*. Viszont a történelem szerint éppen a *legműveltebb s legmélyebb elmék* nagyon is keresték a világnézeti kérdések megoldását s legjava részük azt a keresztény vallásban meg is találta. Már azért sincs tehát senkinek joga a vallásban műveletlenséget látni.

Fordítva: gyanús dolog, hogy rendszeren éppen a félműveltek hivatkoznak a vallással szemben a maguk nagy műveltségére. Amily kevés az igazi műveltek közt a vallástalan ember, éppoly gyakori a hitetlenséggel való üresefejű hengegés a sekélyes műveltségű vagy csak egyoldalúlag (pl. technikailag) képzettek közt s leginkább a *teljesen műveletlen hangoskodók* soraiban. A vallástalanság az esetek nagyobbik részében a *gondolattalanság, nagyzolás* és szellemi *kamaszkodás* jele.

#### **A vallás a gyengék és együgyűek menedéke.**

Rendszeren azok beszélnek így, akik maguk is talán túlvan gyengék és együgyűek ahhoz, hogy a vallás nagyszerű gondolatait s eszmerendszerét megértsek. Gyengék és együgyűek? Vajjon gyenge és együgyű volt-e Apponyi Albert és Prohászka Ottokár? Együgyű volt-e Pasteur és Marconi s az újkor nagynevű *tudósainak, gondolkozóinak, szellemi óriásainak* az a fényes sora, akik a vallásban s a keresztény hitben találták meg a nagy világtalány megoldását? Gyengék-e azok a *hithősök*, akik, mint csak nemrég is a spanyolországi vértanúk, bátor szívvel és emelt fővel vállalták a megkínztatást és a leggyötrelmesebb halált, mert hívők, istenfélők, vallásosak voltak? Vannak a vallásos emberek közt együgyűek is és gyengék kétségtelenül, de az igazi gyengéket és együgyűeket valóban nem a vallás komoly követői közt kell keresni!

**Magá Krisztus mondja, hogy boldogok a „lelki szegények”, vagyis az ügyefogyottak és együgyűek.**

Csakhogy Krisztus „lelki szegényeken” nem ügyefogyottakat és félkegyelműeket ért, ahogy ezt a szocialista s egyéb vallásgyalázók mindenáron értelmezni szeretnék, ha-

nem a *lélekkel fogadott és gyakorolt szegénységet*, a földi javakhoz való túlzott ragaszkodásról való öntudatos lemondást, vagyis: *a lélek belső szabadságát a pénzzel, kinccsel, anyagisággal szemben.*

Hogy Jézus ezt csakúgyan így érti: a szív, nem pedig az értelem szegénységeként, kiviláglik abból, hogy ugyanezt a krisztusi kijelentést (Mt. 5, 3) Szent Lukács evangéliuma egyszerűen így mondja: „Boldogok ti *szegények!*“ (6, 20), valamint abból, hogy Krisztus Urunk a szegénységet máshol is sűrűn dicséri (Mt. 6, 19–21; 10, 9; 11, 5; 13, 22; 19, 21. stb.), viszont az *oktalanságot és esztelenséget állandóan korholja s okosságra int* (Legyetek okosak, mint a kigyók.“ Mt. 10, 16).

Nem kell az evangéliumot *erőszakosan kiforgatni az értelméből!*

**A tudósok közt legalább ugyanannyi a vallástalan, mint a vallásos, ebből tehát nem lehet a vallás mellett érvelni.**

Nem is abból érvelünk a vallás mellett, hogy tudósok és nagy emberek végeláthatatlan sora tett mellette hitvallást, mert tény, hogy a vallástalanság oldalán is állanak nagynevű emberek s kiváló szellemek. Csak azt mondjuk: amint az egyik tényből nem következik a vallás igaz volta, ugyanúgy nem következik a vallástalanok nagy számából a vallás hamis volta.

Jegyezzük meg azonban a nagy különbséget: míg a hívő nagy szellemek rendszeren épp *azért voltak mélyen vallásosak*, mert komolyan és behatóan *foglalkoztak a vallás kérdéseivel*, addig a vallástalan tudósok vagy államférfiak rendszeren azért vallástalanok, mert sohasem *foglalkoztak behatóbban* ezekkel a kérdésekkel. Sokan azért vallástalanok, mert a vallás parancsaiban *kényelmetlen akadályt látnak* a maguk hatalmi céljainak elérésében, vagy léha életük akadálytalan folytatásában. Ebből pedig a vallás értéke s igazsága kérdésében valóban *semmi sem következik.*

### A vallás kiöli az életörömet.

Annyi igaz, hogy a vallás nem engedi meg ösztöneink *zabolátlan és lelkiismeretlen kiélését*. A vallás *féket rak* a szenvedélyeinkre s határokat állít csapongó vágyaink elé. De éppen ezzel *védi is a társadalmi együttélés legfőbb kincsét*: az erkölcsöt és kölcsönös jogtiszteletet.

Jaj lenne az emberi társadalomnak, ha mindenki azt tehetné, amit akar! Ha a tolvaj szabadon lophatna, a zsarnok szabadon kegyetlenkedhetnék, az ügyesebb és ravaszabb szabadon zsákmányolná ki a felebarátját, ha a magasabb helyen ülő kénye-kedve szerint visszaélhetne mások alárendelt helyzetével, ha a férj és feleség szabadon élhetne vágyainak s lábbal taposhatná a hitvesi hűséget, ha a gyermekek szabadon garázdálkodhatnának s büntetlenül megfélelkezhetnének a szülők iránti hála és tisztelt kötelességéről. Az életörömek korlátlan hajszolása csak a sikkasztóknak, rablóknak, gonosztevőknek használna, nem a becsületes embereknek.

Viszont van egy életöröm: a jó lelkiismeret öröme, az Isten és az emberszeretet békéje és az örök élet reményének boldog biztonsága, amely ha nem is olyan zajos, mint az érzékiség örömei, viszont *mélyebb, igazabb, felemelőbb öröm minden evilági gyönyörűségnél*. Ennek az örömnak pedig a vallás az igazi *szülőanyja és hordozója*.

### A modern tudomány megdöntötte a vallást.

Valaha divat volt így beszélni; ma már nem az. A tudomány ma már *szerényebb* lett. Csakugyan, *vajjon melyik tudomány döntötte volna meg a vallást?* S a vallásnak *melyik tétele* döntötte meg? Mutassanak rá határozottan arra: hol az a bizonyos ellentét s ne ériék be üres fecsegéssel! *Soha* a katolikus vallásnak *egyetlen tétele*ről sem lehetett eddig *semmiféle tudomány nevében* kimutatni, hogy hamis és a tudománnyal ellenkező lenne. Fordítva igaz: a vallástalanság és hitetlenség *minden* tétele csupa *tudományos képtelenség*.

Ha csakugyan lenne ellentét vallás és tudomány között, akkor ezt az ellentétet *elsősorban azoknak a szellemóriások-*

*nak kellett volna észrevenniük, akik a legragyogóbb tudást a leggyermekdedebb hittel és vallásossággal tudták magukban egyesíteni. Ha olyan szellemóriások, mint Newton és Laplace, Volta és Ampère, Gauss és Cauchy, Müller János és Mendel Gergely János, Röntgen és Maxwell nem találtak ellentétet vallás és tudomány közt, mi jögon mernek akkor törpék, apró szabadgondolkozó párttitkárok és bolsevista tudatlanok a tudomány nevében kiáltozni a vallás ellen?*

**Fő az, hogy mindenki becsületesen éljen, a vallás mellékes.**

Először is: épp azért kell vallás, hogy mindenki *becsületes lehessen!* Másodszor: aki nem vallásos, vagyis aki Istennel szemben nem teljesíti kötelességét, *az már ezen a címen sem nevezhető becsületesnek.* Fő az, hogy mindenki becsületes legyen? Helyes: mindenki teljesítse tehát a kötelességeit. De *minden kötelességét* és mindenekelőtt a *kötelességeit Isten iránt!* Mert ahol az emberek Istennek nem engedelmeskednek, ott tapasztalás szerint *egymással szemben sem tartják meg* a becsület és tisztesség kötelességeit. Helyesen írja XII. Pius pápa, hogy a háborúk, szerződészegések, ellenségeskedések és féktelenségek onnan erednek, hogy aki nem hajol meg Isten törvénye előtt, az nem hajol meg semmiféle erkölcsi törvény előtt sem.

**A vallás hívei között is vannak jellemtelenek, sőt gonoszlevők, viszont a vallástalan emberek közt is akadnak jellemes emberek.**

Ebből legfeljebb az következik, hogy mindenütt vannak kivételek. De mindenki *kivételnek is érzi*, ha valaki vallásos ember léteére mégis annyira megfélekedezik magáról, hogy cselekedeteit nem tartja összhangban azokkal a magasztos eszményi követelésekkel, amelyek a vallásosságból fakadnak. S hasonlóképp szembeötlő kivétel, ha valaki a természetes erkölcsiség követelményeit kényesen szemmel-tartja, de ugyanakkor nem veszi észre, hogy a legfőbb és legtermészetesebb kötelesség terén: az Isten imádata és szolgálata terén elmarad.

A legderekabb emberek, a kötelességtudás és lelkiismeretesség legragyogóbb példaképei, a legönzettelenebb hazafiak és családapák, legnemesebb lelkű anyák és hitvesek, legodádóbb gyermekek és a legtisztább ifjúság, tapasztalás szerint mindig *a vallásos élet talaján teremnek*, míg viszont a *gonosztevők*, a csalók, paráznák és tolvajok, önzők, másokat lelkiismeretlenül eltaposók csaknem kivétel nélkül a *vallástalanok közül kerülnek ki*. Csak szét kell nézni az életben!

#### **A vallás álszenteket nevel.**

Ó igen, éppen úgy, mint ahogy a legértékesebb anyaföldből is teremhet gaz és bojtorján. Azért mégis esztelenség lenne *meg nem becsülni a jó talajt* s benne látni a baj okát. A vallásosság talajából is fakadhat *torz és elferdült* növény, de a dolgok értékét senki okos ember nem ítéli meg az esetleges elferdülésekből, hanem sokkal inkább abból, ami azoknak *természetes és normális fejlődménye*. Ez pedig nem az álszentség, hanem *a tiszta szív, a becsületes jellem és emelkedett lelkiület*.

#### **Jobb vallás nélkül élni.**

Hogyne: a kutya és a féreg is megvan vallás nélkül! Amíg magasabb igényeid nincsenek és magasabb rendeltetés tudatára nem ébredsz, mint amilyen az ösztöneleted színvonala, addig jobb vallás nélkül élni. Enni, inni, aludni, szórakozni, az ösztöneidet kiélni: azt elvégre csakugyan lehet vallás nélkül is. Még színházba járni, táncolni, sőt tudományt művelni és politizálni is lehet valahogyan vallás nélkül. De *a legmélyebb s legégetőbb kérdésekre megfelelni, erkölcsi életet élni*, legyőzni magadban *a rosszat, a szenvedést, a halált*: Isten nélkül nem lehet.

#### **Mi hasznom nekem a vallásból? Hoz az valamit a konyhára?**

Igy csak a tompult elméjű ember beszél, a minden magasabb hivatásról lemondó alacsony érzület. Mi hasznom a vallásból? Éppen úgy kérdezhetnéd ezt is: *Mi hasznom a*

*becsületből? Mi hasznom a hazából? Mi hasznom a gyermekeim tiszta lelkiületéből? Mi hasznom a tudományból, a nemes és emelkedett érzületből? Közvetlenül konyhára valót csakugyan nem nyújt egyik sem. De rettenetes lenne az élet, ha az emberek mással nem törődnének, mint azzal, amit a konyhában meg lehet sütni vagy főzni, amit meg lehet enni s el lehet fogyasztani!*

**A modern társadalom megvan vallás nélkül is.**

Nem nagyon van meg s ahol megpróbál nélküle megenni, mint a bolsevista Oroszországban, ott *pokol és örökös fegyház az emberek élete*. Ahol nincs vallás, ott a társadalom *ragadozó farkasok marakodó helye*: ott kizsákmányolás van és erőszak, háború, terror és egymás pusztítása. A társadalom megvan vallás nélkül? Vajjon meglehet-e *lelkiismeret nélkül? Erkölc nélkül? Tekintély nélkül és jogtisztelet nélkül? Szeretet nélkül? Béke nélkül? Igazság nélkül?* Márpedig ezek a dolgok mind, a társadalmi együttélésnek ezek az erkölcsi alapjai, legalább is *nagyon ingatag talajon állanak ott, ahol nem az istenhit sziklatalapzatába ágyazódnak be*.

Az emberek úgy is sokszor oly zsarnokok, gonoszok, önzők és jellemtelenek tudnak lenni; hát mégha végleg megszűnnék lelkiismeretükben az Isten törvényeinek tudata! A mai társadalmi élet sok tekintetben nyomorult és lezüllött, de ennek éppen az az oka, hogy sokan elfordultak a vallástól, a lelkiismeret és erkölcs e legmélyebb gyökerétől s nem a legmagasabb, isteni Eszmény, hanem a saját önös hajlamaik szerint élnek.

**Én vallásos vagyok, de az én vallásosságom nem külső vallásgyakorlatokban áll.**

Ez éppen olyan beszéd, mintha valaki azt mondaná: én jó hazafi vagyok, de nem tartom magam a hazafiság *gyakorlatához*, az állami törvényekhez, a honpolgári kötelességteljesítéshez. Adót nem fizetek, a honvédelem elől kibújok, a közjót nem szolgálom. Micsoda „hazafiság” lenne ez?

Ugyanígy *hamis és élettelen az a „vallásosság”, amely lelké-*

ben meghajol ugyan a világ Alkotója előtt, de annak mégoly hiteles kinyilatkoztatásait, parancsait és rendelkezéseit megvetéssel hártja el magától s a gyakorlati életben nem juttatja azokat kifejezésre. Olyan volna ez, mintha egy szolga vagy éppen egy fiú azt mondaná az urának vagy apjának: Uram, én elismerlek téged s hajlandó vagyok lélekben meg is hajolni előtted, de *semmit sem teszek meg abból*, amit parancsolsz és kifelé nem mutatok semmiféle tiszteletet irántad! Az ilyen tisztelet, az ilyen vallásosság *üres szóbeszéd és képmutatás*.

**Az Isten nem szorul rá arra, hogy én külsőleg is hajlongjak előtte.**

Nem „szorul rá”, az igaz, de *te* rászorulsz, *neked* igenis kötelességed. A király vagy fejedelem vagy kormányzó sem szorul rá, hogy tisztelegj, ha előtte megjelenysz, mégis *megkövetelheti tőled, hogy megadd neki a tiszteletet és olyan formában add meg*, ahogy azt ő kívánja s a törvény előírja.

Nem az Isten szorul rá a te külsőleg is megnyilvánuló tiszteletedre, hanem az *ész és erkölcs, a becsület és isteni törvény az*, amely rászorít az alárendeltségi érzés és engedelmesség köteles kifejezésére.

**Ma a vallásnak csak a faji vallás értelmében van jogosultsága.**

Mi az a „faji vallás”? Fából vaskarika! A vallás nem faji függvény, hanem: az *embernek mint ilyennek viszonya az Istenhez*, a Teremtőhöz s a világ Urához. Tehát a *fajnak* — akár vannak igazi fajok, akár nincsenek — ehhez a minden fajiságon messze túlemelkedő, általánosan emberi kötelességhez és viszonylathoz *legcsekélyebb köze sincsen*. Legtöbb az, hogy *minden faj egyaránt köteles elismerni s szolgálni az Istent*.

A vallásnak mint Isten szolgálatának kötelességét *faji érdeknek alárendelni* s evilági érdekek *uszályhordozójává lesüllyeszteni*: kész örület és istenkáromlás. Az Isten nem arra van, hogy egy nép *nemzeti gőgjének és képzelgésé-*



nek vagy akárcsak nemzeti nagyravágyásának is merő eszköze legyen, ahogy azt ma az újpogányok képzelik, hanem ő a legfőbb Úr, aki előtt egyes embernek, fajnak, nemzetnek egyaránt leboruló tisztelettel kell hódolnia.

**Az egyetlen legfőbb lény: a faj.**

Szó sincs róla! A faj legfeljebb bizonyos emberek összefogó kerete. Egyszerű gyűjtőfogalom és természeti alakulat. Az ember azonban sem magában, sem másokkal együtt nem legfőbb lény; Isten az, aki mint Legfőbb Lény az embereket, tehát a fajt is teremtette. Az ember tehát *mindenestől, egyedestől és fajostól az Isten alattvalója*, s vele szemben nem göggel és önistenítő örülettel, hanem *hódoló alázattal, feltétlen alárendeltséggel és engedelmisséggel tartozik*.

Egyébként is tiszta fajokról beszélni csak az álmok világában lehet. Aki tehát a „faját” tekinti istenének, az nemcsak istentagadó, hanem azonkívül még egyszerűen *tudatlan* is.

**A legfőbb és legreálisabb végcél minden becsületes magyar számára: a faj, a nemzet. Kölcsey is azt mondja: „a haza minden előtt!”**

Kölcseynek csak hagyjanak az újpogányok békét, mert Kölcsey mélyen istenhívő, vallásos, keresztény ember volt *s eszeágába sem jutott volna ismert mondását úgy értelmezteni*, mintha a haza még az Istennél is előbbrevaló lenne. Nála „a haza minden előtt” jelszava csak annyit jelent, hogy: a haza minden *önérdek* előtt, minden *egyéni* törekvés és pártszempont előtt, minden családi és magánpolitika előtt. De *nem az Isten előtt!*

A haza nem lehet több az Istennél s még kevésbé lehet az a faj! Mert hiszen a „haza” sokkal többet mond, mint a „faj”. A magyar faj vagy fajta csak *egyik része* a magyar hazának. Éppen azzal ártottunk liberális korban véresen a haza ügyének, hogy a fajt és hazát egybekevertük s ezzel a nem-magyar fajtákat magunktól szükségkép elidegenítettük. A német, a szláv fajú magyar honpolgár is lehet

jó magyar hazafi, ha nem is tartozik a magyar fajhoz. De akár magyar valaki, akár szláv, akár német, francia vagy angol, hottentotta vagy kaffer: az Isten előtt egyformán térdre kell borulnia.

**Akiket mi „újpogányoknak” nevezünk, azok is emlegetik az Istent s a Gondviselést, tehát nem nevezhetők egyszerűen pogányoknak.**

„Emlegetni” lehet az Istent tiszta szemfényvesztésből is, hogy port hintsünk az istenhívők szemébe. Így tett a kereszténység nagy ellensége is, a hitehagyó Julián császár. Mi nem az Isten szónoiki *emlegetését* tekintjük vallásosságnak, hanem az *Isten jogainak s törvényeinek elméleti és gyakorlati elismerését.*

**Legfőbb kötelességünk: a faj tisztaságának megőrzése.**

Ha ez igaz volna, akkor máris letehetnők a lantot, mert az összes európai népek, nem utolsó helyen a magyar, *nagyon sokszoros fajkeveredés eredménye.* Nincs történetileg tiszta germán faj sem, hiszen a „legnémetebb” németek, a poroszok, eredetileg jórészt *szlávok* voltak, de nincs tiszta francia, tiszta angol, tiszta olasz és tiszta spanyol sem. Aki *tiszta magyar fajról beszél, álmodik vagy hazudik.* A magyarban együtt találjuk a mongol-turáni, a bolgár és török, perzsa és besenyő, kún és jász, német és szláv beszivárgás egész özönét, úgyhogy alig van ma Magyarországon egyetlenegy család, amely magát az ősmagyarok fajtiszta leszármazottjának nevezhetné.

Mit ámitjuk tehát magunkat idegenből importált *gyermekmesékkel?* S mi címen akarjuk gyermekmesék kedvéért *meglazítani a leghszentebb kötelékeket,* amelyek mindnyájunkat legfőbb fokon a legelőkelőbb ősiséggel magával, a *Mindenható Teremtő Istennel kapcsolnak össze?*

**Az Isten minden népnek már a vérben megadta a legfőbb eszményt. A vér vallása az egyetlen igaz vallás.**

Először is: A „vérelmélet” a komoly tudomány előtt helyt nem álló agitációs jelszó s babona; bizonyos újkori nem-

zeti gőgnek és önistenítésnek múló értékű legendája „mitosza”, amelyet tíz-húsz évvel ezelőtt még senki sem ismert s melyről maguk a német újpogányság kitermelői, Rosenberg és társai megvallják, hogy tudományosan nem igazolható. Nekik persze nem is fontos, hogy igazolható legyen; mert ők Nietzschét követik, aki szerint valami „akkor is jó, ha nem igaz”.

Másodszor: A „vér”, helyesebben: az *átöröklés* sok különleges tulajdonság hordozója lehet ugyan, de magában véve sem az erkölcsnek, sem a vallásnak nem lehet igazi alapja. Hiszen az átöröklés közvetlenül csak élettani, fizikai, állati adottság, amelyet az egyéniség erejénél fogva magasabb erkölcsi, szellemi és vallási szempontok szerint *igenis lehet és kell is idomítani*, nem pedig mint a lovaknál és kutyaénál, *egyetlen értékmérőnek* tenni meg.

Harmadszor: Legkevésbé tekintheti a „vért” az élet legfőbb eszményének az a nemzet, mint a mienk, vagy a legtöbb más európai nemzet, amely százszoros vérkeveredéssel ment át s *egyvérűnek egyáltalán nem nevezhető*. A vallás egészen más dolog, mint amit vérrel, átörökléssel, fajjal s hasonlókkal lehetne kifejezni, vagy inkább: beszűkíteni. A vér jó az erekbe, de nem jó a filozófiába s még kevésbé a vallás tudományába.

**Vallás, erkölcs, igazság és jog: mind a faji lelkiület függvényei; a fajelméletet csak azok nem fogadják el, akiknek alacsonyrendű fajisága ezt nem érti meg.**

Igy persze minden ostobaságot és ámitást lehet ajánlani: „aki nem érti meg, ostoba és tudatlan fráter”. Hát mi bizony nem értjük meg, de nem azért, mert valami magas tudomány, hanem épp azért, mert kész *tudatlanság és ámitás*. Sem a vallás, sem az igazság, sem az erkölcs, sem a jog nem függvénye semmiféle faji elméletnek vagy lelkiületnek, hanem abszolút értékű fogalmak. És semmiféle göromba nagymondás egy emeletes valótlanyságot és tudatlanságot valósággá és tudománnyá át nem alakíthat. Tiszta fajok egyáltalában nincsenek; sem az északi, sem a turáni népek nem tiszta fajok, hanem megállapíthatatlanul sokféle fajnak bonyolult kereszteződése. A német faji mítoszt a

németeknél sokkal északibb fajú népek is kereken és felháborodással visszautasítják. Az egész faj-mítosz nem egyéb, mint vásári trükk, politikai lépvevessző, amelyet tudományosan képzett elmék egy pillanatig sem vesznek komolyan.

**A nemzetfölötti vallások csak arra valóak, hogy a papok uralmát alapozzák meg; azért a vallást új alapokra kell fektetni.**

Más alapokra fektetni a vallást nem lehet, mint amelyekre az *Isten maga fektette* részben már a természet által, részben még inkább a kinyilatkoztatás által. Ha az Isten a vallás őrzésére a hívek lelki kormányzatára papokat rendelt, ő tudta, miért tette. Veszekedjék az Istennel, akinek ez nem tetszik. De ha egyszer Isten a Teremtő és az Úr, ahogy ezt minden papi befolyásolás nélkül is minden komoly gondolkozó érzi, még a régi pogányok is felismerték: akkor *senkinek nincs joga azon címen kitérni az Úr parancsa elől*, mert hogy neki az Istentől rendelt papok nem tetszenek. Senkinek sincs joga olyan újszülött „vallást” kotyvasztani össze, amelyet nem az Úristen rendelt.

**A papok azért ellenségei a faji vallásnak, mert féltik tőle a hatalmukat.**

Talán éppen fordítva: *a faji vallás cégjegyzői féltik a komoly kereszténységtől azt a jogtalanul bitorolt hatalmat, amellyel mihelyt hatalomra kerülnek, a félművelt emberek tömegeit s a jobb sorsra érdemes ifjúságot hatósági erőszakkal és csattogó-puffogó bombasztikával a maguk szellemi igája alá hajtják.*

A keresztény vallás papjai ezer meg ezer esetben mutatják meg, hogy meggyőződésükért és hivatásukért *börtönt, kint és halált is el tudnak viselni*; hogy nem „hatalmuk” kedvéért hirdetik a kereszténységet, hanem mert annak krisztusi igazságáról szentül meg vannak győződve.

Mutassanak viszont a faji vallás hóbortosai *egyetlen olyan igazán önzetlen s áldozatkész embert a híveik között*, aminek a mi nagy vértanú pápáink, püspökeink és papjaink voltak! Akkor majd szóba ereszkedünk velük. De amíg

ezt nem teszik, addig közönséges szószátyárság, ha Krisztus hírnökeit a jól ismert bolsevista módra minden alap nélkül megrágalmazzák.

**A „természetfölötti” és „nemzetfölötti” vallások festett egekbe néznek, míg a faji vallás a valóságot fogja meg.**

A „természetfölötti és nemzetfölötti” vallás nem néz festett egekbe, hanem igenis közvetlenül a mi földi világunkat fogja meg s földi életünket nemesíti meg. Ezen túl persze fölfelé is néz, de megint nem képzelt egekbe, hanem *való egekbe*, az Isten való világába, a végtelenségbe. Viszont éppen az úgynevezett faji vallások, helyesebben: a fajiság címén űzött vallástalanság néz nagyon is „festett egekbe”: önkényesen kitalált *mesék és mítoszok országába*, ostoba és gőgös álmok birodalmába, képzelgések és naívságok bolondsínházába.

Éppen a keresztény vallás az, ami minket a hétköznapiaság szürke kódéből kiemel s a legfőbb *valóság* tiszteletére tanít: a mulandó világ fölött örök sziklaként megálló, világokat fenntartó isteni országra, felsőbb igazságokra, *síron túl is maradandó értékekre*.

**Minden nép azt a vallást követi, amely egyéniségének legjobban megfelel; a mi népünknek a turáni vallás felel meg a legjobban.**

Nem igaz, hogy minden népnek külön vallásának kell lenni, mert az a „vallás”, amely csak egy-egy népnek a természetéhez van szabva, nem *vallás* többé, hanem *hóbort* és önámítás. A vallás lényegében *egyetemes jellegű*: *minden embert egyformán kötelez*, mert minden embernek s az egész teremtnak *közös anyajegyéből*, teremtményi természetéből ered. Az meg még külön örület, hogy a mi vallásunk a turáni hit volna. Eszement beszéd! *Turáni hit egyszerűen: nincs!* Vannak turáni *népek*, de ezeknek *száz-fajta különféle pogány vallásuk van*, mégpedig többnyire igen alacsonyrendű, bálványimádó és totem-vallás. A turáni népek vallási téren olyan mélyen alatta vannak a kereszténységnek, mint a svábbogár a királyi sasnak, a szurkosan pislogó mécs a fénylő napnak. Ezt az ázsiai hordalék-

vallást emeljük fel mi a kereszténység isteni szépségei, felsőbbrendű igazsága és gazdag erkölcsi tartalma fölé? Néhány kelekóla és tudatlan ember hóbortja kedvéért?

**Az ősi magyar vallás nem volt alacsonyrendű.**

Az ősi magyar vallásról nagyon keveset, jóformán semmit sem tudunk. Mindenesetre elég alacsonyrendű lehetett, ha animizmusból vagy bálványimádásból állt. Olyan ősi vallásra, amelyről alig tudunk valamit, ráépíteni egy nemzet lelki világát már ebből az okból sem lehet. A „magyar ősvallásról” szóló regényes részletek, melyekről itt is, ott is hallunk vagy olvasunk, merő késői kitalálások, mint pl. a „hadúr”-isten meséje, amelyet 1823-ban Aranyosrákosi Székely Sándor talált ki a „Székelyek Erdélyben” c. művében, a gót *hódur-isten átalakításával*. A „hadúr” tehát maga is idegen eredetű s a régi magyarokhoz semmi köze.

**A kereszténység a szeretetre épít, ez azonban negatív kereszténység; a faji vallás viszont a faji öntudatra, becsületre és szabadságra épít. Ez az egyetlen igazán pozitív kereszténység.**

Pozitív kereszténység! Micsoda vakmerő játék ez a szavakkal! Az ú. n. faji vallás egyáltalán nem kereszténység, se nem negatív, se nem pozitív értelemben, mégcsak árnyéka sem a kereszténységnek, hanem közönséges visszasüllyedés a rég letűnt korok naív pogányságába.

Faji öntudat? Becsület? Szabadság? Ezek mind szép szavak, de vallás nélkül, mégpedig komoly, istenhívő, keresztény vallás nélkül üres szavakká zsugorodnak. *Becsületről* nem lehet szó olyan embereknél, akik a becsület és tisztesség első követelményét: az Isten iránt köteles hálát és hódolatot tőle megtagadják. A *szabadságnak*, tudjuk jól, mindennapi tapasztalásból is, éppen a faji vallás uralma alatt szakad teljesen vége; ott szégyenletes szellemi szolgaság van. *Faji öntudatról* pedig a fentiek szerint csak a tudatlanok beszélhetnek, akik nem tudják, hogy tiszta fajok nincsenek; nincs tehát mire lehetnének olyan szörnyen büszkéek.

Végül: közönséges mellébeszélés, ha valaki a szeretet tör-

vényét „negatív” kereszténységnek és negatív vallásnak nevezi, mert éppen a szeretet a legnagyobb *pozitív erő* s a legnagyobb *pozitív* építő hatalom.

**A kereszténység lefokozza az emberi méltóságot, mert megalkódást, hajlongást, szolgaságot követel.**

A mindenható Istennel szemben az alázatos és engedelmes hódolat csakugyan mindnyájunknak elemi kötelessége. Ez a kötelesség azonban nem aláz és nem alacsonyít le. Ellenben sokkal inkább lealacsonyít az a hencegő gőg, amely legfőbb Ura és Alkotója előtt sem akar meghajolni, hanem gyermekes daccal és képzelgéssel úgy tesz, mintha ön maga lenne a maga Istene, mintha ön maga adta volna magának mindazt, amivel Isten ingyen kegyelméből bír. A teremtő Isten előtt meghajolni: *felmagasztaló dolog*; Istent szolgálni annyi, mint: *uralkodni*.

Egyébként, nem különös-e, hogy éppen azok beszélnek ilyen fönnben az emberi méltóságról, akik maguk is rabszolgák: a saját kicsinyes, sőt *alacsony hajlamaik rabszolgái* s akik *hétrét görbednek az emberek előtt*, ha arról van szó, hogy ezzel valami kis kitüntetést vagy anyagi előnyöket kolduljanak ki tőlük!

**A régi vallások defetizmusra tanítanak, az egyedül üdvözítő Iászeretet viszont csupa élet és gerinc.**

A kereszténység nem defetizmusra és tétlen meghunyászkodásra tanít, hanem ellenkezőleg: nagyon is *tevékeny cselekvésre*, önmegtagadásra, a parancsok megtartására, az erkölcsi rend védelmére s a legmagasabb eszmények ápolására.

Ezért fűződik a kereszténység nevéhez *minden nagy és népmentő cselekedet a világtörténelem folyamán*: a nő és a gyermek védelme, a munkás felszabadítása, a rabszolgaság eltörlése, a törvény előtti egyenlőség elve, a lélek felbrendülésének hirdetése a pusztá anyagi szempontok felett, a kultúra legszebb teljesítményei. Maga a hazaszeretet is csak akkor igazán termékeny és áldásthozó, ha keresztény erényekkel kapcsolatos; ezek nélkül nem egyéb,

mint kollektív önzés és pusztító, rabló, háborúra serkentő csordaöszön.

**A kereszténység jelképe a kicsavart kezű és lábú, nyöszörgő feszületkép. Ez nem való egyenes gerincű, büszke népnek.**

Gőgös, ostoba és öntelt tacskóknak csakugyan nehéz a maguk kicsiségének és elesettségének alázatos megvallása, de a komoly és őszinte ember nagyon jól tudja, hogy az emberre a maga bűnös hajlamai és vétkei mellett csakugyan *ráfér egy kis alázat és büntudat.*

A „kicsavart kezű s lábú feszületkép”, a „nyöszörgő” Krisztus képe pedig felháborító gőg és botor istenkáromlás. Az örökkévalóság királya valóban nem volt kénytelen „kicsavartatni” a kezét s lábát s haldokolni a kereszten; ha mégis mindezt önként és szeretetből magára vállalta, ezt abból a fölséges, leereszkedő jóságból kifolyólag tette, amellyel a mi lelki nyomorúságunkat magára vette és helyettünk és értünk szenvedett. Hogy pedig Jézus a halálban „nyöszörgött volna”, megint csak bolsevista ízű kitalálás és célzatos ráfogás; hiszen éppen ellenkezőleg, azt mondja az evangélium, hogy a körülállók csodálkozására Jézus „nagyszóval” kiáltotta utolsó szavait s mint egy hős, úgy halt meg a kereszten.

Az ilyen káromló és értelmetlen beszédek sokkal inkább érdemlik meg a „kicsavart kezű és lábú” és „nyöszörgő” elnevezést: az ilyen mindent elcsavaró szellemi nyomorékoknak valóban nincs joguk éppen a *legfölségesebb személyre és tanra fogni rá a maguk alacsonyrendűségét!*

**A kereszténység nem is eredeti vallás, hanem szírzsidó-etruszk babonák keveréke.**

Ez a szépenhangzó összetétel: „szírzsidó-etruszk” — bum-bum-bum — egy tudatlan németnek, Rosenberg Alfrédnek a találmánya, amelyre ez a vallásfilozófusnak felcsapott építész-mérnök, úgy látszik, szörnyen büszke is, mert folyton ismételve, de amelynek *történelmileg legcsekélyebb, legsoványabb és legvékonyabb alapja sincsen.* Mert vajjon



mi közülük volt valaha is a zsidóknak vagy a szíreknek pl. az *etruszkokhoz*? Ez az egész kapcsolat csak arra való, hogy egy tudatlan, de nagyhangú ember a még nálánál is tudatlanabbakat egy bombasztikus szóhalmazsal, egy nagyképű tudományos bolondériával elkápráztassa.

Nevezetesen a kereszténységnek az amúgy is szinte ismeretlen etruszk kultúrvilággal való kapcsolata olyan *vakmerő kitalálás*, oly értelmetlen fából vaskarika, hogy tudományos körökben az ilyesmit még komoly cáfolatra sem lehet méltatni. Éppen olyan, mintha valaki a Tejutat egy istállólámpával hozná kapcsolatba. Hasonlóképp naív fecsegés a kereszténységnek a *szír* vallással vagy kultúrával való összefűzése.

Egyedül (nem a szír vagy etruszk): az ószövetségi *zsidó* vallással van a kereszténységnek mély és szoros kapcsolata, de ez az ószövetségi zsidó vallás — amelynek kevés köze van a mai farizeusi és talmudista zsidóság vallásához — csakugyan isteni kinyilatkoztatáson alapul s minden elfogulatlan tudományos kutatás szerint a vallások történetében *himagasló etikai és dogmatikai értékeket mutat fel*. A mai újpogányság egyszerűen az újkori zsidóság ellen ébredt ellenszenvet akarja ügyes fogással kihasználni a kereszténység leszólására s ezért keveri össze állandóan az ószövetségi, tehát isteni eredetű zsidó vallást, a kereszténység előfutárját, a mai galiciánusok és talmudisták babonáival. *Tudatlanság és nagyképűség!*

**A kereszténység Jeruzsálem, Antiochia, Alexandria, Efezus és Bizánc mesztic lakosságától származik.**

Ezt a furfangos frázist meg már az a H. St. Chamberlain agyalta ki, aki maga is „mesztic” volt, amennyiben norman, kelta és angolszász vérű *angol* létére ő lett a *német* fajiség legbuzgóbb hirdetője. Egyébként a puffogó szólam ezúttal is közönséges *történeli hamisítvány*, mert a kereszténység sem nem Antiochiából, sem nem Bizáncból, sem máshonnan nem származott, hanem Jézus Krisztus alapította, az Isten Fia.

Nem lehet nagy szavakkal egyszerű és kétségtelen tényleket meg nem történtté varázsolni.

**Maga Szent Ágoston „szétesett lelkű, basztard, rab-szolgagondolkodású afrikai félvér” volt. (Rosenberg.)**

Ezeket a díszcímeteket megínt csak a század legnagyobb tudományos sarlatánja, Rosenberg Alfréd költi össze; ha éppen nagy szavakat és durva jelzőket keres, minden idők szennyirodalmában találhatott volna még különbeket is.

Érdekes, hogy ezeknek a történelemtelen elnevezéseknek viszont éppen az a H. St. Chamberlain mond ellen, akiből különben Rosenberg annyira szeret ollózní s aki Szent Ágostont — minden művelt emberrel együtt — a *legnagyobb szellemek* közé sorolja, akik valaha a földön éltek.

Érdekes az is, hogy ezek a mai újpogányok a szabad-szerelmet hirdetik s a törvénytelen gyermekek (basztardok) egyenjogúsítása mellett szavalnak. Miért használják akkor a „törvénytelen gyermek” szót *gúnyszó gyanánt*, mihelyt a kereszténységnek egy nagy szentjéről van szó? Még hozzá olyanról, aki törvényes származású volt? Utcagyerekes tempó!

**A kereszténység fajkeveredés eredménye, ez pedig mindig romboló hatású.**

Mindkét tétel éppoly *hamis*, mint az *egész újpogány mese-mondás*.

Az első része nem igaz, mert a kereszténység *nem fajkeveredés eredménye*, hanem Isten kinyilatkoztatása. A másik része sem igaz, mert az ú. n. fajkeveredés a legnevesebb fajkutatók szerint (Boas, Hertz, Weidenreich) éppen nem szükségkép romboló, ellenkezőleg sokszor inkább nagyon is *fejlesztő hatású*, amint a közeloakonok közti házasság sem egészséges dolog.

Nem jó az, ha tudatlan szószátyárok csapnak fel vallás-magyarázóknak és csalhatalan világnézeti újprófétáknak. Különben odajutnak, mint Rosenberg, aki szerint csak egyetlen igazi rossz dolog van a világon: a zsidóság; mégis „Mythos” című hírhedt, kereszténygyalázó művének megírásában egyik legfőbb forrásként a *zsidó Corvin Ottónak Pfaffenspiegel* című rossz hírű francia iratát használta fel.

Szidja a zsidót, de a kereszténység elleni vak gyűlöletében maga is zsidó források után indul! Következetesség!

**A tudományos gondolkozás rég elintézte a kereszténységet.**

Igy csak azok beszélnek, akiknek a kereszténységhez *éppoly kevés közük van, mint a tudományossághoz*: tanulatlan *vörös-bolsevisták* és félműveltségű *kultúrbolsevisták*. Jellemző pl. H. St. Chamberlainnek, a modern újpogányság és faji vallás egyik megalapítójának tudományosságára, hogy először csak azt mondja: „Jézus *valószínűleg* nem volt zsidó” (bizonyítékot persze erre nézve semmit sem hoz fel), majd ezt az állítását már oda módosítja, hogy „legkisebb ok sincs annak *feltevésére*, hogy Jézus szülei faj szerint zsidók voltak volna”; aztán egyszerre a valószínűségből a bizonyosságba ugrik át s azt írja: „Ez a valószínűség a *bizonyossággal egyenlő*” és végül ellentmondást nem tűrő biztossággal eldekretálja: „*Tehát (!)* aki azt állítja, hogy Jézus zsidó volt, vagy *tudatlanságot árul el, vagy valótlan-ságot mond*”. Ilyen összeviSSzaságot már csak az vehet komolyan, aki mint az örültek házában végzett „bölcS” Nietzsche azt vallja, hogy „az, hogy valamely tétel *hamis*, még *nem bizonyíték* az illető tétel *ellen*”. Ez már a logika csödjé, a józan gondolkozás kimúlása.

**Ludendorff szerint a modern államok legfőbb ellenségei ezek: Róma, a zsidóság, a jezsuiták és a szabadkőművesek.**

Ez a már első pillantásra egészen bizarr állítás csak kettőt bizonyít; először: hogy az agg generális öregkorára teljesen elveszítette ítélőképességét, s másodszor: hogy milyen veszélyes, ha valaki olyasmihöz szól hozzá, amit nem tud és nem tanult. Abból, hogy valaki jó tábornok és hadvezér, még csakugyan nem következik, hogy jó történész és vallásbölcseleő.

Rómát és a jezsuitákat a zsidókkal és a szabadkőművesekkel egy nevezőre hozni *elfogultság nélkül nem lehet*. Hiszen, amikor még Ludendorffék maguk is a zsidóság és a szabadkőművesség által kitermelt liberalizmus béklyóiban

jártak, éppen csak *Róma és a jezsuiták voltak azok, akik a zsidó hitetlenség és erkölcstelenség, valamint a szabadkőművesség ellen az egész világon küzdöttek*. Sokkal helyesebb összetétel volna ez: egyik oldalon kereszténység, Róma, jezsuiták, egészséges antiszemitizmus, védekezés a szabadgondolkodó liberális-szocialista métélyek ellen — s a másik oldalon: zsidó-szabadkőművesség, szabadgondolkodás, bolsevizmus, liberalizmus, Ludendorff és Rosenberg-i újpogányság. Ezek csakugyan tartalmilag lényegesen *közös jegyeket viselnek magukon*.

**Az északi ember csak észigazságokat ismer s ezekre építi a valódi jámborságot.**

Bergmannak, a német kereszténygyűlölők egyik mai vezérének, ez a mondata jellemző példája annak az elvakultságnak, amellyel a nyugati újpogányság a kereszténység ellen küzd.

Először is azt mondhatnók: nekünk *semmi közünk ahhoz, mit hisz és mit csinál az északi ember*, mert mi nem északi emberek, hanem magyarok vagyunk. De másodszor: még az északi ember szempontjából is így van: A kereszténység maga is *észen alapul*, mert északok és észigazságok kényszerítik a becsületesen gondolkozót arra, hogy a ki nyilatkoztatott vallásban, Krisztus vallásában higgyen. Jámborságnak és „vallásnak” nevezni a német hitetlenséget csak azon a jogon lehet, ahogy valaki éppenséggel tisztaságnak nevezheti a piszkot is, angyalnak a bukott nőt és világosságnak a sötétséget.

**Egy nép, egy nemzet, egy vallás; azért kellene magyar nemzeti vallásról gondoskodni.**

Kezdjük azon, hogy a nép s a nemzet maga sem azonos fogalmak. Az amerikai Egyesült Államok pl. *egy nemzet*, de nem *egy nép* s nem is *egy vallás*; mégis igen erős állami és igen erős nemzeti öntudattal bír. Svájc *egy nemzet*, de nem *egy nép*, nem is *egy nyelv*, nem is *egy vallás*, és mégis igen szerencsés és művelt nemzeti életet él. Kétségtelenül kíváncsatos volna, hogy mi magyarok mindnyájan egy

valláson lennének; de ehhez az kellene, hogy minden magyar lépne be az *egy igaz Istentől rendelt és kinyilatkoztatott vallásba*, nem pedig, hogy valami önkényes és gyermekes nemzeti egyházat üssünk össze. Mert a magunk csinálta vallás annyit ér, mint a magunk csinálta bankó: hamis, értéktelen és csak zavart okozhat.

#### **A nemzeti egyházaké a jövő.**

Óriási tévedés, amelyet még azok sem hisznek el, akik kűrölik. *Nemzeti egyházak* a szó szoros értelmében csak Oroszországban, a Balkánon és Ázsiában vannak. A legnagyobb korlátozottság jele: a vallásnak világfeletti s lényegükben egyetemes elveit egy *országhatár sorompói szerint szabni körül*. Ezen a vámsorompón innen igaz, ami azon túl nem igaz! Az Isten a határon innen ilyen, a határon túl másmilyen! Isten országa a valóságban túlterjed *minden emberi országhatáron*, túl magán a földön, *túl a téren és az időn!*

**A vallások megoszlásra vezetnek, telekezeti villongásra, ezért kell őket elsöpörni.**

Ha megoszlásra vezetnek, ebben *nem az igaz vallás* a bűnös, hanem csak az, hogy az emberek elhagyták az *egy igaz* vallást s megdöntötték a középkorban Európa-szerte szerencsésen elért teljes vallási és keresztény *egységet*. Ezeket a félrevezetetteket szelíden s lassan az igazságról meggyőzni s szeretettel munkálkodni a vallási egység kívánatos visszaállításán: igen, ez kívánatos és nemes dolog. De azért, mert egyesek tévednek, kisöpörni az isteni igazságot is, annyi lenne, mint: a vízzel együtt a gyermeket is kiönteni a kádból.

A mellett az ilyen „kisöprési” kísérlet csak egyre vezetne: *fokozott egyenetlenségre és vallásháborúra*. Mert az igaz keresztények inkább százszor meghalnak, minthogy igaz hitüket „kisöpörtetni” engedjék.

Ebben a „kisöprési” mániában találkozik a nyugati újpogányság és az ázsiai bolsevizmus. A különbség a kettő között csak az, hogy az egyik a nemzet nevében, másik a

nemzetietlenség nevében akar vallásirtást végezni. Egyik nyílt és véres terrorral dolgozik, a másik hol cifra, hol durva szítkokkal, téveszmék tömeges terjesztésével, a hívők megbélyegzésével, az Egyház csendes üldözésével, „hideg terrorral”. Lényeges eltérés azonban a kettő közt nincsen, sem a célban, sem az eszközök kíméletlenségében.

### **Annyiféle vallás közt, ki tudja, melyik az igaz?**

Annyiféle fű nő a réten s annyiféle növény terem a földön, jó és rossz, egészséges és ártalmas: tehát ne együnk egyikből se? Ne keressük ki a búzát a konkoly közül? Ha sokféle vallás van, *tessék megkeresni, melyik az igazi*, melyik viseli magán az Istentől való elrendeltség és törvényesség ismertető jegyeit, nem pedig valamennyit, az igazat s a hamisat, egyformán visszautasítani!

Az igazságot bizony meg lehet különböztetni a hamisságtól, bár ez a munka bizonyos komoly utánjárást követel. Azon a címen elhanyagolni az Isten parancsolatait, kinyilatkoztatásait, mert vannak nyilván téves valások is, ugyanolyan eljárás volna, mintha valaki nem akarna lélekzetet venni, merthogy vannak a világon mérges gázok is.

### **Én a magam vallását élem.**

Miért nem mondd mindjárt ezt is: én tudós vagyok, de csak a magam gyártotta tudományt követem! Szeretem a számtant, de a magam egyszeregyét veszem alapul. Gazdag vagyok, de csak olyan bankjegyeim vannak, amelyeket magam hamisítottam. Katona vagyok, de semmiféle tiszti parancsot nem fogadok el, hanem odamegyek, ott lövök s ott hadakozom, ahol és ahová nekem jól esik.

A vallás *nem az egyéni kedvtelés ügye*. Annak megállapításában, hogy melyik a helyes vallás, *nem mi vagyunk a legfőbb bírák*, hanem az *Isten*. Az az egyetlen helyes vallássosság, amely azt követi, azt fogadja el, azt gyakorolja s a szerint él, amit az *Isten kijelentett s parancsolt*. A „magam” vallása csak annyit ér, mintha valaki az állammal szemben csak a saját maga alkotta törvényeket akarná elismerni. Ez egyszerű lázadás lenne és nyílt nemzettaadás.

**En az Úristennel magával intézem el a dolgomat, nekem nem kell se pap, se Egyház.**

Csak az a kérdés, hogy az Úristen *meg van-e elégedve ezekkel az egyoldalú és önhatalmú „elintézésekkel”*. Mit ér, ha te csak „magaddal intézed el” azt is, hogy fizetsz-e adót, és mennyit, hogy elmegy-e katonának, vagy nem, megtartod-e az ország törvényeit vagy sem? Ahol *felsőbb kötelességekről* van szó, ott nem lehet a dolgot csak úgy a *magunk kedve szerint* „elintézni”, máskülönben majd az ítélet napján nagyon is „elintézhetnek” minket is! Ott nagyon meggyűlhet a bajunk Azzal, akivel szemben azt hittük, csak úgy pajtáskodva lehet „elintézni” a kötelességeinket.

**Művelt ember nem köti magát szolgálilag kész vallási formákhoz, dogmákhoz, hanem maga alkotja meg magának a világnézetét.**

Ez pontosan ugyanúgy hangzik, mintha valaki azt mondaná: művelt magyar ember nem köti magát szolgálilag az állam törvényeihez, hanem maga alkot magának törvényeket s azokhoz igazodik. Vagy: művelt ember nem köti magát a tudomány, pl. a fizika vagy a történelem megállapításaihoz, hanem maga keresi össze magának az egyes tudomány-szakokban azt, ami neki tetszik s amit el akar fogadni. Csakhogy itt nem az egyéni gusztus az irányadó.

Ha arról van szó, hogy milyen ebédet akarsz enni, milyen italokat akarsz fogyasztani, milyen sportot szeretsz, milyen zenével kívánsz szórakozni: akkor csakugyan válogathatsz a magad ízlése és kedve szerint. De ahol *tárgyilag adott*, biztos és szilárd igazságokról, főleg pedig *isteni kijelentésekről és isteni rendelésekről van szó*, ott komoly ember *nem hozakodhatik elő a maga egyéni kedveszottyandásával*, mert annak ilyenkor *semmitféle illetékessége nincs*; hanem ahhoz igazodik, amit a felette álló adottságok, főleg az Isten parancsa és kifejezett akarata, *előírnak*.

Aki nem így tesz, az nem beszélhet vallásról vagy tárgyilag megokolt világnézetéről, hanem legfeljebb önkényes eszmehabarákról, amelyről legfeljebb ő maga hiszi el, hogy ér is valamit.

**A vallás csak arra jó, hogy egy csomó ember megjelen belőle.**

Ugyanígy mondhatnád ezt is: az orvostudomány csak arra jó, hogy egy csomó orvos megjelen belőle. A jogtudomány is csak arra jó, hogy bírák, ügyvédek és ügyészek, fogház-igazgatók és fogházőrök megjelenek belőle. Micsoda *egy-ügyű és botor beszéd!*

A vallásnak is vannak szolgái, mint minden más földi feladatkörnek s ezeknek csakugyan meg is kell élniök, mintahogy minden embernek meg kell élni a földön. De a legnagyobb fokú esztelenség lenne a vallásban *mást nem látni, mint a papok eltartására irányuló intézményt*; nem venni észre azokat a *hatalmas igazságokat*, amelyek a vallás létjogosultságát, sőt abszolút szükségességét körülbástyázzák, nem venni észre azt a végtelen sok *áldást és jótétet*, amelyet a vallásosság az emberiség számára termel. Éppoly rövidlátó gyermekesség lenne ez, mintha valaki az orvostudományt haszontalannak s a jogtudományt csupán egy kaszt önellátó intézményének tekintené.

**Engem a vallás nem elégített ki.**

Mondd talán inkább így: vallásos voltam, de aztán rossz útra tértem, megúntam azt a magas és emelkedett életszemléletet, amit a vallás hirdet! Mert bizony így szokott lenni. Az emberek nem az elmélyült gondolkozás, hanem a *könnyebb élet szeretete miatt szoktak elfordulni a vallástól*.

A vallás nem elégíti ki *alsóbbrendű ösztöneiket*, a szabad-erkölcsre vágyó csapongást, az aggálytalan és lelkiismeretileg megkötetlen érvényesülés kívánságát. De igenis, kielégíti a lélek *tiszta és nemes törekvéseit*: a legfőbb igazság és megvilágíttatás szomját, a lelki megnyugvás és felemelkedés szeretetét, a végső tökéletesülés és örök boldogság vágyát.

Akit ez „nem elégít ki”, annak önmagában kell a hiányt és hibát keresnie.



**Az én vallásom: a spiritizmus. Nem lehet tagadni a szellemek megjelenését s értelmes, bölcs feleleteiket. A spiritizmus a jövő vallása.**

Nem állítjuk, hogy a spiritiszta jelenségek mind tudatos félrevezetésen alapulnak, mint egyesek hiszik; a sok család mellett van sok igazán rendkívüli jelenség is a spiritiszta mutatóványokban. Azonban vajjon okvetlenül *túlvilági* szellemek-e azok, amelyek ott az asztalt felemelik, kopogtatnak vagy egyébként értelmes feleletet adnak? Ezt eddig senkinek sem sikerült bebizonyítania.

Hogy *szellemi* erők működnek közre ott, ahol a felvetett kérdésekre értelmes feleletet adnak, abban nincs kétség. De hogy ezek a szellemi erők nem *azonosak-e akár a jelenlevők, akár a távollevők bizonyos öntudatlan szellemi működésével*, öntudatalatti reagálásaival, amelyek eddig ismeretlen természeti törvények szerint külső jelek útján, pl. kopogtatással jutnak a jelenlevők tudomására? Ki tudná ezt megmondani?

A természettudomány ismer telepátikus jelenségeket, távolbalátást, megérzést, gondolatátvitelt s hasonlókat. Miért ne lehetne ezen az úton keresni a spiritiszta jelenségek magyarázatát is? A kérdésekre csakugyan szellemek felelnek; de ezek a szellemek esetleg öntudatlanul *mi magunk* vagyunk: a nélkül, hogy tudnók, az agyképzeteinkből sugárzik ki a kérdésekre az ilyen vagy olyan (többnyire kissé zavaros és értelmetlen) válasz. Esetleg egy távollevő agy beiktatásával is; mint mikor egy magyar parasztlány hirtelen angolul beszél, ki tudja, nem tud-e egy jelenlevő angolul, vagy akár bizonyos esetekben egy távollevőnek agya nem reagál-e a hozzáérkező kérdésekre öntudatlan kisugárzással? Titkok ezek még, amelyeket a természettudomány nem derített fel, de egyelőre semmi okunk sincs rá, hogy okvetlenül természetenkívüli lények közreműködését kelljen segítségül hívni. Ezek a természetenkívüli lények legfeljebb a gonoszlelkek lehetnek, akikkel érintkezésbe lépni s tőlük irányítást kérni természetesen bűnös dolog lenne.

Keresztény szempontból ugyanis éppenséggel *lehetetlen*, hogy azok a szellemek *szóaljanak meg* a médiumok által,

akiket a hiszékeny asztaltáncoltatók vagy „szellemidézők” *hívogatnak*. Először is: ezek a „szellemek”, sokszor igen tiszteletreméltó és szentéletű megholtak szellemei (pl. Prohászka Ottokáré, vagy Tóth Tihaméré) annyi ákom-bákomot, annyi megkeveredett ostobaságot fecsegnek össze, annyi ellentmondásba kerülnek egymással, az Egyházzal és önmagukkal, hogy *már ezen a címen is lehetetlen e kijelentéseket e nagy emberek üdvözült lelkével kapcsolni egybe*. De aztán elképzelhetetlen az is, hogy az Úristen csak úgy hókuszpókusz kedvéért, pletykaszomjas kávénenik és kíváncsiskodó jólélők mulattatására, úgy uzsonnaasztal körül egyszerre leküldi a mennyországból az ő szentjeit és üdvözültjeit, hogy azok ott mindenféle vallástalan és könnyelmű erkölcsű urak és hölgyek szórakoztatására haptákba vágják magukat s szavaljanak égről, földről, Istenről, másvilágról, oda se figyelve arra, amit Isten kinyilatkoztatott vagy az Egyház és Szentírás tanít, olyanokat állítva pl., hogy nincs örök pokol, stb.

Azért az Egyház teljes *joggal tilthatja* a spirítiszta gyűléseken és mutatóványokon való kíváncsi s oktalan részvételt, mert az *amúgyis babonára hajló s vallásilag zavaritefjű embereket* nem engedheti *újabb babonákkal mégjobban megtévesztelni*. Már ezért sem lehet Isten műve az, ami a spirítizmusban történik, mert Isten nem szentesít olyasmit, ami az ő Egyházának tilalma ellenére történik.

#### **A meglevő vallások tökéletlenek.**

Csakugyan: az egy, igaz Istentől kinyilatkoztatott valláson kívül minden egyéb vallási rendszer tökéletlen. Azért nem is volna helyes, ha a mohamedán vagy hindu vallást éppoly nagyra becsülnéd, mint az Isten rendelte keresztény katolikus hitet. De azt mondani, hogy az a vallás is tökéletlen, *amelyet Isten rendelt*, amelynek minden tanítása isteni tanítás és minden parancsa közvetve vagy közvetlenül isteni tekintélyen alapul: *minden alapot nélkülöző merészség lenne*.

### Más se vallásos, miért legyek akkor én az?

Ha véletlenül az egész környezeted beteg lenne, neked is azzá kellene lenned? Ha minden ember körülötted tudatlan lenne, neked sem volna szabad művelődnöd? Ha körülötted mindenki gonosztevő lenne, neked is azzá kellene-e lenned? Tegyük fel, hogy egész környezeted csakugyan csupa vallástalan ember — ami talán mégsem áll — s elhanyagolja Isten iránti kötelességeit. Azért majd mind-egyiket kemény számadásra fogja vonni az örök Bíró az ítélet napján. Te azonban *önmagadért vagy felelős* és ha majd a Bíró téged is büntetésre ítél, ugyancsak gyenge vigasztalás lesz számodra, ha majd azt mondhatod: *mások is elvárhatnak, miért üdvözüljek én?*

**A vallás sem a szenvedést nem akadályozza meg, sem a bűnt nem írja ki a világból, sem az igazságtalanságot, a szegények elnyomását nem szünteti meg.**

Ott, ahol a vallás *kihált* a lelkekből, ott csakugyan nem hozhat létre csodákat. Az emberi bajok és szenvedések óriási többsége a *bűnből*, tehát a vallásosság *elhanyagolásából* ered, pl. a legtöbb háború is. Ha az emberek vallásosabbak lennének, mégpedig mind, a vezetők is, az államok sorsának intézői, bizonynyal *lényegesebben kevesebb lenne a baj a világon*, kevesebb az igazságtalanság, békétlenség, gonoszság. Minden bajt ugyan akkor sem lehetne kiirtani a földről, így többek közt pl. a betegségek nagyrésztét s a halált sem. De ez nem is feladata a vallásnak. A vallás a szenvedést *megnemesíti* s a szenvedő embernek az elkerülhetetlen fájdalom nyugodt s Istenben bízó elviselésére *lelki erőt ad*; megédesíti még a legkínosabb megaláztatást és betegséget, sőt a *halált* is. A vallástalanság éppen azért a legnagyobb átok, mert a szenvedés problémájával s főleg a halál rettentő kényszerével szemben *teljesen vigasz és remény nélkül hagyja az embert*.

**Olyan mindegy, ki milyen vallást követ!**

Ez alapjában éppolyan beszéd, mintha valaki azt mondaná: olyan mindegy, hogy ki milyen egyszeregyet követ!

Aki a kétszerkettőt tíznek mondja, vagy akár kilencszáznak, annak éppúgy igaza van, mint aki a kétszerkettőt négynek tartja.

A vallás *nem mámor* és *nem játék*, hanem *igazság*, az igazság pedig nem lehet *önmagával ellentétes*. Csak az a vallás igaz tehát, amely *csupán azt és mindazt* tartalmazza, amit Isten kijelentett s parancsol. Amelyik vallás ettől bármiben eltér, az *téves vallás*, akár mert nem mindent fogad el, amit Isten kijelentett vagy parancsol, akár mert olyant is tanít isteni kijelentés gyanánt, amit Isten nem jelentett ki. Nem igaz tehát, hogy mindegy, ki milyen vallást követ!

**Minden vallás azt mondja, hogy neki van igaza; hogyan igazodom el benne, melyiknek van igaza?**

Megengedjük, hogy az egyes embernek sokszor nagy utánjárásába kerül, míg a hamis és téves vallások s az igaz vallás közt megtalálja a lényeges különbséget. A nevelítés, a környezet, a kritika nélkül felszedett előítéletek sokszor nagyon nehezé teszik az eligazodást. Azonban *tárgyilag lehetetlen*, hogy Isten az igaz vallást ennyire felismerhetetlenné tette volna s nem adott volna neki olyan *ismertető jegyeket*, amelyeknek alapján mint ilyen fel lehet ismerni s a tévedésektől meg lehet különböztetni.

S csakugyan: aki komolyan utánajár, aki elfogultság nélkül tanulmányozza a katolikus vallást s a többi vallásokat, szinte csalhatatlan biztossággal rájön az egy igaz Egyház felismerésére. Hogy melyek ezek az ismertető jegyek, arról alább lesz szó.

**Egy Istent imádunk; mindegy, ki milyen templomba jár.**

Abból, hogy egy Istent imádunk, még valóban nem következik, hogy mindegy is, *hogyan* imádjuk őt s *mit tekintünk az ő kijelentésének és parancsának*. A zsidók s a mohamedánok is egy Istent imádnak, de azért talán mégsem mindegy, hogy zsidó, mohamedán vagy keresztény vagyok-e. S hasonlóképp nem mindegy, hogy mint keresztény a teljes-hitelű s isteni akaraton alapuló katolikus vallás keretében szolgálom és imádom-e az Istent vagy olyan keretek közt,

amelyek az Isten rendelkezéseivel több vagy kevesebb dologban *ellenkeznek*.

**E szerint mindenki téved és csak a katolikus jár az igaz úton?**

Bizony így van! Mert nem lehet egyszerre igaz a katolicizmus is, protestantizmus is, a keleti szakadárság is, a zsidó vallás is és talán még a fétisimádás is. Amint nem lehet egyszerre s egy alapon a kétszerkettő négy is, öt is, hat is, meg tizenkilenc is.

**Hát akkor mindenki elkárhozik és csak a katolikusok üdvözülnek?**

Ez megint nem következik a fentiekből. Mert más kérdés az, hogy valamely vallás *magában igaz és egyedül helyes-e*, és más: hogy nem lehetnek-e egyes emberek, akik bár tárgyilag tévednek, mégis a *saját hibájukon kívül tévednek* s így tévedésük nem esik erkölcsi beszámítás alá. Aki nem hanyagságból, megvetésből, csökönyösségből ragaszkodik a téves valláshoz, hanem jóhiszemű tévedés áldozata, az ezzel még *nem követ el bűnt* s e miatt még *nem kell elkárhoznia*.

**Szóval hát maradjon mindenki abban a hitben, amelyben született.**

Ez megint nem áll és nem folyik a fentiekből. Ellenkezőleg: mindenkinek *legszentebb kötelessége*, hogy legjobb tudása szerint keresse az igazságot, az Isten kijelentéseit s akaratát, tehát az igaz vallást s ha megtalálta, kövesse is azt, minden akadályon keresztül. De ha a *maga hibáján kívül* marad meg a tévedésben, nem vétkezik. Viszont, ha felismerte az igazságot s nem követi azt: *súlyosan vétkezik* s e miatt el is kárkozhatik.

**Nem jellemes ember, aki hűtlenné lesz ősei hitéhez.**

Attól függ: *igaz-e* ez a hit vagy *nem*. Ha *nem igaz*, akkor bizony *nemhogy nem jellemtelenség* elhagyni a tévedést s az igaz hitet fogadni el, hanem egyenesen *jellemesség*, mert

*Isten s önmagunk iránti szent kötelességünk teljesítése. Az Isten iránti kötelesség s a saját lelkünk örök üdvössége dolgában valóban nem az őseink az irányadók, hanem egyedül az Úr szava és akarata. Ha mindenki csak az ősei szerint igazodnék, akkor az egész világnak régente meg kellett volna maradnia a pogányságban vagy zsidóságban s akkor miért küldte ki Jézus Krisztus az apostolokat az egész világ megtérítésére? S miért jött ő maga a földre?*

**De én abban a temetőben akarok pihenni, amelyben a szüleim fekszenek.**

A gyermeki kegyelet szép dolog, de annak is vannak határai. Az Isten akarata s a lelkünk örök üdvössége *százszor fontosabb dolog*, mint az, hogy hova *temetkezem* a halálom után. Egyébként is csak a *test*, a hulla az, ami a temetőbe kerül s mi nem a temetőben keressük az örök nyugalomunkat s nem ott akarunk találkozni — holtan! — a szüleinkkel, hanem az örök *életben és feltámadásban*. Ennek pedig a felismert igaz hit bátor követése az *első feltétele*.

**Ha a szüleim elkárhoztak, én sem akarok a mennyországba kerülni.**

Ez teljességgel helytelen beszéd. Azt persze nem tudhatod, hogy elhalt szüleid vagy más hozzátartozóid üdvözültek-e odátúl. De ha valamivel, éppen azzal segíthetsz még rajtuk, hogy Istent híven szolgálod s abban a vallásban tiszteledd, amelyet mint igaz vallást az Isten maga jelölt meg életutadul. Imádkozzál, hogy szüleid is üdvözüljenek vagy üdvözültek legyenek; mert Isten az ő haláluk pillanatában előrelátta a te imádságodat s talán éppen e miatt az imádság miatt adta meg nekik is a végső pillanatban a megtérés és bűnbocsánat kegyelmét. A pokolban viszont nincs boldog viszontlátás, még azok közt sem, akik e földön szertették egymást, mert ott mindenki csak gyűlölni tud már; azért csak a *mennyország* lehet az a hely, ahol szeretteiddel találkoznod kívánatos.

**Nem gyermekes frázis-e az a „mennország”, meg az a „pokol”?**

Ha Isten mondja, hogy *van* örök boldogság és *van* örök büntetés, amelyet rövidesen mennyországnak s pokolnak nevezünk, akkor ezekben hinni nemcsak hogy *lehet*, hanem *kell* is. Sőt akkor éppen az az *egyetlen komoly dolog*, ha hiszünk is bennük.

Azért, mert nem *látom*, még *lehet* valami és *van*, is. Hiszen az *eszemet sem látom* s feltehetőleg mégis van. A túlvilágról egyébként még alább lesz szó.

---

## II. Isten

Van-e értelme a létnek, a világnak, a mindenségnek, az életnek? Vad és vak véletlen-e, ami mindent alkotott és elrendezett, ami a csillagok mérhetetlen világában s az óceán mélyén, a sejt titokzatos birodalmában vagy a gondolkozás csodálatos törvényszerűségében élénk tűnik? Magától van-e minden, esetlegesen létesült? Ész nélkül, cél nélkül, ok nélkül, magyarázat nélkül? Avagy egy hatalmas Elme gondolata-e az alkotások egész univerzuma, egy végtelen Ész tervezménye s egy teremtoi Akarat parancsszava?

Ezekre a kérdésekre az emberiség, amióta él, keresi a feleletet s minden tagadási kísérlet után mindig újra ráébred, már a pogány korok óta, hogy a világnak *értelmének kell lenni* s igazi értelme csakis akkor van, ha *Isten van felette. Isten!* Végtelen lény! Az Egyetlen, ami s aki nem mástól való, hanem belső, lényegi, fogalmi szükségből van! Az egyedüli valóban *Levő*, valóban magától s magában való *Létteljesség!* A bölcsesség és jóság, fönség és szeretet, hatalom és nagyság örök hordozója, akihez képest törpe az óriás, hebegő gyermek a tudós és ingó szalmaszál minden világi hatalom!

A gondolat logikus tovafűzésében s főleg a keresztény ki nyilatkoztatás fényében ez az Isten nemcsak nagy és félelmetes, hanem csodálatosan *szép és kedves is*, leereszkedő és irgalmas! Ez az Isten azért teremtett minket, mert mikor még nem voltunk, szeretett s az ő örök gazdagságának s boldogságának örökre részeseivé akar tenni bennünket! Ez az Isten azért helyezett minket erre a földre, a születés és halál által határolt kicsiny világba, hogy próbára tegyen minket, hogy megmutassuk, mennyire vagyunk érdemesek



vagy érdemtelenek az ő kegyeire s örök adományaira. Ez az élet egyetlen igazi célja, ez az egyetlen fontos és nagy-szerű, igazán emberhez méltó hivatás itt a földön.

Megismerni az Istent! Szeretni őt és szeretetből híven követni akaratát! Járni az utat, amelyet ő szabott ki nekünk, hűségben, becsületben, vallásosságban, erkölcsi önfegyelmezésben, az ő kegyelmének keresésében s elfogadásában! Hasonlóvá lenni hozzá! Oly életcél, amelyhez képest minden evilági eszmény, rang és vagyon, tudomány és dicsőség, politika és ambíciók nevetséges csekélységekké tör-pülnek.

Azonban bármilyen szép és nagy az Isten eszméje, bármily logikus szükségszerűséggel következik az Isten léte a lét-ből magából, a természet bámulatos rendjéből, a lelki-ismereti törvény csodálatos titkaiból, s bármekkora megerősítést nyer az ó- és újszövetségi kinyilatkoztatásban: vannak emberek, akik *ki akarnak bújni az Isten hite alól*. Nem akarnak felsőbb világról tudni. Nem akarnak maguk fölött egy felsőbb cenzort, törvényhozót és bírót elismerni. Nem akarják zavaros életörömeik élvezetében, nem mindig tiszta szándékaik aggálytalan hajszolásában az Isten-tudat által gátoltatni magukat. S mindent elkövetnek, hogy megbontsák azt a társadalmi rendet is, amely az istenhiten mint erkölcsi bázison épült s megíngassák az istenhítet más-sokban is.

Az orosz szovjet külön istentelen lapokat, könyveket ad ki, vallásellenes múzeumokat rendez be, Isten nemlétezését próbálja tanulatlan falusiak, félművelt munkások és éret-len diákok előtt „bebizonyítani” s főleg: ezer kellemetlenkedéssel s ahol csak teheti, börtönnel, kínzással és golyóval iparkodik elnémitani az istenhít védelmezőit. Példáját más népek egyes vezetői is követik, látszólag mű-veltebbek, valóságban még az orosz ateistáknál is tájéko-zatlanabbak. Hetet-havat összehordanak az Isten léte ellen, s főleg mivel ez nemígen sikerül nekik, iparkodnak a pap-ság meggyűlöltetése által fojtani el az istenhítet a nép szí-vében.

Céltalan erőlködés! Amíg az emberi értelmet végleg ki nem irtják, amíg a gondolkozási törvényeket értelmüktől s ható-

erejüktől meg nem fosztják, az Isten létének bizonyossága napfényszerűen ragyog minden elfogulatlan ember lelkében s minden elhomályosítási kísérleten keresztültör a *lelkek örök vágyódása a végső Értelem, Bölcsesség és Jóság felé.*

#### **Bizonyos-e, hogy van Isten?**

Ha egyáltalán van logika a földön, ha van józan és értelmes gondolkodás, ha *nem csál minden, amit észnek, gondolkodási törvénynek, jogos következtetésnek nevezünk*, akkor *Isten van*, sőt akkor az ő léte bizonyosabb, mint bármi más bizonyosság a világon.

Természetesebb dolog, hogy *Isten van*, mint az, hogy *van*nak *véges, teremtett lények*, mert Istennek *lényege* a létezés, a nélkül el sem gondolható; míg a véges lényekről a nemlétezés éppúgy elgondolható, mint a létezés. Isten *szükségkép* létezik, a többi dolgoknál *talány*, hogy *léteznek és miért léteznek.*

#### **Honnan tudom, hogy van Isten?**

Tudom mindenekelőtt abból, hogy *van világ* és ez a világ *nem lehet önmagától való*. Mert ez a világ valaha nem volt; máskép már régen befejeződött volna benne minden mozgás és minden élet (így szól az entrópia törvénye, a modern fizika egyik sarkalatos tana) és nem lenne többé semmi más, mint *holt és hideg anyag a világűrben*. Ha tehát a világ *ma van*, akkor *alkotta* valaki, s olyannak alkotta, amilyen.

A világ kialakulása, éppúgy mint a léte maga, *alkotó és rendező Végső Okot követel*, éppúgy, mint ahogy egy szépen bekerített s megművelt kertről senki sem mondhatja, hogy kertész és elrendező nélkül jött létre és rendezkedett be ilyen szépen. Ha egy zsebóra nem jöhet létre órás nélkül, egy finom ebéd szakács nélkül, s egy könyv nyomtató nélkül, ha a Zalán futása nem születhetett meg Vörösmarty költői lángelméje nélkül; *hogyan jött volna létre ez a végtelenül sokszerű, szép és egymásba vágó világ*, ez a *sok ezer millió robogó, vágató, ragyogó égítést*, ezek a *tejutak és csillagködök*, ez a *fény és melegség, erő és nagy-*

*ság, célszerűség és milliárdos rend* egy közös Rendező, Kitervező, Felépítő s Összhangbáhozó, egyszóval: teremtő Isten nélkül?

**Isten azonos a világgal; ez a modern monizmus.**

Ez a pantheizmus régi elképzelése s éppenséggel nem új s nem modern találmány. Az Isten azonos volna a *világgal*, tehát a lóval, ökörrel, számmal is? Szénával, szalmával? Hidrogénnel és oxigénnel? Atommal és molekulával? Ezek a dolgok *mind együtt* adnák azt a végtelen értelmet, amelynek remek alkotásaival lépten-nyomon találkozunk a mindenségben? De hiszen, hogy csak egyet emeljünk ki: ez a világ nem is *egy* dolog, hanem *ezermilliószor ezermillió, különböző dolgok foglalata*, megszámlálhatatlan mennyiségű molekuláknak, atomoknak és atomalkatrészeknek *irtózatoss tömege!* Ez a tömeg már azért sem lehet Isten, mert *nem egységes lény*, nem gondolkozik s akar közösen, nem lehet *egységes világtervező és világgialakító*. Már ezért sem lehet végső alapja a világrend bámulatos egységének.

Ha pedig valamennyi molekula egy *fölötte álló természeti törvénynek* engedelmeskedik, akkor visszatér éppen a kérdés: *ki alkotta* ezt a nagy, közös *természeti törvényt?* Ki gondolta ki és *ki írta* azt *bele* valamennyi, fergetegeesen szédítő számú molekula természetébe?

**A monizmus tökéletesebb elgondolás, mint a dualizmus.**

Óriási tévedés! A dualizmus, vagyis Isten s a világ különbözősége, csak akkor lenne tökéletlen világ szemlélet, ha mind a kettő egymástól teljesen *független világelv lenne*, ha Isten és a világ között nem volna szoros *oki és okozati kapcsolat*. Az Isten és a világ kettőssége voltaképpen *egység*: a világot alkotó Istennek mint egyetlen létet adó világelvnek egysége.

Az ú. n. monizmus meg valóságban *nem egységet* teremt, hanem *elképzelhetetlenül sok* független, végső *részre* osztaná a világot: egységekre, amelyeknek kapcsolatára, összejátszására, egybetartozására *nincs semmiféle magyarázat!*

**Be lehet-e bizonyítani az Isten létét a puszta észből is?  
Szentírás és kinyilatkoztatás nélkül?**

Természetesen! Csak logikusan és következetesen kell alkalmaznunk az elégséges alap és okság elvét a világegyetem s élet legnagyobb tényeire. Igaz, az itt következő ú. n. *bölcséleti* érvek csak bölcséletileg képzett elméknek valók; másokat inkább a *fizikai* világból vett érvek ragadnak meg (l. 43 k. l.).

1. Az Isten létét bizonyítja mindenekelőtt a *létezés ténye maga*. A létezés egész hatalmas birodalma Isten létét harsogja. Az, hogy vannak dolgok, van egy egész világ, amelynek a léte *esetleges*, amelynek a tényleges létezés egyáltalán nem tartozik a *fogalmi tartalmához*. Amely tehát esetleg *sohasem is létezhetett volna*. Lehetett volna úgy, hogy sohasem létezik.

Semmi sem okolja meg, hogy ennek vagy annak a parányinak, ennek vagy annak a fűszálnak vagy falevélnék, homokszemnek vagy akár embernek is okvetlenül léteznie *kelljen*; hogy megrendülnének a lét és gondolkodás törvényei, ha ez a szűnyög sohasem jött volna a világra, vagy akár ez a mi naprendszerünk sohasem alakult volna ki. Apróságon múlik s lehetne millió szűnyoggal több vagy kevesebb is a világon.

Hogyan van az, hogy mégis vannak, léteznek ezek a nem lényegüknél fogva létező dolgok? Milliárd és milliárdnyi számban? Dolgok, amelyeknek létezése *nem logikai szükségesség*? Amelyek éppúgy lehetnének *nem létező semmiségek is*? Itt valaki, valami *fensőbbes erő döntött* a felett, hogy ezek a dolgok egyáltalán létezzenek-e vagy ne, hogy a világ létrejöjjön és kialakuljon-e vagy ne! Ez logikai szükségesség. Mert semmi sem lehet a nélkül, hogy elégséges alapja ne legyen; itt pedig a létezés maga olyan, hogy *önmagában nincsen elégséges alapja!*

Ezt a mélyen filozófiai érvet talán nem mindenki érti meg egyszerre, mert teljes mértékű felfogásához bizonyos gondolkodásbeli *mélység* és *fegyelmezettség* kell. De aki belehatol ebbe a gondolatfűzésbe, az ebben az egy érvtben az Isten létének *legkivédhetetlenebb bizonyítékát találja meg*.

2. Az Isten létét bizonyítja továbbá a *dolgok belső, lényegi*

*tökéletlensége.* Az, hogy az egyik dolog „ilyen”, a másik „olyan”; az egyik a létnek ezt, a másik azt a fokát, fajtáját, árnyalatát képviseli. De egyik sem képviseli az *egész* létteljességet, a *léttökéletességet*. Egyik sem mondhatja magáról: én vagyok *maga a lét*; én azért vagyok, mert minden irányban oly teljesen tökéletes lény vagyok, hogy a tökéletességemből maga a valóságos és szükségszerű lét sem hiányozhatik. Nem, az egyik dolog a létnek *csak ezt*, a másik *csak azt* a kicsinyke töredékét testesíti meg.

Mármost: ha valaki vagy valami nem a maga létteljességénél fogva bír ezekkel vagy azokkal a tulajdonságokkal, akkor hát *ki szabta meg neki*, hogy *mit és mennyit* kapjon s képviseljen a léttökéletességből? Hogy az egyik *ilyen* legyen, a másik *olyan*? Az egyik legyen szellem, a másik legyen anyag; s ha anyag, akkor élő vagy élettelen legyen-e? S ha élő: növény-e, állat-e, ember-e? S ha pl. állat: egysejtű-e, vagy rovar, vagy hüllő, vagy madár, vagy emlős állat? Ha növény: hogy fű-e, gabona-e, bokor-e, fa-e? És milyen fa?

Mindegyik olyan, aminő a közvetlen őse, a törzs volt, amelyből sarjadt; ez igaz; de ezt a kérdést *nem oldja meg, csak hátrább vetíti. Ki tette*, hogy a létnek egyáltalán ennyi foka, fajtája, ily széles skálája legyen a világon? Ha azt mondod: a *véletlen*, akkor már *letértél a logikus gondolkodás útjáról*, mert *véletlen nincs*. A lét fokának meghatározója, a lét roppant tárházának kiosztogatója csak egy bölcs és hatalmas Végtelen Lény lehet: az Alkotó.

3. Még ez sem minden. Ezen a világon a dolgok folytonos, rendszeres *változásoknak, alakulásoknak vannak alávetve*. Egyik tökéletességi állapotból a másikba mennek át; az egyik lét formáját felveszik, a másikat elvesztik. Minden mozgás, minden növekvés, minden fejlődés, minden cselekedet, minden szó és gondolat: változás. Ha azonban e világon minden dolog változó, akkor szükségképp *véges és teremtetett dolog valamennyi*. Miért? Mert a teremtetlen, a végtelen lény *nem változhatik soha*, semmiben: hiszen *mindig mindene megvan*, egyenlően, végtelenül és tökéletesen. Másképp *nem volna végtelen* lény. Ami önmagától való, az szükségképp és mindig olyan, amilyen: öröktől egyforma és egyformán végtelenül tökéletes.

Ha a természet önmagától volna, akkor a természet *rendje* is önmagától való s változhatatlan lenne, mert hiszen a dolgok *lényegéhez tartoznék*. Pedig hát *nem változhatatlan*, mert bár kicsiben, de az ember ezerszeresen változtathat rajta. Tehát ez a világ nem önmagától való, hanem egy fölötte álló végtelen Lényre utal.

4. Az Isten létét bizonyítja továbbá a dolgok *sokfélesége*. Ami önmagától való lény, az nem lehet *sok*, hanem csak *egy*, de ebben az egységben abszolút nagy és tökéletes. A véges lények épp azért sokfélék, mert mindegyik véges, egyik sem meríti ki a lét teljességét. Ha a világ azonos volna az Istennel, akkor csak *egyetlenegy atomból* állhatna, illetve helyesebben: nem atomból, mert az atom már maga is anyagot, tehát összetettséget és térhez kötöttséget s így beszűkítést, tökéletlenséget mond, hanem *egyetlenegy isteni lényből*.

Ki mondhatja ezt, ha körül néz s látja maga körül a létezők pazar sokféleségét, a sokmillió égitestet, mindegyiken a sokmillió élő vagy élettelen lényt s egyetlen porszemben az atomok végtelen sokaságát, sőt még ugyanazon atomon belül is az elektronok, protonok és neutronok *milliárdnyi számát*?

A pantheizmus épp azért a *legnagyobb képtelenség*: mert *egynek* veszi, ami nyilvánvalóan *sok*, ami nemhogy nem *egy*, hanem megszámlálhatatlan, áttekinthetetlen, örjítően sokszerű tarkaság.

**Ezek mind filozófiai érvek. De vajjon természettudományi alapon is bizonyítható-e az Isten léte?**

Igen s ismét többféleképen.

Már fentebb utaltunk a világ *bámulatos rendjére*. Honnan ez a rend? Már az sem lehet pusztán *véletlen*, ha két-három hidrogénmolekula pontosan ugyanazokat a fizikai és vegytani törvényeket követi. Még kevésbé lehet pusztán *véletlen*, hogy ahány hidrogénmolekula csak van a világon és a világ-mindenségben, — kimondhatatlan, elképzelhetetlen mennyiség! — az mind, kivétel nélkül, pontosan ugyanazon törvényeknek hódol! A Napban és Szíriuszban, a csepp

vízben és az egész tejút-világban, mindenütt! Egyik sem vonja ki magát a szabály alól, egy *felsőbb, reálisan ható, kivédhetetlen parancs és törvény* rendelkezése alól!

Ki tette azt, hogy a világban *természeti törvény van*, sőt természeti törvények egész végeláthatatlan *láncolata*? Ki tette azt, hogy minden létező, akár élő, akár élettelen, akár földi, akár csillagvilági, ezt a rendet követni és *ezeknek* a természeti törvényeknek engedelmeskedni legyen kénytelen?

Magától alakult ki ez a rend? Ez a feltevés az emberi ész legnagyobb keresztire feszítése, megcsúfolása, végleges *sutba vetése volna!* Magától: annyi lenne, mint: *véletlenül*. Véletlenül, vagyis semmis alapon! Véletlenül még tíz kavics sem igazodik egy sorba, nemhogy sokezer milliárdszor sok-ezer milliárd kavics és hegy és Nap és atom és molekula! Ahol ily óriási méretű elrendezettség mutatkozik, ott az elrendező értelmet tagadni annyi, mint: az ész magát arculütni, a gondolkodásról végleg lemondani. Hogy erre a lemondásra: a véletlennek trónra emelésére, mindenféle nyakatekert, ravasz, elburkoló elmefuttatásokkal való elfődésére *még tudós emberek is vállalkozhatnak*, az az emberi értelem megtévelyedésének egyik *elszomorító tünete*. De lehetetlent bizonyítani, a dolgok nyilvánvalóságát felforgatni, a gondolkozás egyszeregyét megváltoztatni *semmiféle ravaszkodással nem lehet*.

Jó, jó, de elrendezni még nem annyi, mint teremteni!  
Az órák is elrendezi az óramű alkatrészeit, de azért nem teremti az órát.

Nagyon helyes, az *elrendezés* maga csakugyan még nem okvetlenül *teremtés*. Igaz, hogy ha az Isten nem volna a világnak teremtője, csak elrendezője, már akkor is oly borzalmasan erős nagyúr volna, hogy porig kellene hajolnunk előtte. Aki naprendszereket s tejutakat „rendez el”, az mégiscsak igen hatalmas gépész és rendező lehet! Azonban nem így van. Az az elrendezés, amelynek a világ-egyetemben ezerszeresen tanúi vagyunk, nemcsak külsőséges. Nemcsak olyan, mint pl. az égitestek mozgása, mozgási sebessége vagy iránya, amelyek mind csupa esetleges, az égitestek mivoltára nézve közömbös és külsőséges dol-

gok. A valóságban a legtöbb elrendező természeti törvény *a dolgoknak a legbenső lényegét magát illeti* s határozza meg s akkor bizony az elrendező szükségkép egyúttal a dolgok *lényegadója* is, tehát *teremtője*! Az pl., hogy mi emberek gondolkozunk és akarunk, hogy szellemi életünk van s vannak művelődési, tudományos, közvetítő, szépi, stb. ösztöneink: az bizony *nem külső elrendezés csupán*, hanem *belső alakítás*, a mivoltunk megszabása, lényegadó meghatározás, tehát *teremtés*. Aki ezeket a szellemi ösztönöket s törvényeket a lényegünkbe írta, az magának a mi szellemünknek csak alkotója lehet! Az Isten tehát nemcsak elrendező, hanem csakugyan: *alkotó, teremtő* is.

**A világ az anyag belső törvényeiből szükségképen alakult ki.**

Mi az, hogy „szükségképen”? Ahol „szükség” van, ott már valami belső törvény is van; de ahol *törvény* van, ott *törvényhozó* is kell: ott valaki kitervezte s megalakította azokat a belső *erőket és képességeket*, amelyek szerint az anyag fejlődése folyik. Mármint vajjon *ki volt ez a kitervező*, ez a törvényhozó, ez az elrendező, ezeknek az erőknek és képességeknek összhangzatos megállapítója, bölcs és hatalmas elindítója, ha nem az Isten? Egy *fejlődőképes* világot teremteni s *fejlődőképes erőkkel* ellátni még *nagyobb mestermű*, mint egy sohasem változó, kész világot létesíteni.

**A világot s annak rendjét a természet erői létesítették.**

Olyan beszéd ez, mintha azt mondaná valaki: az órát nem órás készítette, hanem az óra erői: a rugók, a kerekék és a mutatók. Napoleon csatáit nem Napoleon vívta meg, hanem a hadászati törvények. A „természet erői” már *csak végrehajtják* azt, amit egy *felsőbb értelmiség és akarat* kitervezett és beléjük fektetett. A természet erői *vakon hatnak*: a nehézkedés, a vonzás, az elektromos áram, a mágnesség, stb. Itt azonban nem vakon ható erőkről van szó, hanem ezeknek az erőknek csodás rendjéről, célszerű-



ségéről, ezermilliószoros összhangjáról, összeszerkesztettségéről, egymásba-illéséről. Ezt bizony a *puszta természeti erőkre való hivatkozással megmagyarázni nem lehet.*

Nem a kavics, a mész és a téglá építi a házat, hanem a *tervező építész és a végrehajtó építőmester.*

Ha ez már egy kicsiny emberi művön szembeötlő, mennyivel inkább a teremtes csodálatos, *ezertitkú rendjében és célszerűségében!*

#### **Az ú. n. célszerűség csak emberi belemagyarázás.**

Hogyan lehet ilyet mondani? Belemagyarázás volna az, ami oly csodás, milliószoros valóság?

Milyen csodálatos pl. *a rovarok és a növények egymásra utaltsága!* A méh a növények virágaiból él s ugyanakkor szállongásával széthordja a himport s megtermékenyíti a növény bibéjét. A *szél* látszólag véletlenül járja a növényeket, valóságban pedig szintén hatalmas megtermékenyítője a növények életének. Ha a *víz* nem párologna el s nem tudna gőzállapotban úszni a léghen, akkor nem lenne éjjelenként harmat a földeken; ha nem sűrűsödnek a pára ismét vízzé a levegőben, akkor nem hullana a felhőkből termékenyítő eső, nem fakadna növényzet a földön, nem volna üdítő forrás, kihalna a sivataggá vált világon az élet. Ha a *víz* nem 0 foknál fagyna be s nem 4 foknál volna legsűrűbb, a folyók s a tavak telenként fenéig befagynának s a halak mind odapusztulnának; míg így a sűrűbb, melegebb víz alul kerül. A *Nap* másodpercenként 3,800 milliárd lóerő értékű hőt lövell a földre s ez a meleg a fénnel együtt nélkülözhetetlen kelléke az élő szervezeteknek. A *baktériumok* a magasabbrendű élő lények táplálkozásában játszanak nagy szerepet, nélkülük nem volna anyagcsere. A *halnak* a farkával való evezése tökéletesebb, mint bármely vízi gépezet mozgása. A *madár* nem tudna repülni, ha teste nem volna tele levegőzsákokkal a bőr alatt, az izmok között, sőt a csontok belsejében is. E légzsákok nemcsak könnyűvé teszik a madarat, hanem repülés közben hűtik is a testét, hideg rétegekben pedig melegítik. A *rovarok* oly helyre rakják a petéiket, ahol azok védve vannak s azonnal élelmet is találnak, mihelyt kikelnek az

álcák. A *szúnyog* és a *szitakötő* maga fél ugyan a víztől, de a petéit a vízbe hullatja, mert azok csak vízben fejlődnek. Bámulatos a *pók*, a *méh*, a *hód* építőösztöne, valamint idegen behatás ellen való védekezése.

A célszerűségnek valóságos remeke az *emberi test*: a teherhordozó *csontváz* és *izomrendszer*, a hőt előállító *gyomorrendszer*, a véredényrendszer s a *szívnek* szívó-nyomó gépezete, a *tüdő* szellőztető rendszere, a mozgató *idegek* és *izmok* egész csodálatos hálózata. Az ember lábikraizma pl. 5600 kg-ot emelhetne fel azzal az erővel, amellyel összehúzódni képes. Az emberi *szem*, *fül*, *agy*, *idegek* káprázatos finom és célszerű szerkezetűek, így a látóideg, amelynek átmérője mindössze 5 milliméter s mégis félmillió finom tengelyfonálból áll. S a legcsodálatosabb, hogy ezek a szervek megbetegedések esetén nagymértékben *önmagukat gyógyítják és egészítik ki*. Mennyi tervszerűség és célszerűség rejlik mindenütt a természetben!<sup>1</sup> S ez mind merő *véletlen* alkotása lenne?

**Az én istenem: a természet.**

Mi az a „természet”? Maga a világ, maguknak a teremtetett dolgoknak a sokasága. Ez lenne az én istenem? Hiszen akkor én rosszabb vagyok, mint az a szegény *fétis-imádó néger*, aki egy *fabálványt* nevez az *Istenének*. Mert az legalább csak *egy* teremtményt bálványoz, míg én az *egész mindenséget*: köveket, állatokat, csillagokat, a bolhát és varangyos békát, még az út sarát s a szemétdombot is istennek tartom.

A természet az Isten *műve*, de nem maga az *Isten*. Nekem a létet és gondolkodást nem a vak és a siket *anyag* adta, mert az szellemet, rendet, tervszerűséget létesíteni nem tud, hanem az eszes és bölcs teremtmény: az *Isten*.

Bizony kimondhatatlanul sivár és szomorú dolog volna, ha a vak „természet” lenne a világ végső oka. Mert akkor

<sup>1</sup> Érdekes és találó példákat találunk a természetből Hajós József művében. *A természetben Isten nyomain*, vagy rövidebben Bangha Béla füzetében: *Világrend és Isten*, 15–26. l., vagy a Katolikus Lexikonban: *Célszerűség a természetben* című cikkében.

nem *gondviselő mennyei Atyát* tudnánk magunk fölött, aki, ha gyakran sujt is és próbára tesz, de mindig a javunkat akarja s hűséges gyermekeinek mindent a javukra fordít, hanem egy *vak, siket és könyörtelen végzet*, egy száguldó, rohanó s minden ellenállást *durván legázoló anyag-tömeget*; egy *gépezetet*, amely felkavar minket, mint az út porát, néhány pillanatig megcsillantatja rajtunk a nap sugarát s aztán *irgalmatlanul az árokba taszít minket s a megsemmisülésbe lök*. Azok, akik olyan szörnyen büszkék erre az ő „természet-isten” hitükre, bizonytal nem gondolják meg, milyen nyomorúságos és kegyetlen bálványt állítanak benne maguknak.

**A világrend Darwin szerint úgy alakult ki, hogy az elemek és kezdetleges alakulatok sokszerű csoportosulásából mindig az életképesebb és erősebb maradt fenn, a többi pedig elpusztult.**

Ez a darwini elképzelés semmit sem ér, mert igazában *semmit sem magyaráz meg*; azért ma komoly tudósok közt nincs is többé kelete. Mert ez az egész elképzelés csak *ügyeskedő kerülgetése annak a hajmeresztően képtelen elgondolásnak*, hogy a legcsodálatosabb és legsokszorúbb rend végeredményben mégis *merő véletlen folytán jött volna létre*.

Az emberi test az ő milliónyi csodájával, a szem, a fül, az agy, a szív, a tüdő, a gyomor, a vérerek s a vér, az izmok és idegek elképzelhetetlenül finom és bámulatos szövédéke, amelyet a tudománynak még máig is csak nagyon kis részben és tökéletlenül sikerült felfedeznie: mind csak úgy „véletlenül”, az elemek esztelen és tervtelen összehányódásából alakult volna ki? S ugyanúgy az ásvány-, növény- és állatvilág milliárdszoros csodája, a csillagóceán borzalmas kolosszusainak pontosan kiszabott útja, mozgása, ereje, hőfoka s az atomok félelmetesen titokzatos rejtelmek? A szellemi, az erkölcsi, a társadalmi élet csodás törvényei, összhangjai, milliószoros esztétikája és célszerűsége?

De tegyük fel egy pillanatra a lehetetlent, hogy az elemek és kezdetleges alakulatok csakugyan a pusztá véletlen hányódás és kombinálás folytán tudtak volna ilyen csodás,

felsőrendű lényeket kitermelni. Akkor is itt van két további kérdés, *első*: miért maradt fenn mindig inkább csak a tökéletesebb, a célszerűbb? Nem áll, hogy ahol a fejlődést a véletlenre bízák, ott mindig a jobb marad felül s a rossz mint gyenge elpusztul. Ellenkezőleg: a gaz, a gyom, a tökéletlen nagyon sokszor elnyomja a jobbat. — *Második kérdés*: *hová lettek* azok a félig vagy tizedrészig sikerült, hasznavehetetlen és pusztulásra ítélt *átmeneti alakok*? Sehol a világon nyomukat sem találjuk! Még a letűnt évezredek földtani maradványai és paleológiai rétegei közt sem! Pedig ha elpusztultak volna is, az *alkatrészeiknek*, *csontvázuiknak*, *romjaiknak* maradványaival okvetlenül lépten-nyomon találkozunk kellene, mégpedig irtózatosságnak számban. Mert átmeneti alaknak végtelenül többnek kellene lenni, mint késznek és tökéletesnek. Hiszen ha csak száz kockát dobok is fel: ezerszer, tízezerszer annyiszor jön ki mindenféle más összetétel, mint aminőt akarok. Hány ezerszer, hány tízmilliószor kellene egy értelmetlen és vak gyermekkel mindenféle ákombákomot rajzoltatni egy papírlapon, míg végre „véletlenül” egy remek arckép jönne ki a próbálkozásaiból? Így a föld őskori rétegeiben is sok milliószor annyi átmeneti alakot kellene találnunk, pl. fél-embert, fél-majmot, fölül embert, alul majmot, félszemű, félkarú torzokat, negyed-, tized- vagy tízezerdrészig sikerült növényi, állati vagy emberi alakulatokat és szerveket, mint sikerülteket. Minderről azonban *sehol még csak szó sincs*. Átmeneti alakok, félig sikerült véletlen próbálkozások *sehol a természetben nem találhatók*.

Elképesztő, milyen kétségbeesett és képtelen feltevésekre van utalva az, aki *mindenáron ki akar bújni a legtermészetesebb és legszembeszökőbb, sőt egyedül természetes és egyedül szembeszökő megoldás: az Isten elől!*

Darwinnak igaza volt abban, hogy a fejlődés tényét megállapította a természetben; azonban ő maga sem állapította meg *korlátlan és törvény nélkül való fejlődést*. A valóban igazolható fejlődésnek a természetben határozott törvényei vannak s azt mindig határozott erők és képességek indítják el, ezek pedig kitervezőt, bölcs és értelmes teremtet követelnek.

**Sok dolog, pl. a csillagok óriási birodalmában semmiféle célt nem szolgál! Ez is rend?**

Azért mégis csak hatalmas rend van éppen a csillagok közt, ha nem tudjuk is megmondani, milyen célt szolgál ez a rendjük. Ha nem tudjuk is közelebbről, mire valók a csillagok. Annyiban pedig bizony nekünk is szolgálatot tesz a csillagvilág, amennyiben a Teremtő *pazar gazdagságát s hatalmát egész megrendítő módon tanúsítja nekünk*. Ha az ember a csillagcsodák titkaiba belemélyed, szinte *a feje szédül attól a hatalmas erőtől s nagyságtól, amely a teremtésben megnyilatkozik*.

**Vannak csillagok, amelyeket soha emberi szem nem fog megközelíteni. Azok mire valók?**

Lehet, hogy vannak ilyenek is. De Istennek *semmivel sem került többé* milliószor több világot teremteni, mint amennyit az ember valaha felfedezhet. Egyébként nem tudjuk, műszereink nem tökéletesednek-e még annyira, hogy kutatásunk valamikor az eddiginél sokkal messzebb hatolhat be a mindenség titkaiba. S nem tudhatjuk azt sem, nem élnek-e *másfajta élő lények* a világmindenség más pontjain is, akik az egész teremtett világot fel tudják fogni.

**Legalább az élő lények kialakulása végbemehetett a puszta fejlődés útján, teremtői közbelépés nélkül is.**

Legfeljebb azt lehetne mondani, *közvetlen* teremtői közbelépés nélkül. De akkor is *szükség van Istenre*, mert különben *sem élő, sem élettelen anyag nem jöhetett volna létre*. Azonban élő lény élettelen lényből *soha, semmi körülmények közt* eddig még nem fejlődött. Nem is fog fejlődni soha, mert az élőben valami olyan *felsőbb életelv* mutatkozik, amelynek az élettelen dolgok *teljességgel híjával vannak*. Márpedig ami valamiben még *csírájában sincs meg, az abból semmikép sem fejlődhetik*, csak újabb teremtés révén jöhet létre.

**A természettudomány azt mutatja, hogy állandóan fejlődnek magasabbrendű formák alacsonyabbrendű élő lényekből.**

Ahol erre a velük született *belső képesség* és erő megvan, vagyis ahol a fejlődés csírája az egyes élő lényekbe

*kezdettről fogva bele volt fektetve, ott igen, de máshol és más irányban nem. A fejlődés csak elég szűk keretek között lehetséges és olyan esetet a természettudomány nem ismer, ahol pl. hüllőből emlős állat, állatból ember fejlődött volna, amint ezt a darwinizmust túlhajtó materialista meseköltők állítják.*

**Wells szerint megfelelő számú évmilliók folyamán az élettelen anyag is termelhetett élő lényt.**

Ezt Wells mondja, aki nagy képzelőerejű regényíró, de igen gyenge természettudós és még gyengébb filozófus. Ami magában véve lehetetlen, az százmillió év alatt éppoly kevésbé „fejlődhetik“, mint száz év alatt. Akárhány millió évet veszünk fel, a kétszerkettő sohasem lesz tíz és a semmiből semmi alapon sem alakulhat magából új dolog.

**A természettudomány kimutatja, hogy az emberek a majomtól származnak. A majom és az ember közt máig feltűnő a hasonlatosság.**

Ezt a származást semmiféle természettudomány eddig *ki nem mutatta*. A természetrajzi hasonlóság még nem jelent egymástól való *eredést*. Isten akarta, hogy mivel testünkre nézve csakugyan az állatvilághoz tartozunk, az állatokkal sokban *azonos testi felépítésünk* legyen; ám ez nem jelenti az állatoktól való *leszármazásunkat*, hanem csak testünknek az állatvilágba való *tartozását*. Ember és majom közt csak *rendszertani* és morfológiai vagy *alkattani hasonlóság* van, de nem genealógiai (származási) kapcsolat. Vajjon azért, mert a férfinek is vannak mellbimbói, azt kell-e mondanunk, hogy tehát a férfi is eredetileg nő volt? Hasonlóság nem annyi, mint egymástól származás!

**Az őslénytan szerint a legrégebb ember csakugyan közel állt a majomhoz.**

Eddigi tudományos kutatásaink szerint az ősember ugyan sokkal durvább, kezdetlegesebb típust jelentett, mint a mai kifinomult ember; ám az ú. n. vad népek közt ma is vannak szinte állati fejalkatú s arckifejezésű típusok. Azért

mégis csak *teljes emberek ők is*, és *lényeges dolgokban*, főleg szellemi képességeikben tökéletesen távolállnak a majmoktól. A legrégebb és legprimitívebb ember is *rajzolt, szerszámokat készített, jelképeket* használt, pl. a temetkezésben stb., aminek az állatnál *sehol semmi nyoma sincs*.

**Vannak a világban rendellenességek is, amelyek inkább az Isten ellen bizonyítanak.**

Tévedés! Rendellenességek *nincsenek*, legfeljebb jelenségek, amelyeknek tulajdonképeni távolabbi rendeltetését mi emberek ezidőszertig még *nem ismerjük*. Ilyen az emberi szervezetben a mandula vagy a vakbél; ilyenek a természetben bizonyos rovarok, hüllők s vadállatok. Mire jók ezek? — kérdi a rövidlátó ember s nem gondolja meg, hogy sok dolog van, aminek lehet *igen fontos szerepe a világ-egyetemben*, a nélkül, hogy a mi szűkös kis emberi tudásunk azonnal megtalálná, mi ez a szerep.

Egyébként az ú. n. rendellenességek a számunkra is felfogható rendezettség mellett oly *ritkák*, hogy belőlük az Isten léte *ellen* következtetni olyan volna, mintha valaki azt mondaná: a kölni dómot nem építőmesterek építették, mert valamelyik toronyban egy picinyke fülke nem áll arányban a többi épületrésszel! Vagy mintha azt mondaná valaki: a Zalán futásában néhány helyen a hatlábú verssorok helyén hétlábú verssor áll: tehát az egész költemény nem költői alkotás, hanem véletlenül létrejött, értelmetlen firkálmány.

**Miért teremtette az Isten a világot, ha nem volt rá szüksége?**

Csakugyan Isten nem azért teremtette a világot, mintha szüksége lett volna rá. Hanem azért, mert túláradó szeretetből meg akarta osztani másokkal is az ő örök s végtelen boldogságát. Ezért teremtett eszes lényeket; a többit pedig azért, hogy az eszes lényeknek szolgálatára legyenek.

**Minden istenérv az okság elvén épül fel. Dehát olyan bizonyos-e az okság elve?**

Az okság elve ez: Ami kezdődik, az másban bírja eredetét. Ez az elv, mint az elégséges alap elvének közvetlen folyo-

mánya, minden emberi gondolkozásnak egyik *legfőbb és legegyszerűbb alapja*. Ha az elégséges alap és az okság elvét egy pillanatra is felfüggesztjük, *nincs többé sem tudomány, sem következtetés, sem ítélet, sem tapasztalás*. Úgyis szólva egész gondolkozásunk az elégséges alap és az okság elvén, a „miért” kérdésén épül fel. Ha ezt az elvet megtagadjuk, megtagadtunk minden gondolkozást és behatóbb ismeretszerzést.

Lépten-nyomon az elégséges alap s az okság elvét alkalmazzuk. Hát csak akkor tagadjuk-e meg, amikor ez az elv az Istenhez vezet? *Jogos és okos eljárás ez?*

**Háttha csak ezen a földön érvényes az okság elve, nem mindenütt, abszolút vonatkozásban?**

Lehetetlen elgondolás! Az okság elvét *nem lehet helyhez kötni*, annak illetékességi területe nem az anyagi tér s a Föld, hanem az igazság s a lét *egész birodalma*. Ami ma van és tegnap *nem* volt, — akárhol — vagy ami ma *így* van s tegnap *nem így* volt: annak *okának* kell lenni: ez nemcsak Európában áll, hanem Afrikában is, és nemcsak a földön áll, hanem *abszolút világvonathozásban is*. Még a természeti tünetmények és törvények is mindenütt ugyanazok, a legtávolabbi égitesteken is, amelyeket az emberi tudomány messzelátóval, fényképezőgéppel vagy fényelemzéssel meg tud közelíteni; s akkor éppen csak a legáltalánosabb léttörvények, aminő az okosság törvénye, szorítózkodásának éppen csak egyetlen, nyomorúságos kis bolygóra vagy naprendszerre?

**A hit csodával akarja megmagyarázni a mindenséget, a tudomány pedig nem ismer csodát.**

Nagy tévedés! Éppen ez volna a legnagyobb csoda, ha valaki a világmindenséget teremtés *nélkül* tudná megmagyarázni. Erre eddig semmiféle tudomány nem mutatkozott képesnek. Nem a *teremtés* a csoda, hanem a *világ maga egyetlen óriási csoda*, amelynek a legtermészetesebb, sőt egyedül természetes és elfogadható magyarázata a teremtés.



**Ha az Isten léte olyan világos, hogyan van akkor, hogy sokan mégsem hisznek benne?**

A hitetlenség a legtöbb esetben nem is az *észből*, hanem a *szívből* fakad; az emberek nem *akarnak* hinni, mert a hit kényelmetlen *következményekkel jár* és szigorú erkölcsi parancsokat alapoz meg s azért aztán sokan kitérnek a hit alaptételeinek nyilvánvalósága elől. Nem is kimondott gonosztevők s elvetemültek, hanem sokszor egyébként finomult elméjű s tudományosan képzett emberek is. Miért? Mert ők is félnek az istenhit kötelező következményeitől: a meghódolás, alázat, istenszolgálat kötelességeitől. Vagy mert annyira maradéktalanul *belemerülnek* az evilági dolgokba: tudományba, politikába, vagyonszerzésbe, szórakozásba, hogy úgyszólván „rá sem érnek” az Istennel és vallással foglalkozni.

**Van még más természetű istenérvünk is?**

Igenis van, éspedig még mindig a természetszemlélet világából.

Igy az Isten létét bizonyítja az *élet* a földön. A természettudomány szerint élet *csak életből fakad*, új élet csak *elő csiréből* sarjad. Valamikor pedig egészen bizonyos, hogy *nem volt élet sem a földön, sem a világegyetemben*, mert hiszen az egész világmindenség valami irtózatosságnagyságú s roppant hőfokú gáztömegként forgott az űrben. Ilyen izzó gáztömegben élő csírasejt se nem alakulhatott, se meg nem maradhatott volna. Ha tehát egyszer mégis csíra nélkül jelentkezett az élet a földön, az csak *teremtő befolyásra* történhetett.

Az Isten létét bizonyítja továbbá az ember *szellemi élete* is. Az embernek nemcsak teste van, amely él és tenyészik, s nem is csak *érzékszervei* vannak, amelyek bizonyos érzéki megismerésre alkalmasak, hanem van *lelke, szellemisége* is. Van olyan lelke, amely a maga sajátos tevékenységében belsőleg független a tértől, az anyagtól s annak megkötöttségeitől. Az ember ugyanis nemcsak lát, hall, tapint, mint az állat, hanem *gondolkozik* is és *akar*: fogalmakat alkot és elemez, elvonásokat, következtetéseket végez, számol,

feltalál, töpreng, okokat kutat, ítél, szellemi remekművet alkot. Akarati síkon pedig: számos esetben szabadon választ jó és rossz között, erény és bűn között, szeret és gyűlöl, lelkesedik és elítél s mindenekelőtt: önmagában érzi *lelkiismeretének* megszólalásait és számonkéréseit. Érzi magában az erkölcsi törvényt, *minden ember ugyanazt, amióta a világ fennáll.*

Honnan mindez? Anyagból szellem éppúgy nem fejlődhetik, mint ahogy élettelenből élő lény nem fejlődhetik teremtető közreműködés nélkül. Itt csak megfelelő *teremtői lény* magyarázza meg a tényeket.

**Elég, ha egy hatalmas, titokzatos őserőt veszünk fel,  
az Élet és Mozgás csodás misztériumát, amely öröktől  
fogva hajtja előre a világegyetemet.**

Ez merész elképzelésnek talán szép, de másnak aztán nem! Az erőt s a mozgást nem magyarázom meg azzal, hogy nagy kezdőbetűvel írom s képzeletben megszemélyesítem azokat!

A világmindenségben nemcsak vak erő és hajtó energia van, valami titokzatos, világokat átható dinamika, hanem számító *ész* és *alkotó gondolat* is. Három fűszál nem lehet tökéletesen egyenlő megfelelő ok nélkül; az emberi test csodás összetétele, ezer és ezer millió egybevágyó sejtje, titka, alkalmassága, ereje: mind éppúgy egy alkotó végtelen értelemre utal, mint a naprendszerek sok milliárdos tömege. Vak erő hajtja a világot? Ám honnan van akkor ennek a vak erőnek a működésében *ennyi rendszer és ennyi célszerűség*? Ennyi törvény és ennyi egyezés? A világmindenség tele van gondolattal: ehhez kétség nem fér. Akkor azonban oda *gondolkodó elme*, szellem, Isten kell.

De miuk közt a teremtmények közt is itt van a *gondolkodók világa*: az emberi értelem csodás működése. Ha bennünk gondolkozóképeség van, akkor abban a Legfőbb Lényben is kell gondolkozásnak lenni, aki minket létesített és fenn-tart. Mert csak az adhat valamely lénynak valamiféle tökéletességet, akiben az a tökéletesség *magában is megvan*. Nem adhatok aranyat, ha nincs aranyam. Nem teremthetek gondolkozó lényeket, ha magam nem vagyok gondolkozó.

Az „ősoknak“ tehát valóban Istennek kell lenni: eszes, mégpedig végtelenül eszes és bölcs, tehát személyes lénynek.

**Az élet s a gondolkodás egyszerűen a természetes fejlődés eredménye.**

Tegyük fel, hogy így van; hiszen bizonyos fokig minden élet s minden gondolkodás fejlődik. De sohasem fejlődik *semmitől*, sem lényegében *alacsonyabb létrendből*. A fejlődés nem lehet soha *véletlen*, mert véletlen a természetben nincs, hanem minden fejlődés mindig bizonyos előzetes *erők* alapján s bizonyos a dolgokba befektetett *fejlődési törvények* szerint történik.

Vagyis: alkotó így is kell, sőt még jobban, mint a fejlődés törvénye nélkül. Mert sokkal nagyszerűbb teremtoi munka kell ahhoz, hogy a dolgok maguk alakuljanak a Teremtő által beléjük fektetett erők és fejlődési törvények szerint, mint ahhoz, hogy egyszerre, változatlan készségben jelenjenek meg a létben.

**Van-e nyoma a teremtés hagyományának az ősi, primitív népeknél?**

De mennyire van! Éppen a legősibb és legprimitívebb kultúrájú népek hagyományait kutató legújabb tudományok, az összehasonlító ethnológia igazolja, hogy azok az ősi népek, amelyek évezredek óta nem is érintkeztek más népekkel s így leghívebben megőrizhették sok évezredes hitregéiket, sokszor csodás eleveenségben *megőrizték a világ s az emberiség teremtésének az őskor szürkeségébe vesző hitét*. Egy mástól teljesen függetlenül: Észak- és Dél-Amerika, Ausztrália, Afrika s Ázsia legkülönbözőbb vadonjaiban. Valamennyi átörökölte azt a meggyőződést, hogy valamikor Isten a világot teremtette, megteremtette a férfit s a nőt, s az emberek erkölcsi életét szigorú törvényekkel szabályozta.

Ennek a bámulatosan egyező sokszerű népmonda-hagyománynak nem lehet más magyarázata, mint a közös eredet, az őskinyilatkoztatás.

**Ha a lélek kezdődhetett, akkor végződhetik is, vagyis:  
nem szükségkép halhatatlan.**

Ez igen rossz következtetés. A lélek kezdődhetett, sőt kellett kezdődnie, másképp nem létezhetnék ma sem. Ellenben, ha már egyszer létezik, nincs ok rá, hogy Isten megszüntesse a létezését, mint fentebb láttuk. Abból, hogy valami *kezdődött*, még nem következik tehát, hogy okvetlenül *végződnie is kell*. Az élet s a lét nem hurka és nem rőfösáru, hogy okvetlenül *két véggel* kelljen elképzelnünk.

**Akkor miért mondjuk, hogy viszont az anyagi világ  
egyszer véget fog érni?**

Azért, mert arra lehet észszerű ok, hogy az anyagi világ megszűnjék; tudniillik egyfelől az, hogy ha egyszer minden energia hővé változik s a világűrben egyenletesen szétoszlik, nincs tovább, ami mozgassa az anyagot; másfelől az, hogy az anyagi világra, abban a formában, mint most, esetleg nem is lesz többé szükség. Egyébként, hogy Isten az anyagi világot valamely formában a végső beteljesülés után is fenntartja-e vagy nem: arról nekünk embereknek ezidőszerint fogalmunk sincsen. Ami azonban az anyaggal megtörténhetik, nem lehet okvetlen szabálya a szellemi lények történésének is.

**Talán még ezenkívül is vannak Isten-érveink?**

Hátra vannak még az ú. n. *erkölcsi istenérvek*, nevezetesen a *természetes erkölcstörvényből* levezetett istenérv.

Minden emberben benne van az *erkölcsi jó és rossz közt való különbség tudata* s az a meggyőződés, hogy ez a törvény minden emberi törvénytől, haszontól vagy kártól *függetlenül is kötelez*. Ez az erkölcsi törvény s annak kötelező ereje csak onnan eredhet, hogy az erkölcsi rend Alkotója már a teremtésben mindnyájunk lelkébe beleoltotta az erkölcsi törvényt. Sem ez a törvény, sem az emberiségnek az a közmegegyezése, hogy ez a törvény csak egy felsőbb Lény munkája lehet bennünk, nem magyarázható másképp, mint a teremtő Isten által.

**Az emberek sokszor hittek már közmegegyezéssel olyasmit, amiről később kiderült, hogy tévedés, pl. a földet tartották állónak s az eget mozognak.**

Amiben megegyeztek, abban nem is tévedtek, amit t. i. valóban láttak: az ég viszonylagos mozgásában; csak abban, ahogy aztán ezt a tüneményt közelebből magyarázták. Más azonban egy természeti tünemény *elméleti magyarázata* s más egy az öntudatban *közvetlenül tapasztalható lelki tény felismerése*, amely minden ember lelkében közvetlen tapasztalás eredményeként jelentkezik.

**Sok vad nép az erkölcsi törvényt alig ismeri**

Ez nem áll. Egyetlenegy népet sem találtak eddig, amelyik ne ismerné a természetes erkölcsi törvényt. Legfeljebb az egyik világosabban s helyesebben ismeri azt fel, a másik homályosabban. Előfordul, hogy egyik-másik téved az erkölcsi elvek *magyarázásában*, pl. megengedettnek tartja az elaggottak agyonverését, hogy a szenvedéseiktől szabaduljanak, de ez csak *alkalmazási tévedés*, amely nem rontja le a tapasztalati tény értékét, amely szerint valamilyes erkölcsi törvényt minden nép és minden ember érez.

**Az Istent a papok és a fejedelmek találták ki, hogy ezáltal uralkodjanak a népen.**

Merőben önkényes állítás, amelyre történeti bizonyítékot nem lehet találni. A vallás az ember metafizikai igényű természetének, a világtalányok megoldását kereső észnek a követelménye, vagyis: minden papi vagy fejedelmi befolyástól függetlenül is szükségképen ott él minden normálisan gondolkodó ember lelke mélyén. Papokra éppen azért volt mindig és minden vallásban szükség, hogy ezt a természetes emberi igényt, az ész és a lélek Isten után kiáltó ösztönét szolgálják és őrizzék. Nem a papok hozták be tehát a vallást, hanem fordítva: *a vallás tette szükségessé a papi intézményt.*

Ami pedig a fejedelmeket illeti: ezek igen sokszor inkább akadályozták, mint előmozdították a vallást, mert a vallás a fejedelmeknek is parancsol, s ez nem mindig tetszett az önkényt kedvelő uralkodóknak.

**Az Isten, mint Feuerbach mondja, nem is személy, hanem az emberi lélek produktuma. Nem az Isten teremtette az embert, hanem az ember teremtette az Istent a maga képére és hasonlatosságára.**

Ezt a szellemeskedő ürességet nemcsak Feuerbach mondta, hanem vég nélkül ismétli minden szójátékos istentagadó. Csak az baj, hogy egy szemernyi igazság nem sok, de annyi sincs benne. A lélek bizony az Istent nem *teremti*, hanem csak *felismeri*, mégpedig szükségképen felismeri, mihelyt komolyan gondolkozik s a világ létének és csodálatos rendjének szükségszerűen az okát keresi. Az egyszeregyet sem az ember *teremti*, csak *felismeri*, s az egyszeregy igaz maradna akkor is, ha valami újsütetű bölcs tagadná.

**A személyes Isten hite zsidó eredetű tanítás. Valóságban „Isten” és az „én” azonos fogalmak.**

Ezt a bölcseséget, amelyet már a görög pantheisták hangoztattak, a német Rosenberg-rendszer váltig ismétli ugyan, de persze egyetlen sornyi érveléssel sem bizonyítja. Nem is bizonyíthatja, mert ennek a zagyvaságnak a logikus gondolkodás, de azonkívül még az emberiség egész őstörténete s néprajza is ellentmond. A személyes, teremtő Isten hite ugyanis több-kevesebb tisztaságban *minden ősnépnél* megtalálható, de megvolt a nagy görög bölcselnél is; azért azt egyszerűen zsidó találmánynak tenni még s a zsidók számára kizárólagosan lefoglalni nem lehet. Az újpogányok ezt a mesét csak politikából találták ki; azért, hogy a zsidógyűlöleten keresztül *meggyűlöltessék a kereszténység istenhitét is* s ezzel az Egyházat gyengítsék, amelynek lelki hatalmára féltékenyek.

**Az istenhit az embert rabszolgává süllyeszti le.**

Hát nem is helyezi Isten fölé, az bizonyos. Ekkora esztelenségre csak az újpogányok vállalkozhatnak. Azonban *rabszolgává* a kereszténység mégsem süllyeszti az embert, még a végtelen fölségű Istennel szemben sem. Hanem éppen ellenkezőleg, azt tanítja a kereszténység, hogy bár az ember természete szerint csakugyan csupán szolgája lehetne

az Istennek, az Isten mégis ingyen, kegyelemből *kiemelte őt a szolgaságból s gyermekévé fogadta* a kegyelem által. Valósággal Krisztus örökösévé s az isteni természet részévé tette, mint maga a Szentírás mondja. „Örökös” és „rabszolga” talán mégsem azonos fogalmak. De hát ismét: minek beszélnek ezek a vallásbűvészek olyan dolgokról, amelyeket sohasem tanultak? S mi címen kényszerítik az ifjúságot ilyen tudománytalan téveszmék elfogadására?

**A zsidó-keresztény Isten nem egyéb, mint a szír-arab sivatagi démon, a Jahó vagy Jahve, akit a zsidók nemzeti istenszüké emeltek.**

Ez az állítás is *merő valótlan*ság. Először: a zsidóknak sohasem volt „nemzeti istenük”, s éppen a Jahve név (a „Levő”) maga is a legtisztább, legegységesebb Istenfogalomnak, a tiszta létnek fogalmát fejezi ki utolérhetetlen tökéletességgel. Egyébként a német nemzetiszocialista istentagadók ezt a badarságot attól a Delitzsch Frigyes német bibliakutatótól vették át, aki maga is — *zsidó származású volt*, az apja mint rabbinus tért annakidején a keresztény hitre!

Milyen *kormányozható logikával* dolgoznak ezek a mai vallásrombolók! Ha egyszer nekik mindenki és minden dolog gyökerestül rossz, ami a zsidóktól ered: miért tartják akkor egyszer tiszta bölcseségnek azt a vakmerő és bizonyítatlan állítást, amelyet egy zsidó származású istentagadó tált négyven évvel ezelőtt a világ elé?

Jellemző különben, hogy ugyanaz a Rosenberg, aki ezeket a bölcseségeket kihüvelyezte, más helyen megfélelkezik arról, amit itt mond s kijelenti, hogy a zsidók az egyistenhitet a *perzsáktól* vették át. Hát akkor zsidó nemzeti babona volt-e az egyistenhit, avagy a *perzsáktól átvett kölcsönzés*? Egyébként az Isten mint teremtő, kormányzó, jutalmazó és büntető, nemcsak a zsidóknál vagy perzsáknál fordul elő, hanem *minden kornak valamennyi népénél*.

**Ha az Isten jó, miért bocsát rengeteg szenvedést és fájdalmat a gyermekeire?**

Ez kétségtelenül nagy és nehéz kérdés. De megoldást talál az elvben, hogy a szenvedésnek nagy *erkölcsi erői* vannak.

Megtisztít, nemesít, kiábrándít a földből, figyelmeztet a saját gyengeségünkre, esendőségünkre s az Isten nagyságára; komollyá és magunkbaszállóvá tesz, érzékelteti az örök szenvedés borzalmasságát, amelynek az teszi ki magát, aki Istent felejtí, s végül *alkalmat ad a vezeklésre* elkövetett bűneinkért.

**Mit vétettem én, hogy az Isten csapásokkal sújt?**

Először is a fentiekből kitetszik, hogy a szenvedésnek *nem csupán büntetés*, hanem *oktatás és felemelés* jellege is van. Másodszor: a legkevesebb ember mondhatja magáról, hogy *ő nem tartozik elégtétellel* a megbántott Isten fölségének. Hogy némely ember teljesen ártatlannak képzei magát, rendesen csak onnan ered, hogy nagyon is eltompította a saját lelkiismeretét s talán még a súlyos bűnöket sem tekinti komoly dolognak. „Mit vétettem én?” — kérdezi akárhány nagy öntelten, s nem emlékszik arra, hogy esetleg számos esetben elmulasztotta vallásos kötelességeit, megszólta s becsületében megkárosította felebarátját, másnak bűnre adott alkalmat, vagy súlyosan vétett gondolatban, szóban, cselekedetben a 6. paráncs ellen stb. S akkor még neki áll feljebb, hogy „*mit vétett ő?*”

**Ha Isten igazságos, miért engedi sokszor az ártatlano-  
kat és jókat szenvedni, a gonoszokat pedig uralkodni?**

Mert Isten *nem ezen a földön akar végső igazságot tenni* az emberek között, hanem *odatúl*. A jókat éppen azért engedi szenvedni, mert érdemet szereznek az örök életre, ahogy Krisztus maga, a *legjobb és legártatlanabb*, szintén szenvedett a gonoszok részéről s szörnyű kínok közt meghalt a kereszten az emberekért. Viszont a gonoszokat sokszor engedi, hadd élvezzék ki bűneik gyönyörét, mert úgyis minden emberi borzalomnál rettentőbb, elképzelhetetlen szenvedések várják őket odatúl. Az Isten örök; ő *ráér igazságot tenni*: felemelni s megdicsőíteni az ártatlant és megalázni, megsemmisíteni a gonoszt.



**Hogy lehet Isten az égben, ha szó nélkül tűri azokat az égbekiáltó igazságtalanságokat, gyilkosságokat, istenkáromlásokat, amelyek nap-nap mellett történnek?**

Erre már a fenti kérdésnél megadtuk a választ. Azonkívül ezt is felelhetjük: Isten épp azért engedi meg sokszor a gonoszság látszólagos diadalát a földön, hogy az ő híveinek alkalmat adjon a *hősiesség legmagasabb fokának gyakorlására*, a vértanui és hitvallói helytállásra s így Krisztus Urunk *tökéletes követésére*. Ne felejtsük: az Úr Jézus, a Szűzanya s az apostolok is *mind szenvedtek* s látszólag vereséget szenvedtek a gonoszok részéről. Vajjon ki mondhatná, hogy az ő *szenvedésük* s megaláztatásuk nem jelentett *magasabbrendű, nagyszerű diadalt*?

A jóknak a kereszt s a Golgota a *feltámadás útja*!

---

### III. Az ember

Az embert a *teremtés koronájának* szokás nevezni. Csakugyan minden evilági élőlényt messze felülmúl szellemiségeivel, tehetségeivel, uralkodó képességével. Egyedül neki van a földi teremtmények közt értelme és szabadakarata, s egyedül ő tudja esze segítségével a maga szolgálatába kényszeríteni az elemeket és a természet félelmetes erőit. Boldogságvágya egyre úzi, hajtja őt a mind több, mind szebb és jobb után, de mert tévedésre hajló és tele van rendetlen indulatokkal, azért kultúrájának időnkint szinte szökésszerűen előretörő haladása ellenére sem tudja leküzdeni rettenetes belső ellenségeit; a nyomort, a bűnt, a háborút, az egymás gyilkolását, a gyűlölködést, az erköcs-telenséget és boldogtalanságot.

Főleg pedig, emberi erőinek végessége folytán, nem tudja legyőzni a minden vágyak összeomlasztóját, minden törekvések szomorú végállomását: a halált.

Ezzel az évezredes súlyos problémátömeggel: bűn, kísértés, tévedés, gyámoltalanság, gyűlölködés, nyomor, szenvedés és halál, az emberiség a maga erejéből nemcsak eredményesen megküzdeni nem tud, hanem még csak értelmét sem látja mindennek s ereje sincs azok nyugodt, derűs, békés elviseléséhez. Ha nincs felsőbb világosság, érthetetlen a léte, a küzdelme, a vergődése; ha nincs felsőbb erő, amely lenyúl hozzá s magához emeli, reménytelen minden erőfeszítése. Az ember mint önmagában zárt egység: megoldhatatlan talány önmagának s önmagában.

Egészen más a helyzet, ha az ember a kereszténység örök szövétneke mellett figyeli önmagát, földi rendeltetését, elhelyezkedését a teremtmények között, viszonyát az élet kellemeatlenségeihez és szenvedéseihez, elemezi a saját eredetét és végét. Akkor egyszerre szép és világos lesz min-

den; megragadóan mély és felemelő magyarázatot kap a létrejövetele s léte, a küzdelme és szenvedése, az erkölcsi rend és az erkölcsi harc, a boldogság utáni vágy, sőt maga a halál is. Mert akkor az ember egy *végtelen rendeltetés boldog osztályosa*, aki csak azért van a földön, hogy ennek az örök boldog rendeltetésnek előkészítésén Isten kegyelme mellett a maga becsületes, esetleg hősi helytállásával is közreműködjék. Akkor a földi élet *nem végcél és nem végállomás*, a sír nem *végső partszakadás*, leomlás s a fekete semmibe zuhanás. Akkor érdemes élni, küzdeni, jónak lenni, felfelé törekedni, lemondani, erkölcsösnek lenni, érdemes szeretni s önfeláldozóan viselkedni, érdemes szenvedni s meghalni is. Mert mindennek célja: az Isten szeretetteljes szolgálata s örök elérése, az emberi létnek *elképzelhető legmagasabb megdicsőülése és betetőzése*.

Ez az ember keresztény szempontból. Sajnos, végtelenül sajnós, hogy milliónyi ember éli át az életet a nélkül, hogy erre a fenséges igazságra rátalálna, s ennek megfelelően erős, emelkedett stílusú, céltudatos és diadalmas életet élne. Magának az emberi életnek mivolta, célja, rendeltetése körül tömérdek téveszme kering, rengeteg balítélet fátyolozza be tisztánlátásunkat.

Ezért érdemes e balítéleteket vizsgálat alá fogni s eloszlatni.

## Kérdések és ellenvetések

**Azt mondják, csak az embernek van lelke; pedig lelke van az állatnak, sőt a növénynek is.**

Úgy van, azért helyesebb is így mondani: csak az embernek van *eszes* vagy *szellemi* lelke. Az állati vagy növényi lelket viszont inkább növényi vagy állati *életelvnek* nevezzük.

**Eszes lelke, értelme van az állatnak is, ezt százszor tapasztaljuk.**

Az állatnak nincs esze, sem értelmes lelke. Egyes emberek félrevezet az, hogy az állatoknál néha csodálatosan célszerű cselekvésmódokat lehet megfigyelni. Ez azonban

mind megmagyarázható az érzéki megismerés finomságával s főleg az ösztönnel, és viszont minden bizonyíték arra mutat, hogy az állatnak önálló értelme nincsen. Az állat akkor sem tud segíteni magán, amikor csak egy egészen kicsiny következtetés és feltalálóképesség kellene hozzá, olyan, ami az ösztönnel s az érzéki felismerőképességgel adva nincs. Ha az állatnak esze volna, nem esnék pl. évezredek óta mindíg ugyanazokba a csapdákbá.

**Az állat és az ember értelme csak fokozatilag különbözik.**

Nem fokozatilag, hanem lényegesen. Az állat soha nem tud túllépni azon a határon, amelyet az érzékileg korlátozt megismerés és az ösztön szabnak meg neki. Nevezetesen soha nem alkot elvont fogalmat, soha nem következtet, soha nem művel tudományt és művészetet: a legcsekélyebb mértékben sem. Ez nem fokozati, hanem lényegi különbség.

**Voltak számláló kutyák és lovak.**

Ezek a mutatóványok sok port vertek fel, de később kiderült, hogy mind kivétel nélkül ravasz csalásokon alapultak.

**Az ösztön csak üres szó.**

Nagy tévedés! Az ösztön az állatnak (s bizonyos dolgokban az embernek is) az a természetes berendezkedése, amely-nél fogva bizonyos észszerű és hasznos cselekedeteket akkor is végrehajt, amikor azoknak célszerűségét maga nem ismeri fel. Ha pl. az utcán elcsúszunk, az ösztön arra visz minket, hogy azonnal más irányba hajolva s kezünket kitérve keressünk egyensúlyt, a nélkül, hogy ezeknek a mozgulatoknak hasznosságára abban a pillanatban öntudatosan gondolnánk. A csecsemő ösztönszerűleg szívja anyja emlőjét, a nélkül, hogy tudná, miért teszi. Hasonlókép a tehén a réten több százféle fű közül ösztöne alapján mellőzi a mérges füveket s megeszi a jókat; még betegségében is ösztöne alapján találja meg a kellő gyógyfüveket; a fecske ösztöne alapján repül át a tengeren s tér vissza

tavasszal a régi helyére, akkor is, ha eddig soha ezt az utat nem tette meg; a kutya ösztönszerűleg ragaszkodik a gazdájához, üzi a vadat s keresi meg otthonát.

Az ösztön bámulatos finomsága maga is bizonyítéka annak, hogy az nem lehet az állat önálló *értelmi tevékenységének műve*. Ismeretes pl., hogy a méh oly bámulatos matematikai tökéletességgel építi viaszcelláit, hogy a világ legkiválóbb mennyiségtan-tudósai nemhogy nem tudtak ennél jobbat s pontosabbat kitalálni, hanem a méhekkal való versenyben alul is maradtak. Az a kicsinyke, néhány másodperc-foknyi eltérés ugyanis az egyik szögben, amely tudós számításai s a méhek évezredes építőművészete közt fennmaradt, végül is a méheket igazolta, mert egy számítási hibából eredt hajótörés folytán végül kiderült, hogy a tudósokat a logaritmustábla egyik hibás számadata vezette félre. Mihelyt ezt a hibát kijavították, a számvetés hajszálnyi pontossággal igazolta a méhek eljárását. Ugyanakkor az a méh elpusztul, de segíteni a legegyszerűbb fogással sem tud magán, ha ösztöne nincs valamire teljesen berendezve. Szó sem lehet róla tehát, hogy az ösztön csak „puszta szó” lenne!

**Az ember is ösztönösen cselekszik, tehát akkor ő is csak állat?**

Az ember sok dologban ösztönösen cselekszik s ennyiben ő is egy sorban áll az állattal, amellyel testi alkatára nézve amúgy is sok közös vonása van. De az ember nem *csupán* és *kizárólag* ösztöne szerint igazodik, hanem igen sok esetben az *értelme szerint*, s azért nevezzük *eszes lénynek*.

**Mi volna az a lényeges különbség eszes és nem-eszes lény között?**

Az, hogy az eszes lény olyan szellemi foglalkozásokat művel, amelyek *nincsenek az anyag határoltságához kötve* s azért nem magyarázhatók egyszerű érzéki megismeréssel. Így az ember a szó szoros értelmében *gondolkozik*, vagyis: fogalmakat alkot, méghozzá elvont és egyetemes fogalmakat, ítéleteket mond ki magában, következtetéseket von le, elemez és összefoglal, tudományt művel és művészetet

ápol, feltalál, számol, remekműveket létesít, felismeri a különbséget az erkölcsi jó és rossz között. Ezenkívül az ember *szabadon választ*, elhatároz, akaratí erőt fejt ki, önzetlenül s önfeláldozóan tud szeretni. Mindez nem magyarázható meg pusztá anyagi képzetekkel és érzésekkel, hanem olyan életelvet követel az emberben, amelynek tevékenysége *felülmúlja a merőben térhez kötött s anyagilag körülhatárolt, tevékenységet*. Ahol azonban anyagfeletti tevékenység van, ott anyagfeletti *életelvnek* is kell lennie, s ezt az anyagfeletti életelvet nevezzük *szellemi léleknek*. A fent jelzett tevékenységeket pl. hiába keresnők az állatban.

**A lélek sok mai pszichológus szerint nem maradandó, külön életelv, hanem egyszerűen az úgynevezett lelki tények összessége (Wundt és mások).**

Ebben azonban az illető pszichológusok határozottan tévednek. Az öntudat ugyanis azt állítja, hogy nemcsak lelki *tények* vannak bennem (gondolkozás, elhatározás, szeretet, harag stb.), hanem ezeknek a lelki tényeknek van egy bizonyos és állandó hordozója: az *én*, amely *ugyanaz marad* a váltakozó lelki tények között, gyermekkortól a halálíg. *Én* voltam az, aki 7 esztendőskoromban így meg így gondolkodtam, 15 éves koromban ezt meg ezt a bűnös vagy erényes cselekedetet követtem el s ma erről vagy arról a kérdéstről gondolkodom. A lelki tények jönnek-mennek, az én s annak öntudatos hordozója: a lélek egy marad.

**A lélek nem egyéb, mint a testszervezetnek bizonyos finomabb állaga.**

Éppen a fentiekből következik, hogy a lélek az anyagnál *nemesebb, szellemi dolog*, tehát nem lehet azonos semmiféle, mégoly finom anyagi állaggal. Sőt az öntudat arról tanúskodik, hogy „énünk” mindig ugyanaz marad. A testünk sejtállaga a modern természettudomány szerint néhány éven belül mindig újra alakul, egészen más anyagot vesz fel; mégis nagyon jól érezzük, hogy „mi” ugyanazok vagyunk, akik 10—20—50 évvel ezelőtt voltunk; magunkénak

érezzük gyermek- és ifjúkorunk minden cselekedetét, érdemét vagy bűnét, holott ha a lelkünk is csak anyag volna, semmi sem maradna bennünk állandó 10—20—50 éven át.

**Az embernek a szülei adnak létet, tehát a lélek is nemzés által jön létre.**

A lélek a nemzés *alkalmával* jön létre, de nem a nemzés *által*. Anyagi folyamatok nem hozhatnak létre szellemi, tehát az anyagnál lényegesen felsőbbrendű terméket. A lelket mindig Isten közvetlenül teremti, de abban a pillanatban, amikor a nemzés révén a megelevenítésre alkalmas anyagi alkatrész, a megtermékenyült petesejt létrejön.

**Nem különös-e, hogy Isten a lélek teremtését a nemzési folyamatból teszi függővé?**

Nincsen ebben semmi különös, ha egyszer *ő így akarta és rendelte*. A lélek akkor veszi birtokba a testet, amikor ez erre a birtokbavételre alkalmassá vált. Ez az alkalmassá válás pedig Isten rendeléséből a nemzési folyamat által történik.

**Miért halhatatlan az emberi lélek, míg az állat s a növény lelke nem az?**

Mert az embernek szellemi lelke van, vagyis olyan, amely az anyagon felül áll s tőle belsőleg független. Tehát semmi oka sincs arra, hogy a testtől való elszakadás folytán meg is szűnjön, mint ahogy ez az állatnál és a növénynél történik.

**Mi lesz a lélekkel a halál pillanatában?**

Megszűnván a testtel való egyesülése, önálló létet kezd folytatni; gondolkodik és akar, örül vagy szenved tovább is, de most már függetlenül a testtől, az érzékektől, a földi érzésektől.

**Lehetséges ez?**

Nincs ebben semmi lehetetlen. A testtel való egyesülés idejében is a lélek volt a gondolkozási és akaratí élet

voltaképeni tényezője, tehát embervoltunk fontosabb és magasabbrendű alkatrésze; tehát semmi lehetetlenség nincs abban, hogy ez a lélek a testtől való elszakadás után is ne folytathassa szellemi tevékenységét, külön életét.

**Tehát a lélek számára akkor is volna túlvilági élet, ha sohasem lenne testi feltámadás?**

Természetesen. A testi feltámadásról csak a kinyilatkoztatás révén tudunk, míg a lélek továbbélése a halál után a kinyilatkoztatástól függetlenül is igazolható. S csakugyan: ezen az alapon hittek a lélek fennmaradásában és síron túli életében a pogányok is. Ismeretes, hogy minden némileg művelt népnél megvan a túlvilági élet hite. A régi görögök és rómaiak ilyen irányú hitéről meglepő bizonyítékot tartalmaz az Ilias és Aeneis, amely bő költői színezésben írja le a túlvilági továbbélést.

**Ezekben az ókori mesékben rengeteg sok az együgyűség.**

Tökéletesen igaz. De ez csak arra vall, hogy a legtisztább s legigazabb alapeszme is könnyen beszennyeződik s elfajul ott, ahol a kinyilatkoztatás nem derít tökéletes világot rája. Mégis meglepő bizonyíték a túlvilág és halhatatlanság tétele mellett az emberi nem *közmegegyezése* ebben a kérdésben. Mert ennek a megegyezésnek csak két forrása lehet: a logikus következtetés és az őskinyilatkoztatásnak a maradványai.

**Ha Isten a túlvilági üdvösségünket akarja, miért bocsát akkor ránk annyi kísértést? Miért oly nehéz akkor a hit s a tiszta élet?**

Mert Isten nem akarja csak úgy *koldusadományként* az ölünkbe hullatni az üdvösséget, hanem azt akarja, hogy az ő kegyelmeinek segítségével mi is *dolgozzunk meg érte keményen*. Aki meggondolja, mit jelent az: örök és végtelen boldogságot nyerni odatúl, az az életnek semmiféle erkölcsi harcát, áldozatát, törődését nem tarthatja túlságosan *magas árnak* érte.



**De így sokan el is kárhoznak. Hogyan lehet Isten csakugyan jó, ha a gyermekeit képes örök tűzre vetni?**

Az örök tűz büntetése csakugyan az egész hittannak legmegrázóbb, legsúlyosabb tétele, amely csak úgy érthető meg, ha szem előtt tartjuk a következőket:

1. Isten nemcsak végtelenül irgalmas, hanem végtelenül *szent és igazságos is*, tehát végtelenül kell utálnia s annak esetén büntetnie is a bűnt.

2. Isten *senkit sem kényszerít arra, hogy elkárhozzék*, sőt minden embernek ad elégséges kegyelmi erőt arra, hogy a kísértéseket legyőzze, esetleg elkövetett bűneit bűnbánattal jóvátegye, az ő kegyelmét újra elnyerje s így üdvözüljön. Isten senkit sem kényszerít a bűnre, mint ahogy ezt Kálvin tanította, hanem mindenkit az igazság ismeretére s az üdvösségre akar vezetni. (1 Tim. 2, 4.) Aki tehát elkárhozik, az *mind a saját* hibájából kárhozik el.

**Ott van a sok százmillió pogány, aki nem is ismeri az igaz hitet. Hát az mind elkárhozik?**

Szó sincs róla! Csak az jut pokolba a pogányok közül, aki a *saját* hibájából maradt kívül az igaz hiten s aki a természetes erkölcstörvény ellen súlyosan vétett és azt soha megfelelően meg nem bánta.

Természetes, hogy ez az eset sokkal könnyebben fordul elő a pogányok, mint a keresztények közt, s ezért kell mindent elkövetnünk, hogy a pogányok is mielőbb mind Krisztus aklába térjenek. Isten mindenkinek üdvét akarja. (1 Tim. 2, 4.) Más kérdés persze, hogy a pokolba-nemjutás minden esetben azt jelenti-e, hogy az illetők az Isten látására, a mennyországba eljutnak? Ennek a keresztség, legalább *vágykeresztség* a feltétele. Feltehető s nem ütközik semmiféle hit-tételbe, hogy sok pogány, aki önhibája nélkül maradt az igaz hiten kívül, sem a pokolba, sem a mennyországba nem jut, hanem valami középállapotba, ahol a megfelelő tisztulás és bűnbánat után csakis természetes örök boldogságot (nem természetfölötti) nyer, olyanfelét, amelyet Isten feltehetőleg pl. a keresztleetlen, de egyébként ártatlanul elhalt kisderek számára tart fenn. Erről ugyan a kinyilatkoztatás nem beszél, de valószínű.

**Miért nem hagyta Isten legalább azokat megteremtetlenül, akikről előre látta, hogy el fognak kárhozni?**

Mert teremtetési elhatározásában nem vezettethette magát azoktól, akik tudatosan az ő ellenségei közé szegődnek; nem jutalmazhatta éppen a gonoszokat azzal, hogy csupa *meg nem érdemelt kíméletből* meg se teremtsen őket. Ő embereket teremtett s az emberekre bízta, üdvözülni akarnak-e, vagy sem. Aki aztán a kárhozatot választja, *magára vessen* s ne az Istenre.

**A túlvilági lét szép álom, de vajjon igaz-e?**

Miért lenne *álom* és miért ne lenne *valóság*? Vajjon csak ez a szűkös kis világ létezhetik-e, amelyben mi az élet folyamán forgunk? Furcsa elképzelés az, hogy csak az lehet igaz, ami a mi kicsinyes földi szemhatárunkba belefér.

A túlvilág valóság, mert lehetetlen, hogy egy *bölcs és igazságos* Isten szellemi lényeket teremtsen, aminő az ember a lelkénél fogva, s aztán a test halálával minden ok és szükség nélkül megsemmisítse őket. Akkor *minek teremtette?* Minek csillogtatta fel előttük az el nem múló, örök és igazi boldogság reményét? Miért engedi akkor, hogy a földön sokszor az igazságtalanság győzzön s a becsület szenvedjen? S milyen Isten volna az, aki csak azért teremti meg gyermekeit, hogy aztán amikor végigmentek egy élet minden megpróbáltatásán, egyszerűen minden szükség nélkül elpusztítsa őket? Ha van *igaz* Isten, *bölcs* Isten, *jó* Isten, — márpedig van — akkor a túlvilági lét, az emberi lélek továbbélése a halál után, *éppoly biztos, mint hogy Isten van az égben*.

De amit az Isten tulajdonságaiból jogosan következtetünk, százszoros új megvilágítást kap *Krisztus kijelentései* által. Krisztus az *örök életet tanította* s nem győzi az embereknek a lelkébe égetni a tant, hogy „mit használ az embernek, ha (ezen a földön) az egész világot megnyeri is, *lelkének* azonban kárát vallja?” Böven leírja az *utolsó ítéletet*, amelyen ő mint a világ bírása mindenegyes ember örök sorsa felett dönteni fog: az igazakat az „örök életre” vezeti be, a meg nem tért bűnösöket pedig az „örök tűzre” vetteti.

Aki Krisztust nem tartja hazugnak, annak *hinnie kell a túlvilágban s az örök életben.*

**Honnét tudják a papok, hogy mi van a túlvilágon?  
Ott voltak talán? Látták?**

Nem, ők maguk nem voltak ott. Te sem voltál Új-Zélandban, mégis hiszed, hogy van. Nem látták a túlvilágot a papok se közvetlenül. De nem is a maguk tudományából vagy tapasztalatából beszélnek, amikor a túlvilágról beszélnek. Hanem valakinek a kijelentéseiből, aki „*ott volt*“, aki *nagyon jól tudja, mi van* odatúl.

*A túlvilágról maga Krisztus beszélt*, oly világosan és nyomatékosan, hogy aki őbenne hisz, vagyis aki komolyan keresztény, annak el kell fogadnia a katolikus Egyháznak a túlvilágról szóló tanítását, amely Krisztus tanításával tökéletesen egyezik.

**Ki tudja, Krisztus nem átvitt értelemben beszélt-e a „mennyeországról” és „pokolról”?**

Komoly és józan ember nem beszél fontos dolgokról merőben átvitt értelemben a nélkül, hogy azt valamiképp ki ne fejezze. Ez minden emberi közlésnek alapvető, logikai törvénye. Ha nem így volna, sohasem lehetne tudni, ki beszél komolyan, ki akarja a szavait szoros értelemben vétetni s ki rejt a szavai mögé esetleg valami kitalálhatatlan, homályos, átvitt értelmet. Ha nem így volna, a tudomány is elvesztené értelmét, a törvények is, mindent ki lehetne forgatni az értelméből, mindig arra lehetne hivatkozni, hogy hiszen a szavaknak csak képletes értelmük van.

Amikor Krisztus Urunk átvitt értelemben beszélt, amikor pl. példabeszédeket mondott, ezt mindig ki is fejezte, ha mással nem, ezzel a megszokott bevezetéssel: „*Hasonló a mennyeknek országa . . .*” Tehát csak *hasonlat*, amit mondani akar. Amikor azonban egyenesen *dogmatikus tartalmú* kijelentéseket tesz, ott nem ismer példabeszédet és körülírást, hanem *világosan és határozottan közli kijelentéseit*. Nem is lehet másképp, hiszen különben sohasem tudnók,

melyik szavát kell szó szerint s melyiket csak képletesen magyarázni.

Mármost az örök életre vonatkozó krisztusi kijelentések oly *világosak és határozottak*, annyira *nem példászerűek és képletesek*, hogy megszűnnék minden értéke az evangéliumi kijelentéseknek, ha ezeket eredeti értelmükből kiforgatva volna szabad magyaráznunk. Akkor már ugyanúgy elmagyarázhatnók s kiüresíthetnők pl. a Szentháromság tanát, a megváltást s általában a kereszténység közismert, alapvető tételeit. *Mi maradna akkor a kereszténységből?*

**Az ószövetségi Isten bosszúálló zsarnok, aki lopásra s gyilkosságra szólítja fel a zsidó népet.**

Ez is irányzatos *tényhamisítás*. Az, hogy Isten büntetéssel fenyeget, még nem jelent „bosszúállást” és zsarnokságot a szó emberi értelmében. Hiszen akkor ugyanezt minden törvényhozóról elmondhatnók. Erköcstelenségre pedig, lopásra és gyilkosságra Isten a zsidókat nem szólította fel az ószövetségben sehol, csupán olyan rendelkezéseket adott egyes alkalmakkor, amelyek az ő élet és halál, vagyon és emberi törvények felett való korlátlan jogából erednek. (Pl. mikor Ábrahámot fiának, Izsáknak, feláldozására szólította fel.) Az idézett állítás már azért is arcucsapása az igazságnak, mert ellenkezőleg: nincs az ókornak népe, amelynek hit- és erkölcsrendszere csak messziről is megállhatná az összehasonlítást az ószövetségi hit- és erkölcs-tannal, amely minden tekintetben *a legtisztább és legnemesebb elveken alapul*, valóban *isteni mű*. Hol van e mögött Róma és Hellasz istentana, amely a leggyalázatosabb bűnököt költötte rá az isteneire!

**A zsidók lettek volna az ókornak erkölcsileg legkiválóbb népe s a legnagyobbyszerű vallási irodalom szerzői?**

Erre az ellenvetésre Faulhaber bíborossal így felelünk: Eppen az a tény, hogy az ószövetségi Szentírás és vallásrendszer oly hallatlanul magasztos és nemes, bizonyítja, hogy az *nem lehet sem a zsidó, sem más ókori népnek ter-*

*mészetes elmeterméke, hanem csakis a kinyilatkoztató és sugalmazó Isten remekműve lehet. „Aki nem hisz a Szentírás sugalmazottságában, — mondja a nagynevű müncheni biboros — annak Izrael népét logikusan a világtörténelem legnagyobb népének kellene tartania. Nincs más választás: vagy hisszük a Szentírás sugalmazottságát, vagy a zsidó népet a világtörténelem legzseniálisabb népfajának kell tekintenünk.”*

**A legtökéletesebb emberfajta, a germán-északi, nem tűrheti, hogy egy alacsonyabb emberfajta, a sémi, legyen vallási vezére.**

Hogy a „legtökéletesebb” emberfajta éppen csak a germán-északi fajta lenne, az az öntúlbecsülésnek olyan beteges megnyilatkozása, hogy szánó mosolyt kelt. Maguk az igazán művelt németek is mélyen szégyenkeznek az ilyen állításokon és távortartják magukat egyesek ilyen kiszólásaitól. Az északi népeknek s így a németeknek is sok kiváló tulajdonságuk van, mint minden népnek és fajtának, de éppen annyi gyengéjük és fogyatkozásuk is akad, amint-hogy hasonlóképen van bűne s hibája minden népnek és fajtának. Gyermekes dolog lenne, ha ennek ellenére éppen csak az északi germánok akarnák magukat az emberiség koronájának megtenni. Az ilyen gyermekes önértékelés éppen a szellemi kiskorúság jele volna. Mármost a sémi fajtáknak is van sok árnyékoldaluk, több, mint kívánatos, de ha igazságosak vagyunk: vannak fényoldalaik is. S főleg abban a korban voltak fényoldalaik, amikor még a messiási gondolatnak hűséges őrei voltak s a próféták szavára hallgattak. A zsidó nép későbbi nagyfokú erkölcsi süllyedése csak akkor kezdődött, amikor nagyrésze Jézustól elpártolt s önmagában is a meghasonlás útjára lépett.

**En hiszek a lélekvándorlásban.**

Akkor olyasmiben hiszel, amire a legcsekélyebb bizonyíték sincsen, aminek nem találod sem a józan észben, sem a kinyilatkoztatásban *legkisebb alapját sem*. A lélekvándorlásban csak bizonyos *primitív pogány népek hisznek*, azok,

akik azt vallják, hogy az ember előbb mint majom, macska, ló, számár jön a világra, csak aztán mint ez vagy az ember, azután megint mint másik ember. Csupa logikai zagyvaság. Értelmes lény nem jöhet mint állat a világra s ez vagy az a személy nem létezhetik mint másik személy: mert akkor már nem *ő* volna.

E mellett ez a naív rege nyíltan ellentmond a kinyilatkoztatásnak is, mert az Isten szava szerint az ember *ennek az életnek alapján* veszi el odatúl *örök* jutalmát vagy büntetését, tehát nem él utána *másik* életet a földön!

---

## IV. Kinyilatkoztatás és kereszténység

Isten az embert ráhagyhatta volna a maga természetes erőire, értelmének pislákoló mécsesére s akaratának gyenge villódzásaira. A természetes ész által is felfedezhető isteni és erkölcsi igazságokra. De az Isten ennél jobbat és többet akart, ennél bőkezűbb akart lenni. A természetes istenismereten és erkölcs törvényen túl is fel akarta tárni, ki akarta jelenteni önmagát rendkívüli módon is: *a kinyilatkoztatás által* is közölni velünk gondolatait és fölséges szándékait.

Bőségesen kívánta ránk hullatni adományainak kincseit s már e földön részeseivé tenni annak a felsőbbrendű igazságrendszernek, amelyet, mint a Szentháromság titkát, a megváltást, vagy a kereszténység mélységesen vigasztaló kegyelemtanát, magunktól soha mégcsak meg sem sejtthtünk volna.

Ezenkívül pedig kegyelmi adományaival fel akart emelni minket a saját természetes gyarlóságunk fölé; természetfölötti erőket, indításokat, lendületet akart adni a jóra, s ami fő: a természetes szolgaság helyett *az istengyermekség köntösébe kívánt öltöztetni minket*, amely majdan az örök életben is mint a dicsőség, boldogság és istenlátás természetfölötti foka nyilatkozzék meg bennünk.

Aki egyszer is elolvasta az evangéliumokat, Jézus fönséges tanításait és tetteit, azokat a hatalmas és felemelő gondolatokat, amelyeket ő hirdetett a világnak, tudja, hogy a kinyilatkoztatás úgy viszonylik a pusztán természetes istenismerethez, a kegyelem világa a pusztán emberi képességekhez, mint verőfényes napsütés a halványan pislákoló mécshez, mint a végtelen tenger a picinyke harmatcsepphez.

Persze az emberi tudákosság és gőg még az Istennek ebben a leereszkedésében is talál bírálni-és kivetnivalót. A hitetlennek még az Isten természetes ismerete sem kell, még kevésbbé az Isten természetfölötti kinyilatkoztatása. Van olyan is, aki az Istent még csak elfogadja valahogy, mint ahogy a deisták elfogadták, akik szerint az Isten alkotta ugyan a világot, de aztán magára hagyta s nem törődik sem vele, sem az emberekkel; nincsenek kijelentései, parancsai, céljai az emberrel. Ezek az emberek olyan Istent szeretnének, akitől tehetnek, amit akarnak. Olyan Istent, aki lehetőleg ne zavarja az ő kisdud és talán nem is mindig egészen tiszta játékaikat; akitől nem kell félni, akinek kinyilatkoztatott parancsaival s rendelkezéseivel nem kell törődni. Ezért aztán tücsköt-bogarat összehordanak a kinyilatkoztatás és kinyilatkoztatott vallás, az ó-és újszövetség ellen, névleg a komoly, dogmatikus, hitéleti kereszténység ellen.

Szánandó emberek, akiknek kellemetlen az atyjuk szava, s irtózat a fény, amely az apai házból sugárzik feléjük! Figyeljük csak, milyen ellenvetéseket hoznak fel az Isten kinyilatkoztatása ellen!

## Kérdések és ellenvetések

**Elég, ha hiszünk a személyes, mindenható Istenben, a világ alkotójában. A kinyilatkoztatásban való hit és a tételes vallások feleslegesek.**

Attól függ, hogy a kinyilatkoztatás Isten részéről csakugyan megtörtént-e s kellő utánjárás mellett mint ilyen felismerhető-e. Ha igen, akkor *a legsúlyosabban kötelez mindenkit*, hogy higgyen benne s kövesse azt a tételes vallást (nem „vallásokat”), amely ezeket a kinyilatkoztatásokat illetékesen őrzi és hirdeti. Az állammal szemben sem mondhatja senki: én elismerem az államot, de nem törődöm sem a törvényeivel, sem az igényeivel!



**Isten eléggé kinyilatkoztatta magát a természet által;  
más kinyilatkoztatásra nincs szükség.**

Ez önkényes beszéd. Hogy Isten milyen kinyilatkoztatásokat tartott szükségesnek vagy megfelelőnek, azt csakis *ő maga határozhatja meg*, és senkinek sincs jogában ezeket a kinyilatkoztatásokat megfelelni: én ennyit elfogadok, ennyit nem. Ha Isten szól, arra hallgatnunk kell, akár a természet szava által szól, akár a természetfölötti kinyilatkoztatások: a próféták s főleg Jézus Krisztus és az apostolok által.

**Honnan tudjam én, hogy mit nyilatkoztatott ki az Isten?  
Ki tudja, igaz-e mindaz, amit a hittanban erre nézve  
tanítanak?**

A kinyilatkoztatás tényével és tartalmával, annak történeti valóságával s bizonyítékaival, valamint helyes értelmezésével egész tudományszak: a *hitvédelem*tan vagy „alapvető hittan” foglalkozik. Ennek a tudománynak meg nem dönthető megállapításai szerint Isten csakugyan természetfölötti kinyilatkoztatásokat tett, már az első emberpártól kezdve, a prófétákon át, főleg Jézus Krisztus által, akinek tanítását az apostolok s ugyancsak Jézus megbízásából a katolikus Egyház hirdették tovább a mai napig. Ennek a tanításnak és ezeknek a kinyilatkoztatásoknak nagy részét az ószövetségi és újszövetségi könyvek írói isteni sugalmazásra írásba is foglalták, s ezeket az iratokat nevezzük *Szentírásnak*, vagy görögösen *Bibliának*.

Olyan fölséges, tiszta és nemes, annyira emberfeletti és valósággal isteni szellemet árasztó írások ezek, hogy magukban véve is valószínűsítik a maguk természetfölötti eredetét. De a teljes biztosítékot mellettük a történeti bizonyságok hosszú sora szolgáltatja.<sup>1</sup>

<sup>1</sup> L. bővebben Bangha: Jézus istenségének bizonyítékai, 18—75. lapokon.

**Ki tudja, mi igaz abból, amit a Biblia mond a teremtésről, az első emberpárról, a paradicsomról, a bűnbekesésről, a tízparancsolatról s a Megváltóra vonatkozó ígéretekről? Hogy lehet évezredekkel ezelőtt történt dolgokat ma teljes bizonyossággal megállapítani?**

Ennek is megvannak a maga bizonyítékai, amelyeket néhány szóban még csak összefoglalni sem lehet, de amelyeket az érdeklődő bőven megtalálhat minden hitvédelmi kézikönyvben.<sup>1</sup> Itt csak egyet emelünk ki: az ószövetségi szent iratok nélkül *a zsidó nép történetét, egészen különleges vallási fejlődését megérteni nem lehet.*

Nem lehet megérteni főleg azt, hogy egy aránylag kicsiny és jelentéktelen nép, amely természete szerint ugyancsak hajlott a körülötte áramló néptenger bálványozó szokásai felé, másfélezer éven át meg tudott maradni a tiszta istenhit s igen magas erkölcsi és vallási eszmék alapján, amínőket *egyetlen ókori népnél sem találunk*, még az oly magas műveltségű görögöknél s rómaiaknál sem. Ezt semmiféle természetes fejlődéssel nem lehet magyarázni, hanem egyedül azzal, hogy a zsidó nép minden hibája és gyámoltalansága mellett Isten kinyilatkoztatásait, parancsait és ígéreteit szinte maga felett érezte lebegni; azokat a kijelentéseket, amelyeket Isten a pátriárkák és próféták által intézett hozzá s amelyeket ezek részben le is írtak.

**Az ószövetségi Szentírásban nyilvánvaló lehetetlenségek vannak; hogyan hihetjük tehát, hogy ezek a könyvek isteni sugalmazásra íródtak?**

„Lehetetlenségek” az ószövetségben nincsenek: az mind csupa legtisztább és legmagasztosabb *isteni tanítás*. Legfőlleg arról lehet szó, hogy az ószövetségi Szentírás egyik-másik része, mint talán mindjárt elején a teremtés történetének „hat napja”, költői formát mutat. Vagy pedig hogy egyes helyeken az eredeti szöveg a viszontagságok, hányattatás, esetleg a másolások folytán megromlott s érthetlenné vált. Ilyennek látszanak főleg bizonyos nemzetségtáblák és számadatok.

<sup>1</sup> L. Bangha: Jézus istenségének bizonyítékai, 18—75. l.

**Mózes szerint Isten hat nap alatt teremtette a világot; pedig a világ sokszáz évmillió fejlődés eredménye. A Biblia szerint az első ember csak kb. 4000 évvel Krisztus előtt jelent meg a földön; a tudomány szerint pedig az emberiség sok százezer éves a földön.**

A Szentírás nem természettudományos meghatározásokat akar adni, hanem *vallási és erkölcsi eligazításokat* közöl. A teremtés „hat napján” pl. lehet nagykiterjedésű *korszakokat* is érteni, vagy még inkább *fejezeteket, eszmei részletezést*, mintegy *felvonásokat*, amelyeknél nem az időtartam, még csak nem is a sorrend a lényeges, hanem az a hatalmas eszme, hogy minden dolog a földön és az égen: itt a Nap, a Hold és csillagok, ott a világosság, a tenger és szárazföld s az összes élőlények *külön külön Isten gondolatai s Isten alkotásai*. A „reggel” és „este” egy-egy kinyilatkoztatási közlés, egy-egy hatalmas részlet elejét és végét jelentheti.

Az emberi nem életkorára nézve sem ad a Szentírás határozott és félremagyarázhatatlan számadatot, amint a tudomány sem adhat erről biztos felvilágosítást. A Mózesnél közölt nemzetségtáblák s korszakok sem magyarázhatók ilyen értelemben.

**A modern szentíráskritika szerint nem Mózes írta a Szentírás könyveit; a próféták iratai sokkal későbbi eredetűek, mintahogy azt a hagyomány hirdeti.**

Ez az álláspont ma már teljesen elavultnak tekinthető; de még amikor úgy 30–40 évvel ezelőtt divatban volt, akkor sem támaszkodhatott semmiféle komoly érvre. Csak a mindenáron való tagadás rángatott elő bizonyos *önkényes látszat-okokat* e merész feltevések valószínűsítésére. Többi közt az újabb ásatások és leletek is mind *feltűnően megerősítették az ószövetségi Szentírás számos adatát* s egyben újabb bizonyítékot szolgáltatottak az ószövetségi könyvek ősrégi, a hagyomány által közölt kora mellett.

**Az ószövetség a zsidókat magasztalja.**

Ezt ugyan nem lehet mondani. Ellenkezőleg, sok helyen rettenetesen korholja, *megszégyeníti, megbélyegzi* őket.

Nem is a zsidó nép *kiválósága* miatt juttatja nekik Isten a messiási ígéretek, hanem az ő *irgalmának és leereszkedő kegyelmének bizonyítására.*

**Miért szemelte volna ki Isten éppen a zsidókat az ő választott népül? Miért nem inkább a görögöket vagy rómaiakat?**

Ez a kérdés úgy hangzik, mintha egyenesen az Űristent akarnók számonkérni, miért tett így vagy amúgy. Nem szabad felednünk, hogy Isten gyakran a legegyszerűbb, legszegényesebb eszközöket választja ki a maga céljainak szolgálatára, talán éppen azért, nehogy bárki azt higgye, hogy a *mi érdemeink* vagy népi kiválóságunk, nem pedig egyedül az ő *irgalmazó kegyelme* az, aminek az isteni kijelentések adományát köszönhetjük.

Egyébként az *ószövetségi* zsidókat nem szabad a Krisztus utáni s a *mai zsidók erkölcsi értéke szerint megítélni*, mert akkor a legnagyobb történeti tévedésbe esünk. A próféták szent írásai és a krisztusgyalázó talmud-irodalom között éppolyan ég és földnyi különbség van, mint akár Mózes, Dávid, Izaiás vagy a Makkabeus-hősök és a mai galiciánerek között. Amazok szentek voltak, hősök, igazak, hívek az egy Isten hitéhez, akik minden kísértés közt, egy sokistentisztelő pogány kultúrvilág minden incselkedése közt hőiesen ragaszkodtak, sőt sokszor vértanúságot szenvedtek az Isten szaváért, emezek pedig — nos, ne beszéljünk róluk!

A zsidóság akkor fordult el *önmaga jobbik felétől*, attól kezdve lett nemkívánatos elem, amikor Krisztust megtagadta, amikor az elvakult farizeusok pártja Krisztus vérért magára és fiaira hívta le. A farizeusok és mai követőik azonban *egészen más irányt* jelentenek, mint az ótestamentumi zsidók.

A *görögökkel és rómaiakkal* pedig kár előhozakodni, mert azok bizony, egy rövid erkölcsi virágzási kort leszámítva, a vallási és erkölcsi síkon a *legsomorúbb lesiklás* példáit mutatják (kegyetlenség, erkölcstelenség, pederasztia, rab-szolgaság, stb.).

**Az egész ószövetségi Szentírás a zsidó világuralom  
érdekében kieszelt csalás.**

Ezt csak a teljes tájékozatlanság állíthatja. Az ószövetségi zsidók *sokkal kisebb nép voltak* a hatalmas világbirodalmak: Egyiptom, Babilon, Asszíria s végül Róma között, semhogy világuralmi törekvéseik lehettek volna. Nincs ennek sehol semmi komoly, történelmi nyoma.

Még *vallásilag sem* törekedett a zsidóság világvallássá lenni, mert nem ez volt a hivatása, sem nem ez volt a próféták utasítása.

Ami pedig a „csalás” szándékát illeti, annak ugyancsak ellentmond a tény, hogy az ószövetségi Szentírás a *legmagasabb erkölcsi emelkedettséget mutatja*, sőt tele van éppen a zsidókat helyenkint ostromozó, megszegyenítő részletekkel. Ezek a részletek emberi számítás szerint valóban nem lehettek volna alkalmasak arra, hogy a zsidók számára világuralmi lehetőségeket nyissanak.

**Honnan tudom, hogy az evangéliumok megbízható történeti források?**

Mindenelőtt történeti bizonyosság, hogy az evangéliumok csakugyan *Krisztus kortársaitól* erednek. Ezt ugyan sokáig tagadta a német hitetlen szentíráskritika, de a tények bizonyító ereje egyik legfőbb vezérüket, Harnack Adolfot magát is visszavonulásra kényszerítette. Jézus élete, szavai, cselekedetei a teljes nyilvánosság fényében folytak, s ha az evangélisták nem híven közvetítenék azokat, a kortársak bizonynyal hevesen tiltakoztak volna ellene. Az a nagy tisztelet, amellyel a kortársak ezeket az evangéliumokat ellentmondás nélkül fogadták, az evangéliumi közléseket kiemeli a pusztán egyéni állítások síkjából s egy egész nép, sőt egy hatalmas világmozgalom egyetemes tanúságtételévé avatja azokat.

Egyébként az evangélisták elbeszélése maga is annyira magán viseli az *őszinteség és igazmondás utánozhatatlan bélyegét*, hogy már ez is kizár minden tudatos vagy öntudatlan ferdítést. Az evangélisták közelről *látták* s hitelesen *tudták* az eseményeket, amelyeket leírtak; bőven volt módjuk mindenegyes részletről közvetlen tanúbizonyságok

alapján is *meggyőződni*. Azt pedig, hogy tudatosan *valótlan akartak volna állítani, kizárja a megfontolás*, hogy ez semmiféleképp sem lehetett *érdejük*, merthiszen az evangéliumi elbeszélésekből semmiféle hasznuk nem származhatott, ellenkezőleg, a pogányok s a farizeuspárti zsidók részéről csak sokszoros üldöztetésben volt részük. A négy evangélista közül három vértanúhalállal pecsételte meg azt, amit írt, de vértanúhalállal pecsételték meg azt rajtuk kívül *sok százan és ezren*, akik az evangéliumok igazvoltáért, az azokban előadott tanokért és eseményekért életüket és vérüket áldozták.

Ha van irat, amelynek hitelessége s történeti megbízhatósága kétségen kívül áll, az *evangélium* az.

**Semmi sem bizonyítja, hogy az evangéliumok csakugyan mindjárt Jézus élete után keletkeztek. Valószínű, hogy csak pár száz évvel később láttak napvilágot s azért tele vannak regékkel, mondaszzerű kiszínezéssel, túlzással.**

Igy beszéltek száz évvel ezelőtt is a „felvilágosultak”, sőt még félszázaddal ezelőtt is Renan és követői. Ma ezt a feltevést egyetlen komoly ember sem vallja. A kereszténység első két százada az *írott tanúbizonyságok olyan tömegét nyújtja* az evangéliumok korai eredetéről, hogy azt kétségbevonni ma már egyáltalán nem lehet. Maga Harnack, a modern szentíráskutatás egyik legelfogultabb vezére, kénytelen beismerni, hogy az evangéliumok és a többi újszövetségi könyvek igenis abból a korból erednek, amelybe a katolikus hagyomány helyezi őket: az 1. századból.

**Az evangéliumok szerzői nyilván legendás részletekkel akarják Jézus alakját felmagasztosítani; ezeket a legendás részleteket tehát le kell faragni az evangéliumokból.**

*Legendás* részletekről az evangéliumokban szó sem lehet, hacsak valaki elfogultságból és előítéletből eleve legendának nem jelent ki mindent, ami a hétköznapiaságon és merőben természetin felül van. Jézus születése és élete, halála és feltámadása igenis tele van *megtörtént* csodás

eseményekkel, amelyek szinte magától értetődők akkor, ha az evangéliumok főszereplője, Jézus, valóban Isten Fia. Ezeket a csodás jelenségeket egyszerűen félretolni s csak úgy jó kedvünkben meséknek jelenteni ki, nem lehet. Ha ezek a csodák valótlanok lettek volna, akkor Jézus kortársai s az események közvetlen tanúi nem fogadták volna az evangéliumokat igazmondó történeti feljegyzések, sőt Isten sugalmazása gyanánt, hanem *tiltakoztak volna ellenük* s hátat fordítottak volna nekik. Ennek pedig az egész keresztény ókor történetében és irodalmában *semmi-féle nyoma nincsen*.

**Az evangélisták hiszékeny és naiv emberek voltak s azért kapva-kaptak a csodás részleteken.**

Ezek a csodás részletek vagy igazán megtörténtek, vagy nem. Ha *nem történtek meg*, akkor az evangélisták közönséges ámitók és csalók lettek volna, s akkor érthetetlen, hogy a maguk hazudozásai kedvéért annyi veszedelmet, üldöztetést s a halált magát magukra vegyék. De érthetetlen volna az is, hogy azok az ezrek, akik Jézus életét saját szemükkal látták és figyelték, ezeket a badarságokat és füllentéseket oly halálos komolyan vették volna. Ha pedig ezek a csodák csakugyan *megtörténtek*, akkor azoknak pontos és hű feljegyzése nem jelent sem hiszékenységet, sem naivságot, hanem *tárgyi igazságot*.

**A Szentírás tele van csodákkal, a csoda pedig a természettudományba ütközik.**

A csoda *túlhaladja* a természettudományt, de nem „*ütközik*” bele. Semmiféle tudomány nem állíthatja azt, hogy az a mindenható Isten, aki az egész természetet teremtette, egyszer-egyszer valami igen fontos okból, pl. éppen valamely kinyilatkoztatás szembeötlő hitelesítése céljából, olyant ne művelhessen, ami a természet rendes menetét túlhaladja. Például, hogy szentjei által betegeket hirtelen meggyógyítson, vagy akár halottakat életre is keltsen, hogy egyetlen szóval vihart csendesítsen le, vagy megszorítsa a kenyereket. Ha valaki egyáltalán hiszi a *mindenható* Istent, akkor az Isten *csodatevő hatalmát sem vonhatja kétségbe*.

**Az evangéliumok különbözőképpen adnak elő egyes eseményeket. Hogyan lehetnek akkor sugalmazásra írott könyvek?**

Az evangéliumok egyben-másban különböznek egymástól, az igaz, de *sohasem mondanak egymásnak ellent*. A különbözőség inkább csak az, hogy egyik ezt, a másik azt a *mellékkörülményt emeli ki* jobban; egyik bővebben, a másik rövidebben közli Krisztus szavait. Éppen ezek a látszólagos ellentétek inkább azt igazolják, hogy az evangéliumok csakugyan a teljes őszinteség és közvetlenség, nem pedig összebeszélés alapján íratlak.

**Honnan tudom, hogy az eredeti evangéliumok annyi évszázadon át változtatás nélkül jutottak el a mi birtokunkba?**

Onnan, hogy ezeket a szent szövegeket a keresztények, éppúgy mint az ószövetségi zsidók, kezdettől fogva a legnagyobb tisztelettel őrizték, vallásos kegyelettel másoltatták és adták tovább nemzedékről-nemzedékre. A másolók el-elhibáztak néha egy szót, egy betűt, de mivel egyszerre sokfelé másolták s adták tovább az iratokat, könnyű volt a hibákat észrevenni s kijavítani. A kb. 5000 fennmaradt ősi kéziratos szövegben csakugyan van több ezer apró variáns (szövegeltérés), de csaknem mindig *teljesen jelentéktelen dolgok*; a lényegben mindegyik megegyezik. A keresztényeknek a Szentírás őrzésében való féltő gondossága kitetszik abból is, hogy az ókorban egy helyen egy püspököt a nép maga kiüldözött a méltóságából azért, mert az ariánus tanok érdekében a Szentírás egyik helyén önkényesen hosszú ó-t írt rövid o helyett (*ógs-t ós helyett*), ami a szentírási szöveg értelmét lényegesen megváltoztatta volna.

**Szent Pál levelei már óriási fejlődést mutatnak az evangéliumokkal, főleg a talán legrégebbi Márk-féle evangéliummal szemben. Ebből az látszik következni, hogy az eredeti jézusi tanítások már elején lényeges változásokon mentek keresztül. A kereszténységnek nem is Jézus az alapítója, hanem inkább Pál apostol.**

Szent Pál a maga csodálatos elmélyülésével csakugya hatalmas lépést jelent az evangéliumi tan ok *rendszerbe*



*foglalása, teológiai feldoldolgozása felé. Ő a kereszténység első teológusa, rendszerezője, bizonyos későbbi hittudományi műszavak első feltalálója. De szó sincs róla, hogy ő lenne a kereszténység igazi megalapítója, mert egyetlen sor, egyetlen betű nem fordul elő az ő írásaiban, ami lényegében ne volna meg már az evangéliumokban és Jézus kijelentéseiben. Rendszerezés nem annyi, mint feltalálás. Szent Pál szerepe az evangéliummal szemben olyan, mint a botanikusé az élő növényvilággal szemben. Azzal, hogy a botanikus a növényvilág csodáit rendszerezve adja elő, nem ő teremti meg a növényzetet, nem is módosítja azt; ő annak csak bemutatója, magyarázója, tudósa, de nem lehet azt mondani, hogy a növényvilágnak ő a megalkotója.*

**Ha Krisztus vallása igaz: miért nem tudta máig meghódítani a világot?**

Krisztus maga mondta, hogy az ő országa hasonló lesz a mustármaghoz, amely legkisebb kezdetekből indul s lassan terebélyesedik az egész világot beárnyékoló fává. Pontosan ezt mutatja a történelem: a kereszténység *egyre növekszik*. Ma minden földrészen, minden országban, minden szigeten ott van már s 700 milliónál többen vallják magukat híveinek, ami az emberiség jó *egyharmada*. Hogy Jézus hite az *egész* világot nem tudta még meghódítani, annak oka nem a kereszténység belső elégtelenségében, hanem az *emberek mulasztásaiban* s értelmetlenségében keresendő. Hiszen ahogy Krisztusnak magának voltak ellenségei s gyűlölői, úgy a kereszténységnek is minden időben voltak s vannak ádáz ellenfelei, akik mindent elkövetnek, hogy Krisztus hitének s Egyházának diadalát akadályozzák. Ebben a törekvésükben hathatós segítségre találnak maguknak az embereknek vak és bűnre hajló természetében is.

**A kereszténység azt követeli, hogy aki minket arcul üt, annak tartsuk oda az arcunk másik felét is. Ez lehet a gyávák és lakájok vallása, de nem önzértes, gerinces embereké.**

A kereszténység *alázatosságot* s meghajlást követel Isten előtt s az ő parancsai, rendelkezései, kinyilatkoztatásai

előtt; *tiszteletet* követel a törvényes előjárók, szülők, egyházi s világi felsőbbbségek előtt, türelmet s nagylelkűséget még az üldöztetésben is; azonban nem követel *szolgai hajlongást* olyanok előtt, akik azt meg nem érdemlik. A keresztény alázat nem szolgaság s nem lakájkodás.

Ellenkezőleg, a kereszténység férfias megvallása és követése éppen ma sokszor igen *magasfokú önérzetességet s bátorságot követel*. Sokkal többet, mint az a lelkület, amely Isten előtt restel meghajolni, de földig alázkodik, valósággal csúszik-mászik holmi földi hatalmasságok előtt: pártvezérek, politikai diktátorok, üzleti főnökök előtt, akik-től a pénzeszacskó s az előmenetel ügyeiben várhat valamit. Érdekes következtetés! Ezek az emberek természetesnek találják, ha valaki térdreomlik egy festett arcú színésznő, egy szép asszony előtt, annak nem röstel kezét csókolni, ellenben felgerjed s dühös szavakat ont, mielőtt azt látja, hogy a hívő katolikusok kezét csókolnak a pápának, a püspököknek, a lelkiatyjuknak, akikben Krisztus helyettesét tisztelik.

**Valóságban azonban senki sem tartja oda a másik arcát az arculverőnek!**

Nem bizony, mégpedig azért nem, mert Krisztus Urunknak ez az intése nyilván *nem szószerint értendő parancs*, hanem *elvi eligazító*, amely azt a hatalmas igazságot fejezi ki, hogy jobb az egyéni megszégyenülést vagy kárt békén elviselni, még ismétlődés esetén is, mint a rosszat rosszal viszonzni s így a gyűlölködésnek és örökös versengésnek szabad pályát nyitni.

Mennyivel boldogabb lett volna a századok folyamán az emberiség, ha ezt az elvet követi! Mennyi háborút, vérengzést, családi perpatvart, gyűlölködést s társadalmi versengést lehetett volna megakadályozni, ha az emberek megtanulnak engedelkenyek s türelmesek lenni inkább, mint azonnal hajbakapni s véget nem érő marakodásba és hadakozásba bonyolódni!

**A kereszténység erkölcstana alacsonyrendű, mert arra tanít, hogy jutalomért tegyük a jót s a büntetés félelméből kerüljük a rosszat. Kant arra tanít, hogy a jót önmagáért legyünk!**

A kereszténység nem arra tanít, hogy *csak* a jutalom és büntetés szempontjai miatt tegyük a jót s kerüljük a rosszat. Aki így beszél, az félreismeri a kereszténységet. A keresztény erkölcstan arra tanít, hogy a jót *elsősorban az Isten szeretetéből* cselekedjük s a rosszat azért kerüljük, mert az bűn s az Isten megbántása. A jutalom és büntetés indítóokaira azonban *szintén szükség van*, mert a tiszta istenszeretet s az erény elvont szeretete a gyakorlatban nagyon kevés emberre volna elegendő elhatározó és megmozgató hatással. Vajjon állami vagy hadi kitüntetéseket elfogadni szintén alacsonyrendű dolog?

A kettő nem zárja ki, hanem kiegészíti egymást. Jobb a jutalom és félelem indítékaira is támaszkodni, mint az erkölcsi harcban teljességgel lemaradni! Vajjon erkölcstelen a szülő s az állam, amikor jutalmaz vagy büntet? Egyébként a túlvilági jutalom és büntetés szintén Istennel kapcsolódó, természetfölötti indítóok, amely nem állítható egy sorba az önzés motívumával; a jutalom legfőbb foka itt is az Isten szeretete, a büntetés pedig az Isten elvesztése: tehát a *legnemesebb* indíték.

Kant kategórikus imperatívusza pedig, amely az erényt az elvont erényért akarja műveltetni, nélkülözi az elégséges alapot s így a levegőben lóg és *komoly emberre semmi hatással sincsen*. Azért még senki sem cselekszi a jót, mert azt *jónak hívják*, hacsak nincs a szó mögött reális *felsőbb törvény* is, isteni akarat s ami ezzel szükségkép együttjár: jutalom és büntetés.

---

## V. Krisztus

Nem lehet tagadni, nem lehet kétségbevonni: az emberiség történetének középpontjában az a Jézus Krisztus áll, aki Betlehemben született, akit a jeruzsálemi római helytartó a zsidó farizeusok ösztökélésére Tiberiusz császársága alatt keresztre feszítettetett.

Ez a Jézus Krisztus nemcsak az emberiség külső történetének, művelődésének s erkölcsi világának mutatott új utat, hanem magához is kötötte, szeretetteljes egyéniségének büvkörébe vonta az embereket. Örökké eljegyezte magának mindazokat, akik megismerik őt, bárha kétezer évvel utána élnek is, s akikben őszinte és elfogulatlan igazságérzés lakik. Jézus nemcsak nagy, világtörténelmi középpont, nemcsak a szeretet hirdetője, nemcsak bölcs és felülmúlhatatlan erkölcsstanító, nemcsak vallási lángelme, — mindezeket a címeket szívesen megadják neki azok is, akik nem hisznek az ő istenségében — hanem egyúttal *Isten*, a Szentháromság testet öltött *második személye*, a világ megváltója és üdvözítője, valamint leendő bírója. Minden eszmei törekvés örök és utolérhetetlen példaképe, minden lelki nagyság, erő és szépség példa nélkül való hordozója, hitünk, reményünk és szeretetünk legméltóbb tárgya, szenvedéseinkben hűséges vigasztalónk, veszedelmek között oltalmazónk, halálunkban erősítőnk, örök boldogságunk szerzője s biztosítója. Ő az, aki által megújulunk, jobbak, szebbek, gazdagabbak, tisztábbak s erősebbek leszünk; ő az, akinek nevét suttogva majdan nyugodtan hajthatjuk fejünket végső nyugovóra s aki feltámaszt sírunkból az utolsó napon, hogy örök életet és örök boldogságot adjon nekünk!

Jézus nagyságát tagadni, elragadó egyéniségének minden emberin felülemelkedő fönségét kétségbevonni még talán a megátalkodott gonoszság sem meri; inkább kitér az útjából. Vannak azonban, akik még őt is gyűlölik s főleg vannak, akik nem bírván végleg félretolni őt az útjukból, iparkodnak legalább *meghamisítani tanítását*, elferdíteni elveit, a maguk sivár és vigasztalan világnézetének szószólójává süllyeszteni le őt! Ezekkel szemben a keresztény hitvédelem annak örökszép kötelessége: rámutatni az okokra és bizonyosságokra, amelyek Jézus istensége s tanításának természetfölöttisége mellett tanúskodnak; tisztán őrizni meg azt az elragadó képet, amelyet az evangéliumok s a keresztény őstörténet örökítettek meg róla.

## Kérdések és ellenvetések

### Bizonyos-e, hogy élt Jézus?

Éppúgy kérdezhetnők: bizonyos-e, hogy élt Julius Caesar vagy Assisi Szent Ferenc? Jézusról annyi *egykorú történeti emlék s feljegyzés maradt*, nemcsak az evangéliumokban s a legelső kor keresztény íróinál, hanem a zsidó és pogány íróknál is (Josephus Flavius, Suetonius, Tacitus, Plinius) s történeti személyéhez és hatásaihoz oly *hatalmas történeti események fűződnek*, hogy kételkedni létezésében, mint ezt a félőrült német Kalthof tette, nem lehet. Jézusnak nemcsak a létezése biztos, hanem életének főbb vonásai, tanításainak és cselekedeteinek számos mozzanata történeti biztossággal kiolvasható a fennmaradt, hiteles feljegyzésekből s majdan még ennél is inkább: abból az óriási *élő mozgalomból*, amelyet ezek az események, tanítások és cselekedetek a környező világban azonnal kiváltottak s szakadatlan egymásutánban a mai napig eleven valósággént fenntartanak.

**Jézust csak a papok tették meg Istennek. Ő egyszerű forradalmár volt: az első szocialista.**

Igy szavalnak a marxista félrebeszélők; ám minden legcsekélyebb ok és alap nélkül. Ha tudunk valamit Jézus-

ról, azt főleg az evangéliumból tudjuk, az evangéliumok Jézus-képe pedig minden, csak nem forradalmár és szocialista képe.

Abból, hogy Jézus szerette a szegényeket s maga is szegény akart maradni, s abból, hogy jajt kiáltott azokra a gazdagokra, akik vagyonukat önzően a felebaráti szeretet s igazság törvényeinek megvetésével éltek fel, még valóban nem következik, hogy Jézust egy sorba lehetne állítani azokkal, akik az izgatás, gyilkolás és terror eszközeivel, az istentagadás és vallástalanság terjesztésével akarnak valami állítólagos paradicsomot teremteni a földön.

Nem is annyira felháborító, mint inkább nevetető dolog: az evangéliumban egyáltalán nem venni észre a vallási és természetfölötti elemet: azt, amit Jézus az örök életről, Egyházzal, bűnbocsánatról, Isten országa kereséséről, a földi dolgok megvetéséről mond, hanem e helyett egy-két mondatnak erőszakos félremagyarázása alapján egy *soha nem létezett Jézus-alakot szerkeszteni* a felforgató törekvések számára!

**Jézus kiváló ember volt, bölcs tanító, mélyszívű emberbarát, de nem volt Isten.**

A felelet egyszerű: akkor hát ő, a legbölcsebb s a legtisztább hazudott volna? Mert ő bizony állandóan *Istennek*: Isten egyszülött Fiának, az Atyával egynek és egyméltóságúnak, öröktől valónak, mindenhatónak, a világ bírójának nevezi magát. „Én és az Atya egy vagyunk.” (Ján. 10, 30.) Állandóan *egy sorba állítja magát az Atyával* („Atya, Fiú, Szentlélek”) bár mint embert kisebbnek mondja magát az Atyánál.

Az utolsó vacsorán Fülöp apostol kérésére, hogy mutassa meg neki az Atyát, Jézus nyomatékkal így felelt: „Annyi idő óta vagyok veletek, és nem ismertetek meg engem?! Fülöp, aki engem látott, látta az Atyát” (Ján. 14, 9). A zsidók egyszer meg akarták kövezni kifejezetten azért, mert Istennek nevezte magát: „Jó tettért nem kövezünk meg téged, hanem a káromlásért, mivelhogy ember létedre Istenné teszed magadat.” (Ján. 10, 33.) A főpap

ünnepélyes felszólítására mondja meg, ő-e az Isten Fia, Jézus leghatározotabb igennel felel, s mikor ezt a főpap s az egész zsidó nagytanács megbotránkozva istenkáromlásoként bélyegezte meg, Jézus *egyetlen szóval sem vonta vissza állítását*. Tamástól is elfogadta az ünnepélyes hódolatot: „En Uram és én Istenem” (Ján. 20, 28), holott e szavakat nem hagyhatta volna helyreigazítás nélkül, ha nem tudja magát valóban Istennek. Ünnepélyesen hangoztatja magáról azt is, hogy az Atyához intézett kéréseket ő maga hallgatja meg. (Ján. 14, 13.) Hangoztatja, hogy ő már Ábrahám előtt volt (Ján. 8, 58), sőt az Atyánál élt, mielőtt a világ lett. (Ján. 17, 5.) Saját hatalmánál fogva megbocsátja az Isten ellen elkövetett bűnöket s kijelenti, hogy ő lesz egykor az egész világ bírása.

Aki így beszél önmagáról, az csak Isten lehet, vagy pedig közönséges szélhámos, esetleg kész örült. Jézus azonban valóban nem volt örült, hanem a világtörténet legbölcsebb embere s legzseniálisabb gondolkozója. Még kevésbé volt szélhámos és csaló, mert hótiszta erkölcsi jelleme minden legkisebb bűnt is kizárt, hát még ilyen főbenjáró istenkáromlást és önbálványozást!

Ha Jézus Istennek hirdette és Istenként imádata magát, ennek csak egy magyarázata lehet: *az, hogy valóban Isten volt.*

Ugyanezt megerősíti az *ószövetségi messiási jóvendölések csodálatos teljesedése Jézus személyében*; az ő tanításának és erkölcsi fönségének minden emberit messze túlszárnyaló, *valóban isteni ragyogása*; a tömegek szemeláttára világos nappal s ellenségeitől is ellenőrzötten művelt számos *csodatétele*, főképen saját *feltámadása*; alkotásának és Egyházának *bámulatos életereje*, amely kétezer év annyi viharán, támadtatásán, üldöztetésén és szellemi fordulatán keresztül változatlanul fennmaradt s egy új, ragyogóan tiszta erkölcsi kultúra kiindulópontja lett.

Valóban igaz, amit a középkor egy nagy gondolkodója, a francia Hugo a S. Victore írt le: „Ha megcsalódnánk, Uram, amikor Jézus Krisztusban hiszünk, Te magad csaltál volna meg minket!”

**Jézus maga sem nevezi magát soha Istennek, csak Isten Fiának.**

Ez a kettő nem zárja ki egymást. Szent János is azt mondja evangéliuma kezdetén: „Az Ige Istennél vala.” De hozzáteszi azt is: „És az Ige *Isten* vala.” (Ján. 1, 1.) Jézus Isten Fia, mert a három isteni személy: Atya, Fiú és Szentlélek egyike. Az Isten Fia szó, főleg ahogy Jézus ismételt használja: „Isten egyszülött fia”, a fentiek alapján voltaképp még több, mint az egyszerű „Isten” szó, amelyet esetleg félre lehetne érteni s a pogány sokistenség értelmében magyarázni.

**Maga az evangélium beszéli, hogy Jézus kételyek és kísértések közt kezdte el nyilvános pályáját.**

Kételyről az evangélium nem beszél, csak külső kísértésről, amelyet Jézus a mi okulásunkra vállalt, hogy példát adjon nekünk, miképp kell a kísértések ellen harcolni. Éppen az a fölséges nyugalom és biztonság, amellyel a kísértő szavaira válaszol, bizonyítja, hogy Jézus elejétől fogva teljes tudatában volt a maga istenségének.

**Nem mondta-e Jézus maga is, hogy az „Atya nagyobb, mint én vagyok”?**

Természetes, hogy mondta, hiszen ő *mint ember* föltétlenül kisebb volt az Atyánál. Az „én” az ő ajkán éppúgy jelenthette az istenséget, mint emberséget. Mint Isten egyenlő volt az Atyával, sőt egy volt vele az egyistenségben; mint ember viszont nyilvánvalóan kisebb volt az Atyánál.

**Az, hogy Jézus magát Isten Fiának nevezte, még nem jelenti, hogy igazi Isten; hiszen mi is Isten fiai vagyunk.**

Háromféle értelemben lehet valaki „Isten fia”. *Legtágabb* értelemben minden ember Isten gyermeke, vagyis: Isten teremtfői gondviselésének szülöttje. *Szorosabb* értelemben az istenfiúság annyi, mint a természetfölötti kegyelemnek, az Istenben való természetfölötti újjászületésnek birtokosa, amely akkor áll be, amikor Isten már nem szolgáinak, hanem fogadott fiának tekint minket. A *legszorosabb* érte-



lemben pedig „Isten Fia”; a második isteni személy, aki valamely számunkra közelebből megfoghatatlan módon öröktől fogva az Atyától „születik”, ered, származik, kiömlik; de úgy, hogy egy dolog, egy lényeg, egy Isten marad vele. Hogy Jézus ebben az utóbbi értelemben volt Isten Fia, kimutattuk a fentiekben. Ezt az istenfiúságot a Szentírás úgy fejezi ki, hogy „egyszülött Fiúról” beszél, míg mi emberek Istennek csak fogadott fiai, átvitt értelemben vett gyermekei lehetünk. Maga Jézus egészen más viszonyban érzi magát az Atyával, mint mi; sohasem mondja pl. így: „a mi Atyánk”, hanem így: „az *én* Atyám és a *ti* Atyátok”. Ő az „egyszülött Fiú”, aki „az Atya kebelében van”. (Ján. 1, 18.)

#### **Hogyan lehet egy ember: Isten?**

Csak úgy, hogy az isteni személyiség felveszi egyúttal az emberi természetet is, szinte *emberi testbe és lélekbe öltözik*; de a mellett természetesen megmarad az, aki öröktől fogva volt: Isten, az Atya egyszülött, örök, isteni Fia. Ezt a kettős természetet fejezi ki az „Istenember” szó, vagy másképp: a „testet öltött Ige”.

#### **Hogyan egyesülhetett Jézusban a végesség a végtelenséggel, az emberi gyengeség az isteni tökéletességgel?**

Ellentmondás csak az volna, ha Jézusban az isteni és emberi tulajdonságok egy természetű olvadtak volna össze s így egymást kölcsönösen lerontották volna. Erről azonban szó sincs. Ellenkezőleg: *Jézus megmaradt teljes Istennek* s ugyanakkor *teljes embernek* is. Emberi mivoltában kicsiny volt és gyenge, Isten-mivoltában viszont végtelen és mindenható. Emberi mivoltában mindenben hasonló lett hozzánk, a bűn kivételével, isteni természetében viszont mindekép messze felettünk áll. Emberi mivoltában született, növekedett, tanult, fáradt, éhezett, szomjazott, sírt, verejtékezett, szenvedett, meghalt, feltámadt; isteni mivoltában maga volt az örök változatlanlanság. Mindez nem okozott benne semmi *ellentmondást* vagy *hasadást*, hanem *ellenkezőleg: csodálatosan kiegészítette egymást*.

**Jézus maga mondja, hogy az utolsó ítélet napját még ő, az Emberfia sem tudja, csak az Atya.**

Úgy van: mert *emberi mivoltánál fogva* ezt csakugyan nem tudhatta. De tudta *mint Isten* s természetesen istenségének megvilágosító hatása alatt tudta mint ember is, de nem emberi tudománya alapján.

**Hogyan „imádkozhatott” Jézus az Atyához, ha ő maga lényege szerint azonos volt az Atyával?**

Mint *ember* imádkozhatott *önmagához mint Istenhez*; vagyis emberi lelke dicsőíthette a vele szoros kapcsolatban lévő, de tőle lényeg szerint tökéletesen különböző istenséget. Ebben semmi ellentmondás nincs, sőt ez *természetes folyománya a két-természetűségnek*.

**A Szentháromság tana nem egyéb, mint burkolt többisten-hit.**

Ezt a zsidó, unitárius, mohamedán részről állandóan ismételt állítást teljes tévedésnek kell minősítenünk. A többisten-hitet teljesen kizárja a kereszténységnek az az alap-tana, hogy a háromság csak az isteni *személyekre* vonatkozik, nem az egy isteni lényegre; vagyis, hogy Isten *csak egy* van. A személyek többfélesége semmiképpen sem állítható ellentétbe a lényeg egységével, bárha való igaz, hogy a kinyilatkoztatás nélkül fogalmunk sem volna arról, hogy a „személyiség” és a „lényeg” nem mindig esik egybe. Abból, hogy nálunk embereknel a kettő összeesik, még nem következik, hogy a kettő fogalmilag is egyazon dolog.

**Mégis csak ellentmondás: Isten egy is, három is.**

Ellentmondás lenne, ha azt mondanók: egy lényeg és mégis három lényeg; egy személy és mégis három személy. De: egy *lényeg* és három *személy* éppúgy nem ellentmondás, mint ahogy nem ellentmondás, ha azt mondom: három ember s egy család, vagy: száz katona s egy század. *Nem a hármat azonosítjuk az eggyel*, hanem a három isteni *sze-mélyt az egy Istennel*. Ebben fogalmi ellentmondást kimutatni nem lehet.

### **Bizonyos-e, hogy Jézus test szerint zsidó volt?**

Igenis bizonyos: minden komoly tanúságtétel így vallja. Az az örült és káromló ráfogás, hogy Jézus egy Panterus nevű római kapitánytól származott, a krisztusgyűlölő s tudatosan gyalázkodó későbbi *talmud-irodalomnak egyik szemérmetlen kitalálása*, amivel a talmudisták tehetetlen farizeusi dühükben Jézus emlékét beszennyezni akarták. Hogy ezt az ízléstelen és semmivel sem bizonyított ráfogást azután bizonyos mai német újpogányok (Rosenberg) mint komoly valóságot felelevenítik, csak hogy a maguk elmélete kedvéért Jézusból mindenáron árját csináljanak: felháborítóan nevetséges irányzatosság, amelynek semmi komoly alapja nincs.

**Jézus Galileából való volt, ott pedig a zsidók mellett sok pogány, árja is élt, főleg skythák, a magyarok rokonai. Jézus tehát nem volt zsidó.**

Ezt a hajmeresztő okoskodást a német iskola egyik derék, de túlbuzgó magyar utánzója, Zajti Ferenc követi el. Azonban minden állítása merő önkény és gyermekes nagyozolás. Kezdve azon, hogy Jézus Galileából való lett volna. Tudjuk jól, hogy *nem Galileából, hanem Júdeából* való volt. A derék szerző csak éppen hogy azt nem mutatja ki, hogy Jézus magyar volt! Holnap majd egy cseh, egy román, egy hottentotta író fogja kimutatni, hogy Jézus cseh, román, illetve hottentotta volt. Szükség van-e arra, hogy mi, magyarok ennyire naívak legyünk s ennyire kinevettessük magunkat? Jaj nekünk, ha ezek a zagyva elmeszülemények esetleg külföldre is kikerülnek!

**Ha Jézus zsidó volt, akkor nem lehet az árják Istene.**

Ez aztán nemcsak a legkáromlóbb, hanem a legfelháborítóbban tudatlan és esztelen ellenvetés is. Jézus nem volt egyszerűen „zsidó”, hanem *Istenember* volt, az örök *Istennek egyszülött Fia*, aki *mint ember jelent meg a földön* s aki emberfelettien tiszta és nemes egyéniségével, tanításának isteni fennköltségével, főleg pedig csodatetteivel és feltámadásával kétségkívül bebizonyította, hogy csakugyan az, akinek ünnepélyesen vallotta magát: az Atyával egy

természetű Isten. Mint ember igenis abból a népből akart származni, amelyet Isten a messiási ígéretek hordozójául szemelt ki. Jézus szenvedni jött értünk a földre s minden lépésében a szegénységet és alázatosságot kereste; érthető tehát, hogy emberi származásában is szerényen és alázatosan egy kicsiny és politikailag jelentéktelen népnek sarja akart lenni. De ez a nép aránylag romlatlan és tiszta volt, talán tisztább, mint bármely más nép a földön. S talán az egész ókorban nem volt oly tiszta vér, mint aminőt Jézus a Dávid király törzséből való Szűzek Szüzének ereiből vett. Csak a korlátoltság vagy gonoszság állíthatja Jézust eredete miatt egy sorba a későbbi talmudistákkal, uzsorásokkal, megromlott erkölcsű zsidókkal. Ami azonban az *árjaságot* illeti, legyünk kissé *óvatosabbak*. Mert tulajdonképen mi magyarok *sem vagyunk árja*, hanem *ural-altái* eredetűek.

**A keresztény vallásnak nagy szépséghibája, hogy zsidó eredetű!**

Ez a jelszó a modern újpogányság egyik kedvenc jelszava és találmánya, amely látszólagos igazság álarca mögött felháborító valótlanságokat rejtget.

A keresztény vallás először is nem *zsidó*, hanem *isteni* eredetű. Még ha Isten az ókori zsidóságon keresztül adta is tudtul kijelentéseit és parancsait, azért azok mégis *isteni közlések*, nem *pedig zsidó találmányok*. De azt sem lehet mondani, hogy a keresztény vallás egyszerűen az ótestamentumi zsidó vallásból eredt; mert nem annyira belőle *eredt*, mint inkább *rája épült*, mint Istennek *tökéletes* kinyilatkoztatása a *kevésbé tökéletes* őszövetségi kinyilatkoztatásra.

Érthető, ha a mai erősen zsidóellenes korban az újpogányok a kereszténységnek őszövetségi és zsidó kapcsolatait iparkodnak kihasználni, hogy hangulatot keltsenek Krisztus hite ellen. Azonban már az is teljesen *történelemellenes dolog*, ha valaki az *őszövetségi zsidóságot* összetéveszti a Krisztus utáni és a *mai zsidósággal*. A Krisztus utáni zsidóság messze eltért az őszövetségi kinyilatkoztatások útjáról, amikor hátat fordított az azokban oly ünnepélyesen

hirdetett Megváltónak s Pilátus előtt magára és unokáira átkul hívta le Krisztus vérét. *Ennek az Üdvözítőől elfordult zsidóságnak kevés köze van ahhoz az ószövetségi zsidósághoz, amelyből a próféták, az apostolok, a Szent Szűz és teste szerint maga Krisztus származott.*

**Az első keresztények nagyon is hiszékenyek voltak.**

Az első keresztények nem voltak ítéletnélküli rajongók és hisztériások, hogy egy merő semmiért, egy a szemük előtt folyó legendaköltés kedvéért szembehelyezkedjenek az egész uralkodó pogány és zsidó közélettel, vállalják a keresztény erkölcs szigorú kötelezettségeit, lemondjanak az élet minden gyönyörűségéről s menjenek *tömegesen vértanúi halálba*. Nem az evangéliumi Jézus-történet a mítosz és a legenda, hanem inkább azok a tudálékos, vallásellenes elméletek, legendák, amelyek a világtörténet legszembeötlőbb, napfényszerűen ragyogó, középponti jelenségeit mindenáron a maguk hétköznapiságának szűk látszögébe akarják beleerőszakolni.

**A Megváltó szűzi születése 20—30 más mitológiában is előforduló tipikus hitege.**

Ezt a tételt aztán nehéz volna bizonyítani. Ha egy-két mitológiában a szűzi születés csakugyan szerepel is, ez mindössze annyit bizonyít, hogy a szűzi születést már a pogány vallásos elképzelés is valami igen *megtisztelő és nemes* elgondolásnak tartotta. A különbség csak az, hogy a pogány mitológiák minden valóság nélkül szűkölködő, naív regék, míg Krisztus szűzi születésének ténye történetileg tökéletesen *bizonyított valóság*. (V. ö. Mt. 1, 20; Lk. 1, 35. stb.)

**A Jézus-legendának számos őspogány párhuzamát ismerjük. Jézus a perzsa Napisten, Mária az egyiptomi Asztarte istennő, a három isteni személy pedig a brahmán Brahma, Visnu, Siva; a Szűzanya meg az egyiptomi Izisz, Hórusznak szűzi anyja.**

Mindenegyес állítás teljes tévedés. Jézusnak semmi köze a perzsa napistenhez, hacsak az nem, hogy az Egyház maga

költői hasonlatokban Jézust szereti az „igazság napjának” nevezni. Mária sem nevezhető az egyiptomi Asztarte hasonmásának semmiféle formában. Mert először is Asztarte sohasem létezett, Mária pedig történeti személy. Asztarte legendája tele van erkölcsi szennnyel, szemérmertlenséggel, ami az evangéliumi Szűzanya történeti képének kerek ellenkezője. Végül Szűz Máriát a kereszténység sohasem tekintette *istennőnek*, hanem csak Isten legtisztább *szolgálóleányának* s így az Asztartével való összehasonlítás ezen a ponton is tökéletesen elbukik.

Ami a három isteni személy s a brahmanizmus három istenalakját illeti, abban semmikép sem található más hasonlóság, mint a puszta számbeli egyezés.

Az Izisz-legenda emlegetése szintén tudatlan mellébeszélés, mert az ősi egyiptomi legendák szerint Izisz egyáltalán nem volt szüzi szülő, hanem közönséges istennő és anya, mint a pogány mitológiában ezer más.

#### **Buddha élete és Jézus története közti mégis feltűnő a hasonlóság.**

Legfeljebb abban, hogy Jézus is tanított, Buddha is tanított. Ez még nem sok. Egyébként azonban a buddhizmus bizonyos külső és természetyszerűleg adódó szertartási hasonlóságokon kívül (gyertyák, virágok, tömjén használata a templomokban, az imák ismétlésének számolására szolgáló olvasófélek, kézösszetétel az imánál, bizonyos fokú szerezetesség stb.) minden lényeges dologban *kerek ellenkezője a kereszténységnek*.

Már az is perdöntő ebben a tekintetben, hogy *a buddhizmus egyáltalán nem vallás*, hanem csak *erkölcsi tanítások rendszere*; sőt a buddhizmus nem is ismer személyes istent, hanem *pantheista* alapon áll. Még kevésbbé tud egy megtestesült isteni személyről vagy a Szentlélekről. Buddha nem szüztől születik, mint Jézus; ezt legfeljebb jóval a kereszténység után csúsztatták be egyes buddhista iskolák Buddha életrajzaiba, amint hogy általában a későbbi buddhizmus sokat vett át, főleg külsőségeket, a kereszténységtől.

**Van-e lényeges különbség Jézus és pl. Sokrates, Plato, Aristoteles s más nagy bölcsek között?**

Igenis van lényeges különbség, mégpedig sokféle és mélyen-járó. A pogány bölcsek mindössze a természetes isteneszmét és erkölcsi törvényt ismerték fel és fejtegették, de azt is tökéletlenül és sokszor súlyos tévedések között, míg Jézus csupa tökéletes és csálhatatlan isteni igazságokat hirdet. A pogány bölcsek tanítása merőben az emberi élet *evilági* fejlesztésére irányult, míg Jézus tanítása az *örök üdvösség* elérésére céloz. Maguk a pogány bölcsek közönséges emberek voltak, jórészt tele bűnnel és erkölcsi botlással, — Aristoteles és Zeno pl. természetellenes fajtalanságnak hódoltak, Plato pedig nőközösséget hirdetett — míg Jézus maga volt az erkölcsi tisztaság, maga volt az Isten.

**Jézust csak a Jordánban való megkereszteltetése alkalmával szálta meg a messiási hivatás tudata.**

A Jordánban való kereszteltetés alkalmával történt csodás mennyei kijelentés Jézus számára semmi újat nem jelentett s nem is Jézus kedvéért történt, hanem az emberek miatt, hogy azok higgyenek őbenne. Jézus nem csak Messiásnak tudta magát, hanem Istennek is, mégpedig kezdettől fogva.

**Amit Jézus életéből történeti bizonyossággal tudunk, az nem lépi túl a természetesnek mértékét. A csodákat egyszerű toldaléknak kell tekintenünk.**

Kétségbeesett erőlködés, ha valaki Jézus életét és csodáit természetes úton próbálja kimagyarázni. Jézus egyénisége maga is oly csoda, amelyet természetesnek semmikép sem mondhatunk. Hogy a csodák Jézus életében egyszerű toldalékok volnának, ahogy ezt a múlt században az ú. n. tübingai iskola megpróbálta elhitetni, éppoly vakmerő állítás, mint ha valaki azt mondaná: Napoleon életében a megnyert csaták és győzelmek egyszerű toldalékok. Ilyesmit nem elég állítani, hanem *bizonyítani kellene*, erre pedig eddig *nem akadt komoly vállalkozó*.

### **Jézus egyszerű hipnotizőr volt.**

Először is: Jézus csodáinak *csak egyik része állt betegek gyógyításában*, s olyan hipnotizőrt még nem látott a világ, aki nemcsak betegeket gyógyított, hanem még e mellett halottakat is feltámasztott, vihart is lecsendesített, vizet borrá változtatott és néhány kenyérrel és hallal sokezer embert jóllakatott volna. Főleg pedig olyan hipnotizőrt nem látott még a világ, aki először elvérzett és meghalt volna a kereszten, eltemettetett s aztán mégis a maga erejéből feltámadt.

De a beteggyógyítások is, amelyeket Jézus művelt, *nélkülöztek a hipnózisnak minden módszerét és körülményét*. Jézus semmiféle hipnotizáló előkészületeket nem tett, hanem egyszerű paranccsal gyógyította meg a betegeket, s mindig abszolút biztossággal, míg a hipnotizőrök tapogatózva, félénken, ezer hókuszpókusszal dolgoznak s akkor is legfőkébb bizonyos idegműködési elváltozásokat tudnak létrehozni s kísérletezésük számos esetben csődöt mond. Melyik az a hipnotizőr, akinek szavára *vakok látnak, siketek hallanak, bénák járnak s halottak feltámadnak? S aki a maga halála után maga is feltámad?*

### **Jézus állítólagos feltámadása is bizonynyal csak tömegszuggesztió és tömeghipnózis eredménye volt.**

Ilyen tömeghipnózis és tömegszuggesztió a tudomány egész mezején ismeretlen. A szuggesztió álmoképszerű, zavaros és logikátlan elképzeléseket hozhat létre, de akkor sem pontosan *egyformán és azonosan nagyszámú ember-tömegben*, főleg ha ez a tömeg kételkedésre hajló, józan és egészséges egyedekből áll. Főképp lehetetlen azonban, hogy *mély logikai és erkölcsi tartalmú kijelentések és cselekmények egész hosszú sorozatát* merő képzelgés folytán azonosan és teljes egyezéssel szuggesztáljon bele magába egész sor ember.

Jézus feltámadásának és megjelenéseinek alkalmával a tanítványok valamennyien ugyanazt látták, hallották, tapintották, ugyanazokat a végtelen bölcseségre, isteni kijelentésekre valló tanításokat, intézkedéseket, rendelkezéseket,



feddéseket és oktatásokat vették. Ezt mind valamennyien pusztá beteges elképzelés alapján látták és hallották volna? Ilyen szuggesztivitásról a lélektan és az orvostudomány *nem tud semmit.*

**Gyanús, hogy Jézusról és állítólagos feltámadásáról csak zsidó, illetve keresztény tanúk beszélnek.**

Nagy tévedés! Igaz, hogy Jézus a római világbirodalomnak egy távoli és jelentéktelen szögletében élt és halt meg, egy népben, amely a gőgös római világot nem érdekelte. Mégis Jézus egyénisége *oly mélyen belevágott a kortársak gondolatvilágába, hogy a római pogány irodalom is kénytelen volt tudomást venni s ismételten beszélni róla.* Így Suetonius Claudius császár életrajzában röviden felemlíti Krisztust; Tacitus felemlíti, hogy Pontius Pilátus halálra ítélte; Hadrián császár egyik szabadosa, Phlegon feljegyzí, hogy Jézus halálakor a nap elhomályosult; Celsus, a pogány bölcselő, hosszasan ír Jézusról és támadja az ő tanát, de semmikép sem vonja kétségbe életének közismert, kimagasló eseményeit; az ifjabb Plinius pedig hivatalosan ír a császárnak a keresztényekről és az ő tanáikról Krisztust illetően. Josephus Flavius, a zsidó származású római történetíró (szül. 37 körül Kr. u.), szintén ismételten emlegeti Krisztust.

**Ha Jézus csakugyan olyan kiváló volt, mikép lehetséges, hogy saját népe keresztre feszítette?**

Jézust nem a népe feszítette keresztre, mert a nép széles rétegei rajongásig szerették és hódolva tisztelték őt; hanem keresztre feszítették azok, akik a hatalmukat féltették tőle: a farizeusok, a papi fejedelmek s az általuk felszódított és feltüzelt tömeg.

**Jézusnak ma is sok ellensége van.**

Hogyne! Nemcsak az Isten Fiának, hanem mindenkinek sok ellensége van, aki olyan magas erkölcsi követeléseket támaszt az emberekkel szemben, mint ő. A gőg, az önteltség, az erkölcstelenség minden szolgája, a vallástalanság

és istentagadás minden rabja előtt Jézus természetesen népszerűtlen. Jézusnak ellenségei mindazok, akik bűnben és bűnből élnek, a csábítók, tolvajok, népámítók, házasságtörők, magzatelhajtók, gyermekgyilkosok, tivornyázók, sikkasztók. Ellenségei azok, akik a maguk politikai érdekharcában kellemetlen gátként érzik Jézus tanításait s a keresztény nép vallásos meggyőződését. Feltűnő jelenség különben az emberiség történetében, hogy sokszor éppen az emberi nem legnagyobb jótevőit érte gáncs, üldöztetés és meg nem érdemelt halál.

**Jézus is tévedett; pl. azt hitte, hogy a világ vége még „e nemzedék” életében elkövetkezik. (Mt. 24, 34.)**

Nem áll. Máté idézett fejezetében egybefonódik Jézus két nagy jóvendölése Jeruzsálem pusztulásáról és a világ végéről. Csakugyan nem pusztult el teljesen az őt hallgató nemzedék a nélkül, hogy annak egyes tagjai Jeruzsálem pusztulását meg ne érték volna. Ami pedig a világ végét illeti, szellemi értelemben ugyancsak elmondható, hogy Krisztus nemzedéke nem múlik el, míg a világvég el nem közeleg. A mód, ahogyan az evangélista ezt a két jóvendölést előadja, megérteti, hogy egyesek a kettőt összekeverik. Holott két verssel utóbb maga Jézus mondja, hogy e kijelentéseivel nem akarja a világvég időpontját meghatározni, mert azt a napot és órát csak az Atya tudja. (Mt. 24, 36.) Csak a felületesség mondhatja tehát, hogy Jézus a világvég elközelgésének időpontja tekintetében „tévedett”.

**Jézus a kereszttől kétségbeesett.**

Jézus nem esett kétségbe a kereszten. Az a felkiáltás: „Én Istenem, én Istenem, miért hagytál el engem” — egyszerű s alázatos panasz, kesergés, a lelki fájdalom kifejezése, de nem kétségbeesés.

Egyébként tudni kell, hogy az idézett mondat mégcsak nem is egyszerű panasz volt, hanem ennél sokkal több: a 21. zsoltár első sorának önmagára alkalmazása. Ez a zsoltár pedig a leggyönyörűbb és legkifejezőbb messiási zsoltár: a Messiás megváltó szenvedésének megkapóan éles voná-

sokkal való, ezeréves előre-jövendölése. Ebben a zsoltárban van megmondva, hogy a Messiást majd megölik, ellenségei körülállják és gúnyolják, ecettel s epével itatják, kezét-lábát átlukasztják s minden csontját szinte meg lehet számolni, ruháit szétosztják és köntösére sorsot vetnek, úgyhogy a híres német szentírás-tudós, Delitzsch Ferenc erről a zsoltárról azt mondja, hogy valóságos passiók történet, mintha csak a Golgotán magán írták volna. Ugyanez a zsoltár pedig végül megjövendöli a megkínzott Messiás feltámadását és örök dicsőségét is. Amikor tehát Jézus ezt a zsoltárt a keresztfán magára vonatkoztatva idézi, az valóban mást jelentett, mint kétségbeesést!

**Szörnyű gondolat, hogy az Istent csak a saját Fiának véres és kegyetlen meggyilkolása engesztelhette volna meg! Egy Isten, aki a fiának vérért szomjúhozza!**

Ezek irányzatos színezések és zavart képzetek, amelyek mögött a legfinomabb teológiai gondolatok durva és rosszindulatú egybekavarása lappang. Az Atya nem szomjazta saját fiának véres halálát, hanem a Fiú *saját maga kívánt szeretetből s irgalomból nemcsak leszállni közénk, hanem öntestének véres és önkéntes áldozata által teljes elégtételt nyújtani* az isteni igazságosságnak a mi bűneinkért. Nem vérengző kegyetlenség tehát az Istenember halála, hanem ellenkezőleg, *az isteni irgalomnak és szeretetnek fönséges megnyilatkozása.*

**Jézus egyáltalán nem akart új vallást alapítani: ő a zsidó vallást akarta visszahelyezni eredeti fényébe.**

Igen, de lényeges mozzanatokkal bővítve. Nevezetesen: az ígéretek helyébe a beteljesülést téve, a zsinagóga helyébe az Egyházat, a régi áldozatok helyébe az ő egyetlen, befejező s megváltó áldozatának szakadatlan, titokzatos megújítását, valamint a szentségek kegyelmét. Vagyis: Jézus *igenis új vallást alapított*, a kereszténységet, de mint a réginek folytatását és kiegészítését, mint az ószövetségi kinyilatkoztatás beteljesedését.

**E szerint a zsidó vallás az ókorban igaz vallás volt, most pedig nem az: hogyan lehet az?**

Nagyon egyszerűen úgy, hogy amikor az ószövetségi zsidó vallás által hirdetett Messiás megjött, a régi vallás mint ilyen, mint az ígéretek s előkészületek tartalmazója, elvesztette jelentőségét s átment az újba, a teljesedésbe, a kereszténységbe. Akik pedig elvetették a Megváltót s a beteljesülés után is a pusztá ígéretekhez s előkészületekhez mint ilyenekhez ragaszkodtak, azok ezzel természetesen a tévedés útjára léptek s így most vallásrendszerük is hibás.

**A kereszténység történeti fejlődés eredménye. Magát Jézust csak az első hívek lelkesedése emelte fokozatosan az Istenség trónusára.**

Merő fantázia! A kereszténység természetesen szintén átment bizonyos történeti fejlődésen: kifelé mindig jobban terjedt s befelé is egyre világosabban fejtette ki tanainak gazdag, isteni tartalmát. Azonban a kereszténységet merő történeti tényezők fejlődési eredményének tekinteni a történeti kútfők fényénél nem lehet. A kereszténység egy hatalmas történeti tényből: Jézus megjelenéséből, működéséből, egyéniségéből, halálából s feltámadásából eredt s e nélkül semmiféle történeti fejlődéssel megmagyarázható nem volna.

Hogy Jézus feje köré csak az első hívek vak lelkesedése, mítoszkereső rajongása fonta volna oda lassan az istenfiúság fénykoszorúját s hogy ennek megfelelően alakította volna ki az evangéliumok eredeti, csodamentes és istenségmentes szövegét: oly vakmerő s esetlen feltevések, amelyeknek minden történeti adat mereven ellentmond. Az első keresztények éppen nem voltak vak, mitikus rajongók, hanem éppen ellenkezőleg: kezdetben maguk az apostolok *nagyon is kislelkű, prózai, kételkedő emberek voltak*, akik csak nagynehezen, a jézusi kinyilatkoztatások és csodatételek verőfényének hatása alatt nyitották fel a szemüket s fogadták el, mint megkerülhetetlen s tagadhatatlan igazságot, Jézus istenségének tanát. Követőik sem hittek bennük vakon, hanem csak a bizonyosságtételek alapján, amelyeket az apostolok közöltek velük.

Micsoda elképzelés is: hogy emberek ezrei, tízezrei, hamarosan százezrei a legnagyobb lemondásokat, szenvedéseket, kínokat és halált vállalták volna, mielőtt *megbizonyosodtak volna* arról, hogy amit az apostolok hirdetnek, valóban igaz is! Vajjon mindenki bolond és őrült volt-e abban az időben, hogy egy semmiért ezer gyötrelmet s végül kínos halált vállaljon! Köztük előkelő, tudós emberek, képzettek, mint Arimathei József, a „nemes tiszthelyettes”, vagy maga Szent Pál, vagy az orvos Lukács, vagy Cornelius római százados, majd Justinus, a bölcselelő és mindig többen és többen?

### **Mi lett azokból a népekből, amelyek Krisztus előtt éltek?**

Azok bizony nélkülözték a világosságnak és kegyelemnek azt a teljességét, amelyet csak Jézus Egyháza nyújt az emberiségnek. Azonban ők is üdvözülhettek, ha hittek az Istenben s az Isten által ígért Megváltóban s így ennek megváltói kegyelme már előzőleg megigazulásukra szolgált. A mennyországba nem mehettek be, míg a megváltás meg nem történt, és ezért mondja az ősi „Apostoli hitvallás”, hogy Jézus a halála után „alászállt a poklokra”, vagyis megjelent az üdvösségre várakozó lelkek között, hogy azoknak első helyen nyissa meg az üdvösséget. A kereszténység éppúgy, mint Jézus megváltó halála maga az Isten *ingyenkegyelmének* elhatározása volt, nem *jog* a mi részünkön, s Istennek meglehetett rá az oka, miért várt évezredekig a Megváltó küldésével; talán hogy ezzel is megmutassa megváltói közbelépésének önkéntes, ingyen-adoományi jellegét s egyben előbb éreztesse a világgal, hová süllyed, ha a maga erejére van hagyatva, Megváltó nélkül.

**Ha Jézus csakugyan oly nagy és tiszta jelenség volt, hogyan lehet az, hogy akkor a zsidók mégsem hittek benne?**

A zsidók jórésze igenis hitt benne s ezek alkották később a kereszténység első hívő seregét. A zsidók másik része azonban, nevezetesen a farizeuspárt hívei, csakugyan nem hittek Jézusban. Ezt azonban megmagyarázza egyfelől a

pártszenvedély és önérdék: a farizeusok félték, hogy ha a nép Jézushoz szegődik, az ő hatalmuk elvész; másfelől pedig az a kicsinyes, evilágias, túlfűtött nemzeti nagyra-vágyás, amely az Istentől ígért Megváltóban mindenekelőtt földi megváltót: a római iga lerázóját, a zsidók evilági szabadságának s uralmának helyreállítását akarta látni.

Nem volt ez más, mint *a földies gondolkodás örök harca a magasabb lelkeséggel*, az emberi önzés és nagyra-vágyás kicsinyes féltékenysége a lélek és természetfölötti szempontok felsőbbrendűségével szemben. Nincsenek-e Jézusnak ma is ellenségei? Minden gonosztevő s minden földimádó ember az! *Bizonyít ez valamit Jézus ellen?*

**Miért üldözték a kereszténységet a rómaiak 300 éven át?**

Megint nem helyes kifejezés: a „rómaiak”, mert nagyon sok római igenis Jézus hívévé lett. Hiszen Szent Pál, még mielőtt maga Rómába került, már levelet írt a római keresztényeknek. Hanem igenis üldözték a kereszténységet a római császárok s azok, akiknek *önimádó gőgjét, érzelmi gyönyörűségeik féktelen élvezetét, embertársaik kegyetlen kizsákmányolását zavarta a jézusi tanok alázatát, tisztaságot, emberiességet és felebaráti szeretetet hirdető újszerűsége*. Hogy egy gyökeréig megromlott, erkölcsileg hallatlanul lezüllött római társadalom nem értette meg s üldözte Jézust és Egyházát, az legfőllebb ennek isteni szépségét bizonyítja, nem az ellenkezőt.

**Vajjon csakugyan megváltotta-e Jézus az emberiséget? Hiszen ma is mennyi a bűn, gyűlölet, háború a földön!**

Igen, de pontosan ott, ahol Jézus tanait *nem* ismerik el, nem fogadják el és nem követik. Krisztus megváltotta a világot, amennyiben eleget tett az isteni igazságosságnak a mi bűneinkért s azonkívül megtanított minket az Istennek tetsző élet feltételeire. Azt azonban ránk hagyta, hogy megváltásának gyümölcseit saját önelhatározásunkból és saját erkölcsi törekvésünkkel a magunk hasznára fordítsuk. Ha ezt nem tesszük, akkor ránk nézve a megváltás csakugyan gyümölcstelen marad.

Ahol s amennyiben Jézus nyílt ajtókra talál a lelkekben s a társadalomban, ott lehet ugyan szintén szenvedés és megpróbáltatás, de azt is megnemesíti és megenyhíti a Jézus hite, a kegyelem segítsége s az örök remények ragyogása; a bűn és kétségbeesés ott nem ütheti fel tanyáját. Háborúk vannak? Gyűlölködés és kizsákmányolás van a földön? Igen: *ahol Jézus nincs*, vagy ahol az ő tanait *nem értik meg s félremagyarázzák*, ott csakugyan magasra burjánzik minden gonoszság. Ebből csak az következik, hogy a világnak nagyon sokat kell még fejlődnie, hogy igazán keresztény s ami ezzel együtt jár: igazán nagy, boldog és kiegyensúlyozott életű legyen.

**A megváltás legfőllebb abban áll, hogy Jézus megtanított minket a felebaráti szeretet törvényére.**

A felebaráti szeretet Jézusnak csakugyan egyik legfőbb törvénye, bár *nem a legelső*, mert a legelső parancs az *Isten tökéletes szeretetére* és szolgálatára kötelez minket. Az igazi isten-és emberszeretetnek azonban Jézusnál az *igaz hit az alapja és feltétele*, valamint a parancsolatok megtartása ennek a kettős szeretetnek érvényesítési területe. Ezt szeretik felejtetni azok, akik az evangéliumból és Jézus rendelkezéseiből *minden mást ki szeretnének küszöbölni* s a felebaráti szeretetet is merőben természetes alapon, kiragadva az istenszeretetből, az igaz hit s az összes parancsolatok megtartásának kötelességeiből, szeretnék előtérbe állítani. Ez nem egyéb, mint Jézus vallásának megcsonkítása és meghamisítása. A megváltás lényege különben is nem a *szeretet* parancsában, hanem a bűneinkért való *elég-tételnyújtásban*, a *keresztáldozatban rejlik*.

**A kereszténység túlvilághite jelentéktelenné fokozza le a földi életet.**

Ellenkezőleg: az adja csak meg neki igazán a teljes erkölcsi jelentőséget. Hiszen akkor ettől az élettől függ végtelen időközön át tartó, örök sorsunk. Akkor ez az élet halhatatlanul fontos, mert örök boldogságunk vagy boldogtalanságunk kérdése dől el azon, hogyan használtuk fel ezt az életet: Isten parancsai szerint-e, vagy azok ellenére.

### **A kereszténység megveti a testet.**

Talán inkább így: a kereszténység *elsősorban* a lélekkel törődik, mert csakugyan *milliószor fontosabb*, hogy lelkünk érdekeit ápoljuk, mint a testét. De a kereszténység *nem veti meg az emberi testet* sem, mint ahogy ezt egy bizonyos hozzá nem értő, vagy irányzatos irodalom állandóan ismételi, hanem ellenkezőleg, azt is *szentnek*: Isten remekművének s a lélek társának tekinti; *templomnak*, amelyben Isten lelke lakik, ahogy Szent Pál mondja (1 Kor. 3, 16). A sokat rágalmozott keresztény középkor éppen nem vetette meg a testet; erre vall a középkori szobrászat és festészet nagyszerű fejlettsége, amely az ember külső alakját is tisztelte s mint a lélek lakóhelyét szeretetteljes tanulmány és sokszoros művészi ábrázolás tárgyává tette.

### **A középkorban az emberek annyira elhanyagolták a testet, hogy nem is fürödtek.**

Ezt általánosságban nehezen lehetne bebizonyítani. De ha így lett volna is, ez nem a középkor keresztény szellemének volt a hatása, hanem az életmód általános egyszerűségének. Még XIV. Lajos francia királyról is azt olvassuk, hogy a naponkinti mosakodás szokását alig ismerte. Egyébként kétségtelen, hogy nem a pusztá testi tisztaság és finomság teszi az ember értékét. Lehet valakinek tíz fürdőszobája, sportolhat, gondozhatja a testét minden elképzelhető gyógyeszközökkel és szépítőszerrel, s a mellett mégis jellemtelen, tudatlan és boldogtalan ember lehet. Az igazi emberi értékek a *lélekben* rejlenek; ebben a keresztény középkornak tökéletesen igaza volt.

### **A kereszténység világmegvetést tanít.**

Nem, világmegvetést nem hirdet. Csak az evilági dolgoknak helyes *alárendelését* tanítja az örök cél s az isteni törvény alá.

Egyébként talán annyira kell-e féltetni ma az embereket, hogy túlságosan meg találják vetni az evilági javakat? Sokkal nagyobb az a veszély, hogy a *túlzott evilagiság* féke-



vesztett versengésre, jogtiprásra, önzésre s a felebarát ki-  
uzsorázására ragadja az embert. A népek földi boldogulá-  
sának legnagyobb előmozdítói is éppen a *nagy keresztények*  
és a *szentek* voltak.

**A kereszténység megveti a házaseletet, a nőt a bün  
fészkeének tartja s lenézi az anyaságot.**

Ezt gyakran lehet olvasni bizonyos ujságcikkekben és „tu-  
dományos” elmefuttatásokban, azonban az igazság nem ez.  
Annyira nem, hogy éppen a kereszténység volt az, amely  
a nőt abból a megalázó mélységből kiemelte, amelybe az  
ókor taszította őt. A kereszténység a nőt *oltárra emelte*,  
a Boldogságos Szűzben a legtündöklőbb felmagasztosulást  
adta neki. A házaseletet pedig a kereszténység valósággal  
*szentségi méltóságra emelte*. Hogyan lehet akkor ilyen  
durva kitalálásokkal fertőzni meg újra és újra a közvéle-  
ményt?

A kereszténység csak akkor tartja a szerelmi életet bün-  
nek, csak akkor tekinti a férfire nézve a nőt, a nőre  
nézve a férfit „bünalkalomnak”, ha az erkölcsi törvénnyel  
s evangéliumi paranccsal ellenkező kicsapongásokról, a  
nemiség meg nem engedett kirobbanásairól van szó. A  
kereszténység nem engedi durván és zabolátlanul beszeny-  
nyezni a nőt s az anyaságot, s általában figyelmeztet arra,  
hogy nem a test puszta ösztönélete a legfőbb cél és irány-  
adó, hanem a lélek törvényei. Persze ez nem tetszik a  
romlott és züllött embereknek s ezért kiáltanak kígyót-  
békát a kereszténység nemi erkölcsére.

**A kereszténység nemzetellenes éppúgy, mint a bolse-  
vizmus.**

Esztelen beszéd. Igaz, a kereszténység nem emeli Isten  
helyébe a nemzetet. Am éppen azzal, hogy a polgárokat  
Isten félelmére, lelkiismeretességre, hűségre, becsületre,  
önzetlenségre s szeretetre neveli, teszi a nemzetnek is a  
legjobb szolgálatokat. Ezért is van, hogy a nemzet leg-  
nagyobb fiaí mindíg vallásos és komoly keresztények voltak.  
Bizonyos elvakult újpogányoknak az a törekvése, hogy az  
Egyházat mindenáron a bolsevizmussal akarják összeháza-

sítani, nem egyéb ügyefogyott kapkodásnál, amellyel éppen arról a tényről akarják elterelni a figyelmet, hogy a modern újpogány elméletek s a bolsevizmus közt feltűnő és sokszoros nemcsak a hasonlóság, hanem a szó szerint való egyezés is. Ez is istentagadás, az is; ez is üldözi s rágalmazza a kereszténységet, az is.

**Ahogy Krisztus az utolsó ítéletet leírja, abban bizonyos sok részlet merő emberi kifejezésmód és körülírás. Például, hogy majd az égen megjelenik az Emberfiának jele, vagy hogy az Úr angyalai összegyűjtik a feltámasztott halottakat s a jókat a Bíró jobbára, a rosszakat baljára állítják stb.**

Tegyük különbséget! A kifejezésmód mint ilyen lehet képletes és emberi, merthízen Krisztus emberekhez szólt és az emberek felfogóképességéhez mérte kifejezéseit. De a lényeg maga, nemcsak pusztán bizonyos alapvonásokban, hanem minden fontosabb részletben úgy értendő, ahogy Krisztus azt kifejezte.

Igenis: az Úr jele, a kereszt valami formában meg fog jelenni az égen, az angyalok közreműködésével az emberek csakugyan összegyűjtetnek s két részre választatnak, Krisztus, a bíró valóban leszáll a magasságból, hogy megítélje a világot.

**Milyen nyelven fogja akkor Jézus a végítéletet kimondani, hogy mindenki megértse?**

Kissé gyermekes kérdés! Bizonytal nem lesz ott semmiféle földi nyelvre szükség, hogy mégis mindenki tökéletesen megértse, amit a mindenható Bíró kijelenteni akar. A Bíró csakugyan szólni fog, csakugyan szemükre veti a rosszaknak, hogy nem gyakorolták a szenvedő felebaráttal szemben az irgalmasság cselekedeteit, kimondja felettük a végítéletet, a nélkül, hogy ezekben a kijelentésekben szüksége lenne az emberi gondolatközlésnek, vagyis a nyelvnek azokra a tökéletlen, evilági formákra, amelyeket mi emberek itt a földön használunk.

**De hogyan fér majd el az a megszámlálhatatlan sok ember, aki a világon valaha élt? Hogyan látjuk, halljuk ott a Bírót mindnyájan? Hiszen ha minden ember egyszerre feltámad, talán az egész földkerekség nem lenne elég valamennyinek a befogadására!**

A megoldás nagyon egyszerű: Isten mindenhatóságát nem korlátozhatják a mi anyagi kiterjedésünknek mai méretei és tökéletlenségei. Miért nem adhatna Isten a feltámadott testnek olyan tulajdonságokat, amelyeknél fogva nincsenek oly mértékben a térhez és kiterjedéshez kötve, mint most, sőt esetleg ugyanazt a teret egyszerre többben is elfoglalhatják?

Nem szabad a mi szűkös, földi elképzeléseinket és megszokottságainkat olyan metafizikai szükségű törvényeknek tekintenünk, amelyek minden elképzelhető és Isten által létesíthető világrendben egyaránt szükségképpen érvényesülnek. A feltámadtak igenis mind együtt lehetnek, úgy-hogy látják, hallják, tudomásul veszik egymást, s főleg látják és hallják a Bírót, aki minden természeti rend legfőbb ura, s mint ilyen nincs szükségképpen alárendelve az evilági fizikai törvényeknek.

**Az evangélium tele van naívsággal. Mit jelent pl., hogy Jézus „felment a mennybe”? Mi az a „menny”? És hogy Szűz Máriát a mennyben az Isten „megkoronázta”? A mennyországban is vannak koronák? Miből? Fából? Vasból? Aranyból? Úgy tartogatják ott a koronákat, mint valami színházi kelléktárban?**

Valóban naívság a mi részünkről, ha a legfölségesebb dolgokat is földiesen, gyermekesen, túlságosan emberiesen képzeljük el. Ha pl. a mennybemenetelt úgy értjük, hogy Krisztus teste csakugyan valahová a csillagok közé emelkedett s a mennyország okvetlenül anyagi térhez kötött hely vagy állapot. Vagy hogy a túlvilági „korona”, amelyről Szent Pál apostol is beszél, vagyis a végső jutalom és megdicsőülés valamiféle emberi „koronázást” jelent. Ha a vallás kénytelen a szellemi dolgok érzékeltetésében *evilági és emberi képekkel is dolgozni*, ha pl. a Szentírás maga az első oldalon azt mondja, hogy Isten az emberekkel nemcsak társalkodott, hanem „járkált” is a paradicsomban,

ez természetesen nem egyéb, mint az Istennel való közvetlen és csodálatos érintkezésnek *emberi formákban való kifejezése*, amelyről minden komoly ember azonnal megérti, mi benne a tartalom és mi a külső forma.

Annyi azonban bizonyos, hogy a vallási élet körül bizonyos emberek hibájából sokszor feleslegesen sok *naívság* halmozódik fel s ez a vallás tekintélyét éppen a magasabb értelmiségű és önállóbb gondolkozású emberek szemében rontja. Az a sok jámbor néprege pl., amelyet egyesek a vallási élethez fűznek, az a nem mindig ízléses mód, ahogy a nép egyes rétegei a templomban s a templomon kívül a vallásos életüket gyakorolják, az a kissé gyermekes, sőt öregasszonyos stílus, ahogy a vallásos gondolataikat szóban vagy írásban kifejezik, néha valóban nem szolgál a vallásnak dicsőségére.

Azonban mi következik ezekből a jelenségekből? Csak az, hogy *az emberek kicsinyek*, s a legnagyobbat is szeretik a maguk kicsinységének megfelelő módon foglalni formákba és képletekbe. Hiszen egyesek még a legnagyobbnak s legfölségesebbnek: magának az Istennek a nevét is kicsinyítik, „Istenkének” mondják, ami maga is a legnagyobb naívság. Küzdjünk a vallási naívság ellen, de értsük is meg, hogy egyszerű emberektől nem lehet bossuet-i vagy prohászcai megnyilatkozásokat várni, s magunk se essünk abba a naívságba, hogy mások naívsága miatt a legvalóbb és leghatalmasabb igazságokat kevésre becsüljük!

**Hol van az a mennyország: lent vagy lent? Hiszen ami nekünk „lent” van, az az ellenlábascainknak lent van.**

A mennyország *helyét* egyáltalán nem tudjuk, s ha a fizikai égre mutatunk, mikor a mennyországról beszélünk, ezzel csak azt akarjuk jelezni, hogy egy, a mi világunktól messze különböző s annak felette álló országra utalunk.

**Alsórendű vallás az, amely örökké büntudatról beszél.**

Nemcsak a bűnről s büntudatról prédikál a kereszténység, hanem a bűntől való *szabadulás* eszközeiről is, a büntelenség és erkölcsi felemelkedés fölséges útjáról. Éppen ebben különbözik egyébként az újpogány képzelgésektől is. Ezek

a maguk fajtáját bűn nélkül valónak szeretik feltüntetni, ugyanakkor pedig tele vannak az erkölcsi fogyatkozások kiáltó jeleivel s ellökik maguktól az egyetlen lajtorját, amelyen a bukott ember az erkölcsi alacsonyrendűségből felemelkedhetik.

**Pál apostol világorradalmár volt, aki meghamisította a kereszténységet a zsidóság világuralmi törekvései érdekében.**

Ezt a bölcseséget először a szociáldemokrata *Kautsky* hangoztatta (*Der Ursprung des Christentums* című iratában, 1908.), s nagyon jellemző, hogy a mai német újpogányok, a szociáldemokrácia állítólagos ellenfelei, ilyen szorgalmasan irogatják ki a marxista állításokat.

Olyan állítás ez egyébként, amelyet csak az kockáztat meg, aki Szent Pálból soha talán egy sort sem olvasott. Szent Pál valóban *egészen mást akar és sürget minden írásában*, mint az ilyen nemtelen, evilági célok kergetését. Neki az Isten kegyelme, a megváltás, az újjászületés Jézus Krisztusban, a tiszta élet, az alázat és engedelmesség s az örök élet reménye a jellegzetes tanítása, éppúgy, mint magának Jézus Krisztusnak. Zsidó világuralmi törekvésekről, forradalmári hangról ezekben a levelekben szó sincs, inkább ellenkezőleg: *béketűrésről, kereszthordozásról, önmegtartóztatásról*. Sőt Szent Pál a korabeli zsidókat számos helyen keményen vádolja is és tévedéseiket visszautasítja, nem-hogy világuralmukat akarná megalapozni. Kiemeli azt is, hogy a kereszténység nemcsak a zsidóké, hanem éppennyúgy a volt pogányoké is.

Milyen mesékkel lehet ma komoly embereket orruknál vezetni!

**Jézus tanítását ma már nem lehet felismerni.**

Jézus igazi tanítását csakugyan nem lehet felismerni az egymásnak ellentmondó felekezetek zavaros kavargásában, de *igenis fel lehet ismerni az egy igaz Egyházban*, abban, amelyet Krisztus alapított s amelynek ő maga ígéretet tett, hogy minden megtévedéstől megőrzi.

---

## VI. Az Egyház

Krisztus Urunk nem maradt a földön látható alakban. Mégis gondoskodni kívánt arról, hogy tanai, adományai, intézményei fennmaradjanak köztünk, s mindezeknek intézményes fenntartására *Egyházat alapított*. Az Egyház lett az ő hozzánk való szeretetének s megváltói gondoskodásának letéteményese, elveinek őre, törvényeinek és áldásainak hordozója. Az Egyház által részesít minket Krisztus adományainak özönében. Általa hirdeti, védelmezi és terjeszti az igaz hitet s küzd az Isten országának érvényesüléseért, általa szenteli meg a lelkeket s vezeti őket a földi és örök boldogság útján. Jézus az Egyházon keresztül ápol és gondoz minket, vezeti lépteinket s készíti elő lelkünket az örök boldogságra.

Azt hinné az ember, hogy éppen ezért mindenki rajongásig szereti az Egyházat, mint Jézus menyasszonyát és jegyesét (v. ö. Ef. 5, 22—30.) s az emberi nem legnagyobb jótevőjét. Sajnos, nem így van. Sokan érthetetlen módon idegenkednek az Egyháztól, mégha egyébként Krisztus híveinek vallják is magukat. Sajátságos jelenség!

Vannak, akik Krisztust hordozzák ajkukon s alkalommal szívesen fel is használják az ő nevét vagy egy-egy kiragadott mondatát a maguk életfelfogásának vagy irányának védelmére, de mihelyt Jézus rendet, fegyelmet, szervezeti szilárdságot sürget, mihelyt Egyházzal, lelki kormányzatról, vallási felsőbbbségről, a lelki hatalom letéteményeseiről beszél nekik, azonnal megriadnak. *Krisztust igen, de az Egyházat nem! — ez a jelszavuk.* Jézust egyenesen támadni nem merik, de annál hevesebben támadják az Egyházat s mindazt, ami azzal kapcsolatos: pápaságot, papságot szentégeket, az egyházi élet intézményeit.

Hiábavaló és szánandó erőlködés! Jézus nem merő egyéni vallásosságot akart csupán s nem merő iskolát akart nyitni, nem filozófiai rendszert állítani bele a világba, hanem új világrendet akart, királyságot, „mennyeek országát“, „Isten országát“ a földön, lelki családot, egységet, szervezetet, vagy ahogy ő egyenesen és ismételten mondta: Egyházat. Aki tehát az Egyház ellen beszél, az Krisztus ellen beszél, s aki az Egyházat nem szereti, nem szeretheti Krisztust sem. Az Egyházat szeretni annyi, mint Jézust szeretni, hálásan fogadni az ő legszebb s legnagyobb jótéteményét!

Krisztus azonban csak egy Egyházat alapított, s mivel az emberi egyenetlenkedések következtében ma számos ember alkotta „egyház“ verseng a pálmáért, világosan kell látnunk abban is, melyik az egy, igaz, törvényes, katolikus Egyház.

## Kérdések és ellenvetések

### Vallás kell, de Egyház nem kell.

Mondhatnád így is: kocsi kell, de kerék nem kell. Egészség kell, de egészséggondozás nem kell. Ebéd kell, de szakács nem kell. Egyházra éppen azért van szükség, hogy legyen, aki a vallást hirdesse, annak ügyeit rendszeresen intézze, a hivatalos istentiszteletet vezesse, az embereket a vallási életben eligazítsa, nehogy bárki esetleg helytelen, méltatlan, babonás vagy éppen erkölcstelen dolgokat űzzön a vallás nevében.

Egyébként: hogy kell-e Egyház, *nem a mi dolgunk eldönteni*. Eldöntötte azt régen az, aki *egvedül illetékes annak eldöntésére*: maga Krisztus Urunk. Mert ő maga nyíltan megmondta, hogy ő *Egyházat épít*, mégpedig Péterre, s ő is, az apostolok is, sűrűn beszélnek az Egyházról, az Isten országáról, a hívek szervezett közösségéről. Tehát *magával Krisztussal száll szembe, akinek Egyház nem kell*.

### Mi hát az Egyház?

Az Egyház a hívek szervezett s Krisztus rendelte közössége, amelynek éppen az ad szervezeti jelleget, hogy Krisz-

tus parancsa szerint vannak benne vezetők és vezetettek, előljárók és alattvalók. Az előljárók azok, akik Krisztus rendeletéből az Egyházban a tanítói, szentségosztói és lélek-kormányozói hatalmat gyakorolják. Az Egyháznak ez a hierarchikus (papi) alkotmánya kétségtelenül magának Krisztusnak rendelése.

**Krisztus azt mondja, hogy „az Isten országa bennetek  
vagyon” és „nem szembetünő módon jön el el” (Lk. 17,  
20. 21).**

Ezzel Krisztus azt az apostolok közt is kezdetben elterjedt tévhitet akarta helyesbíteni, amely szerint a zsidó messiás-ország valami evilági, fényes zsidó királyság formájában lép fel, külső hatalmi eszközökkel, csillogó fegyverek és győzelmi zászlók közt jelenik meg a földön. Ezzel szemben Jézus azt hangsúlyozza, hogy az Isten országa *már itt van*, köztetek és bennetek van; nem kell messzire menni, hogy megtaláljátok. Semmiképen sem mondja azonban, hogy az Isten országa valami szervezetlen, láthatatlan, foghatatlan belső életstílus csupán, ahogy azt egyesek a 16. század óta magyarázni szeretnék.

**Bizonyos-e, hogy Jézus egyáltalán Egyházat alapított?  
Nem elég a közvetlen hit őbenne?**

Ha egyáltalán elfogadjuk az evangéliumot, el kell fogadnunk azt is, amit abban az Egyháznak Jézus által való alapításáról olvasunk. Az evangéliumban világosan és kifejezetten szó van az Egyházzal, amelyet Jézus *Péterre mint kőszálra épít* s amelyre, aki nem hallgat, olyan legyen, mint a pogány és vámos (Mt. 16, 18; 18, 17). Azonkívül ugyancsak az evangéliumban fel vannak sorolva Jézusnak azok az intézkedései, amelyek, még ha Jézus nem emlitené is kifejezetten az Egyházat, egy isteni tekintéllyel vezetett vallási közösség — az Egyház — megszervezését foglalják magukban.

Mi is az Egyház? Az egész földön élő katolikus keresztények társasága, amelynek látható feje: Szent Péter utóda. Ennek az Egyháznak jegyei mind Krisztustól erednek. Jézus a hívek lelki vezetését tanítványaira bízta, akiknek



igehirdetését s szentségosztási tevékenységét mindenkinek igénybe kell venni, aki üdvözülni akar; vagyis egyházi szervezetet létesített, amelyben vannak vezetők és tagok, vannak egyházi előjárók és alattvalók, papok és hívek. Semmi kétség tehát, hogy Jézus nem pusztá iskolát vagy vallásfilozófiai elméletet akart alapítani, hanem *Egyházat* akart létesíteni, amelyhez tartozni mindenki köteles, aki az Egyházzal mint Jézus alkotásáról tudomást szerez.

**Az Egyház feleslegesen tolakszik oda Isten és a lélek közé. Nincs szükség közvetítőre: a léleknek egyenesen kell Istenhez kapcsolódnia.**

Mindkettőre szükség van: a lélek *közvetlen* Istenhez kapcsolódására, és e kapcsolat létesítésében, szilárdításában s helyes irányításában szükség van Egyházra. Az Egyház nem „tolakszik közbe” s nem választja el a lelket Istentől, hanem fordítva: a lelket Istenhez vezeti. Ahol Egyház nincs, ott komoly vallásosság sincs, vagy legalább nem az a szervezett, védett, törvényes vallásosság, amelyet Jézus rendelt. Aki az Egyházban nyűgöt és akadályt lát, az Jézus rendelésével helyezkedik szembe; ha valaki szemében az Egyház „közbetolakszik” Jézus és a lelkek közé, ennek a közbetolódásnak magának Krisztusnak határozott rendelkezése az oka.

#### **Hány Egyházat alapított Krisztus?**

Krisztus nyilván *csak egy Egyházat* alapított. Mindig csak egy Egyházzal, egy Isten országaról beszél s azt akarja, hogy mindnyájan teljes egységben ahhoz tartozzanak: „*egy akol legyen és egy pásztor*” (Ján. 10, 16). Szent Pál abból vezeti le a házasság egységének s felbonthatatlanságának törvényét, hogy a hívők házassága „*egy test és egy lélek*, amiképp hivatástok *egy reménységre* szól. *Egy az Úr, egy a hit, egy a keresztség*” (Ef. 4, 4–5). Külön is hangsúlyozza, hogy az Egyházban nem szabad felekezeteknek, szakadásoknak lenni. „*Kérlek azonban titeket, testvérek, a mi Urunk Jézus Krisztus nevére, hogy mindnyájan ugyanazt mondjátok és ne legyenek köztetek pártoskodások; hanem legye-*

tek tökéletesen egyik ugyanegy értelemben és ugyanegy véleményben" (1 Kor. 1, 10).

Ezért mondja már a 2. század legelején a nagy vértanúpüspök, Antióchiai Ignác: „Ne tévedjete, testvérek: aki szakadarságot követ, az nem nyerheti el az Isten országának örökségét" (Philad. 3, 2. 3.); és Szent Irenaeus, a nagy lioni vértanúpüspök a 2. század közepén: „Akkik az Egyházon kívül vannak, azok az igazságon is kívül vannak." Szent Ágoston pedig így int: „Ragaszkodjatok tehát, kedveseim, ragaszkodjatok mindnyájan egy akarattal az Istenhez mint Atyátokhoz és az *Egyházhoz mint anyátokhoz*" (In Psalm. 88; 2, 14).

Szó sincs róla tehát, hogy a „több-egyház" tanát, az egy mástól minden lényegesben: tanban, szervezetben, törekvésben mélyen elütő felekezethalmazt Jézus és az ősegyház elveivel össze lehetne egyeztetni.

**Krisztus tana oly gazdag, hogy egyetlen Egyház nem is fejtheti ki egész szépségét; kell tehát többféle egyháznak lenni, hogy egyik ezt, a másik azt a szint fejtsse ki jobban.**

Ez a felfogás összekeveri a tartalom *gazdagságát* a tartalom belső *lzaságával*, s ellentmondásokat akar belevinni Jézus tanrendszerébe. Lehet egy tanrendszer mégoly gazdag, mégoly isteni: azért éppen, mert isteni, *belsőleg egységesnek* kell lennie, szilárdnak, határozottnak, nem pedig szétfolyónak, ellentétes magyarázatokat megtűrőnek, ellentmondások hordozójának. Az egyes mai felekezetek nem különböző *színeket* jelentenek csupán Jézus tanának kidolgozásában, hanem *merev ellentéteket*, ellentmondásokat, egymást kölcsönösen megsemmisítő és feloldó álláspontokat. Nem lehet azt mondani, hogy Jézus tanrendszerének „gazdagságából" az következne, hogy az egyik tan elvesse a szentségek belső hatékonyságát, a másik meg állítsa azt; az egyik szerint Jézus jelen legyen az Oltáriszentségben, a másik szerint nem; az egyik szerint legyen szabadakaratumk, a másik szerint ne legyen; az egyik szerint Jézus csalhatatlanul tanító Egyházat rendelt volna, a másik szerint az egész tanító, „pápás" egyház az ördög

találmánya lenne. Ezek már nem „színáryalatok“, hanem *súlyos eltérések és lényegbeli ellentétek*; ezeket Jézus mind együtt nem akarhatta, hacsak nem akarta a zűrzavart, az összevisszaságot, az örökös ellentmondást és harcot. Ő egységet akart, békét, szeretetet és szilárdságot mindenütt, de főleg Egyházában, amelyet szeretett s amelyért életét adta. (Ef. 5, 25.)

Az idézett ellenvetés tipikus példája annak a szavakkal ravaszkodó, szomorúan meghasonlott lelkületnek, amely szépen hangzó szólammal szeretne kitérni az igazság kötelező ereje elől s Krisztus rendelkezéseinek megtagadását kenetes szavakkal akarja szépíteni.

A keresztény felekezetek szétszakadása s egymás ellen dolgozása a legszomorúbb jelenség, amelyet nem *mentegetni*, hanem *őszintén és sürgősen likvidálni, megszüntetni kell*.

**Az Egyház: a Jézusban hívő keresztények összessége. Tehát nemcsak ez vagy az a részletes egyház. Isten előtt minden felekezet egyenlő.**

Óriási tévedés! A Krisztustól rendelt Egyház nem egyszerűen az összes Jézus-hívők felekezeteinek gyűjtőneve, hanem csak a Jézus építette Egyház tagjai: azok, akik *rajta állanak a sziklatalapzaton*, amelyre Jézus az ő Egyházát építette; akik *követik azt a pásztort*, akit Jézus az ő egész nyájának kormányzatával megbízott. A többi állhat esetleg egyénileg jóhiszemű tévedésből az Egyházon kívül, sőt e jóhiszeműsége folytán üdvözülhet is; de nem jár helyes úton és *nem tagja Jézus Egyházának*.

**Tehát a görögkeletiek vagy a protestánsok nem tagjai Jézus Egyházának?**

Lehetnek tagjai „lélek szerint“, vagyis: ha jóhiszeműen tévednek s lelkük mélyén mindenképen Jézus igaz Egyházához akarnak tartozni, akkor *lélekben és öntudatlanul* szintén az igaz Egyházhoz tartoznak; de hivatalosan és kifejezetten nem. Jézus igaz Egyháza csak a katolikus Egyház.

### **Nem hallatlan türelmetlenség és nagyravágás ez?**

Ismételjük: *lélekben* Jézus tanítványai lehetnek mások is, de valóságban s szervezetileg csak a katolikusok tagjai az igaz, krisztusi Egyháznak. Türelmetlenség-e ezt állítani? Csak akkor lenne az, ha merő emberi gögből vagy öntülbecsülésből, jogtalanul és alaptalanul tartanók magunkat Jézus egyedüli igaz Egyházának. Azonban nem így van. Jézus maga az, aki csak egyedül a szentpéteri, vagyis a katolikus Egyházban valósítja meg az általa alapított igaz Egyház ismertető jegyeit. Ennek a megállapítása pedig *nem türelmetlenség*, hanem egyszerű *engedelmesség és hűség Jézus rendelkezései iránt*.

**Miről lehet megismerni, hogy a sokféle keresztény egyház közt melyik az igazi, törvényes, egyetlen, Krisztus alapította Egyház?**

Arról, hogy melyiken teljesebben együttesen a krisztusi rendelkezés jegyei: az *egység*, a *szeñtség*, *egyetemesség* és *apostoliság*. Ezek a jegyek egyenként és összesen tökéletes módon csakis a római katolikus Anyaszentegyházban teljesülnek. Más felekezetekben sem a teljes egység, intézményes éleťszeñtség, sem az egyetemesség, sem főleg az *apostoli Egyháztól való törvényes leszármazás* s a ma is fennálló apostoli egyházközponttal, vagyis Szent Péter székével való *tökéletes összhang* fel nem található.

**A római Egyház már rég megromlott, s csak idők kérdése, mikor omlik végleg össze.**

Ennek határozottan ellentmond Jézus csálhatatlan ígérete, hogy ő Egyházával marad „mindennap, a világ végezetéig” (Mt. 28, 20), s az a másik kijelentése, hogy amíg az Egyház Szent Péter sziklatalapzatán áll, addig „a pokol kapui nem vesznek erőt rajta” (Mt. 16, 18). Jézus mondott-e hamisat, avagy a katolikus Egyház ellenségei beszélnek félre?

**A katolikusok szerint tehát övék az „egyedül üdvözítő Egyház”?**

Ha Jézus csakugyan csak egy Egyházat rendelt s arra bízta az üdvözülés eszközeit, akkor természetes, hogy csak

ez az *egy, törvényes Egyház* az egyedül üdvözítő. Csak egy Isten van, egy keresztség, egy hit, mondja Szent Pál. „Akik az Egyházon kívül vannak, azok az igazságon is kívül vannak”, mondja Irenaeus. Ebből azonban nem következik, hogy akik *jóhiszeműleg* vannak az Egyházon kívül, ne tartozhassanak lélekben, öntudatlanul is szintén ebbe az Egyházba s így ne üdvözülhessenek.

**Mi címen nevezzük a pápát Péter jogutódjának? Vajon Szent Péter a római püspökre hagyta-e különleges joghatóságát?**

Szent Péter igenis *mint római püspök halt meg*; ebben ma komoly történészek között nincs többé vita. A törvényes római püspök Szent Péter apostol törvényes utódja s így különleges joghatóságának is örököse. Mert hiszen Krisztus Urunk, ahogy az Egyházat magát s az ő egész művét nemcsak néhány évre vagy évtizedre szánta, hanem mindenkorra: „a világ végezetéig”, ahogy ő maga mondja, úgy annak alkotmányát is, vagyis a központi egyházkormányzatot, Péter főapostoli tisztjét, mindenkorra alapította. Nem Szent Péter hagyta tehát utódaira a pápai hatalmat, hanem *maga Jézus rendelkezett így*, amikor Szent Pétert Egyházának fővezetésével bízta meg, s mint magát az Egyházat s annak lényeges kormányzati rendszerét, úgy ezt a fővezetői tisztséget is *örök életűnek* rendelte.

**Van-e arra bizonyíték, hogy Péter csakugyan Rómában élt és halt meg?**

Erre *számos bizonyíték van* s ezek alapján ma már a komoly protestáns történészek is kénytelenek meghajolni e történeti tény előtt. Maga Szent Péter apostol első levelének végén (5, 13) világosan céloz arra, hogy ezt a levelet Rómából („Babilonból”) írja, vagyis az akkori pogányság központjából. Világosan tanúskodik Szent Péter római időzéséről Római Kelemen († 97), Antióchiai Ignác († 107), Korinthusi Dénes († 170 körül), Irenaeus († 202) s mások. Soha az ősegyház írói közt erre nézve kétség nem merült fel s ma már minden komoly protestáns történész is elismeri azt.

### **A pápaság tana nincs benne a bibliában.**

De bizony benne van és mennyire benne van! Persze nem ezzel a szóval: pápaság; hiszen az a szó sincs benne: Szentháromság. De benne van a *lényege*, a *fogalmi tartalma*, mégpedig egészen *világosan*. Benne van Jézus szavaiban az a határozott rendelkezés, hogy ő Egyházát *Péterre mint kőszálra építi* s ez lesz az Egyház *szilárdságának feltétele*, amelynél fogva „a pokol kapui *nem vesznek erőt rajta*”. Határozottan benne van a Szentírásban, hogy Jézus Péternek, a főapostolnak adja át a *mennyeek országának*, vagyis az Egyháznak kulcsait, ami nyilván annyit jelent, hogy őt teszi meg az Egyház *legfőbb kormányzójának, törvényhozójának, vezetőjének*. Amit Péter megköt vagy megold a földön, azt az *Isten is megkötí vagy megoldja az égben*. Lehet-e a pápai teljesjogú egyházi kormányzóhatalomnak világosabb kifejezése a bibliában? Azonkívül Jézus világosan mondja azt is, hogy Pétert *egész nyája őrzőjévé, vezetőjévé, pásztorává teszi*: „Legeltesd a bárányaimat is, a juhaimat is!” (Máté 16, 18 k.; Ján. 21, 15–17.)

Aki azt mondja, hogy a pápaság nincs benne a bibliában, az félrebeszél. Az éppen oly jogon azt is mondhatná, hogy magának a Szentháromságnak a tana sincs benne a bibliában.

Mindenesetre az sincs benne a bibliában, hogy Luther vagy Kálvin Istentől rendelt reformátorok lettek volna s tanításaik hitelt érdemelnek. Hát akkor ezt milyen alapon hiszik, akik „csak azt hiszik, ami benn van a bibliában”?

**Az apostolok mind egyenlő rangúak voltak, sőt Szent Pál maga mondja, hogy erélyesen szembeszállt Péterrel.**

Szent Pál a megkeresztelt zsidókkal a mózesi törvény alól való mentesítése ügyében csakugyan több következetességet kívánt Szent Pétertől s ennek a gyakorlati vagy módszeri kérdésnek tekintetében *hibáztatta* Péter eljárását. Ez azonban még semmiképen sem jelenti, hogy *nem ismerte volna el joghatósági fölényét* Lehet valakinek a kormányzati eljárását bírálni, erélyesen is, ez még nem jelent sem forradalmat, sem a főhatóság elvi megtagadását. Hogy az

apostolok nem voltak egyenrangúak, hanem Pétert ismerték el fejüknek, mutatkozik abban is, hogy a Szentírás Pétert mindig megkülönböztető módon említi s Péter az, aki az első ú. n. apostolzsinat határozatát ünnepélyesen kihirdeti. (Csel. 15, 28.)

**A „köszikla” szóból nem lehet Péter elsőségére következtetni. Nem Péterről, hanem a hitről mondja Jézus, hogy ez az a köszikla, amelyen az ő Egyháza épül.**

Ez a magyarázat kereken ellene mond a tényeknek. Jézus nem Péter *hitét* jelölte meg köszálnak, hanem *Pétert* magát. A hit csak előfeltétel volt, az alap, amelyért azután ez a kitüntetés érte Pétert, a hit birtokosát. Annyira Péter *személyét* emeli itt ki Jézus, hogy ünnepélyesen még az atya nevét is felemlíti: „Boldog vagy Simon, Jónás fia . . .” „Én pedig mondom *neked: te köszikla vagy*”: itt is nyilvánvalóan a személyt emeli ki.

Megerősíti ezt mint egyetlen lehetséges magyarázatot az összefüggés is, névleg a következő szöveg, ahol Jézus a mennyek országának a kulcsait is rábízta Péterre. Egy merő elvont *hitre* nem lehet *kulcsokat bízni*, vagyis — mivel a kulcsok hatalma a keleti nyelvekben ezt jelenti — kormányzó s törvényhozó joghatóságot ruházni át. „Amit te megkötysz a földön . . . amit te megoldasz a földön . . .” szintén mind nyilvánvalóan személyt illető kitüntetés és megbízás. Végül a János evangéliumában foglalt felszólítás is: „Legeltesd az én juhaimat, bárányaimat” sehogy sem magyarázható pusztá *hitre*, mert nem a *hit* az, ami legeltet, hanem csakis a személyre, akit Jézus nyája legeltetésével, Egyháza kormányzásával megbíz.

Mindez oly világos, hogy maga a protestáns teológus Pfeilerer is megjegyzi: ezt a jézusi kijelentést csak az *irányzatos felekezeti elfogultság magyarázhatta másképp*, mint a pápaság értelmében.

**Azonban Jézus csakhamar utána sátánnak nevezi Pétert! Csak nem alapíthatta Egyházát „sátánra”?**

Sajátságos ellenvetés! Hogy milyen értelemben nevezi Jézus Pétert „sátánnak”, külön kérdés. De akármily értelemben

nevezi, azért csak ott marad a jézusi szó, hogy igenis erre a *Péterre mint kösziklára építi Anyaszentegyházát*. Le lehet ezt tagadni? Meg nem történeknak tekinteni? Csak azért, mert egy másik krisztusi kijelentés ennek látszólag ellentmond?

Látszólag! Mert figyeljünk csak jobban:

Jézus nem „nevezi” Pétert egyszerűen sátnak, hanem amikor az a közelgő kínszenvedéstől akarja elriasztani Jézust, emez így felel: „Távozzál, sátán”, ami inkább annyit jelent, hogy „ne hallgass, Péter, e sátni gondolatra”, „távoztasd el a sátnat tőled és tőlem”, „ne kísérts és ne légy olyan, mint a kísértő sátán!” Ez az erélyes rendreutasítás még nem jelenti azt, hogy Jézus a Péterre vonatkozó előbbi ünnepélyes ígéreteit és kijelentéseit most *egyszerre visszavonta volna*; látjuk ezt abból, hogy amit itt Máténál Péternek ígért, azt Jánosnál, feltámadása után *teljesíti* is és újra megerősíti.

Egyébként a „sátánra” való utalás a kálvini magyarázkodással sem volna sehogy sem összeegyeztethető, mert Jézus éppoly kevésbé bízhatta volna Egyházát egy sátán *hitére*, mint annak *személyére*.

Az ilyen mesterkélt kibúvók jellegzetes példái annak a furcsa szentírásmagyarázatnak, amely egy látszólag neki kedvező szón nyargal s arra egész elméleteket épít s ugyanakkor az *összefüggést mellőzi és három-négy öt más, világos jézusi mondást fölényesen figyelmen kívül hagy*. Pedig az Úr igaz szándékait igazán csak úgy ismerjük meg, ha szavait mind, egyszerre vesszük figyelembe s azokat úgy egyeztetjük, hogy valamennyinek megmaradjon a komoly és elfogadható értelme.

A helyzet világos: Jézus igenis Pétert jelölte meg leendő Egyháza fejévé; viszont egy hibás megjegyzésért erélyesen rendreutasította őt. A kettő közt nincs semmi ellentmondás.

**A „mennyeik országának kulcsai” nyilván csak gondnoki, „kulcsári” feladatot jelentenek, az Anyaszentegyház külső ügyeinek rendezését, de nem joghatóságot és felsőbbiséget.**

Nem így van; mert az „ország” vagy város *kulcsainak átadása* a régi nyelvekben mindig a *tejhatalmú kormányzás*



*jogát jelentette. Ez tűnik ki egyébként Jézus következő magyarázó szavaiból is: „Amit te megkötsz a földön, meg lesz kötve mennyben is” stb., vagyis: nemcsak az Egyház anyagi gondját bízom rád, nemcsak a külső, adminisztratív teendőket, hanem: a törvényhozást, kormányzást, a lelkek teljesjogú irányítását, mégpedig úgy, hogy minden e nemű tevékenységed isteni tekintéllyel történik s a mennyben is helybenhagyást nyer.*

**„Legeltesd az én bárányaimat, juhaimat”: ez csak annyit jelent, hogy: tápláld őket az én igazságaimmal. De nem jelent kormányzói felsőbbiséget az egész Egyház felett. Táplálni még nem annyi, mint kormányozni.**

Csakhogy a „legeltesd” szó a görögben nem éppen csak etetést, mezőre vezetést és táplálást jelent, hanem általában: pásztorkodást, gondoskodást, *vezetést, kormányzást*. Ezért nevezi pl. Homérosz is a királyokat „népek pásztorának”. A pásztor nemcsak táplál, hanem vezet, irányít, óv, gondoskodik; ő a nyáj főnöke, kormányzója.

**Akkor miért nem ismerik el a görögkeletiek a római püspököt pápának?**

Mert az egyenletlenség szelleme és a pártoskodás szenvedélye elvakította őket. Mert politikai ambíciójuk nem engedte, hogy ők, Konstantinápoly népe, a birodalom fővárosának lakosai, a magát mindig kiválóbbnak képzelő Kelet Egyháza alárendeljék magukat a politikailag akkor már jelentéktelen Róma püspökének. Abban tévedtek, hogy azt hitték: az Egyház legfőbb kormányzata csak holmi politikai hatalmasságok függvénye lehet s a szelidség és alázat szelleme helyett a politikai versengés és nagyravágás szelleméhez igazodtak.

**Kezdetől fogva mutatkozott-e ez az ellentét Kelet és Nyugat között?**

Bizonyos külsőségekben, pl. a szertartási életben igen, de hitben s egyházfegyelemben nem. *A keletiek hosszú évszázadokon át maguk is elismerték a római püspök főségét.* Már az első pápák egyike, Római Kelemen († 97 Kr. u.),

teljes felsőbbbségi tudattal rendelkezett a korinthusi hívekkel szemben; hasonlókép I. Viktor pápa a húsvét megünnepelésének módját illető vitában. Az első egyetemes zsinaton is (325. Nicea) a pápa követői elnököltek s ezek — egy püspök s három egyszerű pap — első helyen írták alá a zsinati határozatokat, tehát az összes többi püspökök előtt. A kalcedóni zsinaton (451) I. Leó pápa levelének felolvasása után a zsinati atyák, csaknem mind görögök s keletiek, felugráltak helyükről s így kiáltottak fel: „Leóban Péter beszélt!” s szót fogadtak a pápának.

Igy maradt ez egészen a 9. századig, amikor a konstantinápolyi püspöki székre a császári szeszély egy nagyravágyó világi hivatalnokot, a tehetséges, de *teológiailag járattlan és lelkiismeretlen Photiust* ültette, aki tisztán *politikai szenvedélyeket* vonultatott fel Róma ellen s kimondta az elszakadást. Az elszakadást akkor még visszacsinálták, de két évszázaddal utóbb egy hasonlókép szenvedélyes és nagyravágyó konstantinápolyi püspök, Cerularis Mihály, újból szakadásba vitte Keletet.

Ez bizony *nem Krisztus parancsának teljesítése*, hanem az Egyháznak *politikai szenvedélyekkel való beszennyezése volt*. Attól kezdve pedig oly féktelen izgatás folyt Keleten Róma ellen, hogy egy rövid egyesülési kísérleten kívül (Flórenc, 1439.) a szakadás valósággal belegyökeresedett a keletiek lelkébe.

#### **Hát a protestánsok miért nem ismerik el a pápát?**

Mert Luther Márton a maga tévedéseit a pápai tekintéllyel szemben is védelmezni akarta s forradalomba ment. Felforgatást akart csinálni az Egyházban, s így szükségképen szembetalálta magát az egységet őrző pápai tekintéllyel. Luther Mártont nem evangéliumi érvek, hanem a maga *egyéni szentírásmagyarázatához való merev ragaszkodása* vitte a pápaellenességbe és szakadásba. Ugyanez áll a többi hitújítóról, aki a pápában nagyon helyesen az egyházi egység és törvényesség őrzőjét látták s mivel ők ezt az egységet s törvényességet elakarták az útjukból tolni, azért indítottak késhegyig menő harcot az egység szimboluma és őre: a pápaság ellen.

**A pápák akkor meg is érdemelték, hogy a hitújítók kikeljenek ellenük.**

Egyénileg sajnos, egyik-másik renaissance-korbeli pápa csakugyan alkalmat szolgáltatott arra, hogy vádat emeljenek s támadást intézzenek ellene. De Luther és a többiek abban hibáztak, hogy nemcsak a pápák egyéni hibáit ostorozták, hanem magát a pápaságot, a pápai intézményt s az Egyház egységét; s ebben feltétlenül *súlyosan tévedtek*.

Ez a tévedésük annál súlyosabb volt, mert ők maguk *szintén nem voltak mentek vaskos emberi fogyatkozásoktól*. Így Luther Márton nyilvánosan megszegte papi és szerzetesi fogadalmát, a világi urakat az egyházi vagyon jogtalan eltulajdonítására, tehát egyházrablásra biztatta, a szabadakarat tagadásával s a jócselekedetek vélt szükségtelenségének hangoztatásával rettenetes erkölcsi süllyedést okozott, s „asztali beszédeiben”, valamint irataiban hallatlan gyűlölködést és erkölcsi szabadosságot engedett meg magának.

Kálvin erkölcsileg szigorúbb volt, de viszont a gyűlölködésben talán még Luthert is felülmúlta s Genfben valóságos vérsztörvényszéket állított fel, amely halállal, számkivetéssel, jószágelkobzással és börtönnel büntette azokat, akik neki ellentmondani mertek. Pedig ő még csak felszentelt pap vagy püspök sem volt és semmiféle törvényes jogcím-mel az egyházi ügyek intézésében nem rendelkezett.

**Ha már választanom kell Krisztus Egyháza és a pápa egyháza közt, inkább Krisztus Egyházát választom.**

Csak az a baj, hogy a kettő közt *választani* nem lehet, mert a kettő egy és ugyanaz. A pápaságot Krisztus rendelte, ebben semmi kétség. Aki tehát olyan Krisztus-egyházat keres, amelyben nincs pápa, az a levegőben kereskedik. Érdekes, hogy ilyen olcsó jelszavakkal hogyan lehet az együgyű embereket megnyergelni! Az persze nem jut eszükbe ezeknek a szegény félrevezetetteknek, hogy talán inkább egy kissé módosítva állítsák fel a szarvas okoskodást; ily-féleképen: Ha választanom kell Krisztusnak Szent Péterre épített igaz Egyháza és a *Luther Márton vagy Kálvin János egyháza között, már akkor igazán inkább a Krisztus Egy-*

*házát választom! Pedig valójában ez a helyzet. Itt Krisztus Egyháza, ahogy azt az Úr maga Péterre építette (Mt. 16, 18. 19); ott emberi egyházak, amelyeket a 16. században emberek önkényesen állítottak össze.*

**Az igaz keresztény egyedül csak az isteni tekintély előtt hajol meg, a katolikusok pedig emberi tekintélyek előtt hajlonganak.**

Kár az ilyen üres beszédekkel négyszáz év óta mindig újra előhozakodni s feleslegesen háborítani a békét. Mert a katolikusok is csak az egy igaz Isten előtt hajolnak meg, mint végső s legfőbb tekintély előtt, azonban az Isten kedvéért s az Isten rendelése szerint meghajolnak azok előtt az emberi tekintélyek előtt is, akiket Isten állított fel a hívek vezetésére. Vajjon ez bálványozás? Hát az állami életben vagy pedig a hadseregben nem úgy van-e szintén, hogy nemcsak az államfőnek magának kell engedelmeskedni, hanem mindazoknak, akik a legfőbb hatalomnak törvényes részesei és képviselői: tehát kormánynak, főispánnak, alispánnak, a hadseregben minden felettes tisztnek?

Egyébként igaz-e, hogy a protestánsok csak az isteni tekintély előtt hajolnak meg vallási és felekezeti dolgokban? Nem legfőbb tekintély-e az ő szemükben is a maguk püspöke vagy konventje? S még inkább: Luther Márton s a reformátorok hagyománya? Hiszen akárhány protestáns tételt csak azért tartanak oly csökönyösen, mert Luther vagy Kálvin így tanította, mégha maguk belül aligha hiszik is el azt (pl. a predestinációt). Mi több, még a keresztény őshagyományból is nagyon sokat szó nélkül átvettek, ami pedig nincs benne a Szentírásban: a gyermekkeresztelést, a vasárnap megszentelését a szombat helyett, bizonyos ünnepek megülését, a szentírási könyvek ama lajstromát és szövegét, amely mellett közvetlenül csakis a katolikus egyházi hagyomány tanúskodik. Minek akkor másnak felróni azt, amit mi is gyakorolunk és részben nagyon helyesen és okosan gyakorolunk?

*Magáról a bibliáról is csak az Egyház tekintélye alapján tudjuk, hogy biblia és Isten igéje!*

### **A szájhagyományok megbízhatatlanok.**

Nem is „szájhagyományok” előtt hajlunk meg mi katolikusok; ezt a félrevezető szót csak félrevezető szándék találhatta ki. A keresztény hagyomány (tradíció) az *Egyház hivatalos, ősi tanítását* jelenti, nem „szájhagyományt”, vagyis mendemondát, mintahogy egyes elmaradt hitvitázók ezt a hiszékenyekkel elhitetni szeretnék.

### **Krisztus mindenkiért meghalt, nemcsak egyetlen Egyház tagjaiért.**

Krisztus mindenkiért meghalt, de épp ezért azt akarja, hogy mindenki tartozzék is bele abba az Egyházba, amelyen keresztül Ő minket megváltó halálának gyümölcseiben részesít, s amelyet mint az üdvösség eszközét hagyott reánk. Mindenki üdvözülhet, de akkor az igaz Egyházhoz kell csatlakoznia: így parancsolta maga Jézus. Az Egyházon kívül csak az üdvözülhet, aki jóhiszemű, legyőzhetetlen tévedésből nem tartozik hozzá.

### **A görögkeleti egyház is apostoli eredetű.**

Bizonyos fokig kétségtelenül, hiszen az apostolok elsősorban Keleten térítettek s alapítottak egyházközösségeket. Azonban itt nem csupán az *anyagi és történeti* eredet kérdéséről van szó: hogy itt vagy ott a kereszténység történetileg az apostolok alapítására vezetendő-e vissza, hanem *formai és jogi apostoliságról*. Vagyis arról, hogy valamely kereszténység szerves egységben maradt-e azzal a Krisztus rendelte apostoli egyházkormányzattal, amelynek ugyancsak Krisztus rendelkezéséből Péter a látható feje, illetve az ő utódai a római székben. Ha valamely egyházban a Péterrel való jogi kapcsolat megszakadt, az nem apostoli egyház többé, abban megszakadt az apostoli jogfolytonosság. Ezért nem apostoli pl. az anglikán egyház sem, bár a canterbury anglikán érsek csakugyan annak a püspöknek utóda, akit valamikor Nagy Szent Gergely pápa küldött ki a brit-szigetek megtérítésére.

**A pápa is csak bűnös, esendő, tévedő ember, miért legyen az ő szava szentebb, mint a Szentírás szava?**

Senki sem mondja, hogy a pápa szava „szentebb”, mint a Szentírás szava. De a pápa nem is tanít soha semmit, ami a Szentírással ellenkezik. Erre az Egyház 19 százados történetében hiába kutatnánk egyetlen példa után! Azonban ahol a Szentírás nem szól, vagy ahol nem szól elég világosan s az a kérdés, vajjon a Szentírásnak melyik a helyes értelmezése, ott a pápa szava szent, éppen mert Krisztus akarja, hogy hallgassuk őt. Másképp nem küldhetne hozzá minket örök kárhozattal terhe alatt (Mk. 16, 16); nem kötelezhetne minket az Egyház szavának olyan hallgatására, hogy aki azt nem hallgatja, azt mint „pogányt és vámost” el kell kerülnünk. (Mt. 18, 17.)

Hogy a pápa maga is csak bűnös, esendő, tévedő ember, az itt nem változtat semmit. Hiszen nem az ő *egyéni élet-szentsége vagy okossága* az alap, amelynél fogva rá hallgatnunk kell, hanem *Krisztus parancsa* és a Szentlélek ama támogatása, amely nem engedheti őt megtévedni, valahányszor mint az apostolfejedelem utóda az egész Egyház nevében beszél. (Lk. 22, 32.) Az állami törvény is szent, a bíróság ítélete is szent, tekintet nélkül arra, hogy a törvényhozó vagy a bíró maga a saját egyéni életével mennyire kiváló, tökéletes vagy példaadó ember.

**A pápák is csalatkozhatnak és vétkezhetnek a történelem tele van a pápák bűneivel.**

Az ellenvetés itt két dolgot kever össze: a *csalatkozhatatlanságot* és a *vétkezhetetlenséget*. Senki sem mondja, hogy a pápák nem vétkezhetnek s hogy a történelem folyamán nem vétkeztek, néha bizony súlyosan is. Egészen más dolog az egyéni véteknélküliség és egészen más a *hivatali csalatkozhatatlanság*. Azért mondjuk, hogy hivatali, mert egyéni vételekeseiben a pápa sem csalatkozhatatlan; hanem csak akkor az, ha mint az egész Egyház feje, valamiről hivatalosan és ünnepélyesen (ex cathedra) kijelenti, hogy az a krisztusi hitletéhez tartozik.

A pápának ez a csalatkozhatatlansága logikus folyománya az Egyház csalatkozhatatlanságának, amelyet Jézus ünne-

pélyesen hirdetett, amikor az Egyházra való hallgatást örök kárhozat terhe alatt követeli, azt mondván, hogy „aki az Egyházra nem hallgat, legyen neked mint pogány és vámos” (nyilvános bűnös; Mt. 18, 17).

**A pápák közt voltak önzők, álnokok, kegyetlenek, erkölcsienek, cselszövők, egészen méltatlan emberek. Ezek volnának Krisztus csalhatatlan helytartói?**

Sajnos, voltak méltatlan pápák is; igaz, hogy 262 közt legföllebb 8—10. De a legtöbb pápa, ha egyénileg egyben-másban hibázott is, komoly főpap volt, sok köztük az élet-szentség s vértanúi hősiesség példája. Az egyéni bűnösség azonban maga semmikép sincs ellentétben a *hivatal* és *krisztusi rendelés szentségével*; a csalatkozhatatlanság pedig nem jelent *egyéni büntelenséget*.

**Az Egyház csalatkozhatatlan lehet, a nélkül, hogy a pápa maga az lenne.**

Ha egyszer a pápa az egész Egyház feje és tanítója, az Egyház nem lehet csalatkozhatatlanabb, mint a pápa maga, mint az Egyház feje és képviselője. Ennek ellenkezője *belső ellentmondás lenne*. A pápa, ha hivatalosan s ünnepélyesen tanít, az Egyháznak tanítását adja elő s ha az Egyház többi része (ami egyébként lehetetlen) vele ellenkezőt tanítana, az már nem az Egyház hivatalos tanítása lenne, hanem egyesek vagy akár tömegek tévedése volna.

**A pápák is tanítottak olyasmit, ami később tévedésnek bizonyult.**

Ez lehetséges, de nem tanították azt ünnepélyesen s hivatalosan, mint az Egyház legfőbb tanítói. Amikor a pápa valamit hirdet, akkor azt kétféleképen teheti: ünnepélyes vagy rendes, egyszerű formában. A csalatkozhatatlanság csak az előbbi esetben illeti meg.

**Akkor hát szabad a pápának ellen is mondani, amikor nem ünnepélyesen tanít valamit?**

Ha a pápa nem ünnepélyesen, „*ex cathedra*” jelent ki valamit, mint az Egyház hivatalos tanát, akkor illő tisztelettel

és mérséklettel igenis szabad ellene is mondanía annak, aki megfelelő teológiai képzettséggel rendelkezik s úgy látja, hogy valamely tétel körül vannak szempontok, amelyeket a pápa nem ismert eléggé. Kellő tisztelettel s mérséklettel, vagyis: nem a lázadás és öntúlbecsülés alapján, hanem azzal az engedelmes készséggel, hogy amennyiben mégis tévedünk, szívesen alárendeljük magunkat az illetékes bíró, vagyis a pápa döntésének. Ilyen szembehelyezkedés lehetett az, amikor Szent Pál (inkább fegyelmi, mint tani kérdésben: a zsidó-keresztények befogadásának feltételeit illetőleg) „szembelyezkedett Péterrel”; mire Péter meg is hajolt az ő érvelése előtt. Mihelyt azonban a pápa valamit az *egész Egyház nevében ünnepélyesen definiál*, elhatároz, dogmának jelent ki, ellentmondásról többé szó sem lehet. Így volt ez pl. a vatikáni zsinaton is: amíg a határozatokat a pápa ki nem hirdette, a jelenlevő püspököknek joguk volt másképp vélekedni, mintahogy a pápa vélekedett; utána azonban valamennyinek el kellett ismernie a pápai döntést és csakugyan valamennyien, még az előbb ellenzékiek is, elismerték azt.

**A pápaság csak évszázadokkal Krisztus után alakult ki, mégpedig a politikai nagyirányítás alapján. Addig az egyes egyházak mind egyenrangúak voltak.**

Teljes történelmi tévedés. A római püspököt igenis *mindjárt legelejétől mint az egész Egyház fejét és örét ismerték el a többi egyházak* vagy egyházi központok is. Már *Római Kelemen* pápa, az 1. század végén, parancsoló módon ír levelet a korinthusi híveknek. *Antiochiai Ignác* († 107—110) a római egyházat a „szeretközösség fejének” nevezi. Sz. Viktor pápa (191 körül) kiközösítés terhe alatt kötelezi az ázsiai egyházközösségeket, hogy a húsvéti ünnep idejének megállapításában az ő utasításait kövessék. *Szent Irenaeus* 180 körül kijelenti, hogy az egész Anyaszentegyházra nézve a római püspök az irányadó, mert ő Szent Péter utódja, s fel is sorolja az első 13 pápa nevét. Ennek az őskeresztény tanúnak, aki eredetére nézve maga is keleti, bizonyosságtételét érdemes szóról-szóra kiírni. Azt írja Irenaeus a *római egyházzal*: „Ezzel az egyházzal az ő kimagasló feje-



delmiségénél fogva az egész Egyháznak meg kell egyeznie, vagyis mindazoknak a híveknek, akik bárhol is laknak, mert ebben az egyházban őrizték meg az ősök az apostoloktól átvett hagyományt.“ (Adv. haer. III. 3, 2.) Tertullianus, aki a montanista eretnekséghez csatlakozott, gúnyolódva írja Szent Kallixtus pápáról, hogy magának tulajdonítja azt a hatalmat az egész Egyház felett, amelyet Krisztus Urunk csak Péter apostolnak személy szerint adott. Ez is jele, hogy a katolikusok már akkor, 200 felé, a római püspököt Szent Péter apostol teljes hatalmú utódjának tekintették. 251-ben Szent Cyprián kartágói püspök hosszasan és ékes szavakkal magasztalja a római püspök fennhatóságát az egész Egyház felett, ami annál többet jelent, mert ő maga bizonyos ügyekben vitát folytatott a pápával. Előbb kifejti, hogy bár Krisztus több apostolt rendelt, mégis Péternek adta a legfőbb egyházkormányzati hatalmat; majd így folytatja: „Vajjon a hitben megmaradt-e az, aki az Egyháznak ezt az egységét nem tartja? Vajjon, aki az Egyházzal szembeszáll s annak ellenáll, bízhatik-e abban, hogy ő maga az Egyháznak tagja?” Majd a római Egyházat „Péter katedrájának” és „vezető egyháznak” nevezi. Ugyanakkor mindenki, még az eretnekek vagy letett püspökök is, állandóan Rómába fellebbeznek, a római püspöktől kérnek és fogadnak el döntést. Hogy mondhatja ezek után valaki jó lélekkel, hogy a római pápaság csak századokkal Krisztus után alakult?

A római Szentszék felsőbbsége nem politikai nagyravágáson épült tehát, hanem mint ugyanezek az ősrégi tanúk hangoztatják: azon a hiten, hogy Jézus maga rendelte Pétert s vele Péter törvényes utódait az Egyház legfőbb vezéreikül.

**A papi hatalomnak az apostolok Egyházában semmi nyomát nem találjuk.**

Az apostolok kora és működése tele van a hierarchikus hatalom öntudatával és gyakorlásával. Úgy lépnek fel, úgy tanítanak s kormányoznak, mint akik nem maguktól vették erre a hatalmat, hanem Krisztustól s az Istentől. Tudatukban él, amit Krisztus maga mondott nekik: „Aki titeket hallgat, engem hallgat, és aki titeket megvet, engem vet meg”

(Lk. 10, 16). „Átok alatt legyen” az, mondja Szent Pál, aki, még ha égből szállott angyal is, más evangéliumot hirdetne, mint amit ők, az apostolok hirdettek (Gal. 1, 8). Krisztus küldésére hivatkoznak (Róm. 1, 1. 5; 15, 18. 19; 1 Tessz. 2, 13; 2 Tessz. 1, 8; 3, 14). Parancsokat adnak az Egyháznak (Csel. 15, 28 k.; 16, 4; 1 Kor. 11, 2. 34; 5, 3; 1 Tim. 1, 19 k.). Ugyanezt a joghatóságot bízták az általuk felszentelt püspökökre is. Nem lehet tehát azt mondani, hogy kezdetben az Egyházban nem volt hierarchia és papi felsőbbség.

**Legalább is a pápai hatalomnak, Péter felsőbbségének nincsen nyoma az apostoli Egyházban.**

De mennyire van nyoma! Az evangélista s az apostolok iratai állandóan első helyen említik Pétert („Péter és a vele való”, „Péter és a tizenegy”, „Péter és a többi apostolok”, sőt egyszer így is: „Péter és az apostolok”, Mk. 1, 36; Lk. 8, 45; Csel. 2, 14. 37; 5, 29). Állandóan Péter elnököl és szól a többiek nevében is (Csel. 1, 2. 4. 10), ő hozza meg a végzést (15), látogatja és megerősíti az egyházközsegeket. (Csel. 9, 32 kk.)

**A pápák csak lassan ragadták magukhoz a hatalmat az egész Egyház felett.**

Ez nem áll, mert a pápai főhatalom az evangéliumban is világosan ki van emelve s a keresztény ősegyház minden lényeges esetben teljességgel a pápai felsőbbség szerint igazodott. Mindössze a főhatalom gyakorlásának módja körül figyelhető meg fokozatos történeti fejlődés, amennyiben az Egyház a Jézus rendelkezéseiben foglalt elvet, mint általában a legtöbb krisztusi kijelentést, csak fokozatosan dolgozta ki a maga teljes tisztaságáig. Hiszen még Jézus istenségének végső és teljes dogmatikai világosságú leszögezése is csak az ariánus harcok folytán, a niceai és következő zsinatok által történt meg. Ugyanígy a pápaság tanát alapjában kezdetől fogva elismerte s vallotta az egész Anyaszentegyház; mégis, az elv gyakorlati alkalmazásában egyideig bizonyos tapogatódzás mutatkozott s helyenkint elhomályosító törekvések is érvényesülhettek. Éppen e miatt

lett szükséges a krisztusi tanítás teljes tisztázása, ami főleg a vatikáni zsinat érdeme (1870).

**E szerint kötelesek volnánk mindenben az Egyházza hallgatni?**

Hit és erkölcs dolgában természetesen; ezért mondja Szent Pál, hogy az Egyház „az igazság oszlopa és erőssége” (1 Tim. 3, 15).

Ezért is vallotta már az ősegyház is Szent Cyprián püspök szavával: „Nem lehet annak atyja az Isten, akinek nem anyja az Egyház.”

**Mindez az apostolokról szól, de nem a mai papokról.**

Krisztus kifejezetten *minden időkre* alapította Egyházát (Lk. 1, 32; Mt. 28, 20; 13, 39; Ján. 14, 16 k.; 1 Kor. 11, 26), tehát annak szervezeti formáit is. Olvassuk, hogy már maguk az apostolok is *utódokat szenteltek fel*, pl. Szent Pál Titust és Timoteust felszentelte, s meghagyta nekik, hogy viszont majd ők is másokat szenteljenek fel utódokul és segítő-társakul az apostolkodásban (Csel. 14, 22; 1 Tim. 1, 3, 18; Tit. 1, 6; 2, 15). Ugyanezt írja Római Kelemen is az apostolokról (1 Kor. 42. és 44).

Csak az a kérdés tehát, *kik* az apostolok *törvényes utódai*, akik meg nem szakadt folytonosságban tőlük származtat-hatják a felszentelést és kiküldetést. Kétségtelen, hogy a *katolikus papság az apostoli jogutódlás alapján áll*, ez pedig hiányzik ott, ahol a saját bevallásuk szerint is csak a nép választja s apostolutódi jogfolytonosság nélkül való, fel nem szentelt püspök „avatja” fel a lelkészeket.

**Más egyházaknak is vannak szentéletű és istenfélő híveik, sőt vértanúik is, pl. ma Oroszországban. Lehet-séges-e, hogy ezek mind hamis hiten vannak?**

Bizony lehetséges. Mert más kérdés, hogy a *hit*, amelyet vallanak, helyes és törvényes-e és más: hogy ők maguk, személy szerint, *lelkületük szerint* mennyire felelnek meg annak a lelkiismereti törvénynek, amelyet helyesnek ismer-nek. Alanyilag a pogány is lehet istenfélő, nemes, sőt hősi

és vértanúi lélek; ebből nem következik, hogy a pogány hit-tételek helyesek.

Azonkívül: a téves hiten lévő keresztényeknek nem minden tanításuk téves, főleg a keletiek között, hanem csak bizonyos tanításaik. A legtöbb és legfontosabb kérdésekben ők is a teljes igazságot vallják: Isten létét, a Szentháromságot, a megtestesülést és megváltást, az ítéletet és örök életet, a kegyelem és szabadakarat együttműködésének szükségességét, a szentségeket; a görögök gyónnak, áldoznak, bérmlálnak, mint mi, Szűz Máriát tisztelik, érvényesen miséznek, érvényesen felszentelt püspökeik s papjaik vannak stb. *Az igaz vallásnak még a töredékei is oly hatalmas életerőt sugároznak magukból, hogy annak nyomában sok derék, jóhiszemű hívük lelkében az életszentségnek és jámborságnak hősi megnyilatkozásait is megtermik.* Hasonlókép a protestánsok közt sok ősi katolikus igazság és sok szívbeli jámborság él, sok Istennek tetsző dolog történik. Azonban mindez nem zárja ki, hogy tanításaik bizonyos lényeges dolgokban tévesek, nevezetesen ami az egyházi egység megtagadását illeti.

**Lehetséges tehát, hogy valaki téves hitet követ s mégis üdvözülni, sőt vértanú és szent is lehet?**

Igenis, lehetséges. Még a nemkeresztények között is fel kell tennünk, hogy sokan kegyelmet nyernek, ha lélek szerint keresték az igazság útját s csak jóhiszemű tévedés alapján maradtak meg valamely nemkeresztény vallás kötelekében. A kegyelem hatása szélesebb körre terjed ki, mint az Egyházé. Az Egyház Krisztus rendelése folytán az isteni kegyelem megszerzésének s öregbítésének rendes őre, annak különleges és bőséges eszközeit bírja; de ez nem jelenti, hogy a kegyelem patakja az Egyházon kívül egyáltalán nem csörgödez. Ez a két tétel tehát éppen *nem zárja ki egymást*: hogy a katolikus Egyház Krisztus igaz Egyháza, s mégis: rendkívüli módon az Egyházon kívül állók is üdvözülhetnek, az Egyház által, amelyhez lélek szerint öntudatlanul is hozzátartoztak.

**Akkor hát mindegy, ki milyen felekezethez tartozik?**

Téves következtetés! Éppen nem mindegy! Ha valaki felismeri az igaz Egyházat s nem követi azt, az *súlyosan vétkezik* a Szentlélek ellen és ha ezt a bűnét meg nem bánja s jóvá nem teszi, egyáltalán *nem üdvözülhet*. Mert az Egyházhoz való tartozás Jézusnak legszigorúbb parancsa, az üdvösség elérésének *tárgyi feltétele*. „Aki az Egyházra nem hallgat, — mondja Jézus (Mt. 18, 17) — legyen neked mint pogány és vámos.” Ez annyit tesz: aki az Egyház papjainak prédikálása ellenére nem hisz, az — úgymond Jézus — elkárhozik (Mk. 16, 16). Az Egyházhoz nem-tartozás *csak akkor mentes a bűntől*, ha *legyőzhetetlen s jóhiszemű tévedés eredménye*, vagyis: ha valaki nem tudja s nem is sejtí, hogy a katolikus Egyházhoz kellene csatlakoznia. Ezt jelenti az őskeresztény szó: „egyedül üdvözítő Egyház”.

**Az „egyedül üdvözítő Egyház” gondolata szélső türelmetlenség.**

A fentiek szerint semmiképen sem az. Megmondtuk, miért. Ha ez az elv a türelmetlenség jele volna, akkor Jézus maga követte volna el az első s legnagyobb fokú türelmetlenséget, amikor kijelentette, hogy aki az ő tanítványainak törvényes tanítását be nem fogadja, s abban nem hisz, az „elkárhozik”. Ime, az egyedül üdvözítő Egyház első megformulázása magának Jézus Krisztusnak ajkán! Szélső türelmetlenség-e, ha mi, magyarok, azt mondjuk: egy a hazánk? Ha a haza csak egy lehet, miért ne lenne méginkább egy az Úr Jézus országa, az Egyház?

**Miért oly türelmetlen a katolikus Egyház a másvallásúakkal szemben, hogy nem ismeri el őket törvényes vallásnak?**

Mert azon az elvi alapon áll, hogy Jézus csak egy törvényes és egységes Egyházat rendelt s így minden olyan „egyház” vagy felekezet, amely ezzel az egy, törvényes Egyházzal szemben áll s attól magát elkülönözi, téves és törvénytelen. Ez azonban nem türelmetlenség, csak *következetesség* és a krisztusi rendelkezésnek *tiszteletbentartása*.

**A türelem mégis keresztény erény.**

Úgy van s azért a katolikus Egyház türelmes is. Csakhogy kétféle „türelmesség” van: *dogmatikai*, vagy elvi, amely a türelem kedvéért magát az isteni kinyilatkoztatást is prédaul dobja, és *polgári* vagy gyakorlati, amikor iparkodunk békében és szeretetben élni téves hitben élő felebarátainkkal, a nélkül, hogy tévedésüket helyeselnők vagy azt az igazsággal egyenjogúnak ismernők el. A katolikus Egyház nem ismer *dogmatikai* türelmességet, mert azt Krisztus elleni árulásnak tekintené, de igenis ismeri és gyakorolja a *polgári* türelmességet, mégpedig sokkal nagyobb fokban, mint mások.

**A katolikus Egyház éppoly hibás, mint a protestáns felekezetek abban, hogy a vallási gyűlölködés hullámai oly magasra csaptak!**

Vajjon azonos elbírálást érdemel-e a *törvényes államhatalom*, amely a nemzeti élet egységét s rendjét fegyveres erővel is megvédelmezi, és a zendülő, aki törvénytelen eszközökkel támad a törvényes rend ellen? A csendőr, az ügyész és a bíró „békebontó”-e, mert a polgári rend és törvény ellen vétőkkel szemben erélyes intézkedéseket tesz? A katolikus Egyház csak a Krisztustól rendelt szent kötelességét teljesítette, amikor nem engedte, hogy a hitszakadás és eretnekség büntetlenül rombolja az Egyház egységes szervezetét s rabolja el a hívek százezreit az édes Anyaegyház kebeléről. Az elszakadt felekezetek ezt valóban nem mondhatják el magukról. Túlzások, hibák, visszaélések a harc hevében katolikus részen is történhettek, de az egész kegyetlen és százados összezapásért gyökereiben mégiscsak egyedül az a fél felelős, amelyik a békét s egységet önhatalmúlag megbontotta s a Krisztus rendelte egyházi szervezet felrobbantására tett erőszakos kísérletet.

**Ha ez igaz volna, akkor minden protestánt gonosztevőnek kellene tekinteni, amiért ma is ragaszkodik Luther és Kálvin tancaihoz?**

Ha valaki mindezek tudatában ragaszkodik az egyházi zendüléshez, bizony nem menthető fel a bűn és bűnpártolás

súlyos vádja alól. Azonban a legtöbb mai protestáns ezt nem tudja s talán nem is könnyen érti meg, mert gyermekkorától fogva úgy nevelték s elhitették vele, hogy Luther és Kálvin egyházforradalma nemcsak törvényes, hanem egyenesen isteni rendelés volt. Hiszen a protestantizmus legfőbb ereje az, hogy a maga eszméit *ügyes és szakadatlan propagandával* állandóan újra beleneveli és *beleszuggeralja a híveibe* s csak kevés protestáns veszi észre, hogy az egész gondolkör, amelyben nevelik, téves. Amelyik azonban észreveszi ezt, az többnyire közeledik is a katolikus Egyházhoz s egyes országokban, mint Angliában vagy Amerikában, évente tízezzrel térnek vissza, köztük lelkészek is, a katolikus Egyházba. A vallási egyenetlenséget mai napig egyfelől a *tájékozatlanság*, másfelől a *szenvedély* tartja fenn, nem pedig a nyugodt szemlélődés, komoly észokok vagy helytálló bizonyítékok.

**•A protestáns vallások sokkal türelmesebbek, mint a katolikus vallás.**

Bizonyos fokig igen, amennyiben elvileg azt hangoztatják, hogy minden vallásban egyenlőképp lehet üdvözülni. A valóságban azonban legalább a felekezeti vezérek többször nem ennek megfelelően cselekszenek, hanem ellenkezőleg, egész igyekezetük odairányul, hogy a katolikus vallás gyarapodását akadályozzák. Ha nekik csakugyan mindegy, ki milyen vallásban akar üdvözülni: miért akkor az a vak és feneketlen gyűlölködés a pápa, a katolikus Egyház istentisztelete és szentségei ellen? Miért az az elkeseredett harc, hogy a vegyesházasságokban valamiképpen ne a katolikus álláspont győzzön? Miért az a szakadatlan vádaskodás, félremagyarázás és történelemferdítés, amely az ő *hittani tankönyveiket* s felekezeti nyomtatványaikat jellemzi? Miért foglalkoznak prédikációikban s felekezeti lapjaikban annyiszor s oly kevés megértéssel velünk s iparkodnak a mi hittételeinket és szertartási életünket félremagyarázni, gyűlöletesnek és ostobának feltüntetni?

A *gyakorlati türelmesség* dolgában bizony a *katolikus Egyház jár legelől*. Nincs pl. ma olyan katolikus többségű ország, amelyben a protestánsok teljes vallásszabadságot ne élvez-

nének. Viszont a protestáns többségű Svájcban, Hollandiában, Angliában, Dániában, Norvégiában, Svédországban, Amerikában a katolikusok számos tekintetben erősen hátra vannak szorítva, jogaik megnyírbálva. Amerikában pl. katolikust sohasem választanak elnökké; Svájcban a katolikus Egyház egyes szerzetesrendjei ki vannak tiltva (jezsuiták), az északi országokban vezető állásban nem maradhat meg, aki katolikus hitre tér (Lars Eskeland esete), Észak-Amerikában még 60–80 évvel ezelőtt sok helyen tilos volt a misézés, Angliában a királykoronázási esküben még kevéssel ezelőtt a katolikus vallást mint bálványimádást nyíltan sértegették, katolikus körmeneteket sem Hollandiában, sem Angliában, sem az Egyesült Államok számos részén nem engedélyeznek (ezért nem volt pl. az amszterdami, csikágói és londoni Eucharisztikus Világkongresszuson nyilvános körmenet, csak magánparkokban). Nálunk is bizony elég sokszor hallani, hogy egyes városokban a nemkatolikus többség szinte egyetlen katolikust sem enged vezető városi álláshoz, míg a katolikus városok tele vannak nemkatolikus tisztviselőkkel, képviselőkkel, tanárokkal. Türelmesség jele volt-e pl., hogy a debreceni vezetők nem engedték be városukba a Szent Jobbot, minden magyar kegyelete tárgyát? Holott Debrecennek egyharmada katolikus?

A kétféle türelmesség közt a különbség ez: mi *elvileg* szilárdabbak s szigorúbbak vagyunk, de a gyakorlatban folyton engedünk; míg mások *elvileg* türelmesek, de a *gyakorlatban türelmetlenek*. Tisztelet természetesen a kivételeknek!

**A hitvitákat mindenütt a durva hang és rút szitkozódás jellemezte.**

Sajnos, igen, de csak azóta, amióta ezt a hangot odatúl divatba hozták. A katolikus középkorban a személyeskedés és sértegetés mint vallási vitaeszköz teljesen *ismeretlen volt*, még heves irodalmi viták esetében is. Luther volt az, aki a vallási kérdések terén ezt a vadul szenvedelmes és *hallatlanul nyers hangot először meghonosította*. Luther oly szélsőségesen durva és szeméremsertő hangon írt a pápaságról s az Egyházzal, hogy annak ma az utánnymutatása



is teljességgel lehetetlen lenne — valósággal ügyész után kiáltana. Sajnos, utóbb a katolikus vitázók sem maradtak adósak a kölcsönnel, de ők e téren mindig mérsékeltebbek maradtak, még a nálunk sokat rágalmazott s alaptalanul befeketített Sámbar Mátyás is.

**Akárhogyan volt a múltban, most már legyen elég a felekezeti harcból!**

Ezt mondjuk mi is és hozzátesszük: bár így is lenne a valóságban! Azonban tessék megnézni a felekezeti hittankönyveket. Míg a katolikus hittankönyvek a lelkiismereti kérdések hosszú sorát magyarázzák és minden soruk arra törekszik, hogy a felnövekvő katolikus nemzedéket istenfélő, szerény, tisztaéletű kereszténnyé nevelje, addig számos nemkatolikus felekezetű hittankönyv a katolikus tanok kigúnyolásával, elferdítésével, kicsinyes felekezeti kötekedéssel foglalkozik. A közéletben s a társadalmi érintkezésben is közismert, hogy melyik oldalon van a nagyobb felekezeti harciasság. *Emlegetni* a felekezeti békét nem elég. *Gyakorolni* is kell!

**A nemkatolikus felekezeti gyűlések állandóan hangoztatják a felekezeti békét.**

Úgy van, *hangoztatják*, de igen sokszor — csak hangoztatják. Közvetlenül utána pedig belekötnek a katolikus Egyházba. Beleavatkoznak a katolikus Egyház belső ügyeibe, pl. a házasságjogi kérdésekbe, hánytorgatják a reverzálist stb. Ilyen körülmények között persze a felekezeti béke ünnepélyes hangoztatása nem teszi éppen az *őszinteség benyomását*.

**A katolikus Egyháznak mint erősebbnek és hatalmasabbnak, engedékenynek kellene lennie.**

Amikor száz éve a görögök jókora része visszatért az Egyház egységébe, az Egyház meghagyta nekik nemcsak keleti szertartásaik teljesjogú használatát, hanem még meg is tiltotta, hogy a keleti egyesültek a saját szertartásaikat elhagyják; azonkívül megengedte nekik a papok

nősülését is. Ha a protestánsok őszinte közeledési szándékot mutatnak, Róma biztonnal mindent meg fog tenni, hogy közeledésüket megkönnyítse. Egyelőre azonban az egyéni áttérésekről nem szólva, a protestáns felekezeti vezetők és lelkészek részén minden inkább mutatkozik, mint a közeledési szándék.

**Leghelyesebb a középben való találkozás lenne, az 50 százalékos kiegyezés.**

Ez anyagi természetű vitáknál csakugyan sokszor a legcélszerűbb megoldás, de teljességgel lehetetlen ott, ahol *hitelvekről* s főleg *krisztusi rendelkezésekről* van szó. A krisztusi igazságot lealkudni még a látszólagos béke kedvéért sem szabad; hiszen abban a pillanatban az egész kereszténység összedőlne. Mert akkor az nem krisztusi igazságokat, nem isteni rendelkezéseket tartalmazna többé, hanem emberi megalkuvások és önkényességek halmazát.

Itt tehát csak egyről lehet szó: katolikus részről végtelen türelemmel és szeretettel kell magyaráznunk s megértetnünk a krisztusi elveket s a krisztusi rendelkezések jogosultságát; protestáns részről pedig megértő lélekkel, a 16. század heveskedéseinek s ma már értelmetlen veszekedéseinek teljes revíziójával kellene vizsgálni és keresni a teljes krisztusi igazságot.

**A katolikus Egyház kiátkozza azokat, akik nem hallgatnak rá; hol van itt a szeretet?**

A „kiátkozás” nem helyes szó; a katolikus Egyház *nem kiátkozza*, hanem *kiközösíti* azokat, akik tudatosan nem hallgatnak rá; vagyis kirekeszti őket tagjai köréből. Ezt azonban *minden állam s minden erkölcsi testület megteszi*, amely ad valamit az elveire s a becsületére, sőt megteszik bizonyos esetekben a protestáns felekezetek is.

Természetes, hogy aki az Egyház alapelveivel szembe helyezkedik, aki pl. forradalmat szít ellene, az nem maradhat az Egyház tagja s arról ünnepélyesen ki is kell nyilatkoztatni, hogy nem az Egyház tagja, nehogy bárki is annak tartsa. Sőt ha valaki nagyon botránnyosan viselkedik az Egyházzal szemben, azt az Egyház a „nagyobb” kiközösí-

téssel is sujthatja, vagyis megtilthatja a híveknek, hogy vele szükség esetén kívül érintkezzenek. Ez csak természetes! Igaz, az Egyház ebben a kiközösítésben az „átok alatt legyen” szót használja („anathema sit”), de az „átok” itt nem rossz kívánságot vagy gyűlölködést jelent, hanem egyszerűen megbélyegzést s ez a kifejezés magától Szent Páltól ered és benne van a Szentírásban (1 Kor. 16, 22).

**A katolikus Egyház máglyán égette el a más hiten levőket.**

Először is: nem egyszerűen a „más hiten levőket” égették el, hanem legfeljebb a megátalkodott zendülőket, a tudatos vallási *felforgatókat*. Másodszor és főleg: nem az Egyház égette el őket. Az Egyház maga soha senkit sem égettetett el sem máglyán, sem egyébként. A máglyahalál a pogány *germán jognak* rettenetes maradványa, amelyet sajnos, a középkorban úgyszólván *minden állam átvett és fenntartott*; s ami fő: *állami büntetés volt, nem pedig egyházi*. Csak mert az állam az Egyházzal annakidején annyira egybeforrt s a vallási büntényeket az állam egyúttal állami büntényeknek is tekintette: felforgatásnak, zendülésnek minősítette, azért üldözte néha az államhatalom maga is sokszor brutális eszközeivel, többi közt kínvallatással és máglyahalállal a vallási büntények elkövetőit is. Magának a vallási bünténynek megállapítása tekintetében természetesen egyházi tényezőket kérdeztek meg s így létesültek a egyes törvényszékek, aminő az inkvizíció volt. Az egyházi tényezők abban sajnálatosan hibáztak, hogy sokszor túlságosan kiadták magukat az állami túlkapások védelmezőinek s nem helyezkedtek eléggé szembe a kegyetlen és gyakran igazságtalan kínvallató és büntető módszerekkel. A legtöbb esetben mégis megtették azt s éppen az Egyház volt az, amely ismételten *keményen felszólalt* e barbár szokások ellen.

A máglyahalál osztogatásában egyébként egyformán volt akkoriban vétkes mindenki: az egyesek, a társadalom, a nép, a városok és államok, nem utolsó helyen maguk az eretnekségek is, amelyek a kinhalált s egyéb kínzásokat ugyancsak bőven alkalmazták a katolikusokkal szemben.

A legcsekélyebb vád e téren éppen az Egyházat terheli s különös, hogy mégis csak egyedül az Egyházat szeretik vádolni azok, akiknek maguknak is, de sok vaj van a fején!

**Az inkvizíció száz- meg százezreket vitt borzalmas halálba.**

A „száz- meg százezer“ szelíd túlzás, amelyet a spanyol *hitehagyott Llorente* talált ki és számos fanatikus katolikus-ellenes *regényíró* hozott forgalomba. Komoly számítások szerint az inkvizíció áldozatainak száma 700 év alatt jóval elmarad csak az angol katolikusüldözés vértanúinak és megkínzottainak száma alatt. Akik olyan szívesen emlegetik az inkvizíciót, miért hallgatnak a sokkal véresebb katolikus-üldözésekről nemkatolikus részen?

Egyébként az inkvizíció maga csak részben volt egyházi intézmény. Fentebb kifejtettük már, mennyiben. Hozzá kell tennünk még, hogy a legjobban szereplő *spanyol inkvizíció állami* volt, amelyet az hívott életbe, hogy a hosszú mér foglaltság után Spanyolországban maradt s látszólag megkeresztelkedett araboknak, valamint a velük titkon szövetkező zsidóknak hazaáruló üzelmeit ellenőrizze s ártalmatlanná tegye. Ennek érdekében mindenekelőtt mindig azt iparkodtak megállapítani a spanyol inkvizíció bírái, vajjon a gyanúsított arabok és zsidók jogosan hivatkoznak-e a keresztlevelükre, vagyis csakugyan keresztény életet élnek-e, avagy csak menlevélnek használják a keresztelkedést. Innen a vallási és polgári elemnek sajátos összekeverése a spanyol inkvizícióban. Az Egyházat annyira nem lehet felelőssé tenni a spanyol inkvizícióért, hogy ellenkezőleg: éppen a római Kúria volt az, amely számos esetben *tiltakozott a spanyol inkvizíció intézkedései ellen* s bennük a spanyol korona illetéktelen beleavatkozását látta az egyházjogi kérdésekbe.

Dehát mit tud erről a világ! A „spanyol inkvizíció“ olyan vesszőparipa, amelyen száz év óta boldogan lovagolnak az Egyház ellenségei. A szakemberek százszor megcáfolhatják a róla keringő rémmeséket, bizonyos embereknek mégsem az a fontos, igaz-e valami, hanem csak: hogy ki lehet-e használni ütőkártyának az Egyház ellen?

**A római Egyház mindig a haladás kerékkötője volt.**

Éppen ellenkezőleg: *minden értékes haladásnak* kétezer év óta a katolikus Egyház volt a *megindítója vagy felleditője*.

Ki törölte el a *rabszolgaságot*? Ki emelte emberi méltóságra a *nőt*, a *gyermeket*, a *munkást*? Ki civilizálta Európa *népeit*? A népvándorlás által idesöpört vad hordákat ki tanította letelepülésre, mezőgazdaságra, iparra, békés és polgári életre? Ki szentelte meg a férfi és a nő viszonyát a *keresztény házasságban* s adott ezzel a *gyermeknevelésnek* szilárd és biztos erkölcsi alapot? A katolikus Egyház teremtette meg a *közoktatásügyet*, a népművelést, az *iskolák* valamennyi típusát, kezdve a népiskolákon, a középfokú oktatáson át az egyetemekig; hiszen majdnem valamennyi máig fennálló híres egyetem az Egyház alapítása. Az Egyház teremtett *tudományt és kultúrát*, emelte páratlan virágzásra a *művészetet*: a bizánci, a román, a gót, a renaissance, a barokk s a modern stílusban. A természettudomány, a bölcsélet, a történetírás, nyelvészet terén máig a katolikus, részben a papi tudósok az élen haladnak. A katolikus Egyház teremtette meg a *szegény- és beteggondozást*, létesítette az első kórházakat, szegényházakat, árvaházakat, eszelte ki a vakok és siketnémák rendszeres gondozását. A katolikus Egyház vetette meg alapját a *szociális gondoskodásnak*, az emberek egyenlőségének a törvény előtt, a *munkás jogának védelmét* (XIII. Leó: Rerum novarum, XI. Pius: Quadragesimo anno). *Nincsen a világnak egyetlen intézménye vagy felekezete, amely a kultúra és haladás terén oly hatalmas érdemeket szerzett volna, mint a katolikus Egyház.*

Aki a katolikus Egyházat a haladás kerékkötőjének nevezi, az éppoly joggal nevezhetné a fénylő Napot is az égen a *sötétség terjesztőjének*.

**Az Egyház elítélte Galilei korszakalkotó felfedezéseit.**

Ha így lenne is s az Egyház tévedett volna, ez egy eset lenne millió kulturális teljesítmény mellett. Egyetlen balfogás millió érdem mellett.

De nem is áll, hogy az Egyház Galilei felfedezését elítélte.

Csak azzal szállt szembe, hogy Galilei a felfedezéseit könnyelműen és feleslegesen oly hangon hirdette, amely látszólag a Szentírással szegezte őt szembe. Galilei érvei a föld mozgásáról csakugyan nem voltak meggyőzők s a föld forgásának igazi felfedezője nem is ő volt, hanem Kopernikus, a lengyel kanonok. Hogy Galileit „megégették” volna, vagy hogy Rómában kegyetlen börtönben tartották, éppoly történelemellenes kitalálás, mint az, hogy egyházi bírái előtt lábbal dobbanva azt mondta volna: „Mégis mozog a föld!” Ezek mind egyházellenes kitalálások, szabadgondolkodó mesék. Galilei *mélyen hívő katolikusként élt és halt meg* s legjobb barátai éppen *papok és jezsuiták* voltak. Abban azonban kétségtelenül tévedett, hogy csillagászati véleményeit a Szentírással ellentétbe helyezte. Erre nem is volt szükség, mert a Föld forgása a Nap körül csak látszólag áll ellentétben a Szentírással. Kopernikus ezt nem tette s azért az Egyház ő ellene sohasem lépett fel. Galileivel szemben sem egy elavult fizikai nézetet, hanem a Szentírás tekintélyét akarta védelmezni.

**Az Egyház úgy védekezik az igazság ellen, hogy indexre teszi a neki nem tetsző könyveket.**

Az Egyház indexre teszi az istentagadó, erkölcstelen vagy az igaz hit szempontjából veszedelmes könyveket; nem mintha az igazságtól félne (nincs ezirányban semmi félnivalója!), hanem mert a gyanútlan híveket *óvni akarja a lelki mérgezéstől*. Vajjon az *állam* nem rendel-e el fontos esetekben cenzúrát? Vajjon a tisztességes, hazafias társadalom nem veti-e a maga részéről is indexre a hazafiatlan, nemzetgyalázó írásokat? Nem érdemel-e az istentagadás vagy hitlázítás éppoly megbélyegzést, mint a hazafiatlanság vagy fizikai téren a testi eledel megfertőzése s a kutak megmérgezése?

Néha egyébként az Egyház katolikus papok, sőt püspökök iratait is a tiltott művek közé iktatja; nem mintha ezek istentagadó vagy erkölcstelen művek volnának, hanem, mert valami hiba csúszott beléjük, esetleg olyan stílusban, oly érvekkel, oly csoportosítással dolgoznak, hogy egy határozott korban veszélyesek lehetnek.

**Az Egyház mindig a gazdagokkal tartott és elhanyagolta a szegény népet.**

Az Egyház egyaránt köteles lelki gondját viselni a gazdagnak és a szegénynek s ezt a kötelességét mindig törekedett is teljesíteni. Voltak püspökök és papok, akik, inkább a gazdag emberekkel s nagyurakkal törődtek; de éppúgy voltak mindig papok is, akik sokkal inkább törődtek a szegény emberekkel, mint a gazdagokkal. Sőt a szegény embernek, munkásnak, földmivesnek, régebben a rabszolgáknak is, senki más nem fogta úgy a pártját, mint a papság.

Ma is az Egyház áll ki egész mellel a szegény emberek mellett, pl. szociális intézkedéseiben, amelyek miatt ugyancsak haragusznak is rá egyes nagyurak és kapitalisták. Érdekes: sokfelé ma azzal támadják az Egyházat, hogy bolsevista, meg szocialista, annyira a szegények mellett áll ki; s akkor mások meg azt a mesét kintornázzák, hogy az Egyház csak a gazdagokkal förödik! A molnárnak meg a szamarának esete!

**A tulajdonjog lopás.**

Az igazságtalanul szerzett tulajdon csakugyan az, de az igazságosan szerzett tulajdont csak a fogalomzavar tekinti lopásnak.

Tulajdonjog nélkül az emberek *nem becsülnének meg semmit, nem törekednének* igazi szorgalommal a nemzeti és családi vagyon gyarapítására, nem dolgoznának kedvvel és szeretettel; tulajdonjog nélkül a lusta, a korhely, a tudatlan és hanyag embernek *éppoly joga* lenne a megélhetésre, mint a szorgalmasnak, igyekvőnek, körültekintőnek. Tulajdonjog éppen ezért *mindenütt van*, még a primitív ősnépek-nél is, sőt még a túlzottan szocialista orosz Szovjet is kénytelen volt sok tekintetben visszaállítani a tulajdont. Az államnak és társadalomnak mindössze az a kötelessége, hogy a *túlságosan könnyű vagyonszerzést*, és főleg a mások lelkiismeretlen *kizsákmányolását* akadályozza meg s minden becsületes, dolgozó embernek illő megélhetést biztosítson.

## A protestantizmus a Szentírás alapján áll.

Igen: azt vallja, hogy csak azt fogadja el, ami a Szentírásban van. A Szentírásnak ez a nagy tisztelete magában véve igen *szép és rokonszenves* vonás is nála. Kár, hogy ugyanakkor lényegés dolgokban bizony nagyon eltér a Szentírástól.

1. Így mindenekelőtt a *létalapjában*: a szakadásban. A Szentírás szerint az Egyház egy és egységes; nem szabad benne szakadásoknak lenni (1 Kor. 1, 10). Jézus semmit oly nyomatékkal nem hangsúlyozott, mint Egyházának egységét s a szeretet és engedelmesség szellemét, amelyen ennek az egységnek alapulnia kell. „Hogy *mindnyájan egyek legyenek*“, „*tökéletesek az egységben*“, „mikép az Atya és én egy vagyunk“: ezeket hangoztatta még búcsúzásakor is, az utolsó vacsorán. Az egység jogi alapjául az Egyház lélek-kormányzó tekintélyét jelölte meg: *Pétert rendelte az Egyház látható fejéül*, sziklatalapzatául, neki adta át a „meny-nyek országa kulcsait“, őt bízta meg egész nyájának, a juhoknak s bárányoknak legeltetésével (Mt. 16, 17 k., Ján. 21. 15. 17). Mindezt a protestantizmus egyszerűen *félretolja az újból* vagy erőltetett magyarázatokkal igyekszik a Szentírás szavát kézenfekvő s világos tartalmától megfosztani.

2. Továbbá: Az Úr Jézus tanításának tovaszármaztatását s hiteles magyarázatát az *élő Egyházra, az apostolokra s azok törvényes utódaira bízta* (Mk. 16, 18 k.).

Azt tehát, hogy mit kell hinnünk, elsősorban az élő és törvényes *Egyház tanítótehtintélyétől* kell megtudnunk. Ezzel szemben a protestáns hitújítók azt tanították s lelkészeik azt tanítják máig, hogy hitünk *egyetlen forrása csakis a Szentírás*. Ezzel a Szentírássra való hivatkozással tehát magának a Szentírásnak intézkedései ellen foglalnak állást. Jézus nemcsak sehol sem mondja, hogy csak a Szentírásnak kell hinni, hanem éppen ellenkezőjét mondja az éppen idézett helyeken. Azonkívül maga az az elv, hogy csak azt kell hinnünk, ami a Szentírásban van, szintén *nincs benne sehol a Szentírásban*. Tehát ellentmondás azt hirdetni, hogy csak az az igazság, ami a Szentírásban van, mert ez az elv *maga sincs benne a Szentírásban*.



3. De egész sor más kérdésben is ellentmond a protestantizmus a Szentírásnak. Hogy még csak egyet említsünk: a Szentírás sokszor és leghatározottabban tanítja, hogy *a hit nem elég az üdvösségre*, hanem oda jócselekedetek is kellemenek; a protestantizmus vezérei pedig váltig azt tanítják, hogy nem igaz, a hit *maga is elegendő* az üdvösségre s a jócselekedetek *nem érnek semmit*. Luther és Kálvin szerint az embernek egyáltalán *nincs szabadakarat*a, hanem csálhatatlanul és menthetetlenül azt teszi, amire a bűnös vagy nem bűnös hajlamai ragadják, és egyedül az Isten kegyelme az, amely ennek ellenére üdvözít, de csak azokat, akiket Isten erre a saját szabad közreműködésük nélkül *eleve elrendel*. A Szentírás pedig ezzel szemben folyton újra hangoztatja, hogy a kegyelem segítségén kívül igenis az embernek *saját szabad jó vagy rossz akaratán múlik*, hogy megtartja-e Isten parancsolait vagy nem tartja meg, s ezen az alapon veszi majd érdeme szerint az *örök jutalmat vagy örök büntetést*.

Hasonlóképen az Úr Jézus a Szentírásban a legvilágosabb szavakkal tanítja az *Oltáriszentségben való valóságos jelenlétét* s ezt a protestánsok egyszerűen nem fogadják el. A Szentírás szerint Jézus az ő apostolainak *bűnbocsátó hatalmat rendelt* s a protestánsok tagadják ezt a hatalmat az Egyházban. Végül Jézus a Szentírásban az Egyháznak *örök, romolhatatlan fennmaradást* ígért (Mt. 28, 20), a hitújítók szerint pedig nemcsak az Egyház emberei, hanem maga az Egyház mint tan és intézmény is gyökeresen megromlott. Ezek bizony súlyos ellentmondások a vallásszakadás elvei és a Szentírás között.

**Csak azt kell hinni, ami a Szentírásban van.**

Ha ez igaz, akkor nagy baj van a hitújító hitelvek körül, mert, mint kifejtettük, mindjárt ez a sokat hánytorgatott hitelv maga sincs benne a Szentírásban!

De az sincs benne a Szentírásban, hogy *mi a Szentírás és mely könyvek tartoznak bele*.

Az sincs benne a Szentírásban, hogy az ú. n. *reformátorokra hallgatni kell*, vagy hogy nekik igazuk van.

Az sincs benne a Szentírásban, hogy a katolikus Egyház *téves és törvénytelen*.

Az sincs benne a Szentírásban, hogy *csak két szentség van*. Az sincs benne a Szentírásban, hogy az embernek *nincs szabadakarata* a jóra.

Szóval: a legfőbb protestáns tanok *nincsenek benne a Szentírásban*.

**A katolikus Egyház sok olyant hozott be, ami nincs benne a Szentírásban.**

*Helyesen* tette, mert Krisztus reá bízta az oldó s kötő hatalmat, vagyis a törvényhozás és lelki kormányzás jogát a hívek fölött.

Dehát vajjon a hitújítók nem hoztak be szintén számtalan olyan dolgot, ami nincs benne a Szentírásban? Hol van ott szó konventről, zsinati határozatokról, protestáns templomokról és templomavatásokról, szektákról, egyházi törvényekről, reverzálisi retorziókról, bíraskodásról és hasonlókról? Hol van ott szó arról, hogy a *vasárnapot tart-suk a szombat helyett*, hogy már a *gyermekeket is szabad keresztelni*, hol van szó konfirmációról, protestáns nagygyűlésekről? Az új vallások is kénytelenek voltak sok mindent behozni, hogy rendet és fegyelmet tudjanak tartani. Hát akkor csak éppen az ősi, krisztusi, katolikus Egyháznak nem szabad ez? Annak, amelyet erre nemcsak a szükség és józan megfontolás késztetett, hanem az *egyenes krisztusi felhatalmazás is?*

**Ha mindez igaz, mikép lehet az, hogy a protestánsok megmaradnak a maguk tanai mellett?**

Erre a kérdésre megkülönböztetéssel kell felelnünk. Vannak ott is jó- és rosszhiszemű emberek. A *rosszhiszeműek* nagyon jól tudják, hogy tévedésben vannak, de vagy kevélységből, gőgből, vagy valami furcsa csökönyösségből („vastagnyakúság”) visszautasítanak minden mégoly jóakarátú figyelemzetést. A *jóhiszeműek* pedig rendszeren nem is hallják meg soha a katolikus Egyház részéről nyújtott felvilágosítást, mert vezéreik elzárják őket a felvilágosítás elől, illetve

eleve oly ellenszenvvel és elfogultsággal tudják eltölteni híveiket minden ellen, ami katolikus, hogy legtöbben soha a katolikus igazság érveit meg sem hallgatják, meg sem értik.

Számos megtért protestáns vallotta már, hogy neveltetése s környezete évtizedeken át távoltartotta őt a katolikus igazságnak még csak az ismeretétől is. Ezt vallja Hollandia nemrég megtért protestáns kultuszminisztere, Marchant is. Katolikus részről mindjárt az első évtizedekben világos és meggyőző cáfolatot adtak a protestáns tanokra, főleg a nagy Szent Bellarmin római bíboros és hittudós, nálunk pedig Pázmány Péter, de a felelet az volt, hogy a protestáns vezetők a szitkok és rágalmak özönét zúdították ellenük, s felekezeti lapjaik máig alig tudják leírni pl. a „pápa” és a „jezsuita” szót a nélkül, hogy dührohamot ne kapjanak. A hitviták során a katolikusok, főleg a jezsuiták, annyira felülmaradtak, hogy a protestáns hitvitázóknak csak egy fegyverük maradt: az erőszak, a katolikus papok s főleg a jezsuiták száműzése, vagy megölése. Nálunk is a meggyesi, majd a Bethlen Gábor-féle (törvénytelen) besztercebányai országgyűlésen a protestáns többség kivitte a jezsuiták száműztetését; Rákóczi György hajdúi kegyetlen kínzások közt kivégezték a kassai vértanúkat. Mindez mindenesetre *kényelmesebb fegyver volt, mint a szellemi ellenállás és a cáfolat.*

**Érthető, hogy a katolikus Egyház szembehelyezkedik a fanatikus szektákkal, de a nagy történelmi egyházakat egyenjogúként kellene elismernie.**

Ez teljességgel következetlen eljárás lenne tőle. Vagy egy Egyházat alapított Jézus és akkor egyetlenegy más „egyház” sem törvényes, vagy nem alapított s akkor *mindenkinek jogában áll annyiféle szektát alapítani, amennyi neki tetszik.* Ha szabad volt Luthernek és Kálvinnak, miért ne volna szabad Münzer Tamás münsteri szabólegénynek, Blavatskynénak vagy Besant amerikai asszonyságnak?

Éppen a szekták képződése bizonyítja, hogy az önhatalmú vallásalapítás, akár reform címén, akár másképp, nem egyeztethető össze a jézusi egységtörvénnyel. Hiszen ma már

300—500 szekta is van a világon s ezek mind csak egyedül önmagukat tekintik a krisztusi tan egyetlen tökéletes magyarázójának. Mi több: még az ú. n. történelmi egyházakban is voltaképen az az elv, hogy mindenki *maga állapítja meg a maga hitvallását*. Ez annyit jelent, hogy annyi a vallás, ahány a fej. Erről mondta *Harms*, a német protestáns lelkész, hogy ha keresi azokat a tantételeket, amelyekben valamennyi mai protestáns hittudós megegyezik, olyan kevés marad, hogy azt a *hüvelykujja egyetlen körmére is ráírhatná*.

Az egyházi tekintély félrelökésével szükségkép *megbomlik az egység* s beáll a fejetlenség, a *bábeli zűrzavar*.

**Luther és Kálvin fellépése szükséges volt, hogy az Egyház megtisztuljon a visszaélésektől.**

Sajnos annyi igaz, hogy az egyházi életet akkoriban sokfelé *súlyos és szomorú visszaélések* fertőzték meg. Azonban, ha reformra szükség volt, azt lehetett volna *törvényes eszközökkel is sürgetni*. A felforgatás nem megoldás, csak még nagyobb veszedelem. Mi lenne az államból, ha a visszaélések kiirtása címén akárkinek joga volna *lázadást és felkelést szítani*.

Luther és Kálvin műve végeredményben az egyházi egység megszakítására vezetett, végtelen sok gyűlölködésre és véres vallásháborúra, mai napig tartó feneketlen felekezeti torzsalkodásra és sokfelé az erkölcsök szomorú lesüllyedésére. Sőt: ha ma a modern világ annyira elpogányosodott, ha a kereszténység ma már sokfelé szinte nem is tényező többé az emberiség nyilvános, kulturális és erkölcsi életében, ha a modern filozófia és vele együtt millió és millió ember a teljes hitetlenségig jutott el, ebben a *legfőbb történeti tényező* kétségtelenül a kereszténységnek a *hitújítás folytán beállott belső meggyengülése* volt, darabokra hullása s tekintélyének a folytonos acsarkodás nyomában való *végzetes megrendülése*. Erre bizony nem volt szükség.

**A protestantizmusnak sok jótékony hatása is volt.**

Ó igen, kétségkívül, mert a szörnyű rombolás, amely a nyomában keletkezett, a katolikus Egyházat arra indította,

hogy erőteljes belső reformot hajtson végre önmagán. Ez meg is történt, főleg a trienti zsinat s a jezsuita rend felépése és működése révén. Megtörtént volna vallásszakadás nélkül is, legfeljebb nem oly gyorsan. Ennyiben, *indirekte*, a protestantizmus a sok káros következmény mellett jó eredménnyel is járt. Azonban örülhetünk-e egy *tűzvésznek* azért, mert nyomában a szegényes házak helyett szilárdabb és *cseréptetős házakat építenek*? Örülhetünk-e a *járváynak*, mert utána az emberek jobb *óvintézkedéseket tesznek*? A *háború* pusztításának, mert utána annál szilárdabban *őrizzük a határokat*?

A protestánsoknál sok jó van, sok mély hit, őszinte jámborság, segítő szeretet. Ezt tagadni igazságtalanság lenne. Ami azonban náluk igazán jó és szép, az nálunk is megvan s önálluk is a *közös katolikus örökségből források*.

Azért az egység megtépése, a gyűlölködések felkeltése s állandóvá tétele, valamint az emberek százmillióinak az igaz Egyház kegyelmi eszközeiből való kiragadása mégiscsak *irtózatossájt és nyomorúságot jelent!*

**Lehet, hogy a 16. század reformátorai sokban tévedtek, de abban igazuk volt, hogy a katolikus Egyház berendezéseiben sok volt az emberi találmány. Reformációra tehát csakugyan szükség volt.**

Ez mindkét részben tökéletesen igaz állítás. Az akkori katolikus Egyház reformra szorult, nem ugyan a tanaiban, az alkotmányában, a szertartásaiban, hanem igenis *embereinek erkölcsében*, a kúria, a főpapok, a szerzetesrendek s a világiak viselkedésében. Ám a *kíváncsú reformot meg lehetett volna csinálni törvényes úton is*, a nélkül, hogy felforratást csinálnak s főleg a nélkül, hogy a krisztusi rendelkezéseket, az Egyház krisztusi alkotmányát felrobbantották volna. A hitújítók tragikus tévedése az volt, hogy a vízzel együtt *kiöntötték a gyermeket is*: a visszaélések támadása közben támadták *magát a krisztusi tanrendszert és egyházi alkotmányt is*. Ezt a szörnyű tévedést azóta sok vezető protestáns belátta már, de gyökeres visszafordulásra eddig nem mutatkozik nagyobb arányú kísérlet.

Az is tökéletesen igaz, hogy a katolikus Egyház intézményei-

ben, szokásaiban, törvényeiben, istentiszteleti s egyházfegyelmi életében *sok az emberi elem*, az egyházi kezdeményezés. De vajjon *baj-e ez*? Nem azért bízta-e rá az Úr Jézus az Egyházra a *kulcsok hatalmát*, vagyis a törvényhozói tiszteket, hogy azt gyakorolja? Hogy „oldozzon és kötözzön”? Vagyis, hogy *törvényeket alkosson*, intézményeket létesítsen, kialakítsa istentiszteleti, egyházfegyelmi s társadalmi életét?

Az, hogy az Egyház számos olyant hozott be, ami nem egyenesen krisztusi rendelés, pl. a szerzeteséletet, a papi nőtlenséget, az oltáriszentségi áldozat külső szertartásait (a „misét”), a bűcsút, a bőjtöket, az ünnepeket, a szertartásokat, a házassági akadályokat s hasonlókat, csak akkor volna hiba, ha ezekben az intézményekben az Egyház *szembehelyezkedett* volna a krisztusi rendelésekkel, nem pedig: ha azokat *ezeknek szellemében* s a hívek lelki életének növelése érdekében hozta be.

Abból, hogy valami közvetlenül egyházi rendelés, még nem következik, hogy rossz és krisztusellenes, mintahogy ezt a reformátorok állandóan hirdették. Hiszen az államok is állandóan tökéletesítik s bővítik törvényeiket, intézményeiket, berendezéseiket s azért mégsem lehet azt mondani róluk, hogy ezzel megtagadják vagy meghamisítják ősi alkotmányukat!

**Az igazság kérdését nem lehet tekintélyi szóval elintézni. Nem a pápa szava a fontos, hanem a lelkiismeret. „Mindent vizsgáljatok meg; ami jó, azt tartsátok meg” (I Tessz. 5, 21).**

Úgy van: mindent meg kell vizsgálnunk, hogy vajjon megfelelnek-e Krisztus Urunk rendelkezéseinek, nem utolsó helyen annak is, amely a legfőbb kormányzói hatalmat létesítette az Egyházban. Vagyis: *akármilyen szíre-szóra*, akármilyen *öncsinálta egyházjavító* s *hitujító* nem szabad hallgatnunk, hanem meg kell vizsgálnunk, vajjon egyezik-e az igazságnak s a hitnek azzal a *szabályával*, amelyet *Krisztus és az apostolok jelöltek* meg nekünk.

Ezért mondja Szent Pál is más helyen: „Ha mi, vagy egy angyal az égből hirdetne is nektek más evangéliumot, mint

azt, amit nektek hirdettünk, átkozott legyen!" (Gal. 1, 8.) Szó sincs róla tehát, hogy Krisztus országában minden műkedvelő vagy akár egyetemi tanár is a maga ötletei vagy egyéni kedvtelése szerint állapítson meg esetleg az egyházi tekintéllyel szembenálló hittételeket. — Nem a pápa szava a fontos, hanem a lelkiismereté? Igen, de ha a krisztusi elvekhez igazodó lelkiismeret éppen azt parancsolja, hogy a pápa szavához igazodjunk, akkor a *pápa* szava egyúttal a *lelkiismeretnek* is szava.

**A felekezeti békétlenségnek fő oka a reverzális, amelyben a katolikus Egyház nem akar engedni.**

Ugyanoly jogon így is mondhatnók: amelyben nemkatolikus felekezetek nem akarnak engedni. A protestáns felekezeti vezetők azt szeretnék, ha a vegyesházasságok kérdésében a katolikus többség is a *protestáns álláspontot tenné magáévá*, vagyis: a katolikus Egyház protestáns elvek szerint bírálná el azokat. Úgy látszik, ezt a lehetetlen és képtelen követelést azzal akarják elérni, hogy addig csörögnek és zörögnek, míg ezt kieroszakolják. Arra azonban várhatnak, mert a katolikus Egyház arra *sohasem lesz hajlandó, hogy protestáns elvek szerint rendezkedjék be*.

Nagy a különbség a katolikus Egyház és a protestáns felekezetek álláspontja közt a reverzális tekintetében. A katolikus Egyház a maga álláspontját *dogmatikájának megtagadása nélkül, tehát lényegének feláldozása nélkül nem változtathatja meg, mégha akarná is*, míg a protestánsoknál a reverzáliskérdés *nem dogmatikai* alapon áll, hanem merőben *hatalmi és legfőljebb kegyeleti kérdés*. A protestáns hitelv szerint ugyanis az ember *minden vallásban egyenlőkép üdvözülhet*, míg a katolikus vallás szerint *csak a katolikus vallás az igazi és törvényes, Krisztus rendelte vallás, az üdvösség egyetlen, rendes és biztos útja*. A katolikus Egyház tehát *lélekben járó vétség nélkül nem adhatja pozitív hozzájárulását egyetlen esetben sem ahhoz, hogy valamelyik híve a gyermekeit, vagy csak egyetlenegy gyermeket is, tudatosan téves hitben nevelje*; míg a protestáns a maga lelkiismeretének *minden sérelme nélkül* megteheti,

hogy gyermekét oly vallásban neveltesse, amely szerinte éppúgy elvezet az üdvösségre, mint a magáé.

Ha a protestánsok mégis oly szörnyen neheztelnek a katolikus Egyház reverzális kérése miatt, ennek főoka az, hogy amúgy is *kisebbségben lévén*, attól félnek, hogy elfogynak.<sup>1</sup>

#### **A katolikusok nem jó hazafiak.**

Attól függ, mit értünk hazafiságon. A *szavaló és hangoskodó hazafiságban* lehet, hogy mi, katolikusok alább maradunk. Az is igaz, hogy hazafiságon nem kell szükségképen kossuthista politikát érteni. Mi katolikusok évszázadokon át hívek voltunk a felkent magyar királyokhoz, mégha azok a Habsburg-házhoz tartoztak is s értékeltük azokat az előnyöket, amelyeket a művelt, katolikus Nyugathoz való szorosabb kapcsolódás jelentett. Ebben egyébként nagyon sok nemkatolikus hazafi is velünk tartott, egészen a monarchia összeomlásáig; hiszen pl. a magyar miniszterelnökök 1867-től az összeomlásig legtöbbször protestánsok voltak. Azt sem mondjuk mi katolikusok soha, hogy a nemzet több mint az Isten, s az állam szentebb, mint a mindenek Ura. Mindez az *igazi hazafisággal* tökéletesen összefér.

Ha azonban hazafiságon az országnak s a népnek igazi szeretetét, történetünk s hagyományaink nagyratartását, a nemzet javán való önzetlen munkálkodást értjük, akkor *mi katolikusok vagyunk a legjobb és legelső hazafiak*. Ezt az országot a katolikus Egyháznak egy *szentje* alapította, mint keresztény és európai királyságot, a katolikus Egyház *püspökei és szerzetesei nevelték és művelték*, nagy katolikus fejedelmek, hadvezérek, országnagyok erősítették: egy Szent László, Nagy Lajos, Hunyadi János, Hunyadi Mátyás, Pázmány Péter, Esterházy Miklós, Széchenyi István, Deák Ferenc. Legnagyobb nemzeti megpróbáltatásaink közt főleg a *katolikusok hazaszeretete és áldozatkészsége tartotta fenn az országot*, nevezetesen a török hódoltság korában. Magyarországot a török iga alól elsősorban *katolikusok mentették fel*, XI. Ince pápa ösztönzésére. A legutóbbi világ-

<sup>1</sup> A reverzalist illetőleg lásd még 217. l.



háborúban is nemcsak abszolút számban, hanem viszonylag is *legtöbb hősi halott a katolikusok közül került ki* s hasonlóképp a kommunizmus ellen *főleg katolikusok küzdöttek* (14 meggyilkolt katolikus pap; semmiféle más felekezetnek egyetlen papja sem szenvedett halált a kommunisták kezétől, *csak katolikus papok!*).

Az igazi hazafiság nem szép szavakban, hanem a *csendes kötelességteljesítésben* áll. Minél jobban gyarapítja valamely Egyház a nemzet erőit, a jog és tekintély tiszteletét, a lelkiismeretességet és erényeket: annál jobban segíti és szolgálja a hazát. Ezen az alapon pedig semmiféle kétség nem lehet benne, hogy mi katolikusok vagyunk a *legelső és legjobb hazafiak*. Csak éppen nem szavalunk róla annyit s nem döngetjük vele a mellünket annyira, mint mások.

**Nem a katolikus, hanem a református vallás a leg-tösgyökeresebb magyarság vallása.**

Ezt az állítást ugyan végnélkül ismételtetik bizonyos presbiteri s hasonló gyűléseken, de ez még nem jelenti, hogy az állítás *igaz*. Annyi tény benne, hogy annakidején a kálvinizmust *főleg színmagyar vidékeken terjesztették* s azért annak magyarországi hívei csaknem mind magyarok. Ebből azonban nem következik, hogy „*tösgyökeres magyarok*” volnának. Éppen Debrecen vidékének népe eredetileg *erősen szláv keveredésű nép volt*, amely csak a századok folyamán magyarosodott meg. Az alföldi kúnok és besenyők eredetileg szintén *nem voltak magyarok*, csak elmagyarosodtak. A kálvinista vallás tehát nálunk jórészt csak *elmagyarosodott nem-magyarok vallása*. Maga a kálvinizmus eredetileg *nem magyar* vallás, hanem *svájci* (helvét), mert az alapítója, Kálvin János, Párizsból menekült és Svájcban letelepedett francia ember volt. „Magyar” vallásnak a kálvinizmust csak *propagandázó cézzal* nevezték el a hívei, mégpedig megkülönböztetésül nem a katolikus, hanem a *lutheránus* (evangélikus) vallástól, amelynek főleg németek és szlovákok voltak a követői.

Viszont vaskos tévedés lenne azt hinni, hogy a mai színmagyarság nagyobbik fele vagy éppen a tösgyökeresebb része kálvinista lenne. Ennek éppen az *ellenkezője az igaz*.

Abból, hogy egy felekezeti kisebbség tiszta magyarokból áll, nem következik, hogy a tiszta magyarság nagyobb fele is náluk van. Máig sokkal több az országban a *színmagyar katolikus, mint a színmagyar református*. Ha tehát azon a címen nevezünk valamely vallást „magyar vallásnak”, hogy melyiket követi a színmagyarság nagyobbik része, csakis a *katolikus vallást nevezhetjük magyar vallásnak*. Minden ezzel ellenkező állítás üres öntúlbecsülés és valótlan fecse-gés. Mese az, hogy a magyarság vagy a színmagyarság val-lása a kálvinizmus volna.

Annyi tény, hogy az eredetileg nem-magyar ajkú magyarok, tehát a németek, szlávok közt is sok a katolikus. Ez azon-ban csak azt jelenti, hogy a katolikus vallás sokkal több idegenajkút olvasztott bele a magyarságba s őrzött meg a haza hűségében, mint bármely más felekezet. A *nagyobb be-olvasztó erő* tekintetében tehát ismét a katolikus vallás a legmagyarabb vallás.

Azonban a katolikus vallás mindezek ellenére nem hado-nászütykössel és nem nevezi magát magyar vallásnak. Nagyon jól tudja ugyanis, hogy egy vallás igazsága vagy hamissága *valóban nem azon múlik, hogy egy-egy ország vagy népfaj lakossága közül hányan követik*; hogy az a vallás „magyar”-e, vagy román, szerb vagy francia. Az az igaz vallás, amelyet *Jézus Krisztus alapított* s amelyet az Úr Krisztus által szerzett és rendelt *törvényes Egyház képvisel*: ez az egyetlen irányadó, amely komoly embert ebben a kérdésben egyáltalán érdekel. Mi katolikusok vagyunk a színmagyarság többsége, mi vagyunk az igazi magyar val-lás, de *nem ezért* tartjuk vallásunkat igazinak és jobbnak, hanem azért, mert a mi vallásunk az *Isten igazságát tartal-mazza* és Jézus parancsát követi.

**A reformátusok jobb hazafiak, mint a katolikusok. A református prédikációk is tele vannak hazafisággal.**

Elismerjük, hogy a nemkatolikusoknál *sok őszinte haza-szeretet van*. De nem ismerhetjük el, hogy általánosságban náluk *több s igazabb honszeretet volna, mint nálunk*. Ha a nagyobb hazafiság a több hazafias *szólamból* áll, akkor féltő, hogy mi, katolikusok csakugyan kevésbé vagyunk jó

magyarok, mint egyes felekezeti honfitársaink. Azonban az igazi hazafiság talán mégsem a több hazafias szólam és vitézsujtásos frázisok hangoztatásában áll.

A katolikus vallás éppen az ő magasabb erkölcsi értékeivel, komolyabb hitbuzgalmi és erkölcsvédelmi életével, a lelkiismeretek állandó, szigorú nevelésével, mindenesetre *több hasznot hajt a hazának*, jobb és áldozatosabb polgárokat, hűségesebb családapákat s anyákat, a közérdek előtt mélyebben meghajló embereket nevel, mintha napestig mégoly szép *hazafias szólamokat* hangoztatna, de ezen aztán nem sokban menne túl.

A prédikáció pedig s általában az egyházi élet igazi értéke nem a szerint igazodik, hogy csak éppen a hazafiságot hangoztatjuk-e benne örökké. A hazafiság *csak egyik része* a keresztény erkölcstörvénynek s maga az Úr Jézus is aránylag nagyon keveset szól róla. A katolikus prédikáció Jézust követi: elsősorban az *Isten országáról* beszél, annak sok nagy és természetfeletti követelményéről s csak azután a földi hazáról és evilági eszményeink ápolásáról. „Keresetek először az *Isten országát s az Ő igazságát*, és ezek mind hozzáadtnak nektek.” (Mt. 6, 33.)

**A legnagyobb magyar költők és írók protestánsok voltak.**

Teljes és tökéletes *tévedés*. Igaz, Petőfi Sándor és Arany János protestáns volt, de már *Vörösmarty*, a legmagyarabb nyelven író költő, éppúgy katolikus volt, mintahogy katolikus volt a legmélyebb magyar irodalmi szellemiség: *Madách*, vagy *Katona József*. Katolikus volt a legnagyobb magyar prózaíró: *Pázmány Péter* s a két első magyar epikus: *Zrínyi Miklós és Gyöngyösi István*. Az elbeszélők közül Jókai ugyan protestáns volt, de irodalmilag őt jóval felülmúló elbeszélő társai: *Herczeg Ferenc és Gárdonyi Géza* katolikusok. Katolikus volt a magyar oknyomozó történetírás két megalapítója: *Katona István és Pray György*.

Nagy költőink s íróink vannak tehát mindkét oldalon. Azonban egyáltalán esztelen dolog egy vallás értékét a szerint akarni lemérni, hogy *melyiknek van több költője* vagy

regényírója! Jézus Krisztus valóban nem *versek és regények írására alapította a kereszténységet.*

**A protestáns vallás több szabadságot enged az embernek.**

Ez igaz lehet, de ez elég nagy baj is. Elvégre egy vallás igaz voltának nem az a bizonyítéka, hogy minél jobban szabadjára hagyja az ember hajlamait és tetszését; hanem ellenkezőleg, hogy minél jobban Isten *törvényei* s a keresztény *erkölcs elvei alá hajtsa az ember akaratát.* A nagyobb szabadság rendesen annyi, mint kevesebb vallásosság és *kevesebb erkölcs.*

**Isten jobban meg is áldotta a protestáns népeket, nagyobb anyagi jólétet juttatott nekik; ez is mutatja, melyik vallás kedvesebb neki.**

Ha ez a következtetés helyes volna, akkor az következne belőle tovább, hogy tehát Isten szemében legkedvesebb a *zsidó vallás*, mert úgyszólván az egész világon mindenütt a zsidók örvendenek a legnagyobb anyagi jólétnek. India és Japán is gazdag és hatalmasan feltörekvő ország; vajjon azonban következik-e ebből, hogy az indiai és japán pogányság jobb, mint a kereszténység? Ha a szovjet legyőzi a katólikus Lengyelországot: talán ez is annak jele-e, hogy Isten *megáldja az istentelenséget?*

Az anyagi jólét egyáltalán nem tekinthető egy vallás igaz vagy hamis volta felől döntő zsinórmértéknek. Ez az álláspont maga a legkereszténytelenebb *anyagelvűséget* jelentené. Az igaz vallást sokkal inkább lehet megismerni követőinek *vallás erkölcsi életén*, hitbuzgalmi törekvéseken, az apostoli és missziós lelkesedésen, a szeretet és jótékonyosság gyakorlásán, a teológiai tudományok művelésén, a szent és kiválóan erényes hívők nagy számán s esetleg azokon a csodajeleken, amelyekkel Isten az ő kiváló szolgáit vagy pedig valamely vallásnak a szent helyeit kitüntetni szokta; nem pedig az *aranyrudak számán s a banktrezórokon*, a csatahajók és repülőgépek, bombavetők és tengeralattjárók mennyiségén vagy azon, hogy melyik nép mennyi gyarmatnépet zsákmányol ki.

Ha Anglia, Amerika, Németország, Hollandia vagy Svédország gazdasági és politikai téren ma bizonyos előnyben vannak más népek felett, ez bezzeg nem a nagyobb és jobb vallásosságuknak, hanem a történelem szerint sokkal inkább ellenkezőleg: az aggálytalanabb és sokszor lelkiismeretlenebb kufárszellemnek eredménye volt. Amerika gazdasági fejlődésének egyik fontos tényezője volt a *rabszolgaság* borzalmas intézménye, amely az Unió déli, protestáns államai-ban még a múlt század 60-as éveig fennállt. Ma az egyes országok gazdasági helyzete főképp ezeknek az államoknak *földrajzi tagoltságából*, kereskedelmi összeköttetések szempontjából kihasználható helyzetéből s nem utolsó helyen a *vasérc- és szénbányakészleteinek nagyságából* adódik. Anglia pl. azért lett nagy, mert szigeti mivolta és tengerre utalt földrajzi helyzete figyelmét régtől fogva idegen földrészek felé fordította és mert évtizedek óta ügyes kereskedelmi szimattal ki tudta használni más országok pillanatnyi megszorultságát (pl. így foglalta el a Gibraltárt, Szuezt, Egyiptomot stb.). Hasonló történeti és földrajzi szempontok szerint magyarázható Amerika, Svéd- és Németország fellendülése; itt azonban meg kell jegyezni, hogy Amerikában is, Németországban is a lakosságnak igen nagy töredéke katolikus (Németországnak jó egyharmada), tehát itt egyszerűen „protestáns” népekről beszélni bajosan lehet. Ugyanez áll újabban Hollandiáról, amelynek politikai irányításában a katolikusok igen nagy szerepet játszanak.

Egyébként, ha már valaki mindenáron az evilági fejlődést akarja a vallási kérdésben irányítónak tekinteni, mindenképp előtte ne felejtse el, hogy *kulturális* haladásban mindig a *katolikus országoké volt az elsőség* s máig is vitán kívül így van: főleg Franciaországé, Olaszországé és Németországban is főleg a katolikus tartományoké. A világ legnagyobb felfedezői, természettudósai, költői, zeneszerzői sorában a *katolikusoké a vezető szerep*. Ezen a téren még az elszegényedett Spanyolország is sokkal inkább áll előtérben (gondoljunk költőire, építészeire, festőire!), mint egy-egy modern, nagyhatalmú, kalmár állam. De még a *merőben anyagi és politikai vonalon* is találunk a katolikus többségű államok közt éppen eleget, amely e tekintetben

ugyancsak *az élen halad. Franciaországnak* például ipari, kereskedelmi, tudományos és kulturális jelentősége bizonyos fokig máig utolérhetetlen; *Olaszország* ma már a legjelentékenyebb európai nagyhatalmak sorába emelkedett; még a kicsiny *Belgium* is páratlan gazdasági, politikai és kulturális fejlődésre mutathat rá.

A nagyhangú ellenvetés tehát *alapfeltevéseiben* éppoly hamis, mintahogy *ténymegállapításai tévesek.*

**A nemkatolikus országoknak a népe is műveltebb,  
mint a katolikus országoké.**

Ezt is bajos volna így általánosságban állítani. Vajjon az amerikaiak műveltebbek volnának, mint a franciák, a belgák vagy az olaszok? S Németországban a szászok és poroszok műveltebbek volnának, mint a bajorok vagy a rajna-vidékiek?

Ám bizonyos fokig meg lehet engedni: a nemkatolikus államok közt van sok, amelyik kulturális intézményekben valóban példaszerű. De miért? Mert *több a pénze.* Ez azonban világnézeti szempontból még *nem jelent semmit.* Könnyű több és jobb iskolát állítani ott, ahol sok a pénz, és nehezebb ott, ahol kevés.

De vajjon *mindennemű művelődés terén* olyan gazdagok ezek a nemkatolikus országok? Ezt *nem lehet állítani.* Fejlettségük, előhaladásuk nagyrészt *külsőséges* s mindenekelőtt az *anyagi* előmenetelt szolgálja. Szébbek az utaik, jobbak a vasutaik, hajóik, színházaik. De vajjon jobbak az *erkölcsök* is? Mélyebb a *hitéletük*? Ezt éppen a nemkatolikus országokról *senki* józan ember nem állítja. Pedig keresztény szempontból mégis ez az *igazi*, mert ez a lelki művelődésnek *legelső kérdése.*

---

## VII. Istentiszteleti élet

A vallás legközvetlenebb megnyilatkozása az *istentiszteleti élet*. A mód, ahogy az ember Istenével érintkezik, neki hódolatát bemutatja s kegyelmeit, áldásait kéri. Ahol vallás van, ha mégoly kezdetleges is, mint a pogány és vad népeknél, ott mindenütt van külső és belső istentiszteleti élet.

Krisztus Urunk maga is rendelkezéseket adott az istentiszteleti életre vonatkozólag, pl. amikor imádkozni tanított minket, s amikor hívei számára szentségeket, kegyelmi eszközöket rendelt. A részletek kidolgozását, az istentiszteleti élet külső módjának rendezését, mint minden olyan kérdést, amely Egyházának s nyájának további alakulására vonatkozik, Egyházára bízta, amelyre a hívek lelki kormányzatának jogát s kötelességét ruházta. Az Egyháznak mindig egyik legfőbb gondja is volt az istentiszteleti életnek méltó keretek közé való foglalása, fejlesztése, a hívek lelki szükségleteihez való alkalmazása.

Az Egyház istentiszteleti élete valóban csodálatos színpompában s mélységes lélektani érzékkel ragadja meg az emberi élet minden fontosabb mozzanatát, a test és lélek minden igényét. Látnivalóan az a célja, hogy mindent megszenteljen vele s mindent, még a hétköznapi élet apróságait is, bizonyos fokig istenszolgálatá avassa. Mily meleg és változatos az egyházi év! Az egyházi ünnepek s azok tartalma! A szertartások csodálatos füzére! A szentségek lélekerősítő, lélektápláló s lélektisztító ereje! A szentek tiszteletének lelkeket buzdító és nevelő hatása!

Azonban sajátságos: éppen ezen a téren jelentkezik a legtöbb ellentmondás is, a félremagyarázások és félreértések tömege. Nyugtalan, zavaros elemek belekötöttek az Egyház istentiszteleti életének még a legszebb és legnemesebb

formába is, kifogást emeltek a szentségek, a szentek tisztelete ellen, még a jócselekedetek szükségességét s magát az erkölcsi szabadakaratot is kétségbe merték vonni. Azok, akik mindenáron hibát és gáncsot akarnak keresni Krisztus Egyházán, természetesen félremagyarázzák az egyházi és istentiszteleti élet leggyönyörűbb megnyilatkozásait is. Okvetetlenkedésük máig sem halkult el, bár az Egyház minden támadást diadalmasan visszavert s minden kételyt tökéletesen megoldott. Mivel azonban az ellentmondás egyre újra előmerészkedik, azért a válaszokat is mindig újra fel kell elevenítenünk, hogy mindenegybes emberünk meg tudjon felelni a kérdésre, nemcsak hogy mit és miért hisz, hanem arra is: miért éljük Egyházunk istentiszteleti és kegyelmi életét.

## Kérdések és ellenvetések

**Ha Jézusban hiszünk, ez elég az üdvösségre. Jézus így szól: „Aki énbenem hisz, örökké él.”**

Ugyanaz a Jézus, aki ezt mondta, mondotta azt is: „Ha be akarsz menni az életbe, *tartsd meg a parancsolatokat*“, valamint ezt is: „Nem mindenki, aki azt mondja nekem: Uram, Uram, megy be a mennyek országába, hanem csak aki *megtartja Atyám akaratát*, az megyen be a mennyek országába.”

Világos tehát, hogy Jézus nem a pusztá, *elméleti hitet* tekinti az üdvösség feltételének, hanem az *élő hitet*, vagyis azt, amely az összes *parancsok megtartásában* nyilvánkozik meg, ideértve természetesen annak az Egyháznak törvényeit is, amelyet ő rendelt s amelynek teljhatalmat adott a hívek lelki kormányzására.

Aki tehát „hisz”, de a mellett erkölcstelen életet él, elválík és új házasságot köt, misére nem jár, nem gyóník, nem áldozík, felebarátját gyűlöli és megkárosítják, vagy az Egyház iránt engedetlen, az *nem üdvözüil*. „A hit, ha cselekedetei nincsenek, *holt önmagában*.” (Jak. 2, 17.)



**A Szentírás szerint a jócselekedetek nem szükségesek az üdvösségre.**

A reformátoroknak ez az alaptanítása abban a szörnyű tévedésben fogant, hogy nem vették észre, hogy amikor Szent Pál a „törvény cselekedeteivel” a hitet állítja szembe mint az üdvösség szerzőjét, a törvényen itt a *Tórát, a zsidó körülméletelési és egyéb szertartásos törvényeket érti*, amelyeknek értéktelenségét magyarázza azzal a hittel és új törvénnyel szemben, amelyet *Jézus hozott*. Képtelen elgondolás, ha valaki ebből Luther Mártonnal arra akar következtetni, hogy tehát az isteni és egyházi törvények elvesztették volna jelentőségüket s a jócselekedetekre, a parancsok megtartására, a szeretet és más erények gyakorlására a kereszténységben *nincs többé szükség*. Ez a rémületes tan okozhatta nagyrészen azt az *erkölcsi felfordulást*, azt a rohamosan terjedő pusztulást, amelyről később Luther és reformtársai maguk *jajgatva panaszkodtak*.

A jócselekedetek annyira szükségesek az üdvösségre, hogy az újszövetségnek egy egész könyve, Szent Jakab apostol levele, *főképp csak erről tárgyal* „Mít használ, testvéreim, úgymond, ha valaki mondja, hogy hite van, de *cselekedetei nincsenek*? Vajjon a hit üdvözítheti őt?” „Mert valamint a test lélek nélkül holt, úgy a *hit is cselekedetek nélkül holt*” (Jak. 2, 14. 26). Maga Krisztus Urunk is azt mondja, hogy az utolsó ítéleten az Emberfia „el fog jönni Atyja dicsőségében . . . és akkor majd megfizet mindenkinek *cselekedetei szerint*” (Máté 16, 27).

Nagyon is kényelmes evangélium volna az, amelynek az volna az elve, hogy nem kellenek a jócselekedetek s azért ez a helyes irányítás: „Vétkezzél bátran, csak higgy még bátrabban”.

**Minden ember vagy az üdvösségre vagy a kárhozatra van eleve elrendelve. Szabadakaratomunk a jóra nincs.**

Ez Kálvin János szörnyű tanítása, ami azonban szerintünk ellentmond a józan észnek éppúgy, mint az Isten igazságosságának. Miért is hirdeti akkor a Szentírás állandóan, hogy az Isten *igazságos*, ha *eleve elrendelte*, ki fog örök üdvösségre és ki örök kárhozatra jutni? Ha ő határozza

meg eleve, ki üdvözülhet s nem is ad a jóra szabadakaratot? Büntet azért, amit nem is tehattunk másképp! Az az Isten, aki minket szabad elhatározásunk nélkül eleve esetleg a kárhozatra szánt, *nem Isten többé, hanem szörnyeteg*. Ezt Kálvin követői is érzik s azért mindenféleképpen el akarják magyarázni Kálvin rettenetes tanítását.

Egyik magyar vezérük pl. úgy magyarázza az eleve-elrendelést, hogy hiszen aki hisz, annak nincs mitől félnie, az maga már biztosan az üdvösségre van eleve elrendelve. Igen ám, de a probléma a többi emberekre nézve akkor is megmarad a maga egész borzalmasságában. Azzal még nincs megoldva a kérdés, hogy az Isten minket, ezt vagy azt az embert, üdvösségre szánt. Mihelyt Isten *csak egyetlen szerencsétlen néget vagy kinaít eleve* az örök kárhozatra szánt, az illető szabadakaratától *függetlenül*, abban a pillanatban Isten nem Isten többé, hanem igazságtalan és kegyetlen zsarnok.

Kálvin erre azt mondja: Ez az eleve-kárhozatrendelés nem igazságtalanság az Isten részéről, mert amit az Isten tesz, már azért is igazságos, mert *ő teszi*. Ez azonban tipikus szofizma s a kérdést sehogy sem oldja meg. Éppen arról van szó: *tehet-e Isten olyasmit, ami nyilvánvalóan és felháborítóan igazságtalan?* Valakit a saját egyéni és szabadakaratbeli bűne nélkül eleve az örök kárhozatra szánni magában és fogalmilag is olyan rettentő igazságtalanság, amelyet semmiképp sem lehet fehérre mosni azzal, hogy az Istenre fogjuk rá. *Vagy igazságos az Isten, s akkor semmi körülmények között nem akarhat ilyen eleve-elrendelést, vagy nem igazságos, hanem kegyetlen és gonosz, és akkor nem Isten többé.*

**Maga a Szentírás is beszél eleve-elrendelésről, valamint Szent Ágoston és Szent Tamás.**

Igen, beszélnek, de vagy abban az értelemben, hogy Isten *előrelátva* az ember szabadakaratú cselekvését, *ennek megfelelően* öröktől fogva az üdvösséget vagy kárhozatot szánja neki megérdemelt jutalmul, illetőleg büntetésül s ez lényegesen különbözik a kálvini, abszolút s a szabadakarattól független pokolrarendeléstől; *vagy* abban az értelemben,

hogy bizonyos *kegyelmeket és meghívásokat* az Isten öröktől fogva s az ember érdeme nélkül is előre elhatároz neki, pl. a meghívást az igaz Egyházba, a magasabb élet-szentségre stb. De arra sem a Szentírásban, sem az egyház-tudósok közt nincs példa és bizonyíték, hogy Isten valakit érdemes vagy érdemtelen voltától függetlenül *eleve* a *kárhozatra rendelne*.

**A tapasztalat is mutatja, hogy az embernek a jóra nincs szabadakarata.**

A tapasztalat csak azt mutatja, hogy az embernek erős hajlama van a bűnre s a puszta emberi jóakarát a kegyelem segítségével nélkül nem elégséges arra, hogy ezeket a bűnös hajlamokat állandóan leküzdje. De hogy az embernek a jóra egyáltalán nem volna szabadakarata, ahogy ezt Luther mondja, ezt a tapasztalás sehoggy sem bizonyítja. Ellenkezőleg, azt bizonyítja a tapasztalás, amit különben a Szentírás is hangoztat, hogy Isten erősítő kegyelmével „mindent meg tudunk tenni”. (Fil. 4, 13.) Máskülönbem mi jogon is parancsolná Isten a parancsolatokat, ha azokat megtartani nem is állna módunkban? S mi jogon fenyegetne örök büntetéssel, ha *nem tehattünk másképp*, mint ahogy tettünk? Hiszen akkor Isten *lehetetlent követelne* tőlünk s igazságtalanul büntetne, ami Isten tökéletességével összeegyeztethetetlen.

**Az Egyház szertartásai csak az együgyű hívek elkápráztatására szolgálnak.**

Ha ez igaz, akkor ugyanezt lehetne mondani minden felekezet szertartásairól, de az állami s a társadalmi élet szertartásairól is. Minek akkor a fényes királykoronázás, a parlament ünnepélyes megnyitása, a hadsereg díszes felvonulásai, egy esküvő vagy temetés ünnepélyes formái és hasonlóak? Természetes, hogy a szertartások közvetlen célja az, hogy a szemlélők s a résztvevők érzékeire erős hatást tegyen. De miért? Mindig egy *nagy és nemes eszme kedvéért*, annak érzékeltetése végett. Hát akkor nem méltó-e, hogy a *legnagyobb és legnemesebb eszme*, a vallás eszméi s az Isten nagyságának bármily tökéletlen érzékel-

tetése véget az Egyház a legszebbet és legfenségesebbet iparkodik nyújtani, amit csak lehet s amit évezredek szokása megszentelt?

**Igen ám, de az Egyháznál a szertartás a lényeg.**

Szó sincs róla! A szertartás mindig *csak eszköz és keret*, a lényeg mindig az *Isten tisztelete s a kegyelem* kiesdése és közvetítése. Még a szentségeknél is ez a lényeg, bár azoknál a külső cselekmény közvetlen eszközi szerepet is tölt be a kegyelem megszerzésében vagy növelésében.

**Miért ragaszkodik a katolikus Egyház szertartásaiban a latin nyelvhez?**

Először: az anyanyelv a katolikus Egyház imaéletében úgy is *sokkal nagyobb szerepet játszik, mint bármily nem-katolikus felekezetében*, mert a katolikus Egyház gazdag ima- és ájtatossági élete, litániái, olvasói, szenténekei, népies áhítatgyakorlatai mind az édes anyanyelven folynak s ezek mennyiségileg is messze felülmúlják azt a heti egyórás istentiszteletet, amellyel a nemkatolikus templomokban találkozunk.

Másodszor azonban: a katolikus Egyház azért ragaszkodik a latinhoz mint egyházi nyelvhez, mert ezzel is kifejezésre akarja juttatni *minden nemzeti és nyelvi különbségen túlemelkedő egységét*. Könnyű az anyanyelvvel boldogulni ott, ahol egynyelvű a nép, de ahol két- vagy soknyelvű, egyszerre előállnak az áldatlan nemzetiségi vetélkedések s az Anyaszentegyház legalább a hivatalos istentiszteleti funkcióiba ezeket a versengéseket belevonni nem kívánja. A latin mindenkié, abban nem lehet versengés.

Kifejezésre jut továbbá a latin által az Egyház páratlan *ősisége és apostoli jogfolytonossága*. A latin nyelv az a híd, amely minket, a 20. század gyermekeit, megszakítatlan, élő folytonosságban egybekapcsol az őskeresztényekkel s azoknak istentiszteleti életével; a katakombák és amfiteátrumok vértanú püspükeinek és pápáinak, papjainak és világi híveinek imádságával s énekével; egybekapcsol minket egymással is, országhatárokon és óceánokon keresz-

tül. Mily felemelő érzés tudni, hogy ezt a görög *Kyrie eleison*-t, ezt a latin *Pax vobis*-t már a *vértanúegyház* *ugyanígy sírta és énekelte*, s ugyanúgy éneklé azt ma is az Egyház Angliában és Franciaországban, Spanyol- és Olaszországban, Konstantinápolyban és Kínában, Madagaszkárban és a sanfranciskói templomokban! Az időn és téren túlemelkedő, örök krisztusi Egyháznak *gyönyörű szimbolizmusa* ez az egységes, ősi latin nyelv, amelyet igazán kár lenne feláldozni, mikor a hazai nyelvnek használatára is bőségesen jut alkalom s a latin szöveg lényegét is könnyű megérteni a szélteben használt magyar misekönyvek segítségével.

**Szent Pál szerint Krisztus egyszersmindenkorra megváltott minket. Minek van akkor még szentségekre szükség?**

Azért, hogy Krisztus megváltó kegyelme valóban *el is jusson a lelkünk birtokába*. Krisztus maga rendelte ezeket a kegyelmi eszközöket, pl. a keresztséget, bűnbocsánatot és Oltáriszentséget, egyenesen azért, hogy így a megváltás kegyelmeiben egyénileg is részesüljünk. A keresztségről pl. azt mondja, hogy aki nem kereszttelkezik meg, elkárhozik. Tehát nem elég, hogy ő megváltott minket, még a keresztség szentségére is szükségünk van, hogy üdvözülhessünk. S ugyanez áll a többi Krisztus rendelte szentségről. A megváltás maga egy hatalmas, istenemberi tény volt, de hogy abban egyenként is részesüljünk, annak bizonyos *előfeltételei* vannak, amelyeket maga Krisztus szabott meg.

**A szentségek a pogány mágiák (varázslatok) maradványai; nem a szakramentumok váltanak meg minket, hanem a hit.**

Nehéz lenne bebizonyítani, hogy a kereszténység szentségei, a keresztség, Oltáriszentség stb., a pogány varázslatok maradványai volnának; ez is amolyan vakmerő állítás, amit nagy hangon ki lehet jelenteni, de amire *egyetlen bizonyítékot sem lehet találni*.

A szentségek tana *nem mágia*, mert nem a külső jel: víz, kenyér, kézfeltétel stb. maga az, ami voltaképp s magában műveli a kegyelmet, hanem az Úr ígérete, aki azonban

kegyelmeinek közlését maga is e jelek alkalmazásához kötötte. Aki az Egyház szentségeit mágiákhoz hasonlítja, az vagy *nem tudja, mit beszél*, vagy *tudatosan füllent*. A szentségeknek a mágiához egyáltalán semmi köze. A hit üdvözít? Igen, de csak az *élő, a parancsokat teljesítő* hit; ehhez azonban hozzátartozik azoknak a *szentségi jeleknek hitttel való használata is*, amelyet Krisztus Urunk rendelt.

**A 7 szentségről nem lehet kimutatni, hogy Krisztustól való; legfeljebb a keresztségről és Oltárszentségről. A legtöbb merőben egyházi, emberi kitalálás és mint ilyen elvetendő.**

A katolicizmus azért ismer 7 szentséget, mert Krisztus *csakugyan 7 szentséget rendelt*. Ő rendelte nemcsak az említett két szentséget, hanem a bűnbocsánat szentségét is (Ján. 20, 22), az utolsó kenetet (Jak. 5, 14), az egyházi rendet (Lk. 22, 19; I Kor. 11, 24) s a házasságot, amelyet Szent Pál különben nem nevezne „nagy szentségnek” (Ef. 5, 32). Egyébként, ha egyik vagy másik szentség krisztusi rendeltetése nem is lenne kifejezetten említve a Szentírásban, ez még nem bizonyítana semmit, mert gyökerében téves az a felfogás, hogy Jézusnak csak azokat az intézkedéseit kellene elfogadni, amelyek véletlenül a Szentírásban is fel vannak jegyezve; Jézus ugyanis nem az írásra, hanem az Egyház élő igehirdetésére bízta a hívek tanítását (Mt. 28, 19; Mk. 16, 15).

Az Egyház tanítása pedig a 7 szentség krisztusi eredetéről *oly régi és általános*, hogy még a legrégibb keletű szakadár egyházak is, amelyek részben már a 6. században váltak le az Egyház testéről, *kivétel nélkül változatlanul vallják a 7 szentséget* s ezeknek krisztusi eredetét.

Ezzel szemben keveset számít, hogy a 16. században Luther Márton és Kálvin János *önkéntesen megnyirbálták* a szentségek számát. Az anglikán egyházban már meg is bánták ezt az önkényességet s ott a protestánsok is mindinkább visszatérnek a hét szentség tanához.

**A gyermekek keresztelese érvénytelen, az apostolok csak felnőtt embereket kereszteltek! Hiszen a gyermeknek még nincs is bűne.**

Ezen a téveszmén alapul az egész baptista vallásszakadás. Először is: a gyermeknek nincs ugyan *személyes* bűne, de megvan a lelkén az ősbűn vagy *átteredő bűn* foltja, vagyis hiánya annak a természetfeletti kegyelemnek, melyet a keresztség által önt Isten a lelkekbe.

Másodszor: *honnan tudják a baptisták*, hogy az apostolok csak felnőtteket kereszteltek? A Szentírás erről nem mond semmit! Ha csak a Szentírás az irányadó, akkor máris csapdába estek!

Harmadszor: ha Krisztus Urunk a keresztséget minden ember számára az üdvösség feltételévé tette (Ján. 3, 5), *kegyetlenség volna a gyermekeket kizárni az üdvösségnek ebből a fenséges eszközéből*; hiszen a gyermek fiatalon is meghalhat s akkor mi lesz vele? Nem kárhozik el ugyan a szó szorosabb értelmében, de keresztség nélkül semmi esetre sem juthat el az Isten boldogító szinelátására. Ezenkívül Szent Pál a keresztségről azt mondja, hogy az a keresztyének körülmetélése (Kol. 2, 11); márpedig a körülmetélésben már a gyermekek is részesültek.

**Krisztus is csak felnőtt korában keresztelkedett meg.**

Ez aztán bizonyíték! Krisztus keresztelkedése egyáltalán *nem azonos a keresztyén keresztelkedéssel*, hiszen ott csak Keresztelő János kereszteléséről, egyszerű bűnbánati jelképről volt szó. Egyébként Jézus gyermekkorában az újszövetség törvénye és az újszövetségi keresztség szentsége még egyáltalán nem volt elrendelve, természetes tehát, hogy Jézus sem vehette volna igénybe, semilyen formában. Jézusnak gyermekkorában még csak a *körülmetéltetés* volt elrendelve s Jézus azt csakugyan már gyermekkorában felvette.

**De a gyermek még nem hihet; pedig Jézus azt mondja, hogy az üdvösséghez hit és megkeresztelkedés szükséges.**

Úgy van, ezért a gyermeknek is hinnie kell, mihelyt eszé-

nek használatáig eljut; de a keresztségben részesülhet előbb is. Az ellenkezőre semmiféle érv nincs.

**Ha a keresztség annyira szükséges az üdvösségre, mi lesz azzal a sok millió gyermekkel, aki kisdéd korában hal meg s nincs megkeresztelve?**

Az ilyen gyermekek, Jézus világos szava szerint, nem juthatnak el Isten boldogító színelátására. (Ján. 3, 5.) Mivel azonban személyes vétjük nincs, azért a pokolba sem juthatnak. Feltehető tehát, hogy Isten valami természetes örök boldog létet ad majd nekik, amit a hittudósok *limbusnak* neveznek.

**Melyik egyháznak lesz tagja az, akit megkeresztelnek?**

Mivel igazi, Krisztustól rendelt Egyház csak egy van: a katolikus, azért minden érvényesen megkeresztelt ember voltaképen a katolikus Egyház gyermeke lesz s csak akkor szűnik meg ahhoz tartozni, amikor vele *tudatosan szembe helyezkedik* s az Egyháztól elszakadt felekezetek valamelyikének tagjául vallja magát.

**A bérmlás egyházi találmány és nem kegyelem-szerző szentség.**

A Szentírás elmondja, hogy amikor Szent Péter és János apostolok Szamariába mentek, az ott talált s már előzőleg megkeresztelt hívekért imádkoztak, „*rájuk tevék kezeiket és azok vevék a Szentlelket*“. (Ap. csel. 8, 14—17.) Szent Pál is említi a keresztség mellett a „*kézfelvevést*“, mint Krisztus tanításának egyik elemét. (Zsid. 6, 1.) Ez annyit jelent, hogy már az apostolok *igenis bérmláltak*, mégpedig nyilván krisztusi parancs alapján, mert ahhoz a „Szentlélek vétele“ volt kötve. Az ellenvetésnek tehát nincs igaza.

**Jézus jelen van az eucharisztikus kenyérben s borban, de a kenyér és bor nem változik át, nem „lényegül át“ az ő testévé és vérévé. Hamis tehát a transsubstantiatio tana, amelyt csak a trienti zsinat hozott be.**

Hogy az átlényegülés tanát csak a trienti zsinat hozta volna be, merő tévedés; ezt csak a hitújítók találták ki. Jézus



magam nem azt mondta: ebben a *kenyérben* van az én testem és ebben a *borban* van az én vérem, hanem azt mondta: *Ez* (amit a kezemben tartok) az én testem, *ez* az én vérem kelyhe. Tehát „*ez*“, ami előbb még kenyér és bor volt, most már az én testem és vérem. Tehát nem kenyér és bor többé. Ezt nevezzük ősidőktől fogva átváltozásnak, vagy a trienti zsinat óta még pontosabban átlényegülésnek s így fogta fel Jézus szavait az egész keresztény ókor. A trienti zsinattól csak a transsubstantiatio *szónak* hivatalos elfogadása származik, a fogalom s a dogma éppoly régi, mint a kereszténység.

#### A Szentírásban szó sincs átlényegülésről.

De igenis szó van, ha nem is ennek a teológiai szakkifejezésnek alakjában, hanem bennfoglaltan, tartalmilag. „Viharlecsillapításról” sincs szó a Bibliában, csak el van mondva, hogy Jézus csodálatosan lecsillapította a vihart. „Szentháromságáról” sincs szó a Bibliában, csak arról, hogy az Isten „Atya, Fiú és Szentlélek”. Magát a „kereszténység” szót az evangélium maga sohasem használja. Aki nem a *szavakon* nyargal, hanem a *dolgok értelmét* nézi, nem tagadhatja, hogy Jézus átlényegülést, átváltoztatást hirdetett, amikor arról, ami az imént még kenyér volt, kijelentette, hogy az most már az ő teste s ami az előbb még bor volt, kijelentette, hogy az az ő vére.

#### Jézus jelen van az Oltáriszentségben, de csak a vétel pillanatában.

Vajjon mire alapítják ezt a tételt azok, akik hirdetik? Hol mondta Jézus, hogy „*ez most* az én testem, de *csak abban a pillanatban*, amikor magadhoz veszed s azután megint egyszerűen kenyér lesz”? Akik olyan nagyon hivatkoznak a Bibliára és semmit sem akarnak elfogadni, ami kifejezetten nincs benne: mutassák ki a Szentírásból, hol rendelkezett az Úr Jézus így? Jézus szerint a kenyér s bor az átváltoztatás ígéire egyszerűen s mindenestől az ő szent testévé s vérévé változik át s az is marad mindaddig, amíg egyáltalán fennmaradnak a kenyérnek és bornak színei, látzatai, érzékeink alá eső járulécai.

**Ha az átváltozott kenyeret s bort fizikai vagy kémiai vizsgálatnak vetnők alá, kiderülne, hogy az nem emberi test és vér, hanem egyszerű kenyér és bor.**

Óriási felfedezés! Mintha ezt nem tudná a katolikus Egyház is! Természetes, hogy a „színek“, a „látszatok“, a kenyér és bor színei és látszatai fennmaradnak tovább is, a maguk fizikai s kémiai tulajdonságaikkal együtt. Ezt senki sem tagadja. Csak az a kérdés, *van-e a mindenható Istennek hatalma arra*, hogy a látszatok meghagyása mellett ő maga lépjen a kenyér és bor helyébe? Nehéz lenne kimutatni, hogy erre Isten gyenge és képtelen lenne, hogy erre az isteni mindenhatóság már nem terjedne ki. Mert akkor az nem volna mindenhatóság többé.

**Isten sem tehet mindent, pl. nem teheti, hogy a kétszer kettő öt legyen.**

Ami *belső képtelenség*, vagyis ami lényegileg *semmi*, csak üres szó: azt persze Isten sem teheti. De amiben belső, fogalmi ellentmondás nincs, aminek bölcs és nagyszerű célja s értelme van: azt Isten mindenesetre megteheti.

**A szentostya az áldozónak nem a „szívébe“ száll, ahogy a papok prédikálják, hanem a gyomorba s ott feloldódik, mint bármely más étel.**

Ha a papok azt prédikálják, hogy Jézus az áldozásban a „szívünkbe“ száll, ezt ugyan nagyon helyesen prédikálják, mert *lélek és kegyelem szerint* az áldozás csakugyan a lélek és szív csodálatos vendégévé teszi az Urat. *Fizikailag* azonban a szent test természetesen nem a materiális szívbe, hanem igenis a gyomorba száll s ott az eredeti kenyér és bor színeinek feloldódásával természetesen megcsúszik Jézus szentségi jelenléte is. Hol itt az ellentmondás? Sőt: nincs-e ennek is mélységes értelme? A fizikai magunkhozvétel mint a lelki táplálkozás és Krisztussal összeforrás jelképe: mily szép és kifejező szimbolum!

Ha egyszer Jézus a mi eledelünk akart lenni, mégpedig szent testének s vérének „*valóban étel és valóban ital*“ alakjában való vétele által, akkor ez csakugyan annyit jelent, hogy úgy akar hozzánk szállni, mintha valódi étel

volna. Vagyis, bizonyos fizikai életközösségbe akar lépni velünk, olyanfélebe, amiben a szülő a gyermekével, a szőlőtő a szőlővesszővel fizikai életközösségben él. Ez csak az Úr hozzánk való nagy szeretetének újabb jele és bizonyága; ő nem retten vissza és nem undorodik tőlünk még ebben a vonatkozásban sem. Természetesen ennek a táplálásnak nem az a célja, ami az egyszerű, földi tápláléknak, hogy a testünket táplálja, hanem az, hogy a testi táplálkozás a lelki táplálkozásnak és velünk való természetfölötti összeforradásnak eszköze és jelképe legyen.

**Jézus azt mondja, hogy az Úrvacsora vételenél necsak a kenyérből együnk, hanem a kehelyből is igyunk. Miért tartja távol az Egyház mégis a híveket a kehelytől?**

Kezdetben nem tartotta távol és ma sem tartja távol tőle pl. a keleti szertartásúakat. A nyugati szertartásban két oka van a kehely megvonásának: egy dogmatikai és egy gyakorlati. A *dogmatikai* ok az, hogy a kenyér színe alatt nem egy vértelen, száraz, felbomlott test van jelen, hanem Jézusnak eleven teste, tehát a vére is, amint fordítva is: a vér színe alatt sem csak valami élettelen, kifolyt vér van jelen, hanem az egész Jézus. Aki tehát akár az egyik, akár a másik szín alatt áldozik, az egész Jézust magához veszi; szoros szükségessége tehát nincsen annak, hogy mindenki mindkét szín alatt áldozzék. A két szín alatti áldozást Nyugaton azok követelték, akik magát ezt a tant tagadták; ezért nem engedett az Egyház, míg Keleten az ősi gyakorlat ellen semmi kifogást sem emelt.

*Gyakorlatilag* pedig a két szín alatt való áldozás legalább ott, ahol tömegek áldoznak, a legkellemetlenebb következményekre vezethet. Gondoljunk csak a lecsöpögtetés, a fertőzés és a közös kehely használatával szükségkép adódó undor veszélyére! Mivel tehát a két szín alatti áldozás a dolog lényegéhez éppenséggel nem szükséges, másfelől pedig a tiszteletlenség számos veszélyével jár, azért az Egyház a maga Krisztustól nyert joghatósága alapján elrendelte, hogy csak a papok áldozzanak két szín alatt, ők is csak a szentmisében, a hívek pedig a nyugati Egyházban csak kenyér színe alatt vegyék magukhoz Krisztust.

**De Jézus azt mondta a kehelyről: Igyatok belőle mindnyájan! Tehát nemcsak a papok.**

Csakhoggy Jézus ezt a mondatot az *apostolokhoz* intézte, nem a hívekhez. Ebből tehát a kehelyhasználat *egyetemes* parancsát levezetni nem lehet.

**Nem nyilvánvaló megváltoztatása-e ez Jézus rendelkezésnek?**

Nem, legfeljebb bizonyos merőben *formai* megszorítása, amire az Egyháznak joga van. A két szín alatt való vétel gyakorlata azért fennmarad az Egyházban, éppenúgy, ahogy Krisztus azt behozta; mert hiszen, mikor Krisztus Urunk az Oltáriszentséget rendelte, akkor is valószínűleg Jézus maga is *csak a papokat áldoztatta meg mindkét szín alatt*. Hogy a világi hívek miképen áldozzanak, arra nézve Jézus külön *nem rendelt el semmit*, ezt az *Egyházra hagyta*.

**Honnan van az Egyháznak joga arra, hogy Jézus rendelkezéseit ily önkényesen magyarázza?**

Az Egyháznak Jézus rendelkezéseinek alkalmazására s gyakorlati végrehajtására *az Úr maga adott hatalmat*, amikor a hívek kormányzatát minden megszorítás nélkül az apostolokra bízta s főleg Péterre e szóval: „Legeltesd az én juhaimat, bárányaimat!” Vagyis: te légy a pásztor, te vezesd, irányítsd, igazítsd őket. Ha tehát az Egyház ennek a Krisztustól vett rendelkezésnek alapján szabályozza a Jézus által külön nem szabályozott részleteket, ez nem önkényűség, hanem a Krisztustól ráruházott hatalom *jogos és okos gyakorlása*.

**Ez olyan, mintha valakit vendégségbe hívunk, aztán az első fogás után kitessekeljük, hogy a többiben már csak a papok részesülhetnek.**

Teljesen téves magyarázat. Mert aki az Úr Jézust a kenyér színe alatt magához veszi, *pontosan ugyanannyit vesz magához*, mint aki a kehelyből is iszik. Csak formailag vannak a papok e tekintetben előnyben, ami a fentiek szerint teljesen megokolt dolog. A kép tehát *hamis* és a hasonlat *irányzatos*.

**A kehely miatt rengeteg vita folyt. Okosabb lett volna azt inkább világiaknak is megengedni, mint annyi hívet elveszíteni.**

Az Anyaszentegyház a „kelyhesek” vitája idején csakugyan nem akart elzárkózni a kehely megengedése elől sem, s ismételten úgy volt már, hogy hát ha annyira akarják, legyen meg a tetszésük s engedessék meg a világi híveknek is a kehely használata. Azonban kitűnt, hogy a legtöbb esetben a kehely emlegetése *csak ürügy volt* az ellentétek s az egyházellenes forradalmi hangulat szítására. A husziták pl. a világért sem akartak újra katolikusok lenni, még ha a kehely használatát megengedték volna is nekik. Egyébként mások joggal figyelmeztették az engedékeny katolikus főpapokat, hogy ez az engedmény veszélyes lenne, mert annak a nemkatolikus felfogásnak szolgált volna táplálékul, mintha Krisztus nem volna egészen jelen akár a kenyér, akár a bor színe alatt.

**Hát aki méltatlanul áldozik, azt is táplálja lelkileg Krisztus?**

Aki méltatlanul, vagyis súlyos bűn állapotában, a kegyelmi állapot s a szeretet menyegzői köntöse nélkül veszi magához a szent testet, ahhoz is éppúgy betér *fizikailag* az Úr, mint bárki máshoz, de lelkileg nem, mert a bűnös lelkében ott az akadály s így az áldozás a maga *kegyelmi hatását nem hozza benne létre*. Ez az a méltatlan áldozás, amelyről már Szent Pál apostol mondja, hogy csak növeli a lélek kárhozatát: az ilyen ember „*ítéletet eszik és iszik magába, nem különböztetvén meg az Úr testét*” (1 Kor. 11, 29).

**Az Apostoli vagy Niceai Hitvallásban szó sincs az Oltáriszentségről.**

Ez két okból is tökéletesen érthető. Először: mert az említett legrégebbi hitvallásokban egyáltalán csak nagyon kevés keresztény hitigazság van benne, úgyszólván csak azok, amelyek a Szentháromság s a megtestesülés tanára vonatkoznak, az *akkori eretnokségek ellen*. Az Oltáriszentséget akkor még senki sem támadta s így mint ezer mást, ezt sem említi külön a Hitvallás. Másodszor: az Oltáriszentség

tanát a régi keresztények a „titoktartás fegyelmébe” bori-  
tották, vagyis kifelé, a gúnyolódó s mindent félremagyarázó  
pogányok felé egyáltalán *nem emlegették*; a hitvallások  
pedig éppen a *kifelé való hitismertetés* elemeit foglalták  
össze.

**Van-e annak nyoma, hogy már az első keresztények  
miséztek s áldoztak?**

De mennyire van! Már *Szent Pál* az 1. Korinthusi levélben  
(11, 20—34) kétségtelen bizonyítékát adja annak, hogy a  
keresztények istentiszteleti összejövetelének lényeges cse-  
lekménye az eucharisztikus cselekmény, vagyis a mise és  
áldozás volt, bár ekkor még nem így hívták, hanem Eucha-  
risztiának.

Ugyanerről tanúskodik a *Didaché* című őskeresztény irat,  
amely az első század vége felé készült s amely már az  
Eucharisziát mint „áldozati cselekményt” említi. A 2. szá-  
zad közepén *Szent Justinus* vértanú számol be hitvédelmi  
iratában a keresztények istentiszteletéről s bár a pogá-  
nyokra való tekintettel ő is csak burkoltan szól az Eucha-  
risztiáról, mégis félreérthetetlenül utal arra, hogy a keresz-  
tények istentiszteletének középpontjában az Eucharisztia  
s az abban való részesülés áll. Az egész keresztény őskor  
*tele van a mise és áldozás világos nyomaival és bizonyí-  
tékaival*. *Szent Ágoston* arra kéri paptársait, imádkozzanak  
az *oltárnál* az ő meghalt anyjáért s a szentmise *áldozati  
jellegének* egész teológiáját kifejti.

**Luther és Kálvin azért vetették el a misét, mert Jézus  
a keresztfán bemutatott áldozatával egyszersminden-  
korra megváltotta az emberiséget s így nincs szükség  
mindig újabb és újabb áldozatra.**

Csakugyan: új áldozatokra nincs szükség. De az *egy, gol-  
gotai* áldozat titokzatos megújítására, élénk állítására szük-  
ség van. A mise *nem új áldozat*, nem független a golgotai  
áldozattól, hanem *azonos vele*, az Úr éppen azért rendelte  
hogy az ő áldozatának *örök, élő emléke legyen*. „Ezt cse-  
lekedjétek az én emlékezetemre!”

**Ha a mise nem új áldozat, akkor nincs is szükség rá.**

Igenis van, mert Jézus maga rendelte, hogy amit ő tett, *azt cselekedjük az ő emlékezetére*. Azt akarta vele, hogy az ő áldozati cselekménye bizonyos értelemben állandóan Isten s a hívők szeme előtt álljon, általa ő maga állandóan újra könyörögjön értünk s közvetlenül hullassa ránk megváltó áldozatának gyümölcseit.

**Hogyan bizonyítható, hogy Jézus csakugyan akarta a misézést?**

Onnan, hogy először ő maga mutatott be az Oltáriszentség szerzése által áldozatot, amikor szent testét s vérének külön színekben és szavakban, tehát, mintegy egymástól elválasztva, adta át tanítványainak s testéről azt mondta: „ez az, amely megtöretik”, vérééről: „amely értetek ontatik”. A szentírásmagyarázók nyelvészeti alapon bizonyítják, hogy ezek a szavak *je/en* időben értendőek, ahogy a görög szöveg is egyidejűsége utal, vagyis: nem az az értelmük, hogy „ez az a test, amely majd holnap a keresztfán meg fog történni”, hanem: itt, most, áldozat formában megtöretik. Jézus *ott az utolsó vacsora termében megtöretett testét s ott a kehelyben kiontott vérének* adta tanítványai elé, ami nyilván az első áldozat, a halál kifejezője.

Erre vall a Lukács-féle szöveg is, amely így hangzik: „Ez a *kehely* az újszövetség az én vérem által, mely értetek kiontatik” (22, 20). Az eredeti görög szöveg szerint itt a „kiontatik” közvetlenül nem is a vérre, hanem a *kehelyre* vonatkozik, vagy szabatosabban: *a kehelyben lévő vérre*. A kehely azonban a keresztfeszítésnél egyáltalán nem szerepelt, tehát a „kiontás” is itt, az utolsó vacsorán történik, ahol a kiontott szent Vér a *kehelyben* van. Vagyis: az utolsó vacsora esemény *valóban áldozati cselekmény volt* s így a mise is az, mint annak krisztusi rendelkezésre való megújítása.

A mise nem más, mint Jézus rendelkezésének tökéletes engedelmséggel való teljesítése: a kenyér és bor átváltoztatása Jézus valóságos, megtörtént testévé s Jézus valóságos, kiontott vérévé, vagyis áldozati jellegű jelenléte.

**Honnan tudom, hogy Jézus nemcsak az apostolokra értette, hanem a mai papokra is vonatkoztatta ezt a rendelkezést és felhatalmazást?**

Onnan, hogy Jézus általában papságot rendelt (az apostoli hivatal egyszersmind papi hivatal) s ezt ruházta fel a léleküdvöztetés és egyházvezetés minden szükséges felhatalmazásával. Mivel pedig Jézus nemcsak a maga korabeli emberiséget jött megváltani s országába meghívni, hanem az egész utána következő emberiséget is, azért Egyházát s benne a jellegzetes és lényeges papi felhatalmazásokat is nyilvánvalóan *örök érvényűnek szánta*. Ő maga kifejezetten úgy beszél az ő országáról, vagyis Egyházáról, mint amely a „világ végezetéig” fennmarad. Természetesen abban a formában, abban az alkotmányban, azokkal a lényeges berendezkedésekkel s intézményekkel együtt, amelyeket ő annak alapjául rendelt.

#### **A Bibliában szó sincs ilyen örökké tartó áldozatról.**

De bizony van szó róla! Mint már az előbb kifejtettük, az evangéliumok és Szent Pál Korinthusi levele ily értelemben szólnak. De szó van erről az örök eucharisztikus áldozatról már a jövőndölésekben is. *Malakiás prófétánál* azt olvassuk, hogy az Úristen keményen megrója az akkori zsidókat az ő sokszor csak külsőséges, szennyezett lélekkel történt áldozati cselekményeik miatt. Nem kell nekem az ilyen áldozat, folytatja az Úr, *majd én jobb áldozatról gondoskodom*. Erre ezekkel a csodálatos szavakkal folytatja: „Mert napkelettől napnyugatig nagy (lesz) az én nevem a nemzetek között, és minden helyen *áldozni fognak és tiszta (kenyér) áldozatot* bemutatni az én nevemnek” (1, 11). Megjegyzendő: a zsidóban az „áldozat” szó helyén itt olyan kifejezés áll, amellyel a zsidók *csak kenyérszerű ételáldozatot jelöltek*. Vagyis: Isten maga kijelenti, hogy a zsidó áldozatok helyett egy tökéletes és tiszta *ételáldozatot fog elrendelni*, mégpedig az *egész világon*.

Bizonyos, hogy ezek a nagyjelentőségű s a zsidók előtt akkor még teljesen titokzatos szavak *csak az oltáriszentséges áldozatra* vonatkozhatnak s csak abban *teljesedtek be tökéletesen*; ez az az *egy és tiszta ételáldozat*, amelyet



napkelettől napnyugatig mindenütt bemutatnak az Úrnak, hogy az ő neve ezáltal a nemzetek között dicsőíttessék.

#### **A gyónást nem Jézus rendelte.**

A *bűnbocsánat szentségét* igenis Jézus rendelte, egészen világosan (Ján. 20, 23). Ebből pedig világosan folyik az Anyaszentegyháznak az a joga, hogy pontos *bűnbevallást is követeljen*, mert másképp lehetetlen lenne Jézus rende-  
lése szerint *okosan és igazságosan* eldönteni, vajjon ebben vagy abban az esetben a pap mint az Egyház képviselője „*megbocsássa*”-e a bűnöket, vagy „*megtartsa*”. Ha nincs gyónás, akkor honnan tudja a pap, mit kell megbocsátania s mit megtartania? Osztogassa a bűnbocsánatot ész nélkül? Adjon bocsánatot a javulni nem akaró méltatlannak s tartsa fenn a bűneit éppen a bánkódónak? S honnan szerezzen a pap másképen biztosítékot arra nézve, hogy a bűnös komolyan meg is akar térni, bűnét igazán megbánta-e s meg akar javulni?

#### **A gyónást a IV. lateráni zsinat hozta be 1215-ben.**

A lateráni zsinat csak azt a törvényt állította fel, hogy minden katolikusnak legalább *évenként egyszer kell gyónnia s áldoznia*. De a gyónást magát (és az áldozást) *nem a zsinat hozta be*, mert az megvolt a kereszténység legelejétől kezdve. A 2. és 3. század eretnekségei, pl. a montanizmus és novatianizmus, éppen azzal vádolták az Egyházat, hogy nagyon is könnyen megbocsátja a bűnöket. Aranyszájú Szent János beszél egy feltűnő esetről, amikor egy gyóntató pap a gyónás körül visszaélést követett el; ez pedig a 4. században történt. A gyakori gyónást már Szent Benedek († 547) szerzetesei gyakorolták. Valótlán beszéd tehát, hogy a gyónást csak a 13. században hozták volna be.

#### **Én csak az Istennek gyónok.**

*Te* akarod meghatározni, bűnös ember, mi elég a bűnbocsánatra? Nem az Isten határozza-e azt meg, az, akit te megbántottál? Mióta szokás az, hogy a vétkes szabja meg,

hogyan tesz eleget vétkéért? Aki vétkes és bocsánatot óhajt, ne maga akarja megszabni a kegyelem feltételeit, hanem azt keresse, milyen feltételekhez kötötte a megbántott Isten a bűnbocsánatot!

Ha Krisztus Urunk a papságra bízta a bűnbocsánat osztását, vagy pedig a bűnök megtartását a mennyben is (Ján. 20, 23), akkor bizony nem elég, ha csak „az Istennek” akarsz gyónni! Gyónhatsz, de Isten feloldozást nem ad, mert azt az *Egyházra bízta*.

**A pap is bűnös ember, hogyan lehet ő a lelkiismeretek bírója?**

A pap mint bűnös ember maga is köteles gyónni. Mint *lelkiatya* azonban nem a saját ártatlansága vagy életszentsége alapján ítélkezik, hanem mint *Krisztus felkentje* s *megbizottja*.

**A gyónás erkölcstelen, mert benne szemérmeitlen dolgokról is van szó.**

Hát ha valaki hasonló ügyekkel az *orvos* vagy a *bíró* elé kerül, nem köteles-e ott is őszintén bevallani bizonyos, nem éppen napvilágra vágyó dolgokat? S nem éppen a VI. és IX. parancs körüli bűnök azok, amelyekben az emberek *leginkább esnek az önámítás és szépítgetés veszedelmébe*, hacsak őszintén s becsületesen meg nem vallják a gyónásban erre vonatkozó ballépéseiket is? Elvégre *visszaélni* a legszentebb és legkomlyabb dolgokkal is *lehet*, de vajjon ezért meg kell-e szüntetni a szükséges és *mindenkép hasznos intézményeket*, főleg ha azok nyilvánvalóan *Jézus rendelésén alapulnak*?

Ne a gyónástól féltsék az erkölcs nemes buzgalmú őrei a hívek lelki tisztaságát! Valóban ne! Van *más tényező* elég, *amitől jobban félhetnék azt!* Ők azonban csak ott látnak veszélyt, ahol éppen a leghatározottabb lélektisztogatás s legkomlyabb erkölcsvédelem folyik, a legsikeresebb harc a bűn és erkölcstelenség ellen. Mi ez? Magyarán: egyszerű képmutatás!

**A papok azért sürgetik a gyónást, hogy ezáltal megtudják a családok titkait s uralkodjanak a lelkeken.**

Gyermekes elképzelés! A gyóntatók nagyon kevés „családi titkot” tudnak meg a gyónásból, mert pl. a gyónásban neveket említeni nem is szabad s a legtöbb gyónásban nyoma sincs semmiféle családi „titok” felderítésének. Akkor már sokkal inkább az orvosi gyakorlatot kellene eltörölni ezen a címen!

Azonkívül a papnak úgysem szabad semmit sem bármily értelemben is *felhasználni*, amit a gyónásból megtud; ez a „titok”-vadászat tehát a gyakorlatban semmit sem használna neki. „Uralkodni” ezen az úton meg ugyancsak nem volna módja neki! Egyébként „uralkodni” a lelkeken: mit jelent ez? A pap igenis *vezetni akarja a lelket*, mert ez a Krisztustól rendelt kötelessége, de mire? Vezetni az *igazság és kötelesség útján*, visszatartani a rossztól, buzdítani s lelkesíteni az erényre, tisztaságra, szeretetre, lelkiismeretességre. Olyan nagy baj ez? Olyan veszedelmes „uralkodás” ez?

**A gyónás könnyelmű továbbvétkezésre csábít. „Ügyis meggyónom”, mondják sokan s utána éppúgy vétkeznek, mint azelőtt.**

Aki így tesz és érez, az érvénytelenül is gyónik. A bűnbocsátnak ugyanis nem a gyónás egyedül a lényeges feltétele, hanem még inkább a *mely és őszinte bánat*, valamint a komoly és elhatározott erősfogadás. Ha egyesek komoly erősfogadás nélkül gyónnak, azok magukat csalják meg, de ezek szerint nem is lehet a gyónás intézményének értékét megítélni. Valóságban éppen az őszinte gyónás és bánat szokott a bűn elkerülésének s életünk megjobbításának bámulatos erejű eszköze lenni. Az emberek az igazi gyónás által nem könnyelműbbek, hanem ellenkezőleg, komolyabbak, jobbak, erkölcsösebbek, hősiebbek lesznek.

**Az Egyház régen pénzért osztogatta a bűnbocsánatot.**

Ez a mese is a legrosszabbfajta hitvitázó irodalom és vallásgyűlölet kitalálása. *Soha* az Egyház bűnbocsánatot pénzért

se nem ígért, se nem adott. A búcsúk elnyerését néha bizonyos jócélú adakozáshoz kötötte mint feltételhez s ezt, megengedjük, Luther korában egyes túlbuzgó szerzetesek oly ügyetlenül és ferdítve hirdették, mintha maga a jótékony célú adomány lenne a búcsú megszerzésének ára. Ezt azonban az Egyház *sohasem tanította* s a búcsúval való visszaélések ellen maga is azonnal közbelépett. A búcsú egyébként maga sem „bűnbocsátás”, hanem csak bizonyos ideiglenes büntetések elengedése az Egyház oldozó és kötő hatalma alapján.

#### **Az utolsó kenetről nincsen szó a Szentírásban.**

Dehogy nincs! Nézzük csak meg Szent Jakab apostol levelét, amely így szól: „Beteg valaki köztetek? Hivassa el az Egyház papjait és ezek imádkozzanak fölötte, *megkenvén őt olajjal az Úr nevében*“ stb. Miért kellene az Apostol szerint a beteget olajjal megkenni, ha nem isteni rendelés alapján s mert az olaj ebben az esetben isteni hatások külső jele s eszköze? Az „Úr nevében” szó is a zsidó-arám nyelvhasználat szerint annyi, mint „az Úr parancsa, rendelete szerint”. Ezért is tulajdonít ennek a kenésnek Jakab apostol isteni hatást („megkönnyíti őt az Úr s ha bűnökben van, megbocsáttatnak neki”). Vagyis: Szent Jakab szerint a szentkenet szentségét nem az Egyház, hanem maga Krisztus rendelte. Így tartotta ezt különben az Egyház hite is mindenkor.

#### **Mikor rendelte Jézus az egyházi rendet?**

Közvetlenül az utolsó vacsorán, amikor az Oltáriszentséget szerezte s rögtön el is rendelte, hogy ugyanezt: az eucharisztikus áldozat bemutatását, „ti is cselekedjétek az én emlékezetemre”. Ezzel az apostolokat *püspökökké, papokká szentelte*. Mivel pedig az Oltáriszentséget éppen a fenti mondat szerint is, Szent Pál szerint is, *a világ végezetéig* rendelte (1 Kor. 11, 26), azért nyilvánvaló, hogy a papi rendet is örökkévalónak rendelte.

Az Oltáriszentségen kívül ugyanezeknek a püspökökké avatott apostoloknak adta meg a bűnbocsátás és a hívek

lelki igazgatása jogát, hasonlóképp nyilván örökké fennmaradó intézményül. Az egyházi rend tehát *Krisztus rendelése*; ezért is olvassuk a Szentírásban, hogy már maguk az apostolok is *felszenteltek püspököket* s állítottak diákonusokat.

#### Papok nélkül is lehet vallás.

Először is: *keresztény* vallás nem lehet, mert a keresztény vallást Jézus Krisztus úgy alapította, hogy abban papok legyenek a vezetők, igehirdetők, szentségszolgáltatók. Jézus Krisztus minden kétség nélkül papokra bízta az ő lelki birodalmának terjesztését, a hívek oktatását, lelki kormányzását, a vallási és erkölcsi ügyek irányítását. Ezt senki sem tagadhatja. Elég egy pillantást vetni az evangéliumokba, hogy erről megbizonyosodjunk. Ezen nem lehet változtatni, mégha valaki rekedtre kiabálja is magát a maga megtevévesztő szólamainak ismétlésében.

Másodszor: a mindennapi tapasztalás százszor meg ezer-szer mutatja nap-nap mellett, hogy akik a papok ellenségei, azok a *vallás dolgában rendesen amúgy sem érnek* igen sokat. Nem igaz tehát, hogy nekik a „vallás kell, csak a papok nem kellenek”. Éppen ellenkezőleg: nekik az *Isten* nem kell, *Jézus* nem kell, a vallás, a tiszta élet, az erkölcs, a tízparancsolat, a lelkiismeret nem kell; és *azért* nem kell nekik a pap sem, mert a pap azt prédikálja.

Nézzünk csak körül: ki gyűlöli a papokat? Minden tolvaj és gonosztevő, minden panamista és házasságtörő, minden naplopó és más zsírján élösködő, minden népámító és iparlovag. *Becsületes embereknek soha nincs bajuk a papsággal*, legalább a buzgó, egyházias szellemű, tiszta-életű papsággal, vagyis éppen azzal, amely az Egyház elveit és érdekeit leghatározottabban védi és képviseli.

**Szent Péter azt mondja, hogy mindnyájan tagjai vagyunk a „királyi papságnak”. (1 Pét. 2, 5.) Nincs tehát értelme a külön egyházi rendnek.**

Érdekes, hogyan lehet egyetlen homályos szentírási helyet tíz legvilágosabb más szentírási hellyel *szemben* egyoldalúan kijátszani.

A Szentírás tele van a hierarchiára vonatkozó elrendelésekkel s világosan különbséget tesz egyházi előjárók és egyszerű hívők között, szentségosztó és lélekkormányzó egyházi föllebbvalók, tanító és tanuló vagy hallgató egyház között.

Ezzel nem lehet szembeállítani azt, hogy Szent Péter „királyi papságnak” nevezi az egész Egyházat. Bizonyos értelemben és bizonyos fokig csakugyan valamennyien részesei vagyunk Krisztus papságának, amennyiben valamennyien bekapcsolódunk az ő megváltói áldozatába: de nem vagyunk mindnyájan részesei a *szoros értelemben vett, hierarchikus papi rendnek*, amelyről Krisztus és az apostolok oly gyakran beszélnek.

**A katolikusoknál csak a papok olvashatják a Bibliát.**

Teljes és tökéletes tévedés. Nemcsak, hogy mindenki olvashatja, hanem az Anyaszentegyház nagyon ajánlja is a Szentírás tanulmányozását és búcsúkkal is buzdítja rá a híveket.

**A katolikus Egyház csak a pápa által jóváhagyott biblíaszövegeket engedi olvasni.**

Ez az állítás is összekever igaz és hamis dolgokat. A hit-tudománnyal foglalkozóknak s szakszerűleg felkészülteknek *mindenféle szentírásszöveg olvasására megadják az egyházi engedélyt*, még a nyilván meghamisított szövegeikére is. A híveknek általában pedig *csak azt írja elő az Egyház*, hogy olyan szentíráskiadást olvassanak, amelyet a *törvényes egyházi hatóság jóváhagyott*, s amelyhez a szent-atyákból s az egyháztudósokból vett *magyarázó jegyzetek* is hozzá vannak csatolva. Ezáltal a szent szöveg *semmikép sem változik*, csak a félremagyarázásoknak és értelmetlenségeknek igyekszik vele elejét venni az Egyház. Hiszen maga Szent Péter írja Szent Pál leveleiről, hogy azok helyenkint „homályosak”, nehezen érthetők, s a hozzá nem értők könnyen félremagyarázzák azokat. (2 Pét. 3, 16.) Csakugyan képtelen elgondolás, hogy minden tanulatlan és illetéktelen ember a maga tájékozatlan elgondolásait olvassa bele a Szentírásba.

Hogy pedig csak egyházilag *jóváhagyott szentírási szövegeket* szabad olvasnunk, annak nagyon érthető magyarázata az, hogy az Egyház már tiszteletből is az Isten ígéje iránt nem engedheti meg, hogy akárki fia-lánya, esetleg *tudatos szédelő* és *szöveghamisítók* is kényük-kedvük szerint hamisíthassák a Szentírást vagy olyan szabadon „fordítsák”, ahogy nekik tetszik. Hiszen Luther Márton is önkényesen *belejavitott a Szentírásba*, mikor a „hit üdvözít” helyett önhatalmúlag azt írta: „*egyedül a hit üdvözít*”. Az ilyen tréfákkal a Krisztus rendelte egyházi tanítótevékenységnek nemcsak joga, hanem *szent kötelessége is szembehelyezkedni*. Elvégre a magyar törvénykönyvet sem írhatja át akárki csak úgy a maga kedve szerint; hát még az Isten szavát, a Szentírást!

**A faji világnézet nem bántja a vallást, csak a papságot akarja kissé félretolni az útból.**

Ennek az állításnak sem az eleje, sem a vége nem igazolható. A mai újpogányság úgyszólván a maga teljességében átvette a zsidó szocializmustól a vallás- és egyházgyűlöletet. Ha hivatalosan nem vallja is be szívesen, de *minden intézkedésével támogatja a vallásellenes agitáció szélsőségeit*. Maga a paderborni érsek írta nemrég s panaszkolta fel a helyi Gauleiternek, hogy mily vallásgyalázó körmeneteket rendeztek a vallás ellenségei az érseki város utcáin: papnak öltözött alakokat vittek körül szekereken, akik káftános zsidókkal kereskedtek, s közben illemhelyi seprűvel, mintha szenteltvízhintő lenne, vizet hintgettek jobbra-balra, míg mások erre gúnyosan keresztet vetettek magukra. Ez bizony nemcsak a papság félretolása, hanem valósággyűlölés.

Azt a bölcseséget, hogy „nem bántjuk a vallást, csak a papokat”, az újpogányság ugyancsak a vörös marxizmustól örökölte. Ott is az volt a jelszó, hogy „nem bántjuk a vallást”, „*a vallás magánügy*”, s valóságban *ahol érték, ütötték*, nemcsak a papokat, hanem a *vallást is*. A kettő különben, mint minden épeszű ember tudja, a legszorosabb kapcsolatban van egymással. Ahogy nem lehet azt mondani: az orvostudományt becsüljük, de az orvosokat ki akarjuk irtani; sem azt; akarjuk a mérnöki haladást,

de a mérnökökkel szóba sem állunk; sem azt: akarunk honvédelmet, de a katonákat és katonatiszteket utáljuk: éppúgy nem lehet józanul azt sem mondani: a vallást akarjuk, de annak hivatott őreit, védelmezőit, terjesztőit lámpavasra szeretnők húzni.

Édekes különben, hogy a vallás ellenségei nem a velük tartó, rossz papokat üldözik, hanem éppen azokat, akik a *legbuzgóbban teljesítik kötelességeiket*.

**Akarjuk a kereszténységet, de nem a papi uralmat!**

A kereszténység nem annyi, mint „papi uralom”, de viszont lelkiekben a kereszténységnek csakugyan a papság az Isten-rendelte vezetője. Félrebeszélés vagy álnok cselvetés, ha valaki a kereszténységet azzal akarja erejétől s eleveenségétől megfosztani, hogy azt mondja: kereszténység kell, de papság nem kell! Krisztus kell, de Egyház nem kell! Vannak, akik odáig mennek, hogy azt állítják: nem is az Egyház képviseli az igazi kereszténységet, hanem ők, az újpogányok; ők Krisztus igazi hívei és követői, nem pedig a papok s az egyházhű keresztények.

Erre egyszerű a felelet: *ahogy vallás nincs Isten nélkül s kereszténység nincs Krisztus nélkül, úgy Krisztus sincsen Egyház nélkül*, mert az Egyházat Krisztus alapította.

**Csak nem annyit jelent ez, hogy a papság egyenrangúsítja magát Krisztussal?**

A törvényesen rendelkező állami tisztviselő, az ítéletet kimondó bírósági elnök, vagy a csapatot vezénylő katonatiszt szintén nem „azonosítja magát” a magyar állammal, nem „egyenrangúsítja magát vele” s mégis, aki vele szembe helyezkedik, az a magyar állammal helyezkedik szembe. Krisztus Urunk kifejezetten azt mondotta apostolainak, tehát az első papoknak: „Aki *titeket* hallgat, *engem* hallgat, s aki *titeket* megvet, *engem* vet meg.”

**A papolásból és imádkozásból azonban nem élünk meg.**

*Egyedül* abból persze nem. De vajjon azt mondja-e az Egyház, hogy csak imádkozzunk és egész nap csak prédí-



kációt hallgassunk? Nem azt az elvet hirdeti-e, hogy *Ora et labora?* „Imádkozzál és dolgozzál!” A Szentírás is azt mondja, hogy *aki nem dolgozik, ne egyék!*

Nem kell attól félni, hogy a kereszténység majd talán semmittevésre és naplopásra tanítja az embereket! De amint helytelen dolog lenne, ha valaki *csak* imádkoznék, éppoly helytelen, ha valaki *csak* dolgozni akarna, csak a földi javakat hajszolná s a mellett elhanyagolná Istent, az erkölcsi törvényt s a lelke üdvösségét.

Az ember testből és lélekből áll. Egészséges ember csak az lehet, aki sem a testét, sem a lelkét el nem hanyagolja. Ugyanígy a nemzet is csak akkor fejlődik egészségesen, ha egyfelől anyagi és állami életét, másfelől *szellemi és erkölcsi* növekedését arányosan műveli.

**Az Egyháznál mindig az a veszély, hogy az államnak fölébe akar kerekedni. Ezért van az, hogy az Egyházat számos államban kiszorították a nemzeti élet irányításából.**

Ahol ezt tették *nagyon rosszul tették*, és sok esetben utóbb meg is bánták ezt a viselkedésüket s az Egyházat ismét visszahelyezték jogaiba. Napoleon is először Isten és vallás nélkül akart kormányozni s a pápát a börtönbe cipeltette, de később belátta, hogy tévedett, kibékült a pápával s kijelentette, hogy „olyan népet nem lehet kormányozni, amely nem hisz Istenben.”

Hogy az Egyház az állam feje fölé akarna kerekedni, *értelmetlen beszéd*. Az Egyház igenis *támogatni* akarja az államot s csakugyan *pótolhatatlan szolgálatot tesz neki* azzal, hogy olyan erkölcsi értékeket termel és ápol a polgárok szívében, amelyekre az államnak szüksége van s amelyeket az *a maga erejéből megteremteni nem tud*. Viszont az Egyház a maga területén, vagyis a hitéletet s keresztény erkölcsöt érintő kérdésekben igenis megköveteli azt *a szuverén szabadságot*, amely *őt isteni jogon megilleti*. Ezt persze az Egyház ellenségei úgy nevezik, hogy fölébe akar kerülni az államnak. Holott ez nem fölébe-kerülés, hanem *párhuzam és nemes barátság*.

Az Egyház fölébe akarna kerekedni az államnak? Talán

inkább fordítva történt ez nem egyszer az újkori történelemben. Éppen az államhatalom akart számos esetben az *Egyház fölé kerekedni*, amikor még a lelkiek terén is, sőt egyenesen az egyházi élet irányításában *magához akarta ragadni a legfőbb szerepet*. Az újkori egyháztörténelem tele van ilyen állami túlkapásoknak s az Egyház nyers elnyomásának eseteivel.

**Az állam mint végső jogforrás az Egyház fölött áll; hiszen az Egyháznak is csak annyi joga van, amennyit az államtól kap.**

Ez teljességgel elavult, liberális jogelmélet, amely tökéletesen *téves alapokon áll*. Valamikor az állami mindenhatóság babonájának hirdetői s a jogpozitivisták csakugyan azt állították, hogy az állam minden jognak kizárólagos forrása a földön. Ez azonban nem igaz. Vannak emberi jogok, amelyek *minden állami jognál mélyebbek, szentebbek s tőle függetlenek*, amelyek akkor is megilletnék az embert, ha államon kívül élne. Így pl. minden embernek természetes, Istentől nyert, alapvető joga van a saját életére, emberi méltóságának őrzésére, lelkiismerete s az erkölcsi törvény követésére, s ez a joga minden állami hatalomtól teljesen független. Ugyancsak egyenesen a Teremtőtől, nem pedig az államtól ered az ember ama joga, hogy családot alapíthasson, gyermekeket hozhasson a világra s azokat saját lelkiismerete szerint nevelje. Nemcsak *állami jog* van, hanem van *isteni jog* is, mégpedig kétféle: *természetes és tételes*. Mindkettő tökéletesen független az állami jogtól.

Az Egyház éppúgy szuverén testület és éppoly önálló jogforrás, mint az állam. Az állam szuverén a maga területén, a földi jólét s a földi jogbiztonság külső kiépítése terén; az Egyház pedig a maga területén, a vallási és lelkiismereti kérdésekben. Az Egyház *egyenesen Istentől nyerte jogait* s azoknak gyakorlásában *semmiféle földi hatalomnak nincs alárendelve*. Amint azonban az Egyház Isten parancsa szerint arra tanítja és kötelezi híveit, hogy az állami törvényeket tartsák tiszteletben, ha azok az isteni törvénnyel nem ellenkeznek, ugyanúgy az államnak is kötelessége,

hogy *tartsa tiszteletben az Egyház jogait*, amelyeket az nem tőle, hanem egyenesen *Krisztustól* kapott.

Valamikor hasznos lehetett az Egyház közeli bevonása az akkor még kezdetleges állami életbe, de ma jobb lenne, ha az Egyház nem ártaná magát bele a világi és állami ügyekbe.

Megengedjük, hogy régente az egyháziak állami közreműködésére sokkal nagyobb mértékben volt szükség, mint manapság. Hiszen eleinte úgyszólván csak a papok képviselték a legtöbb országban a művelődést és a tudományt, s előfordult, hogy nagy királyok és hadvezérek még a nevüket sem tudták leírni. Azonban ha ma szűkebbre szorítkozik is az egyháziak állami szereplésének szükségessége, az Egyház és az állam viszonya *lényegében sehogy sem változott meg*. A kereszténység ma éppoly szükséges alapja minden erkölcsi jellegű társulásnak, — s így az államnak is — mint valaha, sőt ma talán még különösebben. Ma, az erkölcsök lazulása, a családi élet felbomlása, minden jog és tekintély aláaknázása, az állambomlasztó marxista és anarchista eszmék terjedése idején az államnak kétszerezsen *szüksége van a kereszténység erkölcsi támaszára* s nemzetépítő munkájára. Aki ilyen körülmények közt az Egyház közreműködését nem fokozni, hanem inkább csökkenteni akarja, az egyenesen vak s a *nemzet ellensége*.

**Azért mégsem helyes, ha a papok politizálnak.**

Mindenekelőtt: más dolog, hogy a *papok* politizáljanak-e, és más kérdés, hogy a *kereszténységnek* és az Egyháznak a nemzet életében legyen-e irányító és döntő szava. Ami a papok politizálását illeti, az Egyház maga is csak nagy megszorításokkal és inkább csak kivételesen engedi meg egyes papjainak a rendszeres politikai szereplést. Ahhoz pl., hogy egy pap képviselőnek lépjen fel, az egyházi törvények szerint az illető saját püspökének és azonkívül még ama terület püspökének engedélye is szükséges, amelyben a papi jelölt fellép. Ha pedig egy pap-politikus visszaél politikai befolyása eszközeivel, a püspöknek joga és kötelessége őt rendre inteni, esetleg a politikától

el is tiltani. Ezt a főpásztorok szükség esetén meg is teszik. Annyi bizonyos, hogy általában jobb, ha a papok aktív napi politikával nem foglalkoznak, kivéve akkor, ha ezzel a népnek s az Egyháznak nagy szolgálatot tehetnek.

Viszont kétségtelen, hogy voltak papi politikusok, akik közéleti működésükkel *rendkívül hasznos szolgálatokat tettek* nemcsak az Egyháznak, hanem a hazának is. Hollandiában pl. az azelőtt teljesen elnyomott katolikusok egyenjogúsítását egy pap-politikus, Schaepman prelátus vívta ki, s a háború után is a forradalom veszélyét ugyancsak egy pap-politikus, Nolens prelátus háritotta el Hollandiától, amivel a protestáns királynőnek s az egész nemzetnek hátláját érdemelte ki. Seipel prelátus mint osztrák szövetségi kancellár ismételtén megakadályozta, hogy Ausztria a bolsevizmus karjaiba süllyedjen. Nálunk Prohászka Ottokár és más egyháziak közéleti téren is nagy szolgálatokat tettek a nemzetnek. Ebből persze nem következik, hogy ne akadtak volna esetek, amikor jobb lett volna, ha egyik-másik pap-politikus inkább megmaradt volna szűkebb hivatása mezején s nem bocsátkozott volna le a politika arénájára. Nagy hiba, ha egy pap olyan politikát folytat, amelylyel megosztást okoz a hívek közt, s meggyűlölteti a papi reverendát. Pártpolitikával a pap csak akkor foglalkozzék, ha erre éppen a keresztény és katolikus érdek szinte kötelezi, s amikor ez a politizálás nem sodorja veszélybe a pap első feladatát, a lelki élet gondozását.

Sokan azonban azért szónokolnak a papok állítólagos politizálása ellen, mert a pappal együtt a *kereszténységet magát is ki szeretnék rekeszteni a nemzeti élet irányításából*, vagy mert a papot rosszabbnak tartják, mint akit bármely polgári jog is megillette. Kissé különös dolog, ha valaki éppen csak Krisztus papjától tagadná meg azt a jogot, amit a legszerényebb műveltségű állampolgárnak is megadunk.

**Nagyon helyesen teszi az állam, ha a politikai katolicizmust kiszorítja a közéletből.**

Ezt nem is csak egy európai állam teszi, hanem több is megtette már, kezdve az orosz szovjeten. „A politikai katolicizmus” az Egyház ellenségei ajkán csak *ravaszul ki-*

*eszelt jelszó*, amellyel nemcsak a politikai katolicizmust, hanem minden katolikus szabadságot gúzsba akar kötni, gyűlöletet szít az Egyház ellen, hithagyásra szólítja fel a tömegeket, megöli a katolikus sajtót s egyesületi életet, elfojtja a lelkiismereti szabadságot, megszünteti a katolikus iskolákat és egyetemeket s béklyóba szorítja a katolikus nevelést. A „politikai katolicizmus” jelszava ezeknek az embereknek ajkán *közönséges hazugság*.

Akár a „politikai katolicizmus” címen azonban, akár bármiféle más címen: *senkinek sincs joga az Egyházat szinte új katakombákba zárni s a nyilvános életből kirekeszteni*. Nem igaz, amit már a marxisták is szerettek hangoztatni: a vallás csak magánügy. A vallás magánügy is, de *közügy is, mégpedig elsőrendű közügy*. S a keresztény életfelfogásnak megfelelő helyet és jogot kell biztosítani a nemzeti életben is, a családban, az ifjúság nevelésében, a sajtóban és egyesületi életben, a törvényhozásban s az államvezetésben. Isten nemcsak a templomokban s a gyermekszobákban úr, hanem a közéletben is, s Krisztus elveit a társadalmi életben is érvényesíteni kell. Aki két világot szeretne felállítani: egyet a templomokban, ahol az Istent imádják, és egyet a közéletben, ahol az újpogányság elveit viszik diadalra, az nemcsak Istent akarja lefokozni, hanem a keresztény polgárokat *elviselhetetlen lelki kényszerhelyzetbe s lelkiismereti bonyodalmakba akarja szorítani*.

Vannak persze, akik arra hivatkoznak, hogy hiszen ők nem üldözik a vallást, náluk mindenkinek megmarad a szabadsága, hogy úgy imádkozzék, ahogyan akar. Ez azonban csak a gyenge ítéletűek megtévesztését célzó *mellébeszélés*. Az orosz szovjet is fennhirdeti, hogy nála nincs vallásüldözés, sőt teljes a vallásszabadság. Hirdeti ezt ugyanakkor, amikor ezerszámra gyilkoltatja le vagy vízzi rettentő északvidéki fegyenctelepekre az Egyház szolgáit és híveit s vérengző terrorral nyomja el már évek óta a vallási élet minden megnyilatkozását. Ettől a nyers erőszaktól azonban csak fokozatilag különbözik, ha valahol nem mészárolják ugyan le a vallás papjait és híveit, de *úgy bánnak velük, mint gonosztevőkkel s a haza ellenségeivel* s ezer úton-módon gáncsolják el a vallásos élet minden komolyabb megmozdulását.

Hogy ezt az egyházüldözést cifra jelszavak mögé bujtatják s csak holmi „politikai katolicizmust” emlegetnek, csupán azt bizonyítja újból, ami egyébként régi igazság, hogy az Egyház üldözői és ellenségei, mint már a hitehagyó Julián tette, *nemcsak a nyers erőszak, hanem a félrevezetés fegyvereit is fegyvertárukba iktatták.*

#### **Használ-e a népeknek az Egyház közéleti szereplése?**

Ha egyes visszaéléseket mellőzünk, igenis jelentékenyen használ. Magyarország történetének *legszebb lapjait* tölti be a vallás és hazafiság testvéries ölelkezése s ezzel együtt az Egyház áldásos közéleti működése. Nálunk maga az Egyház volt Szent István óta a keresztény államiság s a magyar függetlenség *legfőbb őre*. II. Szilveszter pápa magával a koronaküldéssel azt az erős szándékát akarta kifejezésre juttatni, hogy Magyarországot *minden más hatalomtól független, önálló keresztény királyságnak* akarja látni. Ugyanez a szándék nyilvánult meg a magyar nemzet legválságosabb történeti korszakában, a *török veszedelmek* idején. Hunyadi János hálásan írja III. Kálixt pápának, hogy az egész világon egyedül Őszentsége az, aki Magyarország fennmaradását és függetlenségét igazán szíven viseli. S mindnyájan tudjuk, hogy mit tettek Magyarország érdekében a *pápák követei* és küldöttei, egy Kapisztrán Szent János, Burgio, Buonvisi és Avianói Márk, főleg pedig *XI. Ince pápa*, akinek legelsősorban köszönhetjük *Budavár felszabadulását s ezzel Magyarország megmentését és fennmaradását*. Furcsa magyar hazaszeretet volna az, amely ezeket a fönséges tényeket mint a „politikai katolicizmus” illetéktelen megnyilatkozásait meg nem történtenek szeretné látni!

Ugyancsak Szent István óta az Egyház volt a magyar nemzet *szellemi művelődésének és erkölcsi kifinomulásának* legfőbb munkálója. Az Egyház és állam ezirányú barátságos együttműködését csak nemrég is meleg és szinte irigykedő hangon ismerte el a budapesti Eucharisztikus Világkongresszus nem egy külföldi látogatója s ugyanezt a testvéri együttműködést fejezte ki nemesveretű szavakban Magyarország kormányzója a Pacelli bíboros-legátus tiszte-

letére adott fogadóestén. Csakugyan a kereszténység mérhetetlen szolgálatokat tesz az államnak a polgárok *lelkiismereti nevelésével*. Valóságos *öngyilkosság* lenne az állam részéről, ha e szolgálatok értékét fel nem ismerve, bizonyos jelszavak kedvéért ki akarná üzni az Egyházat a közélet teréről.

A modern *szociális feszültségek megoldására* is eddig a legértékesebb irányelveket az Egyház állította fel, nemcsak a Rerum novarum és a Quadragesimo anno körlevelekben, hanem számos más pápai megnyilatkozásban is, valamint olyan hatalmas szociális apostolok síkraállításával, minő pl. Ketteler püspök, Kolping Adolf, Windthorst és De Mun, Don Bosco, Manning bíboros vagy Prohászka Ottokár voltak.

Ne felejtjük, hogy *Krisztus Urunk maga* nemcsak a templomban prédikált, hanem úton, téren, városon és falun, a hegyen és a Genezáreti-tavon, s azt mondta, hogy az ő tanait *még a háztetőkön is hirdetni kell*. Szent Pál az athéni agorán, az athéni politikai élet középpontjában is hirdette a kereszténységet. Nemcsak a katakombák világa Krisztusé, hanem az egész emberi társadalom.

**Ma szociális reformok kellenek, azt pedig a kereszténység nem adja meg.**

Tegyünk különbséget! A szociális reformok törvényes *végrehajtására* elsősorban csakugyan az állam és nem az Egyház hivatott. De a reformok *erkölcsi alapjainak megállapítása, azok sürgetése* s a polgároknak a szükséges reformok megvalósítására való sarkallása és *kötelezése* igenis elsősorban az *Egyház feladata*, s az Egyház ennek a feladatnak minden más tényezőnél erőteljesebben meg is felel.

Mit tett a szociális reformok terén a *liberális államhatalom*? Maga is a kapitalista téveszmék szolgátságába süllyedt s engedte proletárrá alacsonyodni a szegény dolgozók tömegeit, engedte magasra felburjánozni a kapitalista túlkapásokat s a gyengébbek könyörtelen kihasználását. Mit tett a liberális állam a *marxista téboly megelőzésére* és sokáig csak *megfékezésére* is? Az Egyháztól elszakadt liberális

államvezetés lassankint a *kommunizmus pokla felé kergette a félvilágot*. Egyedül az Egyház hirdette a helyes megoldást, amikor már egy félszázaddal ezelőtt kiadta az első nagy szociális enciklikát a munkásság védelmében: XIII. Leó pápa Rerum novarum körlevelét. És egyedül a kereszténységnek volt meg mindenkor az a szellemi és erkölcsi ereje is, hogy bátran odalépjen a *hatalmasok és gazdagok elé* s éppúgy hirdesse nekik a szociális igazságosság és szeretet törvényeit, mint ahogy a munkásságot és szegénységet óvta a céltalan és törvénytelen kilengésektől.

**Szent István az egyházi vagyont az állam vagyonából alapította, az tehát ma is az államé.**

Ennek a mondatnak mind a föltétele, mind a következtetése *bizonyíthatatlan és valótlan*.

Először is *nem áll*, hogy Szent István az egyházi vagyont *állami vagyonból alapította*. Hiszen állami vagyonról akkoriban még beszélni sem lehetett. Ő a *saját törzsi vagy családi* vagyonából hasított ki bizonyos részeket az Egyház számára. Olyan részeket, amelyekkel azt tehetett, amit akart.

De másodszor: még ha állami vagyonból alapította volna is az egyházi vagyont, ezzel ennek tulajdonjoga az *alapítványra* és annak kezelőjére, az *Egyházra szállt* át s így az semmiféle formában többé *nem az államé* és nem is a királyé, hanem az Egyházé. Bizonyos felügyeletet gyakorolhat felette a király mint főkegyúr, de az egyházi vagyon éppoly sérthetetlen és még szentebb, mint bármely más vagyon.

Harmadszor: meg kell jegyezni, hogy mindenfajta vagyon között az államnak is és a népeknek is az *egyházi vagyon hajt legtöbb hasznát*, mert az *közcélú vagyon* s annak fenntartása *elsődrendű közérdek*. Hiszen mesebeszéd és félrevezető jelszó, ha bizonyos elemek az egyházi vagyon helyett állandóan „*papi vagyont*” mondanak, mintha annak célja pusztán a papok és főpapok mérhetetlen gazdagítása lenne. A valóságban ez az egyházi vagyon *rengeteg kulturális, iskolai, karitatív és egyházi intézményt táplál* s ez-



által *tömerdek kiadástól tehermentesíti a népet és az államot.*

Mi lenne, ha egy egyházüldöző kormány az egyházi vagyont elvonná? Az lenne, hogy ettől kezdve *hihetetlenül fel kellene emelni az egyházi adókat* s ugyanakkor az államra oly új terhek nehezednének, amelyek nagyságban és összezszerűségben *felülmúlnák az egész elrabolt egyházi vagyont.* Így sem a nép, sem az állam nem nyerne vele, hanem éppenséggel *veszítene.*

**Az fizesse a papot és az Egyházat, akinek szüksége van rá!**

Úgy van, mondjuk mi is. De hozzátesszük: *vagyis mindenki,* mert az Egyház erkölcsi munkájára, nemzetépítő közreműködésére *az egész nemzetnek, minden egyes polgárnak szüksége van.*

Éppúgy mondhatná valaki azt is, hogy „az fizesse a bírót, a csendőrt, a katonaságot, a tanítót, akinek szüksége van rá”. Persze, az oktanok és erkölcstelen emberek nem ismerik el ezeknek a foglalkozásoknak szükségességét, ahogy az iskolakerülő nebulók sem fizetnék a tanítót, ha őket kérdeznék. Ugyanígy vagyunk a papsággal. A legnagyobb igazságtalanság lenne, ha ez alól a közteher alól csak éppen a lelkiismeretlen és vallástalan embereket vennék ki, tehát éppen azokat, akiknek *legnagyobb szükségük volna* az Egyház erkölcsnemesítő munkájára.

**Szent István az egyházi vagyont azért létesítette, hogy abból a főpapok bandériumokat állítsanak ki.**

Tévedés. Szent István a honvédelmi hozzájárulást megkívánta az Egyháztól, de nem ezt tette az egyházi vagyon céljává. Szent István nem bandériumokra adta az egyházi vagyont, hanem arra, hogy az Egyház anyagi gondoktól menten s a hívek újabb megterhelésétől *függetlenül láthassa el a vallási élet szükségleteit,* az Egyház kulturális s egyéb feladatait. Egyébként az Egyház ma is hozzájárul a honvédelem terheihöz, mint bármely más vagyon (hadikölcson, felszerelési hozzájárulások, mindennemű nemzeti és népjóléti adakozás és terhek viselése).

**Amikor olyan szegény az ország és annyi benne a nyomorgó ember, akkor nincs értelme annak, hogy ilyen óriási vagyon legyen egy-egy egyházi ember kezén.**

Ha az a vagyon és az a birtok az egyházi ember *egyéni tulajdona lenne* s azt ő egyszerűen a maga céljaira vagy rokonai gazdagítására használhatná fel, akkor ez csakugyan tűrhetetlen helyzet volna. Azonban itt ismét szem előtt kell tartani, hogy az ellenséges részen és ellenséges szándékkal „papi vagyonnak” nevezett egyházi vagyon a valóságban *nem papi vagyon, hanem egyházi vagyon. Vagyis nem egyszerűen a papoké és főpapoké, hanem az Egyházé.* Az Egyházi Törvénykönyv pedig szigorúan előírja, hogy az egyházi javadalom hozadékából a javadalmasnak *csak annyit szabad önmagára fordítania*, amennyi az ő állásának megfelelő „tisztos” megélhetéshez *szükséges*; a többit a javadalmas súlyos bűn terhe alatt *köteles szegénygondozásra vagy egyházi célokra fordítani.*

Csakúgyan a javadalmast nemcsak az egész egyházi adminisztráció költségei terhelik, hanem *templomok, plébániák, iskolák felett kell a kegyuraságot ellátnia*, rengeteg zárda, karitatív és kulturális intézmény fenntartásához *hozzájárulnia*, úgyhogy a legnagyobb takarékoság és önzetlenség mellett is sokszor *még mulhatatlan egyházi szükségletekre sem jut.* Hány fontos katolikus vállalkozás, templomépítés, sajtókiépítés stb. marad el csak azért, mert az egyházi vagyon hozamából *nem telik* annyi mindenfelére. Az egyházi vagyon tényleges hozama is a legtöbb esetben sokkal, de sokkal kisebb, mint azt a közvélemény hiszi, s viszont sokkal nagyobb terheket visel, mint azt a közönség tudja. Nálunk pl. illetékegyenértéki adó címén az állam úgyszólván újra meg újra megvéteti a tulajdonossal, vagy legalább is újra meg újra megváltatja ezt a vagyont.

Sajnos azonban, nem lehet tagadni, hogy az egyházi javadalmasok közt akad, *aki nem követi jövedelme felhasználásában szigorúan az Egyházi Törvénykönyv rendelkezéseit* s kellenénél többet költ egyéni célokra vagy rokontámogatásra. Előfordulhat az is, hogy egyik-másik javadalmas hozzá nem értő gazdálkodással juttatja súlyos helyzetbe az egyházi vagyont. Ezek azonban mégis inkább szórványos

*esetek s ilyenkor maga a felsőbb egyházi hatóság szokott kötelességszerűen közbelépni, hogy a hibák és visszaélések megszüntetessenek. Hiba mindenütt előfordulhat, de ha a hibák miatt mindjárt az intézményeket akarjuk megszüntetni, szüntessük meg akár magát az államot is mindjárt, vagy az adózási rendszert s az állami bevételeket. Még ha minden visszaélést ideszámítunk is, akkor is bizonyos, hogy a híveknek és magának az államnak sokkal nagyobb terheket kellene viselniök, ha nem volna egyházi vagyon, mert akkor az egyházi, kulturális, iskolai és jótékonyági feladatok ellátása, amelyet ma nagyrészt az egyházi vagyon visel, mind az állam és a hívek nyakába zúdulna.*

**Az egyházi vagyon nagyrészt földbirtok, amely úgyszem hoz sokat; viszont a kisemberek földéhségét csak a nagybirtok gyökeres leépítésével lehet megszüntetni.**

Ha ez csakugyan így van: az Egyház bizonynyal nem zárkózik el az egyházi vagyon állagának olyan rendezésétől, amelyet a nemzet létérdeke követel, főleg ha az ilyen rendezéssel az egyházi vagyonnak *célvagyon-jellege* kifelé is még jobban kidomborodnék. Ez elsősorban formai kérdés. Lényeges azonban, hogy az ilyen átalakítások esetén az egyházi vagyonnak *sem állagát, sem biztonságát ne veszélyeztessék*, s az egyházi vagyonhoz mint közérdeket szolgáló vagyonhoz ne legelőször, hanem inkább *legutoljára* nyúljanak.

**Mégis jobb külön választani az Egyházat az államtól! Ez a modern haladás jelszava: szabad Egyház a szabad államban.**

Az Egyház és az állam csakugyan különböző dolgok s így *fogalmilag* természetesen külön is kell választani a kettőt. De ez a fogalmi különválasztás nem jelentheti azt a *jogi és valóságos egymástól-elszakadást*, amelyet a szabadkőművesség és vallásellenesség ért ezen a jelszón.

Az Egyház és állam „szétválasztása” az újkori történelemben mindig *leplezett és kendőzött egyházüldözést jelentett*. A szétválasztás címén valósággal a *levegőt vonták meg az Egyháztól*. Nem is lehet teljes szétválasztásról szó ott,

ahol mind a két szuverén alakulat, az Egyház és az állam, ugyanazon a földrajzi területen mozog, ugyanazon embereket vallja polgáraiul és sokszor ugyanazon cselekményekbe kell más és más szempontból befolytania. Az iskolák terén pl. más és más szempontból egyszerre van beleszólása a nevelés és oktatás menetébe az államnak és az Egyháznak. A házasság terén a lelkiismereti szempontok az Egyházat, a polgári következmények az államot illetik. Egyháznak és államnak tehát *békésen és szorosan össze kell fognia*, nem pedig egymásról tudomást sem véve, esetleg egymás ellen dolgoznia.

Itt sem lehet eléggé hangsúlyozni, hogy ez az összeműködés nemcsak az Egyháznak, hanem legalább ugyanolyan mértékben az *államnak is haszna és érdeke*. Mert hiszen minél szabadabban és erőteljesebben hirdetheti az Egyház az evangéliumot az iskolákban, egyesületekben, gyűléseken, sajtóban stb., annál gyorsabban és biztosabban jut el a nemzet is a maga boldogulásához, vagyis ahhoz, hogy minden fontos közéleti és társadalmi kérdésben az *igazság, szeretet, rend és béke szempontjai legyenek irányadók*, hogy földbirtok, gyár, bankok, hivatalok, családvédelem, kisemberek védelme stb. terén ne az önzés, kapzsiság és igazságtalanság, ne a gőg és szeretetlenség legyen irányadó, hanem a kereszténység nemes tanítása. Ma is mindenütt úgy látjuk, hogy minél több valamely ország vagy akár község vezetésében az igazi keresztény szellem, annál boldogabb a nép és virágzóbb az ország vagy község.

**A katolikus papok vizet prédikálnak és bort isznak.  
A legitöbb pap maga sem tartja meg, amit prédikál.**

Tegyük fel egy pillanatra, hogy ez így van. Akkor is mi következik ebből? Legfőlebb az, hogy tehát a papok is el-kárhozhatnak. De sehogy sem következik, hogy most már az *Isten szava, amelyet a papok Krisztus parancsolata szerint hirdetnek, nem igaz* és nem kell azt komolyan venni. Tegyük fel, hogy az orvosok jókora része dohányzik s alkoholt fogyaszt, holott elméletben minden komoly orvos méregnek tartja az alkoholt is, a nikotint is. Mi következik ebből? Hogy most már ne törődjünk az egész orvostudománnyal és egészségüggyel?

Mindenki *a maga lelkéért felelős*; a pap is! Ha a pap nem tartja meg, amit prédikál, az az ő nagy baja lesz; ha én nem tartom meg, az *nekem* fog nagy bajt okozni. Okos ember nem a szerint igazodik, hogy *más* okosan cselekszik-e, hanem a szerint, mi a helyes és mi *a kötelessége*.

Dehát *igaz-e*, hogy a papok maguk sem hiszik vagy gyakorolják, amit hirdetnek? A papok közt csakugyan vannak tévetegek, vétkezes emberek. De *csak nem lehet komolyan azt mondani, hogy a papok nagy része egyáltalán nem él a vallás parancsai szerint?* Talán hibáz ebben vagy abban a pontban, de olyan papot nem igen találni, aki nem meggyőződésből hirdetné Krisztus igazságait. Sőt a papság túlnyomó többsége *magasan az erkölcsi átlagszínvonal felett áll*. A legderekabb hazafiak, leghívebb polgárok, legjótékonyabb, legistenfélőbb emberek mégis csak a katolikus *papok köréből* kerülnek ki. Még a legnehezebb papi kötelesség, a nőtlenség és tisztaság terén is, ha akadnak hibák és helyenkint néha nagyobb bűnök is, a *túlnyomó többség* mégis *csodálatos hősiességgel tartja meg* az Egyház felséges, de szinte emberfölötti önfegyelmezést igénylő követelményét s élete végéig *híven megőrzi tisztasági fogadalmát*. Aki ellenkezőt állít, az vagy tudatosan rágalmaz s egyes sajnálatos eseteket általánosít, vagy nem tudja, mit beszél s a legmagasabb erkölcsi színvonalon álló embercsoportot könnyelműen és *igaztalanul vádolja*.

**Németországban a bíróság előtt is rábizonyult a papokra a sokféle erkölcstelenség.**

Talán ellenkezőleg! Az bizonyult be, hogy a papellenes hajsza a legnagyobb erőfeszítéssel, ferdítéssel, rágalmazással és gyanúsítással sem tudott több igazi hibát rábizonyítani a papokra és szerzetesekre, mint a németországi papok és szerzetesek nagy számához képest *egészen elenyésző mennyiséget*. Az egész erkölcsi pöráradat (Sittlichkeitsprozesse) éppen ellenkezőleg, csak azt bizonyította, hogy az egyházellenes propagandahadjárat a legnemtelenebb eszközöktől sem riadt vissza, csak hogy a papság jó nevét és tekintélyét a tudatlan nép előtt a sárba tiporja. Örök szégyene marad az illető bíróságoknak, hogy eszközül adták

oda magukat egy irányított, egyházellenes *politikai hajszának*. Utóbb azonban a német igazságszolgáltatás is magára talált s az ártatlanul bebörtönzött papokat és szerzeteseket *bűncselekmény híján szabadon bocsátotta*. Erről persze az újpogány lapok *mélységesen hallgattak*. A német papi erkölcsöpörök mindent bizonyítanak, csak a katolikus pap-ság erkölcsi alsóbbrendűségét nem.

**A papi nőtlenséget csak VII. Gergely pápa hozta be a 11. században.**

VII. Gergely csak felújította az idevágó ősi rendelkezéseket s fegyelemre szorította a papi nőtlenség ellen vétő papokat. De a papi nőtlenség törvényét *nem ő hozta be*, mert az már *sokkal régebben megvolt*. Már a spanyolországi elvirai zsinat (Kr. u. 300 körül) *nőtlenségre kötelezi a papságot* s bár ez a zsinat közvetlenül csak részleges zsinat volt, a papi nőtlenség törvénye Nyugaton ebben az időben már szokásjogszerűen mindig általánosabb lett. Már a niceai első egyetemes zsinaton is (325) voltak egyesek, akik ezt a törvényt az *egész Egyházra* általánosan ki akarták terjeszteni, s csakugyan, mint ezt többi közt a trullai zsinat (629) előírja, Keleten már akkor sem lehetett püspök más, mint nőtlen. Az elvirai zsinat határozatát Nagy Szent Leó pápa és Nagy Szent Gergely pápa (amaz † 461, emez † 604) már az alszerpapokra is kiterjesztette. Aki tehát azt mondja, hogy a papi nőtlenség törvényét csak VII. Gergely hozta be, az nagyfokú történeti tudatlanságot árul el.

**A papi nőtlenség törvénye ellenkezik a természettel.**

Ellenkezik? Kissé túlzó kifejezés. Hogy ez a törvény *nehéz és erősen természetfölötti* irányú: annyi kétségtelen. Éppen ezért a megtartása valóban komoly elhatározást, állandó önfegyelmet s mély lelkiséget követel. De természetellenesnek csak az mondhatja, aki felejtí, hogy *Jézus is, az apostolok is nőtlenségben éltek*, s Jézus az Isten országaért önként vállalt megtartóztatást *dicséri* s magasabb tökéletességnek jelenti ki (Mt. 19, 12). Hasonlókép Szent Pál mint magasabb tökéletességet *ajánlja és tanácsolja* a

*szűzességet* (1 Kór. 7). Tehát azt *természetellenesnek* nevezni *keresztény alapon nem lehet*.

Ha pedig az önkéntes nőtlenség és teljes tisztaság evangéliumi tanács, méltó és illő, hogy *elsősorban a papok* adjanak benne jópéldát, annál inkább, mert ezáltal méltóbbakká is válnak a szent titkok szolgálatára, amelyre rendeltettek. A nőtlen és tisztaéletű paphoz a hívek is nagy bizalommal és tisztelettel közelednek, főleg a gyóntatószékekben. Az Egyház, legalább Nyugaton, azt akarja, hogy papjai oly magas lelki életet éljenek s annyira csak az apostolkodással törődjenek, hogy földi, érzékies és családi gondokba egyáltalán ne merüljenek el. Ez az Egyháznak örök *disze*, amelyet sok jóindulatú protestáns is dicsér és helyesel, sőt Angliában újabban az anglikán lelkészek is utánozni kezdik.

**Akkor miért engedi meg az Egyház a nősülést a keleti papoknak?**

Mert a papi nőtlenség magasabb *tökéletesség*, de nem *lényeges feltétele* a papi méltóság felvételének. Egyébként bizonyos korlátozások e téren a keleti Egyházban is vannak.

**A házasság krisztusi rendelkezéséről, szentségi voltáról sehol sem olvasunk a Szentírásban.**

Ítt megint az *alapvetés hamis*: mintha csak az lehetne igaz és lehetne krisztusi rendelkezés, ami kifejezetten benne van a Szentírásban. Ez a hitújítók és szekták vesszőparipája, örökké ismételt tétele, de amelyben semmi igazság nincsen. Krisztus nem az egyes emberekre bízta, hogy a Szentírással a kezükben ítélkezzenek a krisztusi rendelkezések és kijelentések fölött, hanem az *Egyházra bízta, hogy az tanítson és vezessen, kormányozzon és megszenteljen*. Ha az Egyház azt tanítja, hogy a házasság szentség, akkor az szentség is! És akkor magával *Krisztussal ellenkezik*, aki az Anyaszentegyházat félrelöki. „Aki az Egyházra nem hallgat, legyen neked mint pogány és vámos” (Mt. 18, 17). Valami benne lehet az apostolok rendelkezéseiben, a nélkül, hogy kifejezetten benne lenne a Szentírásban; ilyen pl. a vasárnap megszentelése is a szombat helyett, vagy a gyermekek keresztelese. Ilyen a szentségek heles száma is.

Egyébként a házasságról *elég világosan szól maga a Szentírás is*, amikor Szent Pál nyíltan szent titoknak, nagy mysterion-nak, vagyis *nagy szentségnek* nevezi a keresztény házasságot. Mégpedig azon az alapon, hogy a házasság Krisztus és az Egyház misztikus egyesülésének megszentelt képe s mint ilyen, krisztusi kegyelmek közvetítője (Ef. 5, 22—32). Ezért is tekintette a házasságot már az ősegyház valóságos szentségnek. Tertulliántól tudjuk pl. azt az érdekes tényt, hogy már az őskeresztények gyakran *miseáldozattal kötötték össze a házasságkötést* (Ad uxor. 2, 9).

**A házasság egyszerű szerződés, aminő az adásvétel.  
Mi értelme van annak, hogy szentségnek tekintsük?**

Ezt Luther Márton állította, de ebben nem volt igaza. Itt nem jószágról, házról vagy birtokról van szó, hanem két ember szeretetteljes frigyéről arra vonatkozólag, hogy életüket egymás oldalán hűséges szeretetben éljék le s közös erővel és igyekezettel neveljék fel az Isten által nekik ajándékozandó gyermekeket. Ez tehát egy mindenekelőtt *erkölcsi jellegű kötés*, amely a lelkiismeretbe vágó köteleességek egész sorát foglalja magában. Krisztus Urunk éppen azért emelte a házasságot szentségi méltóságra, hogy mint szentség, kimeríthetetlen *forrása legyen azoknak a kegyelmi erőknél*, amelyek nélkül vallásos, erkölcsös, keresztény szellemű, békés és összhangzatos családi élet sokáig el nem képzelhető.

A keresztény erkölcsi alapon álló szentségi és felbonthatatlan házasság csakugyan 1900 éven át a népek egészséges és erkölcsös családi életének legbiztosabb támasza volt. Maguk a protestánsok, ha nem is szentségnek, mindenesetre szent és egyházi ügynek tekintették a házasságot s azt egyházi szertartások keretében kötötték meg s kötik meg a mai napig.

Közben azonban jött a *felvilágosodás kora*, a vallásellenes szabadgondolkodásé, amely mint minden téren, úgy itt is csak arra gondolt, *miként gyengíthetné* a vallás és az Egyház befolyását a társadalomra. Hogy a családi életet is elszakítsa a vallásos gondolattól, azért erőltette keresztül a



legtöbb európai államban az ú. n. polgári házasságot és a válást.

**Mikép mozdítja elő a polgári házasság a vallástalanságot?**

A liberalizmus kora így okoskodott: az emberek hajlamosak a házasságtörésre és a törvénytelen szerelmi viszonyokra. Nosza, tegyünk nekik engedményt. Mondjuk nekik, hogy a házasság nem örök és felbonthatatlan dolog, hanem csak addig tart, amíg a felek meg nem unták egymást; akkor, ha tetszik, elválhatnak egymástól s új házasságokra léphetnek. Hogy ezt megtehessék, ki kell mondani, hogy az állam *nem ismeri el házasságnak az egyházi, vallásos házasságot*, hanem csak az ő hivatalnoka előtt kötött polgári házasságot. Ezt aztán, ahogy kötheti, úgy fel is bonthatja az állam.

Az emberek csakugyan léprementek ennek a ravasz okoskodásnak. A vallástalan ujságok és politikusok nagyban ütötték a dobot mellette, mondván, hogy ez a szabadság és a haladás követelménye s hogy maradi nemzet vagyunk, ha nem követjük mi is a szabadkőműves vezetés alatt álló országok példáját.

*Igy hozták be nálunk is a kötelező polgári házasságot* 1894-ben s hozzá ráadásul a válási törvényt 1907-ben. Akkoriban Magyarországon igen nagy urak voltak a zsidók, szabadkőművesek és szabadgondolkozók. A vallásos elemek s főleg a katolikusok megnyugtatóra vagy inkább elaltatására azt hangoztatták, hogy hiszen azért, aki éppen akar, köthet egyházi házasságot is.

A komoly katolikusok azonban átláttak a szítán s hevesen elleneztek az új törvényjavaslatot. Sőt nemcsak a katolikusok elleneztek a házasságnak ezt az elvilágiasítását, hanem a jobbérzésű protestánsok, sőt a zsidók is. Pl. Pécsy Tamás, a protestáns egyházi főgondnok, a megszavazott polgári házasság ellen való tiltakozását azzal fejezte ki, hogy *lemondott képviselőházi elnökségéről*. Az egyik zsidó főrabbi szintén hevesen ellenezte a javaslatokat. Mégis keresztülmentek azok, a szabadkőművesek és a szabadgondolkozók keresztülvitték akaratukat.

### **Mik voltak a polgári házasság következményei?**

Az új törvények behozatala után az első években nagyon kevés ember vette igénybe a válás lehetőségét s csaknem mindenki a polgári házasságon kívül egyházi házasságot is kötött. Azonban teltek-múltak az évek, az emberek mindinkább rákaptak az újfajta szabadságra s évről-évre növekedett a válások és újra-házasodások száma. 1914-ben már *több mint 14,000 magyar családi tűzhelyet döntött romba a válás*. Vagyis évente 28,000 ember szegte meg állami segítséggel azt az *esküt*, amellyel élettársának holtomiglan-holtodiglan való hűséget fogadott. *Az állam maga segítette elő az esküszegést!*

Ennek az áldatlan helyzetnek romboló következményei mind aggasztóbb formában mutatkoztak. Ki számlálná meg azokat a szegény *gyermekeket*, akik ilyképen elvesztették a biztos családi fészek melegét, idegenbe vetődtek, még a szüleik életében mostohák, „második számú apukák és anyukák” kezére kerültek! S ki számlálná meg, hány gyermek *nem születhetett meg*, azért, mert a laza erkölcsű szülők, a válás lehetőségével gondolva, nem akarták, hogy a gyermek megnehezítse a válásukat s újránházasodásukat! Ki számlálná meg végre azokat a szerencsétlen *asszonyokat*, akiket néhány évi házasság után a csapodár férj szépen kiüldözött az utcára, hogy egy másik nő után nézzen, vagy elvegye azt, akivel tiltott szerelmi viszonyba keveredett! Hányszor fordul elő ma is, hogy lelkiismeretlen nőszemélyek egyszerűen *elhódítják az asszonytársuk férjét a törvényes feleségtől*, főleg ha ennek pénze és jó állása van! Fordítva is hányszor fordul elő, hogy egy becsületes, derék férj egy szép napon arra ébred rá, hogy a feleségét *más ember hódította el* s a hűtlen feleség addig kellemetlenkedik neki, addig gorombáskodik, szemtelenkedik, míg végre a férj beleún a békétlenségbe s beleegyezik a válásba... Akkor aztán a hűtlen asszony a másik férfi karjaiba veti magát... Mégpedig nem a társadalom megvetésétől sújtva s szinte a tisztességes emberek köréből kítaszítva, hanem *nyíltan, emelt fővel, állami segítséggel*, mint az új szereplőnek most már „törvényes felesége”! A szabadkőműves családrombolás *elérte a célját!*

### Mit jelent a válás a gyakorlatban?

Jelenti mindenekelőtt azt, hogy a házasság nem örök hűség és sírig tartó szerelem köteléke többé, hanem *bizonytalan határidőre kötött, bármikor eltéphető, bármikor felmondható szerelmi összeállítás*, amelyet nem pecsétel meg az erkölcsi kötelesség szent bélyege, sem a hűség felbonthatatlansága, sem a gyermekekért való felelős, hűség, melegszívű gondoskodás biztossága. Itt a házasság nem erkölcsi viszony többé, hanem merőben *önösségi, érzékiségen s érdekeken alapuló, átmeneti és ideiglenes életközösség*.

Hogyan tekintsen igazán tisztelettel, odaadással s nagyrabecsüléssel a férj a feleségére s a feleség a férjére, ha nem tudja róla, ha nincs biztosítéka arról, hogy az a férfi, az a nő örökre az övé lesz és csakis egyedül az övé?

Hogyan tekintsen a gyermek bizalommal a szülőjére, ha nem tudja, hogy holnap nem szakad-e szét köztük a legbensőbb kötelékek szent kapcsolata, hogy holnap ez az otthon, ez a családi szentély nem hull-e darabokra, amiben a legfőbb vesztes mindig ő lesz: a gyermek?

Hogyan nevelje a gyermekét az a szülő helyesen, aki maga sem tud uralkodni csapongó, romlott vágyain, aki a vállalt kötelességét vakmerően felrúgja s a gyermekeinek rossz példát mutat a gyűlölködésre, hűtlenségre, szeretetlenségre, esküszegésre?

**De ha egyszer a házastársak nem szeretik többé egymást? Ha pokol egymás mellett az életük?**

Ha, mint Ravasz László mondta: a házasságból kihál a lélek?

Egyoldalú okoskodás! Hát gondoskodjanak róla a házastársak, hogy ne legyen pokol az életük s ne haljon ki az esküvel megszentelt frigyből a lélek s a szeretet! *Szeressék egymást úgy, ahogy megígérték és esküvel ígérték egymásnak!* Micsoda kereszténység az, amely azt vallja, hogy a gyűlölködésnek *szabad teret kell engedni?* Vagy amely nem meri a szeretet kötelességét mindenáron megkövetelni? Amely nem vallja, hogy még ha egyik fél vét is a másik ellen, a békét mindenáron *helyre kell állítani?*

Vajjon keresztény okoskodás-e ez: kérem, nekem a törvény megtartása nehéz, nekem az pokol, ha nem lophatok, rabolhatok, paráználkodhatok? Nem a gonosztevők beszélnek így? Micsoda mentség ez? *Végy erőt magadon*, gondolj az Istenre, légy szeretetteljes és türelmes, tudj engedni s megbocsátani s akkor a *legnagyobb ellentéteket is el lehet simítani!*

Ha belőlem „kihál a becsületesség lelke”, vajjon akkor már szabadon lophatok és garázdálkodhatom?

Azonban éppen az a helyzet, hogy a házasság megtartása sokszor azért nehéz és nagyon sok házasság azért lesz „pokollá”, *mert a válás meg van engedve!* Mert a házastársak tudják, hogy csak *jól össze kell veszni* s akkor fel is út, alá is út! Hiszen ez maga is folytonos *csábítás a hűtlenségre és az összeveszésre!* Ahol nincs válás (ahogy apáinknál sem volt 1900 esztendőn át, vagy Olaszországban máig sincs!), ott az emberek *nem veszekszenek annyit*, vagy ha összevesznek, megbékélnek, mert tudják, hogy *úgysem lehet elválni* s mással állni össze! Ahol azonban a gonosznak utat nyitnak, mint nálunk, ott az emberek sokkal könnyebben lépnek rá a rossznak az útjára, mint ahol ezt isteni és emberi törvények egyaránt tiltják s társadalmi megbélyegzés követi a törvény ellen vétőket!

**Ha ez így van, miért nem viszi keresztül a hatalmas katolikus Egyház, hogy legalább a katolikusok számára töröltesse a polgári házasság és válás?**

Éppen ezt célozta Serédi bíboros hercegprímás ismert javaslata. Ám ne legyen az egyházi házasság államjogilag kötelező, de az egyháziilag megkötött házasságok maradjanak annak az egyházi fórumnak alárendelve, amely előtt önként kötöttek. Ezzel senkin erőszak nem esett volna. A Hercegprímás javaslata azonban a protestáns egyházfők ellenállása folytán máig sem került tárgyalásra, pedig a protestánsok jogait sehogy sem érintette volna.

**Az állam ön maga ellen vétene, ha a polgári házasságot megszüntetné!**

Ellenkezőleg! Az állam ön maga ellen vét, ha a polgári házasságot erőlteti. Mert ezzel hozzájárul ahhoz, hogy a nem-

zet alapvető sejtje, a család, a *belső gyengülés útjára kerül*. Egészséges családi élet: egészséges nemzeti élet. Ahol a házasság szentségét kikezdi, ott a közerkölcsiség tapasztalás szerint egyre alábbszáll s ennek többi közt éppen az állam issza meg a levét.

De azért is árt magának ezzel az állam, mert hiszen *aláássa vele a polgárok lelkiismeretét*. Rászoktatja az embereket arra, hogy az Isten törvényét, a lelkiismeret parancsát s az esküt ki lehet és ki kell játszani! Mégsem keresztény államhoz méltó szerep, hogy az embereket a vallásuk megvetésére, törvényeinek lábbal taposására csábítsa, esküjük megsegésében segédkezzék! Márpedig minden felbomlott házasság, főleg katolikusok között, s főleg minden új „házasságra”-lépés az evangéliumi erkölcstörvénybe ütköző cselekedet.

Felháborító, hogy Szent István országában *maga az állam csalogassa az embereket katolikus vallásuk törvényeinek megsegésére* s még ki is jelentse: az egyházi házasság semmis, a szentségi házasság semmis, annak nincs semmi államjogi hatálya! Ha én, az állam felbontom a házasságot, akkor mindenki bátran köthet új házasságot! Ha az állam ezt mondja, akkor hadat izen a keresztény erkölcstörvénynek s főleg mélyen sérti a katolikus vallási érzületet. Ezzel persze a századforduló szabadkőműves vitézei nem törődtek! Nekik éppen azért kellett a polgári házasság, hogy a vallást gyengítsék az emberek szívében. De a mai *keresztény* Magyarország vezetőinek ezt a szégyenfoltot egy napig sem volna szabad megtérniök a magyar törvénykönyvben.

És még egyet! Az állam tiszteletben tartja az *esküt*, ő maga is számos esetben esküt követel, az esküszegést pedig súlyosan bünteti. Azonban, hát a házasságban *nem eskü alatt ígérünk-e hűséget élettársunknak?* S most jön az állam s azt mondja: ezt az esküt *nem kell megtartani!* Hát ha egyik esetben nem szent dolog többé az eskü, miért legyen szent a másik esetben? Az államnak semmiesetre sincs joga az esküszegést helyeselni s arra a törvényesség pecsétjét ütni!

A házasság szentségét lábbal taposó szabadkőműves törvényt *sürgősen ki kell vetni a magyar törvénytárból!*

**Jézus maga is megengedi az elválást „paráznaság esetén” (Mt. 19, 9).**

A különélést igen, azt megengedi Jézus is, a katolikus Egyház is ilyen esetekben. De nem új házasság kötését! Ez nem ugyanaz! A házastárs életében kötött új frigyet Jézus a leghatározottabban *paráználkodásnak nevezi, kivétel nélkül.* (Mt. 19, 6 kk., Mk. 10, 11 k.) Hasonlóképp Szent Pál ismételtén kijelenti, hogy a férj vagy feleség életében kötött második összeállítás egyszerű házasságtörés, és csak a törvényes hitvestárs *halála* esetén nem házasságtörés az új házasság (Róm. 7, 2; 1 Kor. 7, 10 k.).

**De a katolikus Egyház jó pénzért maga is felbontja a házasságokat.**

Ez soha, *egyetlenegy esetben sem történt*; erre nézve hiába keresnénk bizonyíték után! A pénz itt egyáltalán nem játszik szerepet. Csak az irodaköltségek megtérítését, más esetekben pedig a dispenzációi díjat kell megfizetni s hogy ez a gazdagoknál magasabb, a szegényeknél alacsonyabb, csak magától értetődő és helyeselhető. De hogy az Egyház igazi, érvényesen megkötött és befejezett házasságot valaha is „felbontott volna”, egyszerű *valótlanság*. Igenis, megokolt esetekben kimondja az *érvénytelenül* kötött házasság jogi és szentségi *semmisségét*. Amikor t. i. be lehet bizonyítani, hogy a házasságot valamely bontóok ellenére dispenzáció nélkül kötötték, tehát a házasság elejétől fogva *semmis volt*, akkor az Egyház kimondja a semmisséget, az érvénytelenséget. De ez nem *felbontás*, hanem csak az amúgyis fennálló érvénytelenség hivatalos megállapítása és *kimondása*.

Ugyanolyan ez a különbség, mintahogy más dolog, ha a hatóság valakitől elveszi azt, ami az övé, vagy pedig: csak kijelenti a jogtalanul birtokolt jószágról, hogy az soha nem volt az illetőé. Ezzel nem bont fel meglévő tulajdonjogot, hanem ellenkezőleg: a fennálló állapotot nem ismeri el s ezt jogi kifejezésre juttatja.

**1918 előtt érvényesek voltak nálunk a reverzális nélkül kötött vegyesházasságok, most már nem érvényesek. Hát igazság ez?**

Úgyanígy mondhatnók az állami törvények terén: 1939 előtt nem volt érvényben Magyarországon a zsidótörvény s most érvényben van: lehet-e erre azt mondani, hogy igazságtalanság? A törvényes hatóság törvényes intézkedései csakugyan megváltoztatják az előbbi jogállapotot. Ez így van az egész világon.

1918 előtt a vegyesházasságoknak nemkatolikus pap előtt való megkötése *nem volt bontó akadály*, azután pedig bontó akadállyá tette az erre illetékes egyházi főhatóság. Tehát ma bontó akadály, ami azelőtt nem volt az. Erre az intézkedésre az Egyháznak megvoltak a maga nagyon súlyos okai, s azokat, mint pl. az állami életben is minden törvényes rendelkezést, tisztelettel tudomásul kell vennünk. Az Egyháznak kétségtelenül joga van bontó akadályokat felállítani s azokat belátása szerint módosítani vagy megszüntetni.

**Miért kellett a reverzalist megszigorítani?**

A reverzális nélküli vegyesházasság 1918 előtt érvényes volt ugyan, de *tilos volt*, éppúgy, mint ma. A lényegben tehát nem történt változás. Mivel azonban a puszta tilosságot sok hanyag katolikus egyáltalán nem respektálta, azért az Egyház visszatért az *eredeti és ősi* álláspontra, vagyis a tilosságot érvénytelenséggel is hangsúlyozta, mintahogy ez az egész világ egyházban így van. A *Lonovics-Lambruschini-féle kivételezés károsnak bizonyult*, mert hitközönyre s az egyházi törvények megvetésére vezetett s azért *vissza kellett vonni*. Ebből sérelmet faragni csak úgy lehet, ha valaki a maga protestáns vagy hitközönyös álláspontját az Egyházra is rá akarja erőltetni. Az Egyház annakidején elment az engedékenységség végső határáig, de aztán látta, hogy a túlzott engedékenységség bajt okoz s azért visszaállította nálunk is az általános egyházi törvényt.

Ha egyesek azt hiszik, hogy ezen majd némi türelmes kiabálással újabb változtatást lehet kicsikarni: *tévednek*. Az Egyház nem a kiabálások szerint szokta megváltoztatni elvi álláspontjait.

**Azért lehetek vallásos, ha nem vagyok is egyházilag megesküdve.**

Igen, lehetsz, de akkor *állandó ellentét van a vallásosságod és a cselekvésed között.* Vallásos vagy talán abban, hogy imádkozol és misére jársz, de nem vagy vallásos abban, ami még ezenkívül is kellene, hogy Istennek és az ő Egyházának súlyosan kötelező törvényeit megtartsad. E nélkül pedig vallásosságod keveset ér s nem őriz meg téged az örök kárhozat veszedelmétől. „Nem mindaz, aki mondja nekem: Uram, Uram! megyen be mennyek országába, hanem aki *Atyám akaratát cselekszi*, ki mennyekben vagy, az *megyen be mennyek országába.*“ (Mt. 7, 21).

**Sokan élnek ma csupán polgári házasságban s mégsem rossz keresztények.**

Bizony, rossz keresztények, ha tudatosan szembehelyezkednek Isten parancsaival s az ő Egyházának törvényeivel! Az, hogy sokan járnak a kárhozat útján, nem új dolog; maga az Úr Jézus is hangoztatta ezt már. Azért mondta, hogy: „Törekedjetek a szűk kapun bemenni, mert mondom nektek, sokan akarnak majd bemenni, de nem tudnak“ (Lk. 13, 24). Aki a tömeghez igazodik, a tömeggel vész el.

**Nem mindig sikerül egyszerre megtalálni az igazán megfelelő élettársat.**

Ezen az alapon hát akár hetenkint csereberélhetnők a férjet, feleséget! Ötvenet is végigpróbálhatnánk, mint ahogy a dinyaét keressük-válogatjuk a piacon! Mi volna ez más, mint pogány és durva *soknejűség*? Hová lenne ilyképen a nő tisztesség, a személyiség megbecsülése, a futó próbafrigyekből született gyermekek jövője, biztos, családi nevelése? Nem mindig sikerül a házasság? Ez igaz, de csak ott, ahol az emberek — talán éppen a válás lehetőségében bízva — hübelebalázsmódra állnak össze. Tessék jól kinézni s megnézni azt, akivel össze akarjuk kötni a sorsunkat; ne tessék csak a jó állásra, hozományra, jövedelemre, szépségre és külsőségekre nézni, akkor majd nem lesz oly könnyen később sem csalódás. Ha pedig mégis lenne: arra való a keresztény önfegyelmzés, az imádság, a szentségek, hogy



*legyen erőnk a kevésbé sikerült lépés következményeinek elviselésére.* Jólelkű ember ilyenkor inkább tűr és fegyelmezi magát, semhogy a hitvestársat, gyermeket, otthont, szentséget, esküt felrúgja s olyan új frígyet keressen, amely a Szentírás szerint *közönséges házasságtörés.*

Nem mindig sikerül a házasság? Gyakran nagyon is sikerül, de *később*, tán évek multán, valamelyik félt elvakít egy új szenvedély, érdek vagy más nemtelen körülmény. Ha ilyenkor a kísértés arra is hivatkozhatik: „nézd, elválhatsz, új házasságot köthetsz”, a nemtelen szenvedély elhatalmasodik s a *jól indult házasságot is megmérgezi.* Már ezért sem szabad a romlásnak kaput nyitni a válás és új házasság megengedése által!

**A fajtenntartás érdekében „becstelen minden asszony, aki nem szül gyermeket a világra”, akár van férje, akár nincs. Nincs különbség „törvényes” és „törvénytelen” gyermek között.**

A fajimádó újpogányoknak ez a rettentő és barbár elve minden női és családi erkölcsnek teljes felfordulását jelenti, olyant, aminőtől bizonyos kezdeti ingadozás után még az orosz szovjeterkölcs is visszaborzadt. Hiszen ez az elv egyenesen oltírra emeli a szabadszerelmet, amelytől még a vad népek legtöbbje is irtózáttal fordul el!

A törvényes és törvénytelen gyermek közt igenis nagy a különbség, nem ugyan a gyermek, hanem *eredete és szülei tekintetében.* Ahol ezt a különbséget nem tartják fenn, ott tapasztalás szerint a szabadszerelemnek nyitnak tág kaput.

**De a gyermeket nem volna szabad azért büntetni, mert a szülei vétkeztek.**

Nem is. A törvénytelen gyermeknek is megmarad *minden emberi joga* és szabadsága; csak azokkal a *kiváltságokkal* nem rendelkezhetik, amelyek törvényes szülők gyermekeit, mint ilyeneket illetik. Ezért szemforgatás, ha valaki a törvényt és a társadalmat teszi felelőssé a törvénytelen gyermekek hátrányaiért, nem pedig azt a könnyelmű szülőt, aki törvényes házasságon kívül hozza világra a gyermekét. A társadalom igenis jól teszi, ha minden eszközzel iparkodik

visszariasztani a könnyelmű embereket attól, hogy házasságon kívül s így minden komoly erkölcsi megkötöttségen kívül hozzanak gyermekeket a világra. Úgyis ijesztő a társadalmi erkölcstelenség terjedése; még csak az kellene, hogy *újabb és újabb könnyítést nyujtsunk a szabadszerelmenek!*

**Ennek a szigornak eredménye, hogy sokan a születendő gyermeket egyszerűen „elcsinálják”.**

Lehet. Az már a bűnözők lélektana, hogy az egyik bűnt a másikkal tetézik és iparkodnak eltüntetni, mint a tolvaj, aki azután hazudik is, vagy a rabló, aki a rablása érdekében még gyilkol is. De vajjon azért már engedjük-e szabadjára a rablást, nehogy a rabló esetleg még gyilkossággal is tetézzé bűnét?

**Mi köze az Egyháznak s az államnak ahhoz, hogy én kit szeretek s kivel élek együtt?**

Az államnak igenis köze van hozzá, mert köteles a köz-erkölcsiséget védeni s mert az ilyen együttéléseknek polgári következményei is szoktak lenni. Még inkább van azonban az Egyháznak köze a házassághoz, mert ez lelkiismeretileg nem olyan közömbös kérdés, mintha kabátot húznék fel vagy tennék le, hanem természete szerint súlyos lelkiismereti szempontokkal s erkölcsi következményekkel van összekapcsolva; mihelyt pedig valamely dolog *lelkiismereti kérdés, az az Egyház elé tartozik.*

**Elég, ha az állam szabályozza a házasságokat, mit avatkozik bele még az Egyház is?**

Mintha bizony az államnak e téren több joga és illetékesége lenne, mint az Egyháznak! Az államhoz a házasság *csak a polgári jogviszonyok s a közerkölcs védelmének szempontjából tartozik, míg az Egyházhoz mindenestül hozzá tartozik, mint erkölcsi s mélyenjáró lelkiismereti ügy.*

Persze, aki az Egyházat csak magántársaságnak vagy a papok érdekszövetségének képzei, az ezen megütkezik; azonban vegyék már egyszer tudomásul a tisztelt pap- és

egyházgyűlölők, hogy a valóságban az Egyház Krisztus szerzése, olyan intézmény, amelyet Krisztus alapított s amelyre a hívek egész lelki és erkölcsi kormányzatát, teljhatalommal való irányítását rábízta mindabban, ami hittel s erkölccsel kapcsolatos. Hogyne tartoznék tehát az Egyház elé az, ami oly erős lelkiismereti kötelességekkel s erkölcsi szempontokkal jár, sőt nem ritkán lelki veszélyekkel is lehet összekötve, mint a házasság?

**A parasztember sem fog egy igába olyan két lovat vagy ökröt, amelyik állandóan marja és rúgja egymást. Így nem szabad a házastársakat sem együtt tartani, ha egyszer nem szívelik egymást.**

A különbség csak az, hogy az ember *nem ló és nem ökör*, hanem eszes lény, akinek az Isten épp azért adott ész és erkölcsi akaratot, hogy jól megválassza, kívül köti össze magát egy egész életre. Ha az emberek könnyelműen házassodnak, ám lássák és szenvedjék meg a könnyelműségük hatását! Ha a házasságban ellentétek támadnak, tessék azokat szeretettel, türelemmel és önfegyelmezőssel kisimítani. A lovak és ökrök átcserélésével nem jár tovább semmiféle baj, de a férjek és feleségek csereberélésével igenis *rettentő bajok járnának együtt*, mindenekelőtt a gyermekek biztos otthona s erkölcsi és családi nevelése szempontjából. *Emberi erkölccs*tant nem lehet állattani hasonlatokra alapítani!

**A szemérem csak belénk nevelt és ránk erőszakolt elfogultság. Isten az emberi testet meztelenül teremtette, mit akarunk tehát mi erkölcsösebbek lenni, mint az Isten?**

Tehát járunk meztelenül, úgy-e? Legalább nyáron, amikor nem kell meghűléstől és megfagyástól félni? Nagyszerű következtetés! Az Isten, igaz, ruha nélkül teremtette az embert, de *észt és erkölcsi érzést is adott nekünk*, hogy *magunk kitaláljuk*, mikép kell viselkednünk s mikép kell egyfelől az időjárás szeszélyei, másfelől az esztétika, és főleg az erkölcs és illem szempontjából védekeznünk. Mert akármit beszélnek: a ruházkodásra elsősorban igenis *erkölcsi szempontból van szükség*, mivel a meztelen emberi

test látása, főleg ha állandóan és szükség nélkül történik, és főképen fiatalok és különböző neműek között, *szükségkép a nemi érzés korlátlan csapongására vezetne*. Azért még a *legvadabb népek* is ruházkodnak, legalább a test legkényesebb részeit elfedik.

Az okoskodás, mely szerint ha Isten ruha nélkül teremtett minket, tehát járjunk meztelenül, éppoly bölcsesség, mintha azt mondanók: az Úristen nem teremtett mellénk mindjárt a bölcsőnkbe se kenyeret, se kolbászt, se semmiféle ételt, az egy anyatejen kívül, tehát *ne együnk semmit* egész életünkön át! Ne legyünk okosabbak, mint maga a Teremtő! Micsoda kifordult logika ez?

**Éppen a nyakig való felöltözés teszi az embereket kétszeresen kíváncsivá a meztelen emberi testtel szemben.**

„Nyakig való felöltözködésről” ma kissé nehéz lenne beszélni, hiszen a szalonokban, mulatóhelyeken, fürdőkön az ember több meztelenséget lát, mint ruhát. Azonban legyünk őszinték: el lehet-e vajjon mondani, hogy ezzel a mai tömredék meztelenkedéssel az embereknek a nemi ingerlékenysége és túlfűtöttsége *csökkent volna*? Talán egyes, nagyon ritka esetben. Általában azonban nem. Sőt épp a *fordítottja bizonyos*: a mai meztelenség-kultusz, a nemi szabadosság, a mai öltözködési és érintkezési divat okozza az emberek rettenetes nemi gyengeségét, önuralomhiányát, s főleg a nőkből valósággal kiöli a tisztesség legelemibb védőeszközét, a szemérmet.

A szovjet ugyancsak szabadrá tette a nemi érintkezést s minden nő számára a „proletári öntudat” kötelességévé tette, hogy bármely férfinak bármikor rendelkezésére álljon. Még az iskolás gyermekekkel is *aktokat rajzoltatnak* az orosz iskolákban, élő modellekről, és mindenkép hozzá akarják „szoktatni” őket a meztelenség „elfogulatlan” szemléléséhez. Németországban hasonló célból újra divatba tették s vakmerően, intézményesen gyakorolják az ú. n. Nacktkulturt, a férfiak s nők teljesen meztelen együttornázását, játszását, fürdését. Az eredmény mindkét helyen — *Szodoma és Gomorra*. Szó sincs ott „megszokásról”

és „elfogulatlanságról”, csak annál vadabb és féktelenebb nemi indulatokról s *természetellenes elfajultságról*.

**A szemérem csak a szoktatás és vallási kényszerképzetek eredménye.**

Örület így beszélni! A nemi érzés vad és szenvedélyes csapongása az emberi természet *veleszületett gyengéje*, amely minden népnél egyformán megvan s amelynek a szemérem nem *felkeltője*, hanem éppen ellenkezője: *ellenszere és fékezője*. A vallás csak *tudomásul veszi ezt a helyzetet*: a maga eszközeivel is erősíti híveiben a szemérem őrzését, s ezzel az erkölcsi ellenállóképességet. Ez persze a szabados embereknek nem tetszik s azért kiáltanak kígyót-békát az Egyházra, mint a tolvaj a csendőrre s a gyilkos a törvényszékre.

**Az Egyház tiltja a házasságon kívüli nemi életet, pedig a nőilen élet egészséges embernél lehetetlen.**

Ha az Egyház túlozna, maga Isten túlozna, mert az Egyház csak azt parancsolja e téren, amit maga az Isten parancsol a VI. és IX. parancsolatban. A tiszta élet *nehéz*, de nem *lehetetlen*, főleg annak nem, aki imádkozik s a szentségekkel gyakran él. Persze a maga erejére hagyatkozó, a világ minden kísértését örömmel felkereső, könnyelmű ember nem tudja megtartani a VI. és IX. parancsot, de ez az ő hibája. Ha használná az Ursten s az Egyház nyújtotta kegyelmi eszközöket, megtarthatná a parancsokat ő is, mintahogy megtudják tartani ezek és tízezrek, akik élnek a kegyelem erősítő eszközeivel.

**Az Egyház tiltja a születésszabályozást, pedig sok esetben ezt a körülmények egyenesen megkövetelik.**

Nem is az Egyház, inkább az *isteni törvény maga* tiltja a házasság jogokkal való visszaélést. Ezért is, és mert az Egyház jobban bele tudja nevelni híveibe a gyermek szeretetét, mutatkozik az egyke és semmike sokkal inkább a nemkatolikusok, mint a katolikusok, legalább a hitéletet élő katolikusok között. Viszont nem tiltja sem Isten, sem az Egyház a születésszabályozásnak az *állandó vagy időszakos megtar-*

*tóztatáson alapuló* módját amely utóbbi az újabb tudományos megállapítások szerint (Ogino—Knaus-elmélet), úgy látszik, a születésszabályozásnak természetes és így megengedett módja. Egyébként a vallás kegyelmi eszközei a teljes megtartóztatás nehéz áldozataira is felképesítik az embert.

**A katolikusok Isten mellett még Máriát is imádják.**

Ezt ugyan számos protestáns hittani tankönyv csökönyösen ismétli; mindazonáltal nem egyéb, mint teljes és tökéletes félreértés. *Imádni*, vagyis Istenként tisztelni a katolikusok is *csak az egy igaz Istent* tisztelik és imádják. Más a valóság alapon álló egyszerű *tisztelet* és más az *imádás*. Ez a fogalmi különbség minden nyelvben megvan (adorare — venerari, anbeten — verehren, adorer — vénérer). Hogy bizonyos helyen négyszáz év óta nem *akarnak* tudomást venni erről a *szembeszökő különbségről*, annak megvannak a maga *lélektani okai*. Mi arról nem tehetünk.

**De igenis, a katolikusok letérdelnek Szűz Mária képe előtt s imádkoznak hozzá.**

Sem a letérdelés, sem az imádkozás *még nem imádás*. Imádás annyi, mint *Isten gyanánt elismerés* és Istenként való tisztelés. Ha mi katolikusok *letérdelünk* a Mária-kép előtt, ezt azért tesszük, mert Szűz Máriát igenis mély tisztelettel tiszteljük s ennek a tiszteletnek a térdreereszkedés egyik méltó és megengedett kifejezése. Ha a protestánsok azt mondják, hogy csak az az igaz, ami a Szentírásban van, hát *mutassák ki egyszer, hol tiltja a Szentírás a nem-imádó tiszteletnek térdelés által való kifejezését?*

A Szűz Máriához való imádkozás egyszerű *könyörgés* és *segítségülhívás*. Hol van a Szentírásban kimondva, hogy tilos az Isten anyját segítségül hívni s hozzá fohászzkodni? Egyébként maga az Üdvözlégyleg felerészben nem egyéb, mint annak az üdvözlésnek ismételése, amelyet *maga az Isten intézett az angyal által Szűz Máriához* s amelyet Erzsébet intézett a Szent Szűzhöz. Ha vétek volna Szűz Máriát így szólítani: „Üdvözlégyleg, malaszttal teljes“, akkor ezt a vétket *elsőnek maga az Úristen követte volna el!*

Az Üdvözlégys első fele kifejezetten benne van a Szentírásban.

**A Szentírás szerint „egyedül az Istené a tisztelet és dicsőség”; a katolikusok pedig megosztják ezt a dicsőséget a szentekkel.**

Abban a *korlátlan* értelemben, amelyben a dicsőség Istent illeti meg, mi katolikusok senki mást nem dicsőítünk az egy igaz Istenen kívül. Csak neki hódolunk így, csak őt ismerjük el a mindenség egyetlen legfőbb urának. De vajon úgy kell-e érteni a fenti szentírási szót, hogy mármost senkinek az Istenen kívül semmiféle dicsőséget és tiszteletet nem szabad juttatnunk? Vajon nem maga az Isten parancsolja-e az ellenkezőt? Nem ő követeli-e pl. a 4. parancsban, hogy szüleinket *tiszteljük*? A nagy embereket, királyokat, kormányzókat, tudósokat, költőket, hazafiakat tisztelhetjük; nem érdemlik-e meg akkor a szentek is, főleg Krisztus szüzi anyja, hogy éppen azért részesítsük őket különleges, vallási tiszteletben, mert ők az Isten barátai, leg-hívebb szolgálói s kegyelmének kitüntettjei? Főleg a Szent Szűz, akit Jézus maga a legnagyobb dicsőséggel és tisztelettel árasztott el már azzal, hogy anyját választotta őt?

**Mária egyáltalán nem „Isten anyja” volt, hanem csak az ember Jézus anyja.**

Természetes, hogy az Istennek *mint ilyennek* anyja nem lehetett. De mert Jézus egy személyben Isten is, ember is volt, tehát tökéletesen helyes, ha Szűz Máriát „Isten anyjának” nevezzük. Mert bár nem az Istennek mint ilyennek volt anyja, de anyja volt annak a Jézusnak, aki Isten is volt. A pápa anyját is joggal nevezzük a pápa anyjának, bár a pápát nem *mint pápát*, hanem mint kicsi gyermeket hozta a világra.

**A Szeplőtelen Fogantatás tana ellentmond a természeti törvényeknek, a biológiának.**

Akik így beszélnek, — és számuk légión — csak azt árulják el, hogy *fogalmuk sincs a Szeplőtelen Fogantatás dogmájának tartalmáról*. Összekeverik a szeplőtelen fogantatást

**Szűz Mária szüzességével.** A szeplőtelen fogantatásnak *semmi köze* Jézus születésének módjához, hanem csak annyit jelent, hogy Szűz Mária *lelke* fölött egy pillanatig sem uralkodott az *ösbűn átka*; vagyis, hogy Szűz Mária *lelkét* kezdettől fogva az *Isten kegyelme töltötte el*. Mi köze ehhez a biológiának?

**Mária szüzességének tana nincs benne a Szentírásban.**

De mennyire benne van! Nem szólva arról, hogy már Izaiás megjövendölte (7, 14) a Messiás természetfölötti és rendkívüli születésmódját, amikor így írt: „Az Úr maga ad majd nektek jelt: Ime, a Szűz méhében fogan és fiat szül s neve Emmánuel lesz”, Szent Lukács maga evangéliuma elején így beszél: „Elküldé az Isten Gábel angalt . . . egy *szűzhöz* . . . a *szűz* neve Mária vala” (1, 26 k.). Az angyal értesíti Máriát, hogy őt szemelte ki Isten a Messiás anyjául, mire Mária a roppant kitüntetés ellenére ijedten kérdezi: „Miképen lesz ez, mikor *férfit nem ismerek*?” Mire az angyal megnyugtatta, hogy *nem is férfi közbejöttével*, hanem a Magasságbelinek ereje által megárnýékoztatva fogja fiát a világra hozni. Mária csak ekkor mondja ki a „*legyen*” szót.

**Szűz és anya: ellentmondó fogalmak.**

Tévedés. Az anyaság annyit jelent, hogy egy nő *gyermeket hoz a világra*; a szüzesség pedig: hogy *férfivel nincs dolga*. A természet rendjében ez a kettő sohasem lép fel együttesen, de Isten nem lenne Isten, ha a természet erőit a maga mindenhatóságával adott esetekben nem pótolhatná.

**Jézusnak az evangélium szerint testvérei is voltak, tehát Máriát mégsem lehet szűznek nevezni.**

A „testvér” a keleti nyelvekben s a Szentírásban nagyon gyakran *unokatestvért*, vagy általában *rokont* is jelent. Máté ugyan (13, 55) Jakabot és Józsefet, Simont és Júdást mint „Jézus atyjafiait” említi, és „Jézus nővéreiről” is beszél (13, 55 k.), de ugyanő alább más Máriát említ a kereszt



alatt, mint „Jakab és József anyját” (27, 56), aki Szent János evangélista szerint nem Szűz Mária volt, hanem Kleofás (görögösen Alfeus) felesége és Szűz Mária rokona. Az említettek tehát Jézus rokonai voltak, de *semmikép sem Jézus igazi testvérei*; maga a biblia tanúsítja ezt. Egyébként, ha Jézusnak igazi testvérei lettek volna, érthetetlen lenne, hogy a kereszten haldokló Jézus nem valamelyik *testvérének*, hanem az *idegen Jánosnak* oltalmába ajánlotta volna édesanyját.

**A Mária-tiszteletnek Jézus maga is ellentmond, hiszen a kánai menyegzőn azzal utasítja el Máriát: „Mi közöm neked és nekem, ó asszony” (Ján. 2, 4).**

Kevés ellenvetés mutatja bizonyos katolikusellenes vádaskodók elfogultságát oly meggyőzően, mint ez. Talán bizony azt akarják kihozni Jézusnak ezekből a szavaiból, hogy Jézus egyáltalán *megtagadta anyját* s mint valami rossz és engedetlen gyermek, *elutasította őt magától*? Pedig erről a valóságban szó sem lehet. Az idézett szavak értelme semmikép sem az, hogy „mi közöm nekem hozzád?”, hanem: *mit érint minket az a kérdés, elég bor áll-e a menyegzői vendégek rendelkezésére?* Egyébként éppen a kánai csoda bizonyítja, hogy Jézus csakugyan figyelembe vette a Szűzanya esdő közbelépését, mert az *ő kérésére csodát művelt s a vizet borrá változtatta*. A kánai menyegző tehát nem-hogy a Mária-tisztelet jogosultsága ellen beszélne, ellenkezőleg, éppen érv mellette.

**Szűz Mária testi felvétele a mennybe nincs a Szentírásban.**

Éppúgy nincs benn a Szentírásban az sem, hogy Szűz Mária teste a sírban maradt volna. Viszont a legrégebbi egyházi hagyomány mindig azt vallotta, hogy Isten a Szent Szűzet halála után testben és lélekben felvette a mennybe. Az őskeresztények kezdettől fogva nagy tiszteletben tartották Szent Péter és Pál s a többi szentek sírjait, de soha egyetlen egyházközség sem vallotta, hogy a Szent Szűz teste itt vagy ott volna eltemetve. Egyébként mindenkép méltó feltevés is, hogy Isten nem hagyta az enyészet sorsára az

Istenember szűzi anyjának testét, nemcsak ama szoros, anyai viszonymál fogva, amellyel az Istenemberrel kapcsolatban kitüntette, hanem azért is, mert hiszen a halál és az enyészet annak az ösbűnnek közvetlen folyománya, amelytől Szűz Máriát a szeplőtelen fogantatás kegyelme által kezdettől fogva megőrizte.

**A Mária-kegyhelyek a babonáság ősfészkei; így Lourdes-ről régóta megállapították, hogy az ott történő állítólagos csodák merő szuggesztiók és hallucinációk eredményei.**

Ennek éppen az *ellenkezőjét* állapította meg minden elfogulatlan kutató, többi közt az a több mint 10,000 orvos, aki eddig aláírásával bizonyította, hogy az általa megvizsgált lourdesi gyógyulások semmiféle orvosi alapon nem magyarázhatók. Csakugyan, Lourdes-ban százezrekre gyógyultak meg olyanok, akiknek betegségében az *idegműködési ráhatás*, tehát főleg a hallucináció és szuggesztió, *egyáltalán nem játszhatik szerepet*. Rákot, előhaladott tüdővést, hatalmas sebeket, zúzódásokat, csonttöréseket s hasonlókat szuggesztióval gyógyítani nem lehet.

Aki erről bővebbet akar tudni, olvassa el *Bertrin* francia egyetemi tanár *Lourdes* című könyvét. Maga a hitetlen és frivol regényíró, Zola Emil is, Lourdes-ban járván, tanúk előtt kijelentette, hogy az ottani orvosi felülvizsgáló iroda megállapításai a csodákat illetőleg kétségtelen valóságok; később azonban *letagadta ezt a vallomását* s Lourdes című regényében a tények nyílt meghamisításával próbálta elmagyarázni a csodás gyógyulásokat. Mikor erre a regényében szereplő gyógyultak levélben kérdőre vonták, azt mondta, hogy *ő regényt ír* és nem történetet s azért regényeinek alakjával *azt tesz, amit akar*. Ennek ellenére a német atheisták egykori vezére, Haeckel Ernő, Zola regényére, mint *történeti forrásműre utal* s a hitetlen világ inkább hisz ennek a szélhámosnak, mint 10,000 komoly orvos írásos, ünnepélyes nyilatkozásának.

Az Egyház egyébként a lourdesi csodák kérdésében hivatalosan még *nem nyilatkozott*, de minden okunk megvan annak feltevésére, hogy ezekben a csodás eseményekben is

Jézusnak az az ígérete teljesül (Mk. 16, 17 k.), hogy *Egyházában a csodák adománya sohasem fog megszűnni.*

**Isten határozottan tiltja, hogy faragott képeket csináljunk; a katolikus Egyház pedig, éppúgy mint a görög, csupa feszületet, szent szobrot farag ki és képekkel akasztja tele templomait.**

Az Isten törvénye nem azt mondja, hogy faragott képet ne csináljunk, hanem: faragott képet ne csináljunk *abból a célból, hogy azt imádjuk.* Jellemző példája ez a Szentírás önkényes és megcsonkított értelmezésének, ami különben állandó jelenség a katolikusellenes hitvitákban. Hajánál fogva kirántanak valahonnan egy szentírási idézetet, kiemelik az összefüggésből, elhallgatják a helyes értelmezéshez szükséges körülményeket, vagy a tételükkel ellentétben álló egyéb, világosabb szentírási helyeket — s ezzel kész az érvelésük. Így csakugyan *mindent* be lehet „bizonyítani” a Szentírásból.

A különbség bálványozás és keresztény képtisztelet között ott van, hogy a bálványimádó *imádja* az istenszobrot vagy a fétist, vagyis: istennek tartja s isteni erőkkkel ruházza fel; a keresztény katolikus ember viszont a szentképeket, szobrokat s a feszületet semmikép *sem imádja*, nem tekinti isteni lényeknek, hanem csak mint Istenre s az Ő szentjeire emlékeztető jelet, becsben tartja azokat. Ha letérdelünk a feszület előtt, nem a *fa* vagy a *kő* az, amit tisztelünk, hanem az, akit az a feszület *ábrázol*: Jézus Krisztus. Ezt nálunk minden gyermek tudja s tudják a protestánsok is, de azért egyes, túlbuzgó embereik váltig felmelegítik ezt a rossz-hiszemű mesebeszédet.

Egyébként keresztet, szobrot, szentképet a lutheránusok templomaiban is találunk: hogyan van akkor, hogy ez ellen a kálvinisták sohasem dörögnek, csak a katolikusoknál botránkoznak meg rajta szörnyen? Világos jele tehát ez annak, hogy itt nem a józan ész vagy a vallásos buzgóság beszél, hanem a szenvedély és gyűlölködés.

Vajjon, ha valaki szobájában a meghalt édesanyja képét, hivatalában az államfő képét tisztelte jeléül kifüggeszti, ezzel *bálványimádást követ el?*

**A feszület kitűzése azonban politikum és bántja a reformátusokat; azért legalább is nyilvános helyiségekben kerülendő.**

A feszület nem politikum, hacsak valaki *erőszakosan azzá nem teszi*, hanem a világ Megváltójának emlékeztető jele. Ha ki szabad függeszteni pl. az aradi vértanúk képét, miért ne volna szabad kifüggeszteni az értünk szenvedő s meghaló Úr Jézus képét?

**De a kálvinistákat bántja a feszület.**

Nagyon szomorú, hogy bántja, mert nincs rá semmi okuk, hogy bántónak érezzék az Úr Jézus képét. Ez csak a régi ellentétstízítás egyik kákán is csomót kereső taktikája volt. Lám, ebben a lutheránusok belátóbbak, mert nekik nincs kifogásuk a kereszttel s a feszület ellen.

**Elég a puszta keresztet kitenni, feszület nélkül.**

Sok helyen így teszik, a béke kedvéért. De elég szomorú, hogy így kell tenni s hogy vannak keresztények, akik a kereszt jelét mégcsak elviselik, de már *Jézus képét nem tűrik*.

Nem mintha nem tudnák, hogy a feszület illő kitétele s tiszteletbentartása nem bálványimádás, mert ezt nagyon is jól tudják, hanem, mert egyes heveskedő vezetőik mindenáron fenn akarják tartani a vádat, hogy a katolikusok a feszület tiszteletével bálványimádást követnek el. Így tűnnek el lassan a közéletből a kereszténységre emlékeztető szent és fel-emelő jelképek. A legtöbb hősi emléken pl. ebből a *hamis békeszeretetből kifolyólag mellőztek minden vallási vonatkozást* s olyan hősi emlékeket állítottak, amelyeket bármely pogány nemzet állíthatott volna. Jó ez?

**A katolikus nép olyan kultuszt űz a szentképekből, hogy az már babonáság.**

Előfordulhat, hogy egy katolikus hívő túlságba megy a szentek tiszteletével s a szentképek és szobrok közt már alig veszi észre a legfőbbet s legfontosabbat: az Istent, az Úr Jézust az Oltáriszentségben. De ez *egyesekek tévedése*, amely

miatt kár volna templomainkat s vallási életünket azoktól a kedves és áhitatra indító, sokszor művésziileg is kiváló, szent jelektől megfosztani, amelyeknek célja éppen az, hogy a szentek lelkesítő példájának nyomában mi is minél többet gondoljunk Istenre s minél jobban szeressük és imádjuk őt.

**Az Egyház szerint tehát a szentek tisztelete is Isten tisztelete?**

Visszavezethetőleg természetesen az, éppen ez is a lényege. A szenteket elsősorban nem azért tiszteljük és szeretjük, mert erényes és kiváló emberek voltak, — bár ezért is tiszteletet érdemelnek — hanem főleg azért, mert *Istent csodálatos odaadással szerették és szolgálták* s azért Isten elé is nagyobb bizalommal léphetünk az ő társaságukban. A szentekben mi katolikusok végeredményben szintén az Istent tiszteljük és szeretjük.

**Nekem nincs szükségem szentekre, hogy Isten elé léphessek.**

Igaz, Isten elé léphetsz egyedül is. Sőt, ha a szentek pártfogását kéred, még akkor is fő az, hogy *te magad* borulj oda teljes lélekkel az Isten elé. De nem lehet kifogásod az ellen, ha valaki szívesebben lép a király elé úgy, hogy előzőleg már a király édesanyját s meghitt szolgáit is megkérte, hogy ők is szóljanak egy jó szót az érdekében.

**Isten úgyis tudja, mit akarok kérni tőle; felesleges, hogy akkor előbb a szentek megmondják neki, hogy mit akarok.**

Nem is azért kérem a mennyei pártfogók segítségét, hogy „megmondják” az Istennek, amit Ő úgyis tud, hanem hogy ők is imádkozzanak értem, mert így nagyobb a reményem, hogy Isten az ő könyörgésükre való tekintettel méginkább hajlandó lesz meghallgatni az imádságomat.

**Szóval protekciózás van a mennyekben is?**

Ha protekción sógorság-komaság vagy pajtáságon alapuló érdekátogatást értünk, ilyesmiről persze az Istennél szó

sem lehet. De ha a protekció szót eredeti értelemben vesszük („protegere” = oltalmazni), igenis, jól tesszük, ha Isten barátainak oltalmát keressük.

**Az olaszok azon veszezszenek, melyik falujuknak a Madonnája hatalmasabb, mint a másiké.**

Ezt a mesét főleg nemkatolikus regényírók — mint Axel Munthe — szeretik terjeszteni; valóságban *igen kevés az alapja*. Senkinek sincs joga az olasz nép tízmillióit műveltségileg olyan alacsonyfokúnak tekinteni, hogy néhány meghibbant falusi anyókéval vagy egyszerű emberrel volna szabad őket azonosítani. Lehet, hogy egyes falvak elmaradt s félrenevelt lakossága olyan összehasonlításokat tesz a különféle „madonnák” között, mintha azok csupa különféle személyiségek volnának, ez azonban éppolyan babona, mint amilyen szórványosan minden népnél és minden felekezeti hívei közt található. Hány ember gúnyolódik a katolikus „babonákon”, aki világért nem laknék 13-as számú szobában s nem indul útnak pénteken. Vajjon nem ez az igazi babona?

**Az ereklyetisztelet is babonáság.**

Igen? Akkor miért rendezünk be Petőfi-szobákat, Arany János-szobákat, Goethe-szobákat? S miért őrizzük kegyelettel pl. Lehel kürtjét vagy más történeti ereklyét? Vagy talán imádjuk mi katolikusok a szentek ereklyéit? Ez olyan közönséges és gyermeki ráfogás, hogy szégyene arra hull vissza, aki ilyen zagyvaságokkal még ma is elő mer hozakodni. Mi az ereklyéket *tiszteletben tartjuk*, de csak *amenyynyiben* azok a szent személyekkel *kapcsolatban álltak*: tehát az ereklyében is az embereket tiszteljük, akikre vonatkoznak. Ha meghalt édesanyámnak egy hajfűrtjét, édesapámnak egy kedvenc bútorát kegyelettel őrzöm: miért ne őrizhetném kegyelettel ennek vagy annak a vértanúnak vagy más szentnek egy ereklyéjét, vagy éppen a szent keresztfá egy töredékét, amelyen Krisztus a világot megváltotta s amelyet az ő szent vére öntözött?

**Rengeteg hamis ereklye van forgalomban.**

Ez sajnos, igaz, mert egy időben, főleg a keresztesháborúk korában sok élelmes és lelkiismeretlen ember hamis ereklyéket hozott forgalomba, hogy ezzel jövedelemre tegyen szert. Az ilyen visszaélések megakadályozására rendelte el az Egyház már jóideje, hogy ereklyéket csak kellő vizsgálat alapján s az illetékes megyéspüspök *okiratos bizonyosságtétele* mellett szabad ilyenekül elfogadni. Egyébként, ha valaki még hamis ereklyét tartana is tiszteletben: az sem olyan nagy baj, mert hiszen a tisztelet igazi tárgya nem az az *anyagi tárgy*, amelyet ereklyének tekintünk, hanem az a *szent személy*, akit az ereklyén keresztül tisztelni kívánunk s végeredményben maga az *Isten*, akit a szentekben tisztelünk.

**Az állítólagos krisztusi keresztnak annyi részecskéje van elterjedve a világon, hogy abból tíz kereszt is kiteltnék.**

Ez nem áll. Valaki egyszer nagyon komoly számításba vette az összes elérhető szentkereszt-ereklyéket s megállapította, hogy azok többnyire alig porszem-nagyságúak; ha valamennyit összeraknók, még mindig *legfeljebb egy fél keresztfa* jönne ki belőle. De elvégre, itt is áll: nem a fa a fontos, hanem az Úr Jézus, aki ezen a fán szenvedett s nem bűn, ha szeretettel, kegyelettel szorítom magamhoz azt a kis fa-ereklyét, amely valószínűleg az ő kínhalálának eszköze volt, még ha esetleg anyagszerűleg nem is ugyanabból a fából származnék.

**A katolikus Egyház bűbájosságot, mágiát űz, amikor a szentségeknak kegyelemszerző erőt tulajdonít.**

Az Egyház nem a külső jeleknek maguknak tulajdonít kegyelmi hatást, pl. a keresztségben a víznek, hanem a külső jelnek s Krisztus rendelkezésének *együtt*. *Mégpedig azért*, mert maga Krisztus Urunk rendelte e jeleket a kegyelem eszközéül, pl. a keresztelésben a vizet. (Jn. 3, 5; Mt. 28, 19; Mk. 16, 16.) Vagyis, a víznek vagy más külső jelnek *magában véve* semmiféle természetfölötti hatása nincs ugyan, de igenis, a kegyelem külső eszközévé lehet, mihelyt Isten

szava és akarata járul hozzá. Krisztusnak sem volt szüksége nyállal csinált sárra, hogy a beteg ember fülét meggyógyítsa, mégis ezt az egészen primitív eszközt használta; mert tudta, hogy az ember *a lelki hatásokat is jobban megérti, ha testi és anyagi jelekhez fűződnek.*

**Vajjon miben különbözik a szenteltvíz a közönséges víztől?**

*Fizikailag és vegytanilag természetesen semmiben. De különbözik abban, hogy az egyikhez az Anyaszentegyház imádsága fűződik, a másikhoz nem. Amikor szenteltvizet használok (ami különben nem szentség, hanem csak szentelmény), akkor voltaképpen az imádkozó Egyház áldását kérem magamra, mert az Egyház a víz megszentelése alkalmával azért imádkozik, hogy aki ezt a vizet hívő lélekkel használja, azt a jó Isten külön is áldja meg.*

**Lehetetlen, hogy egy pár csepp víz legyen az Isten áldásának feltétele.**

Nem is a víz, mint ilyen az, hanem az Egyház imája, amely mint látható jelhez, kapcsolódik hozzá. Miért ne? Épp olyan ez, mint a bankjegy vagy a színházban a *belépőjegy*. Itt is azt mondhatná valami bölcs: lehetetlen, hogy egy darabka értéktelen, holt papíros adjon nekem jogot valaminek a megvásárlására, egy nagyszerű színházi előadás vagy egy hangverseny végighallgatására! *A papíros mint ilyen persze nem ad jogot*, de mint *jegy*, igenis *eszköze és feltétele* lehet a hozzáfűződő jognak.

**Az Egyház végeredményben az örök életet tekinti legfontosabbnak. Pedig nem az a fontos, mi van a síron túl, hanem hogy mi van itt a földön!**

Elképesztően szűklátókörű és egyoldalú beszéd! Persze, hogy az is fontos, mi van itt a földön; ezt senki sem vonja kétségbe. De ha a kettőt összehasonlítjuk: mi a nagyobb, mi a fontosabb, mi az életbevágóbb, nem lehet vitás, hogy a végtelen sokkalta több, mint a véges, az örökkévaló milliószor több és fontosabb, mint a percekig vagy évekig tartó mulandóság. Aki ezt felejtí, olyan mint az esztelen gyermek,



aki egy csillogó rézfillért többre becsül egy gyűrött, de mil-  
liós vagyont jelentő okiratnál.

Örökkévalóság! Tudod, te ember, mi ez? Tudod mit jelent:  
örökké élni, túlszorduló boldogságban vagy mondhatatlan  
boldogtalanságban? Tudod mennyivel több az örökkévaló-  
ság, mint nemcsak egy élet, nemcsak ezer vagy millió vagy  
tízmilliárd év, hanem *minden elgondolható és elképzelhető  
időmennyiség?* Lenni úgy, hogy soha meg ne szűnjünk, soha  
létünknek vége ne szakadjon, soha ne fejeződjék be, soha  
át ne forduljon a nemlétre? Az Isten országának boldog  
kincseit élvezni, szeretetét és fényét, szépségek és édesség  
özönét, tudást és megbecsülést, minden vágyunk beteljesü-  
lését örökös-örökön-örökké? Vagy pedig kínokban fetren-  
geni, kétségbeesetten, nyöszörögve, sikoltva a fájdalomtól,  
fogat csikorgatva örökké a lángbörtönben? Évről-évre, év-  
ezredről évezredre, évmilliárról évmilliárdra és még ezen  
is túl . . . Mindenkorra, minden következő időkre . . .  
Amíg csak Isten Isten marad s amíg a létrend törvényei  
meg nem szűnnek.

Tudod te, ember, mi ez? Le mered tagadni? Tagadhatod  
éppen, csak akkor szembekerülsz Azzal, aki százszor job-  
ban tudja a dolgot, mint te: az Istennel magával. Jézus  
Krisztussal. Nem vonhatod kétsége, hogy Jézus, az Isten  
Igéje, az örök élet és örök büntetés tanát hirdette leg-  
ünnepélyesebben s félreérthetetlenül. Egy ilyen lehetőség-  
gel, egy ilyen bizonyossággal szemben egyszerűen a tompa-  
elméjűt adni, elfordítani tőle a tekintetedet, behúnyni a sze-  
medet; ó, igen, ezt is lehet, mert az ember *minden örületre  
képes; de józanul, észszerűen, magad irtóztatós kára nélkül  
nem teheted!*

S éppen azért nem mondatsz olyan esztelenséget, hogy a  
földi élet fontosabb, mint az *örökkévalóság!*

---

## Befejezés

### Milyen kincs a katolikus vallás?

A katolikus vallás a legnagyobb kincs a világon. Ez az egyetlen bölcsesleg és hittanilag tökéletesen igazolható, minden támadást és bírálatot győzelmesen tűrő, szilárd egységű világnézet, amely az élet nagy kérdéseire nagyszerű, megnyugtató s eligazító választ tud adni; az egyetlen igazán természetfölötti, a lelket tökéletesen kielégítő és megnyugtató, Isten közelébe emelő vallás.

A katolikus vallást *Jézus Krisztus alapította és senki más*. Egyetlen más vallás sem mondhatja ezt el magáról. Egyedül a katolikus vallás mutat töretlen, szakadás nélkül való vonalat a világ Üdvözítőjétől napjainkig. A katolikus vallás nem egyéni véleményekre és magyarázatokra, hanem Krisztus szavára épült, amelyet a Krisztus által kötalapzatra épített egyetlen Anyaszentegyház őriz és magyaráz. Itt nem válogatnak az egyes emberek a dogmákban a kor ízlése és divatja szerint. Itt közel 2000 év óta mindig ugyanaz a tanítás, és valamennyi ország valamennyi katolikus templomában ugyanazt a krisztusi igazságot prédikálják. A katolikus vallásnak ez az *egység* adja meg nagyszerű egyetemességét az egész világon. Elmehetnek Európa vagy Amerika bármely országába, városába, falujába, átbarangolhatom a többi világrészek katolikus templomait és misztikus állomásait, mindenütt testvérekre találok, akik ugyanazt a hitet vallják, ugyanazon szentségekkel élnek s ugyanazon legfőbb egyházi tekintély döntő szavára hallgatnak. Ugyanaz az imádság köt össze valamennyiünket, ugyanaz a szentmise a mi közös, Golgotát elevenítő áldozatunk s ugyanaz az Oltáriszentség sugározza valamennyiünkbe a Jézus közelségét s a testvéri szeretet eleven hatóerejét.

A katolikus vallásnak ez az egysége, szilárdsága és állandósága okozza azt, hogy a katolikus gondolkodás *minden nagy kérdésre biztos és határozott választ ad*. Mi nem ingadozunk és forgunk a divatok szerint, nálunk mindig ugyanaz volt a felfogás az Egyház és az állam viszonyáról, a házasságról és családról, a magántulajdonról s a szociális kötelességekről, életről és halálról, feltámadásról és örök életről. Oly szoros ez az egység, hogy aki letér annak az útvjáról, az kiközösíti magát közülünk. Nálunk nem lehetnek hívők vagy éppen lelkipásztorok olyanok, akik talán már Jézus istenségében, sőt a személyes Istenben sem hisznek.

Ez az erős és ingathatatlan hit az, ami a katolikus embert az *erkölcsi élet terén megizmosítja* s minden áldozatra képessé teszi. Nekünk vértanúink vannak (nemcsak politikai értelemben!), mégpedig milliónyi számban. Nekünk szentjeink vannak, akik az erkölcsi nagyság napsugaras szépségében ragyognak. A felebaráti szeretet és irgalmaság, a híthűség és áhitat, a halált megvető bátorság és a lemondás hősei: milliónyi számban! A világnak egyetlenegy testülete sem mutathat fel ilyen csillaghullást, ilyen hősök-csarnokát, az erkölcsi nagyságok ilyen tömegét.

A katolikus vallás nyújtja a legszebb és legmélyebb *vigasztalást a szenvedőnek*, amikor az örök életre mutat fel, amelyet a kereszthordozó Krisztus követése által kell megérdemelnünk. Kedveseink sírja felett ez tölt el a boldog feltámadás és örök viszontlátás felséges reményével. Szegénységben és betegségben odanyúl a hónunk alá s iparkodik a keresztény szeretet ezer leleményességével segíteni rajtunk.

A katolikus vallás terjesztette el a *felebaráti szeretet* gondolatát a világban. Ő létesítette az emberszeretet intézményeit: a kórházakat, menedékházakat, árva- és szegényházakat; ő tette kötelességévé a gazdagoknak és nagyoknak, hogy enyhítsék a bajba jutottak nyomorát. Ő tette meg a családot a szentségi szeretet tűzhelyévé. Ő állította be a karitás angyalait, az apácákat a szenvedő emberiség szolgálatába.

De ő terjesztette el a *szociális gondoskodás* elvét is már az

első keresztény századoktól kezdve. Ő tartja ébren ma is a komoly és önzetlen szociális érzést; a pápák, főleg XIII. Leó és XI. Pius sürgették legjobban a társadalmi rend viszszaszállásának megszüntetését s a munkás és a szegény ember erőteljes, intézményes védelmét.

A katolikus Egyház feje adta ki csak újabban is a Quadregesimo anno-ban a jelszót: oda kell törekedni, hogy senki se legyen proletár; egyszerű munkásembernek is adassék meg az a lehetőség, hogy necsak magát és családját tartsa el becsületesen, hanem magasabb szellemi életet is élhessen, sőt, némi kis vagyont is gyűjthessen. Ha a katolikus vallás elvei uralkodnának a társadalomban és gazdasági életben, egyszerre megszűnne a szegények kizsarolása, a tőke mindenhatósága s az elégedetlen tömegek között a forradalmi hajlam.

E mellett a katolikus vallás a *tudományoknak és a művészeteknek* is mindig legfőbb melengetője volt. Minden iskolafajta, az egyetemtől a kisdédóvíg, a katolikus Egyház gondolataként látott napvilágot; a népoktatás egésze egyházi kezdeményezésre fejlődött. Minden tudománynak első művelője az Egyház volt s ma is minden tudomány-szakban kimagasló a hívő katolikusok szerepe. A művészetek terén meg egyenesen alig van valami, amit nem a katolikus vallás sugalmazott: a legnagyobb költők (Dante, Shakespeare), a legnagyobb szobrászok és festők (Raffael, Michelangelo), a legnagyobb zeneszerzők (Beethoven, Schubert, Liszt, Mozart), a legnagyobb dómépítők az Egyház kebeléből nőttek ki.

A katolikus vallás a *legjobb nevelő*. Neki vannak a legszebb nevelési célpontjai, leghatásosabb példaképei, legbeváltabb eszközei, legjobb módszerei. A katolikus nevelésnél nincs jobb nevelés.

A katolikus vallás a *legjobb békitő intézmény* a népek viszálykodásai között. Így háború veszélyének leküzdésében is a legkomolyabb tényező. A világháborúban s azóta is a pápa volt az, aki kezdettől végig erős szavakkal ostromozta és helytelenítette a háborút. Hogy nem hallgattak rá, nem a pápa bűne volt. A papok megáldották a fegyvereket? Gyermeikes mese! Nem a fegyvereket áldották meg, hanem

a szegény katonákat, akiknek a harctér ezer veszélye és szenvedése közt ugyancsak szükségük volt áldásra és imádságra. Az édesanyák is megáldották hadba induló katonafiaikat. Ez még nem volt gyűlöletszítás és öldöklésre buzdítás! Ha XV. Benedek pápa békeprogramját idejében elfogadtuk volna, nem lett volna Trianon, sem szétszaggatott és nyomorban sínylődő Magyarország!

De *nemzeti szempontból* is egészen egyedülálló a katolikus vallás értéke. Minden állam legfőbb talpköve a jog, az igazság, a társadalmi egyensúly, a tekintélytisztelet, az erkölcs s a közösségérzet szilárdsága. Amely nemzetben ezek a tényezők elmosódnak, ott előbb-utóbb beáll a romlás. Márpedig ezeket a tényezőket egyetlen irány sem védi s izmosítja olyan fokban, mint a katolikus vallás. Hiszen az hirdeti és őrzi a leghatásosabban a jog s az igazságosság uralmát, a tekintélytiszteletet, az erkölcsöt, a közösségérzést; az adja meg a társadalmi rend legbiztosabb alapjait. A katolikus vallás védi legerősebben a családot, a gyermeket s a nőt, amikor a családi életet a szentségi és felbonthatatlan házasság intézményére építi. Ahol ezeket a szent törvényeket lábbal tapodják, ott csakhamar meglazul a család s vele együtt a nemzet összetartó ereje.

A statisztika is azt mutatja, hogy a katolikus országrészen legkevesebb az egyke, a házassági elválás, az öngyilkosság. Ahol a katolikus erkölcs virágzásban áll, ott vannak a legjobb apák és anyák, a leglelküismeretesebb köztisztviselők, a legmegbízhatóbb polgárok.

Általában: szinte szavakba sem lehet foglalni, képzelettel sem lehet utolérni, mennyivel rendesebb, boldogabb és jobb lenne az élet a családban, a gazdasági világban, a nemzeti és nemzetközi viszonylatokban, ha a katolikus vallás elvei irányítanák a világot.

Ezzel szemben lássuk csak, milyen a valóságos helyzet?

#### **A valóságos helyzet.**

A valóságos helyzet az, hogy a katolikusok csak csekély mértékben érvényesítik ma azt az áldásos erőt, amelyet Isten a katolikus vallásba fektetett.

Csak két évtizede a történelem legborzasztóbb háborúja alatt nyögtünk. Tízmillió halott s megszámlálhatatlan millió megnyomorodott emberélet jelzi e pusztításnak útját. A gyűlölet a nemzetek közt azóta csak fokozódott. Az emberek a hazafiságot összetévesztik a gyűlölködéssel. A gazdasági feszültség, a munkanélküliség és pénztelenség szinte már elviselhetetlenné lett. A kapitalizmus csőd előtt áll, a szocializmus és kommunizmus pedig csak újabb gaztettekkel és vérfürdőkkel tud pillanatnyi megoldásokat találni. (Szovjet-Oroszországban közel 20 millió a bolsevizmus által elpusztított emberek száma!)

A katolikusok némán tűrik, hogy apró kisebbségek még a túlnyomóan vagy egészen katolikus országokban is lábbal tapodják a katolikusok jogait. Majd ebben, majd abban a katolikus országban van nyílt egyházüldözés; újabban a szinkatolikus Mexikóban és nemrég zárult Spanyolországban is. Utóbbi országban sok száz papot és apácát végeztek ki a forradalmárok hallatlan kegyetlenkedések között; Oviedóban a mézárszékekben papok húsát árulták ezzel a gúnyolódó felírással: „Disznóhús“! Franciaországban sokáig a szabadkőmészek kormányoztak s minden katolikus megmozdulást iparkodtak lehetetlenné tenni.

Másutt nincs ugyan nyílt katolikusüldözés, de a katolikusokat feltűnő módon háttérbe szorítják s a fontosabb állásokból, ahol csak lehet, kisemmizik. Vagy pedig olyan törvényeket hoznak, melyek a katolikusokra nézve sérelmesek. Ilyen törvények nálunk a házassági törvények, amelyek az egyházi házasságot magában véve semmisnek tekintik, a válást és újraházasodást megengedik s ezzel valósággal családokat nyújtanak a könnyűvérű férfiaknak és nőknek a házashűség megszegésére. Olyan viszonyokra, melyeket a katolikus erkölcs intézményes házasságtörésnek nevez, ezek a katolikusellenes törvények a törvényesség és erkölcsösség bélyegét ütik rá. S a katolikusok ezt a kisemmizést, vallásos öntudatuknak ezt a megsértését szó nélkül tűrik és sokáig még csak komoly mozgalmat sem indítottak ezeknek a törvényeknek a megváltoztatásáért.

Egy francia katolikus, aki a Szent Imre-évben itt járt nálunk s az ország belső életét is igyekezett megismerni, így

foglalta össze tapasztalatait: „Ebben az országban a hagyományok katolikusok, a szellem protestáns s az erkölcsök zsidók.” Ez bizony lesújtó és gondolatra ébresztő ítélet; reméljük, hogy egészében túlzott is.

#### **Segíthetünk-e magunkon?**

Tehetünk-e valamit, hogy ezek az állapotok megváltozzanak? Hogy a katolikus vallás ismét elfoglalja hazánkban azt a teret és jelentőséget, amely mindenképen megilleti s amelyet csak a mi tétlen álmodásunk folytán veszített el? Igenis, tehetünk valamit és — sokat tehetünk! Csak akarunk kell s a módokat kell ismernünk, amelyek erőssé tesznek minket.

*A legelső követelmény* itt az, hogy minden katolikus, aki-ben még van katolikus szellem és érzés, *ébredjen rá annak tudatára*, hogy itt történni kell valaminek, s hogy ő is, mindenegybes magyar katolikus, *hivatva van ezt a nagy feladatot elősegíteni*. Ne várjon mindenki másra: mindenegybes embertől függ itt valami! Hiszen az egyesekből áll össze a tömeg, a milliók, a nemzet elhatározó, döntő ereje! *Másodszor*: mindenegybes katolikus lépjen a *cselekvés* mezejére. Mindenekelőtt azzal, hogy *ismerje meg jól hitét*, a benne rejlő társadalomfenntartó erőket s legyen lelkes, büszke, öntudatos katolikus!

*Harmadszor*: tömörüljünk a közös nagy cél, az *egyesítő eszme* körül! Legyünk apostolai, védői, terjesztői a krisztusi igazságnak, katonái az ő országának. Képezzük magunkat, olvassunk, tanuljunk, hogy a támadások tüzeiben helyt tudjunk állni.

*Negyedszer*: legyünk az *Actio Catholicának* tevékeny és lelkes tagjai! Ne elnökök és tanácsosok akarjunk lenni mind, hanem: *katonák*! Nem a cím a fontos, hanem a cselekvés. Nem a hiúság, hanem a szent cél! Legyen másoké a dicsőség, de a mienk a munka és az érdem! A Katolikus Akció tanácskozásain, gyűlésein, munkáin legyünk ott, vegyük ki részünket belőle, akkor is, ha nem minden történik a mi egyéni tetszésünk szerint.

*Ötödször*: neveljük *gyermkeinket* is lelkes, érdeklődő,

komoly katolikusokká! Az Actio Catholicát mindenkinek otthon kell elkezdenie!

*Hatodszor:* nyilvános szereplésünkben *bátran és kertelés nélkül lobogtassuk a katolikus zászlót!* Ne tűrjük, hogy bárki is terrorizáljon minket! Tűrhetetlen állapot, hogy amikor minden felekezet fennen hirdeti a maga igényeit, addig a katolikusok lehetőleg véka alá rejtik katolikus eszméiket és követeléseiket s a teret átengedik másoknak! Ne engedjük a katolikus gondolatot kinevetni, megbélyegzőként tekinteni s akadályként az előmenetelben, álljunk össze valamennyien a katolikus elvek s emberek védelmében s akkor feltétlenül mienk a túlsúly!

#### **Katolikusok, előre!**

Megdöbbentő és megszégyenítő az az álmos tehetetlenség, amelyben a nagy katolikus tábor minden számbeli és erkölcsi fölénye mellett sokfelé elmerülni látszik.

Mi vagyunk a világ legnagyobb egységes vallási testülete: közel 400 millió katolikus él ma a földön. Legalább 40 európai és amerikai államban mi vagyunk a túlnyomó többség. De azért alig van néhány állam, amelyben a vezetés katolikus kézben lenne.

Magyarországon is mi vagyunk a túlnyomó többség: több mint a lakosság kétharmada. A magyar királyságot katolikus és szent király alapította, a középkorban katolikus királyok fejlesztették naggyá a nemzetet, az újkorban európai színvonalra az ország a katolikus királyok, nádorok, egyháznagyok és szerzetesek közreműködésével emelkedett. A világháborúban nemcsak szám szerint, hanem arány szerint is a katolikusok mutattak fel legtöbb vérvesztést. Az ország legszaporább népe a katolikus. Ennek ellenére *katolikusellenes törvényeink s intézményeink vannak*, a katolikusok szervezetileg éppen nem állanak előtérben, az ország szellemi és közéleti irányításában s a vezető állások betöltésében a katolikus tábor az utóbbi 20–30 év folyamán gyakran feltűnően háttérbe szorult.

Ez nem éppen csak a másvallásúak bűne. Ha mi katolikusok akarnánk, ha volna bennünk igazi akarat és erős szándék,



máról-holnapra elfoglalhatnánk azt a helyet, amely az országban erkölcsi, számbeli és történelmi súlyunk szerint minket joggal megillet.

De mi katolikusok ezt nem akarjuk. Úgy látszik, nem tudunk akarni, vagy legalább is nem *akarunk* akarni. Engedjük, hogy mások foglalják el előlünk a helyet. Engedjük, hogy ügyesen választott jelszavak megosszanak minket, levegyenek a lábunkról, tétlenségre kárhoztassanak minket. Engedjük, hogy liberális elvek irányítsák a közgondolkozást.

Gyengéségünk főoka az, hogy nincs elég katolikus öntudatunk, nem érezzük s nem tudjuk igazában, milyen nagy dolog a katolikusság, milyen értékeink vannak, milyen páratlanok és pótolhatatlanok a katolicizmus erői a nemzet életében s fenntartásában. Ahol pedig ezt tudjuk is, nem találjuk meg a módot, hogy ennek az öntudatnak megfelelően egységesen és céltudatosan cselekedjünk.

*Katolikusok előre!* Legyen vége ennek az öntudatlanságnak s tétlen tespedésnek!

## T Á R G Y M U T A T Ó

Ágoston sz. 28  
 Áldozat 184 k.  
 Álszent 16  
 Állat 69  
 Anyagi jólét 166  
 Arculútes 91 k.  
 Átlényegülés 178 k.  
 Átmeneti alakok 54

Bálványimádás 229  
 Becsület 15  
 Bermann 30  
 Bérmlás 178  
 Bibliaolvasás 192  
 Bolsevizmus 115  
 Bölcséleti istenérv 46 k.  
 Buddha 104  
 Bűbájosság 233  
 Bűnbeesés 84  
 Bűnbocsánat 189  
 Büntudat 118

Chamberlain 27 k.  
 Célszerűség 51  
 Csapatkozhatatlanság 137 k.  
 Cselekedetek 170 k.  
 Csillagok 55  
 Csoda 58, 89, 105

Darwinizmus 53  
 Defetizmus 25  
 Dogmák 33  
 Dualizmus 45

Egyház 33, 120  
 Egyházirend 190 k.  
 Egyedül üdvözítő Egyház 126, 143  
 Élet 59

Életöröm 14  
 Első emberpár 84  
 Eleve-elrendelés 171 k.  
 Ember 68 k.  
 Emberiség kora 85  
 Ereklék 232 k.  
 Erkölcsei istenérvek 62 k.  
 Erkölcstan 93  
 Esküszegés 215  
 Északi ember 30  
 Eucharisztia 178 k.  
 Evangéliumok 87 k.

Faj 19  
 Faji vallás 18 k., 24  
 Fajkeveredés 20, 28  
 Fajszertetet 25  
 Faragott képek 229  
 Fejedelmek 63  
 Fejlődés 55 k., 85, 110  
 Felebaráti szeretet 113  
 Felekezetek 125, 143  
 Felekezeti villongás 31  
 Feltámadás 74  
 Feszület 26, 230  
 Feuerbach 64  
 Fizikai istenérvek 48 k.  
 Formák 33

Galilei 151  
 Germánok 79  
 Gondolkodás 59 k.  
 Görögkeletiek 129, 131 k., 135,  
 209  
 Gyónás 187

Hadúr 24  
 Haladás 151

Halál 73  
Haza 19  
Hazafiság 162  
Házasság 115, 209 k., 216  
Hierarchia 122  
Hipnózis 106  
Hitelenség 59  
Hitközöny 37 k.  
Hitregék 88  
Hitviták 146

Index 152  
Inkvizíció 149 k.  
Isten 42 k.  
Isten Fia 98  
Istenember 99 k.  
Isten léte 46 k.  
Isten országa 122  
Istentisztelet 169 k.

Jahve 65  
Jellem 15, 39  
Jézus 95 k.  
Jézus istensége 96 k.  
Jézus ellenségei 107, 111  
Jézus testvérei 226  
Jezsuiták 29

Kálvin 144, 158, 184  
Kant 93  
Kánai menyegző 227  
Kárhozat 75, 76  
Katolikusok 39, 144, 162, 192  
Kautsky 119  
Kegyetlenség 109  
Kehely 181 k.  
Kereszténység 81 k.  
Kereszt 230, 233  
Kereszttség 177  
Két szín alatt való áldozás 118 k.  
„Kiátkozás“ 148  
Kinyilatkoztatás 81 k.  
Királyi papság 191  
Költők és írók 165  
Köszikla 122 k., 129  
Közmegegyezés 63  
Közvetítő 123  
Krisztus 91, 94 k.  
Külső vallásgyakorlat 17

Latin nyelv 174  
Lélek 69 k.  
Lelkiismeret 8  
Lelki szegények 12  
Lélekvándorlás 79  
Lourdes 228  
Ludendorff 29  
Luther 144, 158, 184

Madonnák 232  
Mágia 175, 233  
Magyar vallás 24, 163  
Majom 56  
Szűz Mária 103 k., 224, 226 k.  
Mária-kegyhelyek 228  
Megváltás 112 k., 175  
Méltatlan áldozás 183  
Mennyeország 41, 77, 117 k.  
Messiási hivatás 105  
Mise 184 k.  
Mitológia 103  
Mítosz 28  
Monizmus 45  
Mózes 85  
Művelődés 9, 168

Nemzeti vallás 30 k.  
Nemzés 73, 115  
Nő 115  
Nőtlenység 208 k., 223

Okság elve 57 k.  
Oltáriszentség 84 k.  
Őszövség 84 k.  
Őszövségi Isten 78  
Örök élet 234  
Ősztön 34, 70 k.  
Őserő 60  
Őshagyomány 61  
Őslénytan 54, 56

Pál sz. 90, 119, 128, 175  
Pápa 127, 133 k., 136 k.  
Pápai hatalom 140  
Papi hatalom 139  
Papok 18, 22, 33 k., 63, 114, 186,  
191  
Paradicsom 84  
Péter sz. 127 k., 129 k.

Pius XII. 15  
Pogányok 75, 111  
Pokol 41, 77  
Polgári házasság 211 k.  
Pozitív kereszténység 24  
Protestánsok 125, 132 k., 166  
Protestantizmus 154, 158 k.

Rabszolgaság 64  
„Reformáció” 159 k.  
Rend a természetben 48 k.  
Rendellenességek 57  
Reverzális 161, 217 k.  
Rómaiak 86, 112  
Rosenberg 26, 28, 64 k., 101  
Ruha 222

Skythák 101  
Spirítizmus 35

Szabadakarat 171 k.  
Szabadság 166  
„Szájhagyomány” 135  
Szegények 153  
Szekták 157  
Szellemi élet 59  
Szemérem 221, 223  
Szenteltvíz 234  
Szentek tisztelete 231  
Szentháromság 100  
Szentírás 155 k.  
Szentírás-kritika 85  
Szentostya 180  
Szentségek 175 k.  
Szenvedés 37, 65 k.  
Szeplőtelen Fogantatás 225  
Szeretet 24, 148  
Szertartások 173 k.  
Szír-zsidó-etruszk babonák 26  
Szolgaság 25  
Szuggesztió 106

Születés-szabályozás 223  
Szülők 40  
Szüzesség 226

Tekintély 134, 160  
Telepátia 35  
Teremtés 84 k.  
Természet 52  
Természeti törvények 50  
Természettudományi istenérvek  
48 k.  
Test 114  
Tételes vallások 22  
Törvényes Egyház 126  
Törvénytelen gyermek 219  
Tudomány 58  
Tudósok 13, 14 k.  
Tulajdonjog 153  
Turáni vallás 23  
Túlvilág 76 k., 113, 234  
Türelem 126, 143 k.

Utolsó ítélet 116 k.  
Újpogányok 20  
Üdvözülés 39, 74

Vallás 7, 10 k.  
Vallási gyűlölködés 144 k.  
Varázslat 175  
Válás 213 k.  
Vegyesházasság 217  
Vértanúk 141 k.  
Világ 45  
Világvég 62, 108  
Világmegvetés 114

Wells 56  
Wundt 72

Zsidók 65, 78 k., 85 k., 101 k.  
Zsidó vallás 109 k.

---

## TARTALOMJEGYZÉK

|                                                 |     |
|-------------------------------------------------|-----|
| Előszó . . . . .                                | 3   |
| I. Vallás . . . . .                             | 7   |
| II. Isten . . . . .                             | 42  |
| III. Az ember . . . . .                         | 68  |
| IV. Kinyilatkoztatás és kereszténység . . . . . | 81  |
| V. Krisztus . . . . .                           | 94  |
| VI. Az Egyház . . . . .                         | 120 |
| VII. Istentiszteleti élet . . . . .             | 160 |
| Befejezés . . . . .                             | 236 |
| Tárgymutató . . . . .                           | 244 |





